

OTROCI DVEH DOMOVIN

ZVONE ŽIGON

Zvone Žigon (rojen leta 1967 v Postojni) je leta 1993 končal študij novinarstva na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani in diplomiral na temo etnične identitete v izseljenstvu. Od leta 1988 je kot novinar občasno sodeloval z različnimi časniki (*Delo*, *Družina*, *Ognjišče*, *Rodna gruda*, *Primorske novice* itd.), od oktobra 1991 pa redno pri časniku *Slovenec*, kjer se je po diplomi zaposlil in leto dni vodil zunanjepolitično redakcijo, tri leta pa je urejal posebno stran za Slovence po svetu.

Konec leta 1995 se je zaposlil na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU kot mladi raziskovalec - asistent, na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani pa je v začetku leta 1998 uspešno zagovarjal magistrsko nalogo z naslovom *Narodnostna identiteta potomcev slovenskih izseljencev v Južni Ameriki* in s tem končal podiplomski magistrski študij socialne in kulturne antropologije.

Na treh potovanjih v letih 1990/91, 1996 in 1997 je med slovenskimi izseljenci v Argentini, Urugvaju, Čilu in Braziliji prebil skupaj več kot sedem mesecev.

Tako v časopisju kot v strokovnih revijah je objavil več člankov na temo etničnosti v izseljenstvu.

ZALŽBA
ZRC

Otroci dveh domovin
Slovenstvo v Južni Ameriki
Zvone Žigon

© 1998, ZRC SAZU, Ljubljana

Urednik

Vojislav Likar

Oblikovanje

Milojka Žalik Huzjan

Jezikovni pregled

Miha Hvastija

Prevod v španski jezik

Pablo Fajdiga

Prevod v angleški jezik

Amidas, d.o.o.

Izdal

Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU

Zanj

Irena Gantar Godina

Založil

ZRC SAZU, Založba ZRC

Za založnika

Oto Luthar

Tisk

Tiskarna Littera Picta, d.o.o., Ljubljana

Fotografija na ovitku FOTO SPRING, Maribor

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani

314.743(8=163.6)

316.73(8=163.6)

ŽIGON, Zvone

Otroci dveh domovin : slovenstvo v Južni Ameriki / Zvone Žigon ; [prevod v španski jezik Pablo Fajdiga, prevod v angleški jezik Amidas]. - Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 1998

ISBN 961-6182-59-5

78340096

OTROCI DVEH DOMOVIN

Slovenstvo v Južni Ameriki

ZVONE ŽIGON

LJUBLJANA 1998

Vsebina

Predgovor	9
Uvod	11
Metodologija	13

A

OPREDELITEV KLJUČNIH POJMOV	17
I. Jezik kot nosilec identitete	20
II. Kultura, etnija, narod, nacije	20
III. Socializacija	23
III.1. Dvojnost (jezikovne) socializacije	26
IV. Akulturacija	27
V. Migracije	30
VI. Asimilacija	32
VII. Akulturacija in izseljenstvo	34

B

SLOVENC V JUŽNI AMERIKI	36
Kratek pregled izseljevanja Slovencev	36
I. Argentina	37
Geopolitične značilnosti države	37
Slovenci v Argentini	38
I. 1. Izseljenci iz obdobja do začetka 20. stoletja	39
I. 2. Izseljenci iz obdobja med svetovnimi vojnami	40
I. 2. a Izseljenska društva v medvojnem obdobju (in njihova kulturno-politična dejavnost)	41
Slovensko podporno društvo Triglav v Buenos Airesu	42
Slovensko društvo Triglav Rosario	44
Beneški Slovenci v Buenos Airesu in Rosariu	45
Prekmurski Slovenci v Buenos Airesu	46
I. 2. b Jezik med medvojnimi izseljenci v Argentini	49
I. 3. Slovenska povojna politična emigracija	52
Prihod in integracija	53
Organiziranost SPE	55
SPE kot mini država	57

Slovenska kulturna akcija (SKA)	58
»Mitska« energija SPE - dejavnik etnične kontinuitete	60
»Mit« o vrnitvi	60
»Mit« mučeništva kot temelj zgodovinskega spomina	62
I. 3. a Politično-kulturna socializacija v SPE - dvojnost	63
Šolstvo	64
Jezik med pripadniki SPE	67
I. 3. b Društveno življenje v SPE	71
Buenos Aires (opazanja)	73
Slovenci v Barilochah	75
Opazanja	77
Slovenci v Mendози	78
Opazanja	78
II. Urugvaj	80
Geopolitične značilnosti države	80
Slovensko izseljenstvo	81
Druga generacija	81
III. Brazilija	83
Geopolitične in zgodovinske značilnosti države	83
Slovensko izseljenstvo	85
Slovenske izseljenske organizacije	86
Druga generacija	88
IV. Čile	90
Geopolitične značilnosti države	90
Slovensko izseljenstvo	90
Posamezniki v izseljenstvu	91
V. Primerjava z litvanskim izseljenstvom	93
Geopolitične značilnosti Litve	93
Litvansko izseljenstvo	94

C

ANALIZA	97
Uvod	97
Prva generacija	97
Druga generacija	99

Model ohranjanja etnične identitete	100
Kvalitativne ravni občutenja etnične identitete	104
Značilnosti glede na vzrok preselitve prednikov	108
Povojna nepolitična emigracija	111
A B C	
SKLEP	112
D	
DODATEK	114
I. Dnevnik s študijskega potovanja po Južni Ameriki od 20. marca do 20. junija 1997	115
Uvod	115
Dnevnik	118
II. Izpovedi	174
III. Pogovori	226
SUMMARY	247
RESUMEN	252
ABSTRACT	258
IZVLEČEK	260
LITERATURA	263

Predgovor

Vladi je vnet harmonikar v poznih sedemdesetih. Še kot otrok je skupaj s starši davnega leta 1925 zbežal pred čedalje nasilnejšim fašizmom in neizprosno lakoto iz rodne Košane pri Pivki in pristal v velikem Buenos Airesu. Težko je bilo in marsičesa ni prav dobro razumel, tako kot še danes ne. Ko po sedemdesetih letih z velikimi in na videz nerodnimi členkastimi prsti radostno našiga s frajtonarico in iz nje izvablja prastare slovenske melodije, doma morda že pozabljene, se mi zdi prava živa relikvija, kot odprta vrata v preteklost, nekaj, kar bo umrlo z njim. In kaj bo ostalo? Bo z njim izginilo vse, kar je slovenskega? Kaj se je uspelo obdržati presajenega v njegovih potomcih; kako dolgo bodo ohranili spomin nanj in občutek pripadnosti deželi, ki ga je rodila; kaj pomeni slovenstvo njim, ki so rojeni v Argentini in male deželice pod daljnimi evropskimi Alpami nikoli niso videli...?

Etnična identiteta pri večini ljudi tvori pomemben del osebnostne identitete, v stanju izseljenstva, ko se posameznik sooči z bolj ali manj tujo kulturo, pa postane ta element še izrazitejši. Izseljenec se znajde med dvema kulturama in veliko energije mora vložiti v prilagajanje novemu okolju. Hkrati pa, tudi če bi hotel, ne more preprosto pozabiti svoje izvirne družbe, »domovine«, v kateri je doživel primarno in morda celotno sekundarno socializacijo, v kateri se je naučil govoriti, igrati, moliti, sanjati.

Drugače je z otroki, ki se rodijo po preselitvi staršev. »Nova« kultura zanje ni nova, ampak je edina - vsaj edina prava. Namreč, še tako intenzivno prenašanje slovenstva na potomca ne more premagati fizične oddaljenosti, neoprijemljivosti, pravljíčnosti specifične družbe, ki se imenuje Slovenija; manjka izkustvo teritorialne pripadnosti, premočna je navzočnost večinskega, »oprijemljivega« okolja.

V kakšnih oblikah je torej mogoča slovenska narodnostna identiteta pri tistih, ki so zrasli v drugačnem okolju? To je glavno vprašanje in hkrati namen pričujočega dela. Opisati, pojasniti, napovedati in s tem odgovoriti.

Zastavljena tema vsekakor ni tako preprosta, kot se morda zdi na prvi pogled preprosto vprašanje samo. Potrebno je bilo veliko predznanja in poznavanja ciljne populacije, ogromno energije za izvedbo ključnega dela - študijskega potovanja, empatije in zbranosti za razumevanje in analizo sporočil ter seveda časa - tega ni mogoče prehiteti in edino ta »prinese svoje«.

Da bo »projekt« - morda mu lahko rečem kar »življenjski«, saj predstavlja osrednjo os mojih zadnjih osem let življenja - imel opraviti s potomci slovenskih izseljencev, predvsem tistih v Južni Ameriki, sem spoznal nekega sončnega popoldneva davno v letu 1990. V družbi mladih sinov slovenskih izseljencev sem sedel pred restavracijo v eni od buenosaireških četrti in vrstnikom pojasnjeval, kako živi mladina v Sloveniji: kako se zabava, s katerim športom se ukvarja večina, kaj pojejo... Še najbolj so jih zanimale

D | C | B | A |

»grde besede«, saj jih le-teh v sobotni slovenski šoli niso učili, na ulici pa so se naučili samo španske... Pogovor je potekal v tekoči slovenščini. Zazdelo se mi je, da so ti fantje in dekleta v kaj nerodnem položaju. V vrtec ali šolo pritavajo s komaj katero špansko besedo, skoraj več vedo o Sloveniji kot o Argentini, pa vendar te svoje nesojene domovine morda nikoli niso videli, je otipali, zavohali. Zrasli so v kulturi, katere okrog njih ni - pravzaprav je ni nikjer več, saj gre za vzorce, ki so jih s seboj prinesli njihovi starši in ki so ostali konservirani dolga desetletja...

In tako sem v naslednjih letih najprej napisal diplomsko, nato pa še magistrsko delo na značilno kulturnoantropološki temi: identiteta in migracije. Pred menoj leži rokopis knjige; opredmetenje dolgoletnega dela, razgrnitev mojih raziskav, opažanj, razmišljanj, poskus približanja vprašanj, s katerimi se soočajo otroci dveh domovin. Besedilo je na več mestih kritično, raje kot k hvali se nagiba k problematiziranju, zato pričakujem tudi temu ustrezne odgovore. In prav to je glavni namen: tako v Sloveniji kot v izseljenstvu sprožiti razmišljanja, morda polemike; preusmeriti tok misli od preteklosti na sedanjost in prihodnost, opozoriti na generacijo, ki usodo slovenstva v diaspori prevzema v svoje roke.

Avtor

Uvod

Vprašanje izseljenstva je bilo v slovenski in tuji literaturi pogosto obravnavano, a večinoma je šlo za zgodovinske ter tu in tam sociološke ali psihološke (največkrat empiristično usmerjene) obravnave samih izseljencev. Že v svoji diplomski nalogi sem ugotovil, da pri prvi generaciji, rojeni »doma«, problema dvojnosti tako rekoč ni, v zelo različnih oblikah pa se pojavi pri drugi generaciji, torej pri potomcih izseljencev. Gre za vprašanje posameznika, ki se rodi v imigrantski večinski družbi, vendar ga od rojstva obkroža kultura, ki jo v družini gojijo starši - ta pa je pogosto takšna, kot so jo prinesli s seboj iz emigrantske oziroma prvotne kulture.

Razmeroma novi elementi, ki jih v to polje raziskovanja prinaša pričujoče delo, so:

- **ohranjanje** narodnostne identitete
- pri **potomcih** slovenskih izseljencev
- s **kulturnoantropološkega** gledišča

Posebej zadnja alineja kaže moj namen, da bi zastavljeno vprašanje našlo svoj prostor v najustreznejši veji družboslovnih znanosti. Tematika namreč zahteva interdisciplinarno delo - kombinacijo izsledkov in metodologije dela kulturne antropologije, socialne psihologije, sociologije in zgodovine. Slednja je pomembna za razumevanje sedanosti (s katero ima delo opraviti), socialna psihologija in sociologija prinašata teoretsko osnovo za razumevanje razmerij in dogajanja med posameznikom in okoljem ter družbenih procesov, ki na to vplivajo, sama kulturna antropologija (v okviru katere se delo odvija) pa vsemu temu daje oprijemljivost, praktičnost, življenje. Vse te veje usmerja proti zastavljenemu cilju, jih omejuje, da ne bi ena ali druga prevladala in tako »prevrnila čolna«. Značilno antropološki je tudi pristop k praktičnemu delu, o čemer več v poglavju o metodologiji dela.

Besedilo je sestavljeno iz štirih glavnih delov. Začenjam z razlago ključnih teoretičnih pojmov. »Identiteta«, »socializacija«, »akulturacija« itd. so sicer razmeroma znani izrazi, vendar so tovrstne razlage nujna podlaga za čim trdnjšo konstrukcijo dela in za pravilno razumevanje nadaljevanja. Nekoliko zgodovinsko-deskriptivno je obarvan drugi del, v katerem opisujem naseljevanje Slovencev v Južni Ameriki, njihovo društveno organiziranje, nato pa (pri vsaki kategoriji posebej) prehajam na sedanje razmere, kot sem jih videl sam - tako med prvim štirimesečnim kot drugim trimesečnim bivanjem »na terenu«.

Tretje poglavje daje delu drugačnost, unikatnost, inovativnost, avtonomnost, saj je skoraj v celoti sad mojih lastnih zaključkov in sklepanj. Ugotavlja povezave med posameznimi dejstvi, prinaša nova opažanja in se na tej osnovi spušča tudi v oblikovanje modelov in napovedovanje prihodnjih procesov.

D | C | B | A |

Dodatek k pričujočemu delu bo za večino bralcev verjetno najzanimivejši, saj gre za najbolj »živ« del knjige. Dnevniškimi zapiski, intervjujem in pisnim izpovedim slovenskih izseljencev in njihovih potomcev iz Južne Amerike sem dodal še pisma in nekaj intervjujev iz drugih delov sveta. Za tak korak sem se odločil predvsem zaradi njihove literarne ali strokovne kakovosti, pa tudi zaradi primerjave. Na ta način postane bolj razvidno dejstvo, da bi teoretski in analitični (poglavji A in C) del knjige v veliki meri lahko veljal tudi za druge slovenske (in neslovenske) skupnosti v svetu. Idealno bi bilo, če bi ta razmeroma zajeten del lahko »raztresel« na primerna mesta v prvih treh poglavjih, posebno v drugem in tretjem, a zaradi preglednosti to ni bilo mogoče.

V dnevniku z zadnje študijske poti so dnevno zabeležena opažanja po nestrukturiranih pogovorih, srečanjih ali zgolj druženjih z rojaki, med katerimi sem živel tri mesece. Dopolnjujejo ga pisma, članki in intervjuji (ali zgolj njihovi odlomki) o etnični identiteti.

Metodologija

Ena od osnovnih značilnosti besedila je dejstvo, da gre za plod večletnega spremljanja tematike ali natančneje ciljne populacije - potomcev slovenskih izseljencev v Južni Ameriki. Čeprav je bilo moje prvo potovanje (1990-91) sprva nenamensko - na tej celini sem se mudil zgolj kot popotnik in potopisec, je petmesečno bivanje med slovenskimi izseljenci sprožilo v meni najpomembnejše za nastanek diplomske naloge, magistrija in knjige: zanimanje. Problematika oziroma področje izseljenstva je bilo sprva zame tuje, s fizičnim vstopom v to skupino pa so postali zanimivi tako izseljenci (kot specifična ciljna skupina), kot tudi z vprašanjem iz(pre-)seljevanja povezani procesi (migracije, identiteta, akulturacija, asimilacija...).

V verigi stopenj, ki so pripeljale do končnega izdelka, je torej prvi člen sâmo izseljenstvo kot vprašanje in fizični dejavnik, šele nato nastopim sam kot raziskovalec, ki »vstopi« v problematiko, se seznanj z njo in jo spozna do tolikšne mere, da ga začne zanimati kot objekt (kulturnoantropološkega) preučevanja. Za naslednjo stopnjo lahko štejem fazo izdelave diplomske naloge z naslovom *Problem dvojne identitete slovenskih izseljencev*, ki je zajemala splošen pregled in opis te populacije, s poudarkom na vprašanju dvojnosti narodnostne identitete med pripadniki vseh generacij na vseh celinah. Čeprav se je izkazalo, da že mnogi na slovenskem etničnem ozemlju rojeni izseljenci kažejo v novi domovini znake popolne asimilacije oziroma odtujitve od slovenstva, je bilo glavni iztržek pred petimi leti opravljenega dela spoznanje, da pri tej skupini ne moremo govoriti o dvojni identiteti, še posebej ne, če je bila primarna in vsaj deloma še sekundarna socializacija, torej vraščanje, vrojevanje v kulturo, opravljena »doma«. Šlo je kvečjemu za trenutno prilagoditev, integracijo v novo okolje. Kulturno pogojeni vzorci obnašanja, ki so predmet globoke podzavesti, so ostali.

Drugače je z drugo generacijo, izpostavljeno dvojnemu pritisku kulture staršev na eni strani in večinske kulture na drugi. Sorazmerno z intenzivnostjo in kontinuiranostjo socializacije, temelječe na kulturnih vzorcih primarne domovine staršev, se večja dvojnost, včasih razdvojenost narodnostne identitete pri pripadnikih druge (včasih tudi tretje) generacije. Tovrstni procesi so pri posameznih izseljenskih skupnostih in posameznikih znotraj (ali zunaj) njih zelo različni in še neraziskani. Zato sem se odločil naslednjo raziskavo nameniti prav tej specifični skupini, torej potomcem oziroma v Južni Ameriki rojenim osebam slovenskega porekla.¹

¹ O »izseljencih« ne moremo več govoriti, saj gre za osebe, ki se niso nikamor selile, prav tako jih ne moremo pavšalno poimenovati »Slovenci«; že zaradi tega ne, ker so rojeni v drugi deželi in ker se imajo samo oni pravico narodnostno opredeljevati. Neoporečni sta torej le oznaki »osebe slovenskega porekla« in »potomci slovenskih izseljencev«, zaradi lažje preglednosti pa jih v

D | C | B | A |

Ko je bila torej znana tema raziskovanja, je sledila teoretična priprava na izvedbo projekta. Potekala je v obliki izpitov oziroma seminarских nalog v okviru magistrskega študija antropologije - vsa teoretična besedila, nastala v tem času, so bila naravnana na istiljno tematiko in zdaj sestavljajo večji del prvega poglavja. Gre za definicijo oziroma temeljitev ključnih pojmov, s katerimi operiram v celotnem delu.

Prva faza praktične izvedbe raziskave je bila priprava in izvedba preliminarnega obiska. Tega sem uresničil maja 1996 v okviru zasebnega potovanja (gostovanje s kulturno skupino), šlo pa je predvsem za osvežitev in preverjanje vtisov izpred šestih let ter logovarjanje za načrtovano daljše študijsko bivanje. Na osnovi štirinajstdnevnega gostovanja v Urugvaju in Argentini sem lahko temeljiteje in natančneje načrtoval samo študijsko pot oziroma delovanje. Teoretične in praktično-tehnične priprave so potekale več mesecev, samo potovanje pa sem izvedel v obdobju od 20. marca do 20. junija 1997. Delo je temeljilo na značilno antropološki metodi »opazovanja z udeležbo«, kar pomeni, da sem živel znotraj ciljne skupine ali skupnosti, se udeleževal družbenih procesov znotraj nje. Po drugi strani sem na lastni koži doživel značilnosti večinske kulture in s tem kulturni šok, drugačnost, zaradi katere sploh govorimo o oblikovanju ene ali druge narodnostne identitete. Bivanja med slovenskimi izseljenci ne moremo enačiti z npr. bivanjem pri nekem plemenu na Papui - Novi Gvineji, saj gre za fizično neoprijemljivo, restrnjeno populacijo, v velikih mestih razdrobljeno na več društev, družin, posameznikov. Zato je bilo tudi »opazovanje z udeležbo« nekoliko drugačno in v tem smislu ni zadoščalo potrebam raziskave. Opravil sem še vrsto nestrukturiranih ali delno strukturiranih, večinoma neformalnih pogovorov o zastavljeni tematiki in si v dnevnik zapisoval opažanja pri razgovorih in »zgodbe« posameznih sogovornikov. Seznanil sem se z zgolovino priseljevanja posameznih skupnosti, s trenutnim stanjem, zbiral pisno gradivo ter nekatere trenutke zabeležil na fotografiji. Zaradi kompleksnosti, vsestranskosti praktičnega dela sem dnevniku kasneje dodal še pisma, ki so mi jih pisali pripadniki »druge generacije« in sem jih uporabil v diplomski nalogi leta 1993, ter nekatera druga zapisa razmišljanja (podrobneje o izvedbi potovanja v uvodu k Dnevniku - D. I.). Ta zapis orej temelji predvsem na primarnih in sekundarnih pisnih virih ter na metodi »opazovanja z udeležbo«.

Tovrstno raziskovanje - ki niti ni metoda, ampak je prej strategija, taktika - omogoča približanje ciljni sredini na človeški ravni, saj so pogovori karseda neformalni in improvizirani, čeprav temeljijo na določenem cilju. Na tako delo se je mogoče zanašati predvsem pri subtilnejših temah, kjer sogovorniki svoja občutja težko spravijo v »predalčke« oziroma jih neposredno izrazijo. Njihovo obnašanje tako ni narejeno. (Russel 1991, 148-152)

Vrnitvi domov je sledil kratek odmor, saj so se vtisi le na ta način lahko za silo »ohladili«, ustvarila se je potrebna distanca do posameznih dogodkov, opažanj ali oseb, či bi lahko name kot na raziskovalca delovali subjektivno. V nadaljevanju sem se na podlagi predhodno izdelanega načrta lotil kategorizacije in v tem smislu ustvaril drugo poglavje. Šlo je za razdelitev opisovanja po sorodnih, podobnih skupinah; tako sem uporabil načeli teritorialnosti (torej opisovanje po državah, znotraj Argentine pa še po kra-

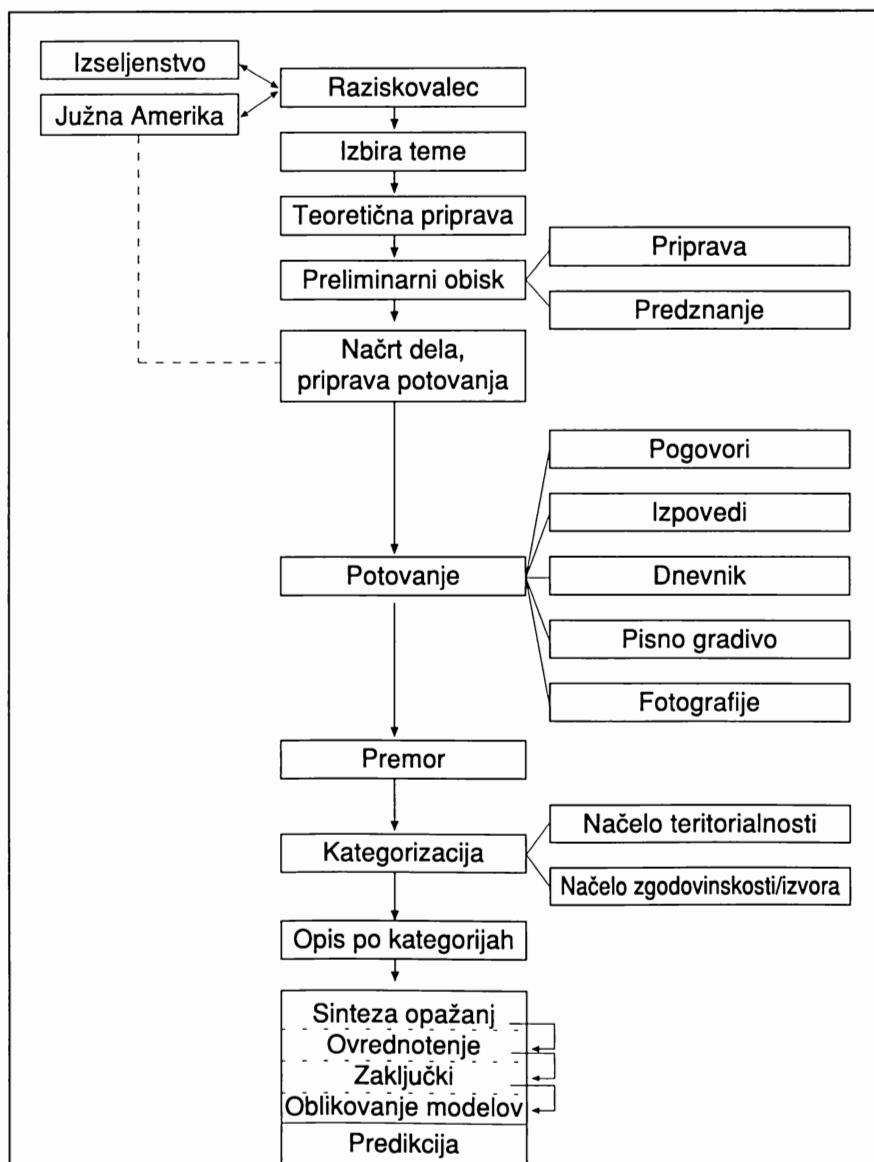
besedilu pogosto poimenujem tudi kot »pripadnike druge (tretje, četrte) generacije« slovenskih izseljencev.

| A | B | C | D

jih) in zgodovinsko pogojenega izvora posamezne izseljenske skupnosti (temeljna razdelitev na izseljenstvo s konca prejšnjega stoletja, medvojno ekonomsko-politično izseljenstvo in povojno politično-begunsko skupnost).

Tej kategorizaciji sledijo tudi v tretjem poglavju nanizana opažanja in vrednotenja, zaključki, sinteze teoretičnega in praktičnega dela ter oblikovanje modelov.

Postopke raziskave lahko ponazorim v naslednji skici:

Izseljenstvo - raziskovalna metodologija

D | C | B | A |

Predvsem zaradi metodologije raziskovalnega dela ter zapisov opažanj, zaključkov in modelov lahko pričujoče delo uvrstim med izrazito kvalitativne raziskave. Res se pri opisovanju stanja v posameznih izseljenskih skupnostih ne morem izogniti empiričnim deskriptivnim podatkom ali opisom, kot so npr. število članov društva, pogostnost potovanja v Slovenijo in stikov z domovino staršev, razmerje slovensko govorečih itd. Tovrstni podatki omogočajo vpogled v »prerez stanja« znotraj določene ciljne skupine. Toda ob (prav tako v osnovi kvantitativnem) dejstvu, da je bila velika večina pripadnikov druge generacije zame nedosegljivih, ker zanje pač nisem mogel vedeti oziroma jih »najti«, se je kvantitativna narava raziskave končala. Ostala je še vedno razmeroma velika in raznolika ciljna skupina, znotraj katere pa je potekalo opisovanje občutenja slovenske narodnostne identitete na kvalitativni ravni. Sem spada življenjska zgodba staršev, vzrok, obdobje in način izselitve, opis njihove adaptacije in integracije, opis primarne in sekundarne socializacije, oris trenutnega občutenja, morebitne dvojnosti identitete, (ne)problematičnosti tega pojava;.. Čeprav so izpovedi posameznikov temeljile na vnaprej oblikovanih vprašanjih, je vsak pogovor dopuščal kar največjo širino, način (celo jezik) izražanja in se ni omejeval na kvantitativni »anketarski« način dela.

Za razliko od pravkar omenjenega anketarstva je bilo moje druženje s sogovorniki neformalno, pogosto povezano z obiskom doma, večerjo, udeležbo pri verskih, kulturnih ali družabnih dogodkih, s sodelovanjem v vsakdanjem življenju. Tak način omogoča opažanja, ki jih kvantitativni pristop ne more in noče doseči. Ob tem velja omeniti odpor, ki ga imajo predvsem Slovenci v Argentini do raznih raziskovalcev (iz Slovenije). Pogosto slišimo opazko, da se počutijo kot poskusni zajčki, še vedno pa je navzoče tudi nelagodje ob takem ali drugačnem spraševanju, saj spominja na politično obarvano polpreteklo zgodovino. Del tega občutenja se je prenesel tudi na pripadnike druge in celo tretje generacije, predvsem pri povojni politični emigraciji.

Kljub kvalitativni naravi raziskave pa se kvalitativni in kvantitativni podatki v njej dopolnjujejo, so kot »jing in jang« (Dey 1993, 28).

Opredelitev ključnih pojmov

V prvem delu raziskave se lotevam razdelave nekaterih ključnih pojmov, ki se pojavljajo v nadaljevanju in so bistveni za globlje razumevanje psihosocialnih procesov, povezanih s pojavom izseljenstva. Razvrščeni so v smeri od splošnega h konkretnemu, torej od globalnih opredelitev neposredno k izseljenški problematiki.

Identiteta je odraz odnosa, ki ga je človek vzpostavil do samega sebe in do skupine, v kateri živi. Je pojav, ki nastane v vzajemnem odnosu in vplivu med posameznikom in družbo. Pri posamezniku se vzpostavi skozi posamezne faze socializacijskega procesa. Je predvsem rezultat identifikacije (imitacije) z drugimi in nato s samim seboj. Temelji osebnostne identitete so postavljeni v primarni socializaciji. Ta pa nosi v sebi posebnosti posamezne kulture, ki je vedno na nek način drugačna, izolirana od druge. Tako se v posameznika vsadijo norme, vrednote, simbolni sistem...specifične družbe, ki je nosilka njegove socializacije. Gre za njen prenos, kontinuiteto, samoreprodukcijo.

Ker je posameznik tisti, v katerem se dogaja skupnost (čeprav velja tudi obratno), začnimo z analizo procesov, ki povezujejo in medsebojno nadgrajujejo ta dva pojma ali pola.

Odnos med posameznikom in družbo je dialektičen - posameznik, ki ga družba oblikuje, nosi v sebi to družbo in obenem ohranja svojo individualnost (Južnič 1989, 84-86), hkrati pa tudi sam pripomore k oblikovanju in kontinuiteti družbe in njenih lastnosti bodisi s svojim zavestnim delovanjem bodisi zgolj z njemu svojstvenim načinom odzivanja (Žigon 1993, 20).

S prihodom človeka na svet in v specifično družbo (ali še prej - op. Z. Ž.) se začne proces oblikovanja individuumske identitete. Individualna identiteta je vsota, sinteza zavedanja o lastni človeški telesnosti, biološki določenosti ter o družbenosti - človek je namreč unikat, a se oblikuje sam, v skladu s percepcijo zunanjega sveta (Južnič 1993, 101). Na tej stopnji prihaja do nujnega razkoraka med individualno in družbeno identiteto, znotraj katere se oblikuje več vrst skupinskih (pod)identitet.

Posameznik izraža svojo pripadnost neki skupinski identiteti z življenjskim stilom, z upoštevanjem navad, šeg, z uporabo jezika, ki je v neki skupnosti v rabi (oziroma primernega jezikovnega koda - op. Z.Ž.), pozna in spoštuje kolektivni spomin, ki ga neka skupnost goji, skratka, podvržen je formalnim in neformalnim normam te skupinske identitete (Južnič 1993, 141) in jih na ta način tudi sam prenaša ter s tem zagotavlja njeno kontinuiteto. Pri tem so pomembni prehodni obredi, kot na primer iniciacija, prisega ali zaobljuba, vsi spremljani z močnim simboličnim nabojem, podkrepjenim z močjo rituala, ceremonije, predmetov, povezanih z zgodovinskim spominom skupnosti itd. To-

vrstni procesi se zdijo zgodovina, a so v zgolj nekoliko latentnejših oblikah prisotni vedno - tudi danes - in povsod.²

Skupinska identiteta ali občutek pripadnosti neki skupini je izraz interakcije med subjektivnim občutkom identitete, privrženostjo skupini in pripravljenostjo te skupine, da individualno identiteto prepozna in sprejme, pri čemer ji pripiše tudi določen status. Veže se na sociabilnost (družljivost) človeka, ki je po svoji naravi »družiten« bitje. Kontinuiteto skupinske identitete zagotavljajo lojalnost, simboli, miti, legende, govoriče, rituali... Pridobitev občutka skupinske pripadnosti je hkrati glavni učinek in namen »politične socializacije«, ki jo izpolnjuje neka skupina - družba.

Posameznik se znotraj neke kulture lahko identificira z različnimi skupinami, ima različne skupinske identifikacije, ki se medsebojno usklajujejo in določajo status posameznika. Temu pravimo tudi »drsn« ali »premikajoča« identiteta, v zvezi s tem pa govorimo tudi o »identitetnem preklopu«, pogosto povezanem z jezikovnim kodnim preklopom.³

V vrsti številnih podkomponent osebnostne in skupinske identitete, ki določajo celotno podobo nekoga, igra pomembno vlogo politična identiteta v širšem in ožjem smislu.

Politična socializacija je proces, v katerem posameznik pridobiva politično kulturo. V svojo osebnostno strukturo vgrajuje politične usmeritve in vrednote, utemeljuje svoje ideološke ubranosti, vsrkava vzorce in norme političnega vedenja in opredeljuje svoja stališča do politike in političnega ter to, kar sam pričakuje od politike, in mnenja o tem, kakšna vloga pripada njemu v politiki v ožjem smislu in v specifični politični kulturi kot pojavnimi oblikami družbene (narodne) skupnosti. Na ta način se kultura vzdržuje, si zagotavlja lastno kontinuiteto.

Poznamo več vzorcev političnega vedenja: pri *kognitivni* oziroma *spoznavni* usmeritvi gre za zavestno znanje, spoznanje, obveščenenost o političnem sistemu, njegovem delovanju in procedurah, pri *čustveni* usmeritvi govorimo o čustvenem odnosu do politike, pri čemer mislimo predvsem na narodno zavest, patriotizem, *evaluativna* ali *vrednostna* usmeritev pa predstavlja sodbe, mnenja, stališča o političnih ciljih, torej vrednostna merila in ideološko naravnost.

Človek je zaradi svoje družbenosti izgubil velik del svoje primarne biološke narave, zato mora kot posameznik obstajati v družbenem kontekstu. Sam ne more živeti ne v materialnem ne v duševnem smislu. Med posameznikom in družbo je odnos dialekti-

² Spomnimo se trenutka, ko smo dobili pionirsko čepico in rdečo rutko, »ritualov«, ki spremljajo npr. slovesne večerje ali sprejeme, vstajanja ob zvokih državne himne, sedežnega reda v prvih vrstah na prireditvah, verskih obredov itd.

³ *Moja dvojna identiteta, morda celo trojna, je zaporedna. Zdajle je vezana na slovenski kontekst. Pred pol ure je bila povsem ameriška. Zvečer bo morda italijanska. Te identitete se ne mešajo, se le prepletajo... Identiteta je vezana na dejavnosti. Prav te odločajo o globini identifikiranja, saj pogojujejo sistem izražanja in komuniciranja, pa najsi bo to jezik ali računalniški program, ali note v glasbeni kompoziciji, ali barva na platnu...* (Jože Velikonja, D. II., 1.)

V zadnjih letih se uveljavljajo v nekaterih državah ZDA dvojezični programi učenja, v katerih se je že pokazalo, da so »bilingvisti« celo bolj elastični, dojemljivi... (Crawford 1992, 243-250)

čen: posameznik, ki ga družba oblikuje, nosi v sebi to družbo in hkrati ohranja svojo individualnost (Južnič 1989, 84-86). Hkrati pa tudi posameznik pripomore k oblikovanju in kontinuiteti družbe in njenih lastnosti bodisi s svojim aktivnim, zavestnim delovanjem bodisi zgolj z njemu svojstvenim načinom odzivanja. S tem družbo hkrati ohranja in jo z do neke mere vedno nepredvidljivim in izvirnim ravnanjem - vsak posameznik je vendarle enkratno bitje - spreminja (Žigon 1993, 20).

Ena glavnih sestavin *osebnostne* identitete je pripadnost določeni skupnosti, identificiranje z njo, skupinska identiteta. V tem smislu ima glavno vlogo prav narodnostna ali **etnična identiteta**, ki ima poleg religiozne gotovo največjo motivacijsko in mobilizacijsko moč. Etničnost je kot identiteta posamezniku dodeljena z rojstvom v določeni etnični skupnosti, ki se zaveda svojega obstoja. Ena od glavnih kontinuitet etnije in etničnosti je jezikovna, glavne dejavnike etničnosti pa sicer lahko razdelimo na jezik, versko identiteto, zgodovinski spomin, etnične meje in mentaliteto kot skupek misli, pojmov in sodb o življenju, svetu, družbi, morali, duhovnem ozračju...(Južnič 1993).

Tudi pri *narodnostni* identiteti gre sprva za individualen, avtonomen občutek. Posameznik daje sam pobudo in izbira dejavnosti na področju narodnostnega opredeljevanja. Takšna avtonomna dejavnost izvira iz »jaza« in omogoča uresničevanje ciljev in namenov, ki so res njegovi. Seveda je predpogoj »narodnostnega« delovanja identifikacija posameznika z določeno (referenčno) skupino, ti odnosi pa so intenzivnejši ob večji socialni, kulturni, ekonomski, religiozni...povezanosti. Izgrajevanje narodnostne identitete predstavlja del človekovega osebnega razvoja, v določenem pomenu celo iskanje življenjskega smisla. (Komac 1986, 55-68)

Vsak narod ima svoje trajne skupne značilnosti (življenjski slog, zgodovinski spomin, identiteto, vedenje...), ki jih poimenujemo »nacionalni karakter«. Nanj vplivajo politični okvir, jezik, šola, značilnosti družinske vzgoje itd. K homogenizaciji naroda veliko pripomore (morebiti že oblikovana) država s svojimi institucijami, pa tudi verske ustanove. (Južnič 1993)

V okviru pripadnosti etnični kolektiviteti, dr. Stane Južnič le-to obliko identitete naveže na štiri kontinuitete: bivalno-teritorialno, biološko-etnično (skupno poreklo), jezikovno (v smislu komunikacijske skupnosti) in politično (vsaka človeška skupnost ima politiko). Pri tem velja, da je *nacionalna* zavest manj »avtomatizirana« kot *etnična* ali *narodnostna*, in jezik tu nima odločilne vloge. Večji poudarek je na od posameznika proklamirani pripadnosti, lojalnosti nacionalnim mitom itd. Skozi čas specifična družbena skupnost - narod - izoblikuje lasten življenjski slog, svoj zgodovinski spomin in nacionalno-politično identiteto, in temu pravimo tudi nacionalni karakter. (Južnič 1989, 268-320, poudarki Z. Ž.)

I. Jezik kot nosilec identitete

Jezik ima še posebej središčni pomen pri oblikovanju etnije, če je v odnosu do sosednjih populacij kontrasten, drugačen. Tiste, ki se zaradi različnosti jezikov med seboj ne razumejo, loči prepad molka. (Južnič 1993, 280) Kot dejavnik oblikovanja etnije lahko logično jezik štejemo tudi k dejavnikom oblikovanja politične identitete oziroma pripadnosti.

Jezik ima tako veliko vlogo prav zaradi sporazumevalne funkcije, saj je komunikacija bistvena za obstoj družbe, pomemben pa je tudi kot vsota izkustev, znanj in sposobnosti, kot proizvod kulture oziroma njen del. Po Luckmanu je jezik osrednji medij socialne konstrukcije realnosti in njene transmisije. Poleg tega, da ima funkcijo gradnje realnosti, je tudi glavno orodje legitimizacije simbolnih svetov. Ni torej le formalni sistem skladišnih pravil in semantičnega inventarja, temveč tudi zgled tipičnih orientacijskih vzorcev, ciljev delovanja in tehnik za uresničitev (omenjenih) ciljev, razlag in legitimizacij. Jezik in pogled na svet nista abstraktna, temveč zgodovinsko in družbeno specifična elementa posameznikove življenjske situacije. (Luckman 1991, 800-803)

Jezik je tudi pomemben dejavnik identifikacije in kontinuitete neke kulture, kajti med seboj povezuje posamezne generacije njenih članov, s tem da se prek jezika učijo in tako sprejemajo določen kulturni model - družbeno konstruirano stvarnost. Lahko torej rečemo, da je jezik hkrati instrument in rezultat socializacije in inkulturacije. Jezikovni razvoj in učenje jezika imata bistveni pomen pri usklajevanju posameznika z družbo. (Južnič 1983, 32-62)

Kot smo že omenili, je jezik eden od konstitutivnih elementov skupinske zavesti (Luckman 1991, 796). In ker je ena glavnih oblik skupinske zavesti prav etnična identiteta, lahko krog sklenemo.

II. Kultura, etnija, narod, nacija

Število definicij pojma **kultura** je neizmerno, zato se ustavimo samo pri prvi večji. Postavil jo je sir Edward Burnet Tylor (1871), ustanovitelj šole kulturnega evolucionizma: *Kultura je kompleksna celota, ki vsebuje znanje, vero, umetnost, moralo, zakone, običaje in katere koli druge sposobnosti in navade, ki jih človek pridobi kot član družbe.*

Temu lahko dodamo še ugotovitve, da je kultura sredstvo in hkrati vsebina učenja, saj vključuje metode učenja (prek različnih dejavnikov) - te se razlikujejo od kulture do kulture -, učenje pa pravzaprav pomeni posredovanje vrednot, vzorcev itd., značilnih za to isto kulturo. Zanimiv je povzetek, da je kultura vse, kar se prenaša s kontaktom in s človeško komunikacijo (Južnič 1978, 123), ki kaže na to, da tičita bistvo in interes oziroma »življenjski moto« kulture v njeni lastni kontinuiteti.

Ustavimo se še pri odnosu pojmov družba-kultura, med katerima je težko potegniti ločnico ali izluščiti bistveno razliko. Koncept družbe se morda bolj osredotoča na

celotnost družbenih dejstev, na družbeni sistem oziroma sistem odnosov med posamezniki in skupinami, kultura pa na sama dejanja in njihove obrazce in vsebino, na ideje in druge sisteme simboličnega pomena. Vsebuje dejavnike, ki oblikujejo človekovo vedenje ter vse človekove izdelke materialne narave. (Južnič 1978, 136) Za razpravo o akulturaciji in izseljenstvu se mi zdi razlika nebistvena, zato bom v besedilu uporabljal oba izraza in sicer predvsem v povezavi z etnično komponento, ki je bistvena pri vprašanju izseljenstva.

Tudi med **kulturo skupine** in **kulturo posameznika** ni resničnega nasprotja, čeprav gre za drugačen primer. Pojma sta odvisna drug od drugega, tako kot sta soodvisna družba in posameznik, ko kreirata drug drugega (op. Z. Ž.). Družbeno obnašanje je zbir ali razvrščanje takih oblik posameznikovega obnašanja, kakršne se vežejo na obrazce kulture, katere pravi kontekst ni v prostorskih in časovnih povezavah biološkega obnašanja, ampak v zgodovinskih sledeh, ki se prek selekcije kažejo v aktualnem obnašanju posameznika. Pri tem je seveda veliko podzavestnega, saj posameznik za mnoga dejanja ne pozna prave vsebine ali vzroka, so pač »vsajena« v njem (Sapir 1984, 247-255). Od tod tudi ugotovitev, da popoln prevzem druge kulture ali asimilacija ni mogoča v eni sami ali celo ne v dveh generacijah.

Spregovorimo še o **hierarhizaciji kultur**, kot so jo izoblikovali antropologi in sociologi. Bistvo takšne lestvice je, da vedno obstaja dominantna in inferiorna stran glede na to, katera je močnejša in bo delovala v odnosu do druge strani ekspanzivno - pustila večje sledi. V tem smislu poznamo *vertikalno* in *horizontalno* lestvico. Medtem ko se druga posveča razdeljenosti glede na specifičnosti znotraj globalnih družb, se prva ukvarja z različnimi kulturnimi stopnjami samih globalnih družb - kultur. V tem smislu se kulture delijo na tradicionalne in moderne, »folk« in urbane, ljudske in elitne ter »male« in »velike tradicije« (Jelič 1982, 170).

Okolje, v katerega je posameznik vrojen, vsiljuje lastna načela, ki jih posameznik interiorizira kot edina. Interiorizacija ali ponotranjenje načel, vrednot je rezultat konflikta, ki se odvija med otrokovo potrebo in kulturno normo o načinu njene zadovoljitve. Konflikt, predvsem njegova razrešitev, pa pripelje do frustracij. Te so predpogoj človekove inkulturacije in v tem je represivnost kulture in kulturnih obrazcev. (Lukšič 1995, 92-98)

Ker je v kulturni antropologiji poudarek na človeku kot članu določene skupine ljudi, kmalu pridemo do pojma etnije kot osrednjega pojma v tej znanstveni disciplini.

Pomen »**etničnosti**« se razteza od »narave« ali »kakovosti« etnične skupnosti do različnih vidikov manifestativnosti te narave ali kakovosti. Z etničnostjo razumemo tudi »pogoje« in »razmere« pripadanja neki skupnosti, ki jo štejemo za etnijo. S tem označujemo tudi etnično zavest ali celo etnični ponos. Do izraza seveda pridemo prek pridevnika etničen, ki pomeni »tisti«, kar je v zvezi z etnično pripadnostjo. Izraz najlažje uporabimo v primeru, ko še ne moremo govoriti o izoblikovanem narodu. (Južnič 1987, 222)

Ivan Urbančič (1989, 165) razume pojem etničnosti kot nerešljiv teoretični problem, sicer pa etnično identiteto pojmuje kot »epohalno zgodovinsko prevladujočo obliko integrirane družbene skupnosti«. Vsaka sodobna dejavno integrirana nacija je hkrati tudi etnija. Etnično in identiteta sta eno, nekaj, kar zedinja, veže, torej počelo, ne pa posledica skupnosti. Etnična struktura je razvojno najstarejša in njene poteze se ohranjajo tudi v

poznejših razvitejših oblikah družbenih skupnosti kot nosilke identitete te skupnosti. (Prav iz tega razloga v opazanjih s študijskega potovanja v naslednjih poglavjih za občutenje slovenskih izseljencev večinoma uporabljam izraz **etnične** ali narodnostne, ne pa nacionalne identitete.) Avtor tudi ugotavlja, da se je v sodobnem svetu s povečanjem pojma univerzalnosti in globalizacijo povečal tudi individualni občutek izgube lastne identitete, razčlovečenje. Zato prihaja spet do veljave etnična identiteta kot nosilka osebne identitete. V literaturi večkrat zasledimo že omenjene štiri kontinuitete, znotraj katerih nastane razmeroma enovita/kompaktna skupnost kot globalna družba:

- teritorialna ali bivalna
- biološko-genetična oziroma skupnost porekla
- kulturna
- jezikovna

Poleg skupnih genetičnih lastnosti (rasna pripadnost) je med najzanesljivejšimi pokazatelji etnične pripadnosti gotovo *jezik* kot temeljni instrument komunikacije in prenašalec kulturnih značilnosti. Kmalu za njim je *verska pripadnost*, deloma že povezana s *skupnim zgodovinskim spominom*.

Na tem mestu pridemo do ločnice s pojmom **naroda**, saj so tu mnogo pomembnejši skupni zgodovinski spomin oziroma že razmeroma jasno določene politične dimenzije, jezik pa predvsem v primerih velikih narodov izgublja na pomenu.

Nekoliko ločeno moramo obravnavati *ozemlje*. To je imelo vse od začetkov človekovega zavedanja gotovo veliko vlogo (saj so se na določenem ozemlju oblikovale družbene skupine s sorodnimi lastnostmi) in jo ima še danes. V mnogih primerih presega versko in jezikovno identiteto. Matično ozemlje je lahko premakljivo, v zgodovini so se meje ozemelj zaradi velikih selitev in (osvajalnih) vojn nenehno spreminjale. Teritorialna pripadnost je mogoča tudi kot zgodovina in cilj, kot so to razumeli Judi (vrnitev v obljubljeni deželo).

Za pojem **nacije**⁴ je odločilnega pomena obstoj države. Ta je tista, ki oblikuje nacijo, lahko tudi ne glede na etnično pripadnost njenih članov - nazoren primer so ZDA, Argentina, Kanada itd., države, v katerih se je po množičnem preseljevanju iz Evrope in kolonizaciji ter pregonu staroselcev izoblikovala nova kultura, temelječa na prevladujočih značilnostih vodilne in najštevilčnejše španske (oziroma angleške, portugalske, francoske) emigracije. Najmočnejša dejavnika pripadnosti sta v tem primeru skupen zgodovinski spomin z novoustvarjenimi miti ter gospodarska pripadnost.

Vsi naštetni pojmi oziroma oblike pripadnosti pripomorejo (pod pogojem, da posameznik seveda živi v tej skupini) k oblikovanju skupnega narodnega značaja, mentalitete, tistega neoprijemljivega, po čemer pogosto vendarle spoznamo pripadnika neke etnije, naroda, nacije - s tem povezani so pogosti stereotipi ali posplošena mnenja o posameznih tovrstnih skupnostih. Narodni značaj pomeni vsoto obnašanj, načinov razmišljanja, navad, reakcij, ki se z generacije na generacijo prenaša s pomočjo socializatorjev, kot so družina, šola, cerkev, množični mediji itd.

Dolgo je bil v veljavi model nacionalne države, kamor smo šteli Italijo, Francijo,

⁴ Natio, -onis je najprej pomenilo rojstvo, potem rod ali pleme, vrsto, razred in seveda tudi narod (Južnič 1987, 222).

Španijo itd., a posebno v zadnjem desetletju lahko opazimo izrazito obujanje pomena etnične pripadnosti (Bretonci v Franciji, Baski, Katalonci v Španiji, Flamci v Belgiji, dogodki v nekdanjih SZ in SFRJ, povečanje pomena pravic manjšin...).

Zdravko Mlinar (1992, 450) piše o teritorialni identiteti kot izpeljavi etnične identitete in se sprašuje, če v sodobni družbi ne izginja pomen teritorialnosti, ali »identiteta kot otok« ne prehaja k »identiteti kot križišču«, torej od lokalizma h globalizmu oziroma univerzalni identiteti, saj je tradicionalne (fizične) ločenosti med družbami z razvojem informatike in transporta čedalje manj.

III. Socializacija

Zaradi vsaj delne izoliranosti ima vsaka kultura svoje posebnosti in imanentne lastnosti, ki jih prenaša iz roda v rod. V procesu socializacije ali inkulturacije se novorojeni član skupnosti od rojstva naprej uči znanj, norm, kodov ter vzorcev obnašanja in izročila skupnosti, v kateri je rojen.

Posamezniku se družba in kultura kažeta kot objektivno dani svet, stvarnost, ki jo mora vključiti v svojo človeškost, če le-to hoče uresničiti. Med procesom usklajevanja z družbo mora človek »vase vdeliti« - ponotranjiti družbeni svet in kulturo družbe, v kateri je rojen. V tem procesu si ustvari predstave o družbenem svetu, način mišljenja in obliko družbene zavesti, način govora in komuniciranja, čustvovanja in vrednotenja. Prevzame norme, delovne navade, izoblikuje svojo identiteto kot občutek pripadnosti (ne le človeški vrsti, ampak tudi) rasi, narodu, družbenemu razredu, pridobi občutek lojalnosti. Izoblikuje se njegova osebnost kot individualnost, obenem pa postane ud družbene in kulturne celote. (Južnič 1989, 21-23)⁵

Večina avtorjev deli proces socializacije oziroma inkulturacije na *primarno* in *sekundarno* socializacijo.

Primarna se začne že takoj po rojstvu (ali že prej..., op. Z. Ž.). Oseba se začne zavedati svojega telesa, začuti enakost s samim seboj - samozavedanje, oblikuje se tudi skupinska identiteta, kajti oseba se »enači« s skupino, v katero sodi (družina). V tem obdobju gre predvsem za pasivno družbeno življenje v družinskem krogu. (Južnič 1989, 53) Otrok zavestno in podzavestno posnema »junake«, na katere je čustveno navezan (oče, mati, starejši brat, junak iz pravljice...), dokler si ne oblikuje lastne identitete. Izoblikujejo se temelji osebnosti posameznika, ki je v tem obdobju, od rojstva do stika s političnimi socializacijskimi dejavniki, kot sta šola ali celo vrtec, »tabula rasa«, dovze-

⁵ Pri različnih avtorjih se pojavljajo različna poimenovanja tega procesa; tako se v socioloških delih piše o socializaciji, v antropoloških pa o inkulturaciji. M. Lukšič (1995, 97) ponekod uporablja oba izraza hkrati. Gre za staro rivalstvo med sociologijo in antropologijo oziroma med socialno in kulturno antropologijo, med poimenovanjem in pojmovanjem »družbe« in »kulture«. Med najvidnejšimi predstavniki ene in druge usmeritve je prišlo do soglasja oziroma skupne izjave (Lukšič, M. 1995, 84), s katero potrjujejo, da gre zgolj za različna analitična pristopa.

ten za sugestije, podvržen posnemanju svojih vzornikov, v začetku staršev in drugih članov družine. Nauči se osnovnih vlog, kot so npr. spolna identiteta, materni jezik itd. Na tej točki se skupinska identiteta prek staršev najizraziteje prenaša v posameznikovo podzavest.

Sekundarna socializacija nastopi takoj, ko pride posameznik v stik s širšim okoljem, ki na močnejši in bolj institucionaliziran način prenaša pravila družbe na posameznika. Ne temelji več toliko na čustvih, večja je anonimnost. Pomeni stik s širšo družbo, kjer se pojavi tudi že posameznikova kritičnost, nasprotovanje in odpor zoper inkulturacijo. Na tej nekoliko bolj raztegljivi točki - prehod iz primarne v sekundarno socializacijo ni enkrat - se prenašajo na osebo glavne norme neke družbe.

Ker je vsaka družba-kultura dodelan sistem odnosov in vrednot, govorimo že v procesu primarne socializacije o **politični** socializaciji. Gre za procese, ki v ožjem pomenu vodijo k usklajevanju posameznika s politično vsebino njegove družbe. V tem procesu posameznik vgrajuje v svojo osebnostno strukturo politične usmeritve in vrednote, utemljuje ideološke ubranosti, vsrkava vzorce in norme političnega vedenja in opredeljuje svoja stališča do politike in političnega kot tudi to, kar sam pričakuje od politike, in mnenja o tem, kakšna vloga in položaj mu pripadata v politiki. Politična socializacija v širšem pomenu pa je celotnost procesov, tako formalnih in neposrednih kot neformalnih in posrednih, v katerih se ohranja oziroma prenaša politična kultura. (Južnič 1973, 69-72)

Glavni vzrok diskontinuitete v politični socializaciji je ravno izselitev v novo politično-kulturno skupnost, saj se posameznik (ali skupina) tam sreča z drugačnimi vrednotami, vsebinami.

Omenimo še **resocializacijo** oziroma vnovično socializacijo ob vstopu v novo, drugačno kulturo. Z njo se v večji ali manjši meri srečujejo zaporniki, bolniki, popotniki, izseljenci... Posameznik, odrasel človek, mora v kratkem obdobju prilagoditi svoje ravnanje, priučeno v »svoji« kulturi, novemu okolju. Zapornik se mora vnovič prilagoditi svobodi, bolnik vsakdanjemu življenju, izseljenec novi družbi.

Za pojem resocializacije lahko ugotovimo, da se prekriva s pojmom akulturacije na točki, ko se spustimo na raven posameznika (Lukšič, M. 1995, 104). Resocializacija namreč pomeni poznejše usklajevanje posameznika z neko spremenjeno družbo (Južnič 1973, 48). Za njim je že primarna socializacija z vsemi učinki na podzavest in »vsajenimi« kulturnimi vzorci, ob stiku z novo sredino pa se sreča z novim sistemom odnosov, novim simbolnim sistemom (jezik) in novimi kulturnimi vzorci.

Če pravimo, da je akulturiran tisti posameznik, ki je sprejel tuje vrednote in tuje kulturne vzorce (Južnič 1973, 48), pa velja to predvsem na zavestni ravni, saj je popolna akulturacija, njena skrajna faza je asimilacija, mogoča le v drugi ali celo šele v tretji, četrti generaciji (o tem več v nadaljevanju), ko se novi kulturni vzorci vsadijo v posameznikovo podzavest. S starostjo se namreč manjša stopnja (možnost) nezavedne socializacije (odtod tudi npr. razlika v hitrosti učenja jezikov med predšolskimi otroci in odraslimi).

Resocializacija je pojem, ki se pojavlja predvsem v sodobnih družbah (Lukšič,

M. 1995, 102), saj sta družbena dinamika in prepletenost sveta danes neprimerno kompleksnejši kot pred stoletji, ko sta bila komuniciranje in transport bistveno manj razvita. Pri »primitivnih« družbah sta ponekod zadoščali že primarna in sekundarna socializacija, saj so bili odnosi in komuniciranje zreducirani na raven primarnih potreb.

»Delna« resocializacija se pojavlja še v vsakdanjem življenju: to je lahko prilaganje družbi, poklicu, privajanje na invalidnost po težki prometni nesreči...

Dejavniki primarne socializacije so, kot smo že omenili, člani družine, lahko tudi skupina vrstnikov. Med dejavnike sekundarne socializacije štejemo predvsem šolo, cerkev in množične medije - vsi delujejo na formalen in neformalen način oziroma posredno in neposredno, seveda pa ne moremo strogo ločiti polja vpliva na primarno in sekundarno socializacijo, saj je celoten socializacijski proces prezapleten za tako poenostavljanje.

Zanimiv je stavek Polonce Cesar Nedzbala iz ZDA (Žigon 1993, 35), povezan z vplivom vrstnikov na vedenje posameznika: *Z Markcem sem od rojstva govorila le slovensko, a zdaj, ko je začel hoditi v malo šolo, to znanje pomalem zaostaja. Otroci so namreč pametni: zakaj bi se trudili z izgovorjavo izredno težke besede »knjiga«, ko pa je »book« toliko lažje izgovoriti.*

Tudi v šoli gre v veliki meri za posreden socializacijski vpliv vrstnikov, čeprav je tu primarnega pomena institucionalizirana programirana socializacija, ki vključuje tako učenje kot vzgojo. Posameznik se v šoli sreča z novimi vzorniki (učitelji), z drugačnim, institucionaliziranim tipom učenja (ocene) in z novim tipom odnosov (tekmovanje, delo, disciplina...). Šola je prva eksplicitna politična ustanova, s katero se sreča posameznik. Prenaša sistem, predstavlja ideološki aparat države. (Žigon 1993, 36)

Množični mediji imajo sicer dopolnilno vlogo, vendar je posebno v novi dobi njihov latentni učinek izjemno močen in pomemben v vsem življenju posameznika, lahko bi celo rekli, da množični mediji prevzemajo vloge standardnih socializatorjev. K dejavnikom (re)socializacije dr. Stane Južnič šteje tudi delovno okolje, saj se večina ljudi v njem giblje večji del dneva (Južnič 1989, 145).

Da bi posameznik ponotranjil, sprejel to, kar mu »narekuje« družbeno okolje, se mora prebiti skozi procese socializacije.

Človek pripada več kolektivitetam: edukativni, poklicni, zaposlitveni, politični, športni, rekreacijski itd. (Južnič 1993, 142), vse pa delujejo nanj v smislu (politične) socializacije, vzgajajo ga - nekatere dobesedno - v »primerne« člana širše skupnosti. Za nekatere kolektivitete se posameznik odloča samostojno in tudi sicer ne smemo pozabiti, da je delovanje obojesmerno, torej da tudi posameznik s svojo unikatnostjo pripomore k (so)oblikovanju skupnosti. Narodnost kot kolektiviteta pa je nekaj, na kar oseba nima vpliva, saj nihče ne more odločati o tem, na katerem koncu Zemlje se bo rodil. Pravimo, da je posameznik vrojen v neko (etnično) skupnost ali politično kulturo z vsemi njenimi posebnostmi. O morebitni selitvi lahko sam odloča šele, ko je končan proces socializacije in ko je ekonomsko samostojen, vendar je takrat tudi že socializiran oziroma inkulturiran in se svoje narodnosti, ne glede na kraj, v katerega se (iz)seli, ne more več »otresti«, tudi če bi se je hotel. V primeru socializacije otrok priseljencev bi lahko govorili o »integracijski« ali »asimilacijski« socializaciji, saj jih dominantna družba skuša

inkulturirati do te stopnje, da postanejo po lojalnosti enaki večini članov družbe. Sposoben politični in šolski sistem ima zato za cilj vzgojiti potomce imigrantov v osebe, ki imajo pozitiven odnos do na istem prostoru živečih pripadnikov večinskega naroda, v demokratični družbi pa velja tudi obratno. Večinski sistem s pripadajočimi vedenjskimi in mišljenjskimi vzorci se mora v posamezniku ponotranjiti do te stopnje, da se oseba identificira kot del te (večinske) skupnosti. (Beltram 1983, 163)

III. 1. Dvojnost (jezikovne) socializacije⁶

Zadeva je razmeroma jasna, ko govorimo o običajni vzgoji, učenju, socializaciji, zelo pa se zaplete, ko je posameznik izpostavljen dvojnemu vplivu oziroma paralelni socializaciji, pri čemer imamo v mislih predvsem inkulturacijo kot istovetenje z določeno etnično skupnostjo. Tak je primer pripadnikov avtohtonih etničnih manjšin in izseljencev. Oboji so izpostavljeni vplivu manjšinske primarne kulture in večinske sekundarne kulture (oznaki »primarna« in »sekundarna« veljata za njihove starše). V kulturni lojalnosti posameznika pride do razklanosti, saj se le-ta ne more »predati« eni sami kulturi. »Kulturna razklanost« osebnosti je v tem, da posameznik, ki skuša sprejeti tujo kulturo, to lahko stori na ravni zavednega, ni pa tuje kulture mogoče sprejeti na ravni nezavednega. Tudi če človek sprejema to (tuyo) kulturo, ostaja v konfliktu s samim seboj, saj so ga vzgojili starši, katerih odnos do dominantne kulture je do neke mere konflikten. (Pečauer 1992, 259)

V letih spremljanja izseljenskih situacij v različnih okoljih v Evropi in svetu sem prišel do ugotovitve, da se z oddaljenostjo od domovine in s stopnjo drugačnosti imigrantske družbe večja samoobrambni občutek izseljenske etnične skupnosti in njenih članov kot posameznikov. Zato so Slovenci v čezoceanskih državah razmeroma močnejše društveno organizirani, sodelovanje v izseljenskih ustanovah je - posebno pri pripadnikih prve generacije - pogosto še vedno na prvem mestu. Vplivi asimilacije so razmeroma močnejši v evropskih državah, saj tukajšnji izseljenci računajo (ali so računali) na vrnitev v domovino, ki je razmeroma blizu, zato ne skrbijo za ohranjanje slovenske identitete pri sebi in svojih otrocih. Čez leta običajno opazijo, da je pri otrocih prevladal

⁶ Predvsem v tuji literaturi je prav o bilingvizmu - dvojezičnosti veliko zapisanega. Največ pozornosti je namenjene razmeram priseljencev v zahodnoevropskih industrijskih državah, predvsem pa špansko govorečim priseljencem v ZDA. Tam je problem dvojezičnosti čedalje večji, saj število priseljencev iz Portorika, Kube, Mehike...nenehno narašča. Članki se spoprijemajo predvsem z načini formalnopravne rešitve problema, pri analizi sedanjega in polpreteklega stanja pa ugotavljajo veliko stopnjo stigmatizacije na osnovi neznanja angleščine. Ta je pogosto povezana s predsodki o rasni manjvrednosti in manjši intelektualni moči tistih, katerih jezikovna kompetenca je zaradi primarne socializiranosti - inkulturiranosti v španski jezik - šibkejša od pripadnikov večinske skupnosti. Opaziti je močno težnjo k interiorizaciji ameriške kulture in (angleškega) jezika in s tem izgubo prvotne pristne južnoameriške identitete. (Portes, Schauffler 1994) Z jezikovno je povezana tudi socialna stratifikacija, saj so priseljenci praviloma ekonomsko šibkejši, brez (enakovrednega) znanja jezika pa je zaradi latentne rasne diskriminacije napredovanje po socialni lestvici še težje oziroma nemogoče. (Cicourel 1983, 79)

vpliv dominantne sekundarne socializacije večinske družbe in da si ne želijo (»nazaj«) v Slovenijo, saj mnogi niti ne znajo (več) jezika, predvsem pa imajo v imigrantski družbi dovolj vrstnikov, v njej so zrasli in tam vidijo svojo bodočnost. Večinoma se hitro rešijo bilingvizma v sebi, saj ta predstavlja v tekmovalnem šolskem okolju oviro, v kolikor pomeni zaostajanje v dojemanju učne snovi, pomanjkanje besednega zaklada ali celo stigmatizacijo in latentno segregacijo od učiteljev.

Emil Heršak (1985, 23) razpravlja o pomenu izraza »materni« jezik, saj je ta pojem v razmerah dvojezičnosti problematičen. Za lingviste je materni jezik tisti, ki se uporablja v sanjah, ob molitvi, pri štetju itd. oziroma v nezavednih dejanjih. Po drugih opredelitvah je materni jezik tisti, ki se ga oseba najprej nauči in ki ga najbolj uporablja, pisec pa navaja tudi teorijo, da je to tisti jezik, ki se ga oseba, kot veleva že sama etimologija besede, nauči od matere, torej jezik, ki ga govori doma. V primeru izginjanja se materni jezik uporablja npr. le še ob zdravicah, v pesmi itd., vse do stopnje, ko postane dobesedno »pozabljen«. V primeru pozicije podrejenosti, manjšinskosti, je na prehodu od »primarne« enojezičnosti (oziroma govorjenja zgolj maternega jezika) k izgubi maternega jezika in s tem vsaj jezikovni asimilaciji še različno dolga faza dvojezičnosti. Ta se lahko prenaša skozi več generacij (glej poglavja o slovenski politični emigraciji v Argentini), ali pa izgine v pičlih nekaj letih intenzivne akulturacije. Hitrost »pozabljanja« je odvisna tudi od že naštetih dejavnikov privlačanja in odbijanja oziroma od motivacije govorca.

IV. Akulturacija⁷

Številni avtorji namenjajo v svojih delih temu pojmu posebno poglavje in ga definirajo na več načinov, različnim interpretacijam oziroma definicijam pa je skupno predvsem to, da akulturacijo označujejo kot »daljši stik kulturnih kompleksov« (Južnič 1978, 514). Na nekoliko širši način lahko govorimo o stiku različnih kultur, ki privede do kulturnih sprememb. Navadno so te večje pri šibkejši kulturi. Do tega pojava seveda lahko pride le ob večjih premikih prebivalstva, bodisi iz ene v drugo stopnjo razvitosti posamezne kulture (iz agrarnega okolja v urbano - deagrarizacija) ali iz ene v drugo, novo kulturo na novem ozemlju. Akulturacija povzroča predvsem demografske, ekonomske, jezikovne in ideološke spremembe. Pri tem morda velja za boljšo predstavo zadevo konkretizirati kar na primeru kolonializma, kjer gre sicer res za »stik« različnih kulturnih kompleksov, pri čemer pa je »stik« precej nevtralna beseda v primerjavi z

⁷ Latinska skovanka a-kulturacija; pojmovni odtенок »ac« kaže na prevzemanje, pristopanje itd. (Južnič 1978, 513). V Leksikonu Cankarjeve založbe zasledimo pod oznako »akulturacija« definicijo: *Proces prilagajanja priseljencev (imigrantov) kulturnemu okolju priselivitvene družbe; to prilagajanje je obojestransko, vendar običajno dominira kultura priselivitvene družbe. Pojavne oblike akulturacije so zunanje (govorjenje, oblačenje, obnašanje itd.) in notranje (morala, vrednostni sistem, občutki, estetski kriteriji itd.): prve se relativno hitro pridobijo, druge pa počasneje in z več zapleti.* (Leksikon CZ 1986, 12)

neenakovrednostjo medsebojnih vplivov. Dominantna kultura, ki vnaša svoja pravila na ozemlje in v miselno sfero druge kulture, običajno namreč uporablja metode nasilnega širjenja lastnega vpliva, pri čemer postane »stik« posebej za inferiorno kulturo zelo boleč. Kljub temu pa tudi v takem primeru lahko govorimo o *medsebojnem* vplivanju, kar je morda še posebej opazno pri belcih v Južni Ameriki, ki so kljub po španskem (in portugalskem) kolonializmu podedovanem jeziku in značilnih kulturnih vzorcih prevzele nekatere značilnosti tamkajšnjih starih indijanskih kultur, povezanih predvsem z geografskimi specifičnostmi. Seveda je prišlo tudi do »fizičnega mešanja« med pripadniki bele in »rdeče« rase.

Strinjamo se lahko z ugotovitvijo prof. Južniča, da je akulturacija danes univerzalen svetovni proces kulturnega stika in usklajevanja, proces, prek katerega se ustvarja večja enotnost človeštva (Južnič 1978, 514). Res pa je tudi, da je prav akulturacija kot »stik« tudi vir konfliktov, saj do teh ne bi prišlo, če ne bi bilo stika in medsebojnega vplivanja iz ene v drugo sfero in obratno.

Zanimiv je pristop Asje Nine Kovačev, ki migracijo označuje kot subjektov prelom z lastnimi kulturnimi koreninami. Njegova fizična izločitev iz dotedanjega kulturnega okolja izzove namreč tekmovalne interference med dvema sociokulturnima sistemoma z bolj ali manj nasprotnimi normami, vrednotami, predstavami in verovanji. Prekinitev socialnih vezi s prejšnjim kulturnim zaledjem vpliva na subjektovo psihosocialno identiteto in izzove v njem številne spremembe. Mednje uvrščamo predvsem spreminjanje preteklih vedenjskih navad, vsrkavanje elementov tuje kulture, spremembo medosebnih odnosov zaradi zavedanja relativnosti kulturno utrjenih vrednot, povečano strpnost do drugačnosti, skepticizem, upadanje moči kolektivnih idealov ter vključevanje novih vrednot. Vse to pa je mogoče le ob posameznikovi uspešni vključitvi v novo okolje. Akulturacija torej pomeni reorganizacijo strukture jaz-svet (Kovačev 1995) in pogosto implicira subjektov prelom s tradicijo, njegovo odpiranje, vedoželjnost in sprejemanje. Sovpada z njegovo kritično revizijo preteklega in sedanjega kulturnega zaledja ter ustvarja idealne razmere za njegovo preoblikovanje lastne osebnosti. Slednja temelji na prepoznavanju raznovrstnosti, ki soobstajajo v njem in zunaj njega, ter na bolj ali manj učinkovitem reševanju latentnih konfliktov.⁸

V najugodnejših primerih se akulturacija konča kot posameznikovo integrirano preoblikovanje. Ta proces namreč temelji na prelomu, ki zmanjša ali celo izniči podvrženost posameznikovega sistema (subjekta) izvorni družbi, povzroči lahko celo temeljit pretres njegovih temeljnih »sebstvenih substanc« (osebne identitete - op. Z. Ž.)

Akulturacija je postopen in dolgotrajen proces, ki se giblje skozi različne faze kulturnega zблиževanja ali spreminjanja. V knjigi *Socialna in politična antropologija* (Južnič 1978, 521) je potek tega procesa (in ne stanja), povzet po Michelu de Costerju, razdeljen na šest period in sicer:

⁸ ...Ni več stare pokrajine ne njenih vonjav. Nič več prejšnjih navad in običajev in človek ne ve, kako naj presoja in razume vedenje novih sosedov, tujcev. Kaj lahko od njih pričakuje in česa ne? Doma je vse tako vedel. Na tujem pa je vse veliko znanje naenkrat brez koristi. Ni torej čudno, če je vrsta strokovnih knjig, ki opisujejo težave poveljne emigracije, naglasila izkoreninjenost... (Zalokar 1991, 80)

1. kontakt (med različnimi kulturami)
2. komunikacija
3. odrejanje vrednot in ocenjevanje
4. popolno ali delno sprejemanje vzorov (selekcija)
5. integracija in usklajevanje začetnih dispozicij (modifikacija)
6. asimilacija⁹

Komunikacija je lahko neposredna, torej v primeru osvajanj, kolonizacije itd., ali posredna - ta je čedalje bolj mogoča predvsem v dobi informatike, saj gre za kulturni stik prek množičnih občil. Pri periodi selekcije se kultura, ki sprejema tuje vzorce, odloča o novih vrednotah in jih sprejema v sorazmerju z lastnimi kriteriji, seveda ob upoštevanju stopnje prisile z nasprotne strani. Kritičnost se precej zmanjša v primeru, da je od (ne)sprejemanja novih modelov odvisno preživetje skupnosti.

Še enkrat posebej omenimo asimilacijo, ki je v tem kontekstu končna faza akulturacijskega procesa, na oba pojma pa lahko gledamo tudi kot na dva vidika istega procesa, na podoben način kot na kulturo in družbo (Lukšič, M. 1995, 147). Gre za končen, popoln prevzem nove kulture. Kulturnih navzkrižij ni več. Popolna asimilacija je mogoča šele po več generacijah (Južnič 1978, 525), saj so nekateri kulturni vzorci v posameznika ali etnično skupnost vsajeni tako globoko, da jih na zavestni ravni ni mogoče »pozabiti«.

Dodam lahko opažanje, da sta hitrost in popolnost asimilacije odvisni od podobnosti primarne in sekundarne oziroma dominantne kulture. Bolj sta si kulturi podobni (vera, barva kože, jezik, zgodovinski spomin...), uspešnejša je asimilacija. Kljub drugačnosti izvirne kulture, torej kulture domorodcev, je asimilacija razmeroma hitra v značilnih priseljenjskih državah, kot so Kanada, ZDA, Argentina, Brazilija, Urugvaj itd. Gre za specifično novonastalo večinsko kulturo, ki so jo ustvarili večinoma sami priseljenci. V tem primeru lahko morda še najboljše razumemo pojem akulturacije, čeprav je tudi v Amerikah viden dominanten vpliv angleške oziroma španske kulture, v Braziliji pa portugalske kulture med vsemi ostalimi priseljenjskimi skupinami.

Spregovorimo še o nekaterih pojavih ali **posledicah akulturacije** pri manj razvitih kulturah, kot so kulturni kolonializem, denaturalizacija, problem kulturne razklanosti in kontraakulturacija (Južnič 1978, 529-551).

Kulturni kolonializem je opozoril na svoj obstoj pri procesih dekolonizacije. Ta je pravnoformalno, morda tudi politično in celo gospodarsko resda marsikje uspela. Vendar pa je nekdanja kolonialistična sila za seboj pustila neizbrisen pečat svoje kulture. Na ta način lahko ohranja vpliv v nekdanjih kolonijah, saj naj bi bil njen kulturni model v veliki meri še vedno edini pravi. Ta model je običajno model »zahodne civilizacije«, ki je dominanten v globalnem svetovnem komuniciranju, zato ga je novopečeni »neodvisni« kulturi še toliko težje obiti.

Posledica velikega vpliva dominantne kulture je tudi **denaturalizacija**. Gre za dramatično spremembo ali navzkrižje med tradicionalnimi in novovsiljenimi vlogami in vrednotami, lahko tudi drastično demografsko spremembo. Inferiorna družba izgubi svojo identiteto in prevzame vsiljeno.

⁹ Asimilacija velja za bolj sociološki pojem, tudi bolj individualen, bliže je pojmu resocializacije.

Tak proces nujno privede do občutka manjvrednosti, ki vodi v stigmo,¹⁰ v izolacijo in marginalizacijo, kolikor ni za to odgovorna že dominantna družba s svojo politiko kulturne stratifikacije. Ko govorimo o osebni, individualni akulturaciji, pridemo do posameznikov, ki so razpeti med dve kulturi, ki se stikata in vplivata druga na drugo in obe nanj. Ker gre za dvojni vpliv, govorimo o kulturno razklani osebnosti, ki uresničuje dvojno kulturno lojalnost, s katero je povezan vzpon na družbeni lestvici in izboljšanje osebnega statusa. Govorimo lahko o nekakšni zavestni, celo samoiniciativno forsirani politični resocializaciji.¹¹

Nasproten pojav popolnemu (zavestnemu) akulturiranju je **kontraakulturacija** ali kulturni odpor. Ta pri posamezniku ali tudi pri neorganizirani skupnosti lahko deluje kot devianten pojav in vodi v izolacijo, samodestruktivnost itd., uspešen pa je lahko le ob dovolj visoki stopnji organiziranosti neke kulture. Gre namreč za prekinitev akulturacijskega procesa oziroma pritiska superiorne kulture na inferiorno. Na nek način je to lahko tudi dekolonializacija, v mislih pa imam predvsem renesanso, ožvitev domorodske kulture npr. na Novi Zelandiji, v Avstraliji, v Južni Ameriki in tudi v Afriki.

V. Migracije¹²

V poglavju z naslovom Akulturacija se dotikam tudi pojma *migracij*, lahko pa bi bilo tudi obratno. Procesa sta namreč med seboj neposredno povezana, saj brez migracij ne bi bilo vedno novih in novih medkulturnih stikov in medsebojnega vplivanja oziroma akulturacije.

Dr. Peter Klinar v svoji knjigi *Mednarodne migracije* le-te označuje kot fizično gibanje posameznika ali skupine v geografskem prostoru, ki povzroči relativno trajno spremembo prebivališča - zapustitev prebivališča v izvorni emigrantski družbi in pridobitev novega v imigrantski družbi - za določen čas ali za stalno (Klinar 1976, 16-17).

Posameznik se z migriranjem odloči za vstop oziroma prestop v novo družbo, kulturo, odnose, potrebe, norme, vrednote, institucije, vloge... Imigranti so ob prihodu v novo družbo prisiljeni vsaj deloma spremeniti dotedaj ustaljene vzorce obnašanja, »kompatibilne« z njihovo izvorno kulturo.

Vzroki za odločitve za preselitev so različni, gotovo pa je, da je vsota pozitivnih dejavnikov v imigracijski ali priseljski družbi za osebo, ki se odloča, večja od vsote pozitivnih dejavnikov v emigrantski - matični družbi. Ali drugače povedano, negativnih dejavnikov - dejavnikov odbijanja, ki jih emigrant pričakuje v novem okolju, je tam

¹⁰ Stigma (sramotno znamenje) označuje tako posameznikovo lastnost, ki ga loči od večine v skupnosti tako, da razume večina in tudi on sam to lastnost kot odklonsko, deviantno. (Goffman 1980. V: Ule 1992, 132)

¹¹ Tipični so primeri nemškutarjev, nekaterih primorskih Slovencev v času italijanske oblasti, amerikanizirancev v karibskih državah itd.

¹² Večji del besedila o migracijah in asimilaciji se sklicuje na delo Petra Klinarja *Mednarodne migracije*.

manj kot doma, in to kljub »vmesnim motečim oviram«, kot so geografska razdalja, razlike v kulturi, političnem sistemu, tradiciji... *Dr. Klinar* pri tem navaja tako imenovano »push-pull« teorijo odbijanja in privlačevanja.

Največji vpliv na pozitivno odločanje o izselitvi iz starega v novo okolje ima možnost ekonomske prosperitete v novi družbi, možnost osebnega napredovanja in zaposlovanja ter s tem povezane osebne ekonomske in socialne promocije, šele nato pride do veljave odločanje glede na kulturno podobnost ipd. Odločitev je še lažja v primeru, da gre za tradicionalno odprto družbo z ustrežno imigrantsko politiko, ki temelji na pluralnem, pozitivnem odnosu do imigrantskih skupnosti in ne pozna družbene stratifikacije na osnovi etnične pripadnosti. V primeru, da se migrant v novi družbi sooči z večjimi odbijajočimi dejavniki, kot jih je pričakoval, se vrne v staro domovino (če je to tehnično izvedljivo) - govorimo o *remigraciji*, torej obratnem toku, ki ga nekateri imenujejo tudi *repatriacija*. Med negativne dejavnike, torej dejavnike odbijanja (v imigrantski ali emigrantski družbi), štejemo stagnacijo gospodarstva, brezposelnost, politično in etnično diskriminacijo, pa tudi geografsko oddaljenost in različnost kulture.

Pri **političnih** vzrokih preseljevanja je na prvem mestu vsekakor sprememba oblasti, ki ji praviloma sledijo politični in vojaški pritiski, netoleranca drugače mislečih, preganjanje, omejevanje pravic ali celo diktatura.¹³

Omenim naj še *kolonialno* migracijo kot posledico kolonialističnih teženj, ki pa ni tipična, saj ostane priseljena manjšina v novi družbi superiorna in se ji ni treba prilagajati lokalnim tradicionalizmom.

V posebno kategorijo vzrokov preseljevanja štejemo tudi osebne in družinske vzroke, z opombo, da gre v tem primeru za posamezne, izrazito individualne odločitve, npr. ob poroki, ločitvi...

Na podlagi opažanj lahko na splošno ugotovimo, da se za preseljevanje pogosteje odločajo mlajši ljudje, pogosto samski, manj nacionalno in tradicionalistično misleči, predvsem pa dinamični ljudje.

Ob priselitvi v novo družbo je nujno potrebna določena stopnja akomodacije, sicer vertikalna mobilnost navzgor na družbeni, politični, ekonomski, socialni,.. lestvici ni mogoča (Žigon 1993, 13).

V že omenjenem delu *Mednarodne migracije* avtor, Peter Klinar, razdeli migracije na trajne in začasne (o trajni migraciji govorimo, ko gre za več kot eno leto, sicer pa lahko govorimo o turizmu, sezonskem delu, obiskih...), organizirane in neorganizirane, prostovoljne in prisilne (čeprav je seveda le malokatera trajna migracija popolnoma prostovoljna) ter konservativne in inovativne (o konservativnosti govorimo, ko imigrant želi enake razmere kot doma, npr. zaposlitev na kmetiji, če prihaja iz ruralnega okolja).

¹³ Žigon 1993, 13. Politična je bila tudi slovenska emigracija v Južno Ameriko in sicer v dveh primerih: izrazito politična je bila povojna domobranska begunska emigracija, kot politično izselitev pa lahko štejemo tudi emigracijo Primorcev v obdobju med svetovnjima vojnama. O tem več v nadaljevanju.

VI. Asimilacija

Da je socializacija končana, dovršena, govorimo, ko se posameznik sam identificira z večinsko skupino. Pristransko, diskriminacijsko ravnanje večine z manjšino, občutek marginalnosti in obrobnosti... pa ta proces tudi zavirajo oziroma imajo obratne učinke, kot bi jih želela večinska skupnost. Izselenstvo predstavlja skupino znotraj večje skupine, zato ima občutek potrebe po varnosti, tega pa daje medsebojno združevanje. Taka skupnost se od večine razlikuje prav po specifični skupinski pripadnosti, ki temelji na narodnostni zavesti ali identiteti. V odnosih med (nacionalno) manjšino in večino prihaja do nasprotujočih procesov: *asimilacije* v eno in *diferenciacije* v drugo smer.

Posameznik - pripadnik manjšine oziroma inferiorne narodnosti, rojen na tleh, kjer se odvijajo ti procesi, se znajde v precepu, kajti skoraj že od rojstva je izpostavljen »dvojnim« vplivom okolja. Referenčne skupine (tiste, s katerimi prihaja v stik) se, glede na večinskost ali manjšinskost, menjajo (vsak dan) večkrat. (Žigon 1993, 15)

Med dominantno večinsko družbo imigrantske kulture in inferiorno (priseljenško) skupino, prav tako tudi na ravni posameznika in v drugih primerih stikov med različnimi subjekti, potekajo **zbliževalni** in **oddaljevalni** ali ločevalni procesi. Peter Klinar (1977) je zbliževalne ali konjunktivne odnose ločil na:

- kooperacijo
- akomodacijo
- adaptacijo
- asimilacijo

Med **disjunktivne** ali **oddaljevalne (ločevalne)** procese pa šteje:

- konflikte
- nasprotovanja
- tekmovanje
- etnično stratifikacijo
- segregacijo
- socialno distanciranje in, nekako posledično,
- asimilacijo, ki lahko deluje tako konjunktivno kot disjunktivno (če gre za večjo stopnjo prisilnosti le-te - op. Z. Ž.).

Akomodacija je prva v vrsti združevalnih procesov, pomeni pa minimalno soglasje, kompromis med imigrantsko družbo in imigrantom, predvsem preprečuje konflikte. Tak odnos je prvi pogoj za mirno sožitje.

Procesa adaptacije (prilagoditve) in **integracije** (vključitve) sta procesa, ki izseljenske skupine povezujeta z družbo in med seboj. Priseljenci se prilagodijo socialnemu sistemu novega okolja in korigirajo svoje predhodne predstave o tej družbi. Sami postajajo njeni člani, čeprav obenem lahko ohranjajo svojo primarno kulturno identiteto. Bolj je družba pripravljena ustreči specifičnim zahtevam priseljencev, ki pač prihajajo iz drugačnih kultur, lažja je adaptacija.

Asimilacija je najvišja (in zadnja) oblika konjunktivnih odnosov. Priseljenci v dolgotrajnem procesu nezavedno ali hote prevzemajo ravnanje, mišljenje, vrednote, kul-

turo...večinskega okolja, pri tem pa izgublajo oziroma spreminjajo svojo etnično identiteto, čeprav pri procesih adaptacije in integracije tega še nismo opazili. Imigrantski družbi postanejo tako podobni, da jih ni več mogoče identificirati kot pripadnike posebne etnične skupnosti.

Peter Klinar v nadaljevanju omenja tudi *amalgamacijo* - sklepanje zakonskih zvez z domačini. Verska in medrasna amalgamacija sta redkejši.

Z integracijo posameznika v novo okolje pa seveda slabi kohezivnost manjšinske izseljenske skupnosti. Znotraj nje se širita disperzija - razpršenost, dezorganizacija, zmanjša se interes za sodelovanje, vse to pa je pogojeno z izgubljanjem narodnostne identitete. Socialni stiki članov se vedno bolj usmerjajo proti članom večinske skupnosti, manjšinska skupnost pa se zaradi razbitosti deli na podskupine, ki zastopajo različne poglede na integracijo in asimilacijo. Takšna dezorganizacija se največkrat kaže v generacijskem konfliktu.¹⁴

Že pred selitvijo oziroma vzporedno z njo delujejo na posameznika **pospeševalni** ali (in) **zaviralni** dejavniki. Gre za osebnostne značilnosti, položaj v prvotni družbi (izobrazba, socialni položaj), starost, spol, zakonski stan, politično opredelitev, predhodno znanje jezika, predhodno mnenje o imigrantski družbi, podobnost oziroma različnost kultur itd. Med tako imenovane predmigracijske dejavnike hitrosti asimilacije štejemo tudi to, ali je šlo za prostovoljno ali prisilno migracijo, ali gre za odločitev za začasno ali trajno izselitev, od kod izvirajo migranti (ruralno ali urbano okolje) in ali gre za verižno migracijo, ko se posameznik odloča za preselitev na osnovi informacij znancev, sorodnikov, sovaščanov...

Ko je izseljenec že v novi družbi, pa nanj vplivajo »postmigracijski dejavniki«, kot so prvi vtis o novi družbi, reševanje zaposlovanja, poklicnega statusa, prisotnost tekmovalnosti med domačini in imigranti, dolžina bivanja v imigrantski družbi, številčnost izseljenske skupnosti in njena skoncentriranost in organiziranost, izoliranost od nove družbe, možnost (in z njo povezana intenzivnost) komuniciranja, geografska bližina matične družbe, zunanjepolitična dogajanja itd.

Med procesi, ki zavirajo adaptacijo, naj najprej omenim proces **etnične stratifikacije**, torej podrejenost imigrantov v razmerju z domačini. Takšen odnos je subjektiven in temelji na negativnih stereotipih do določene (ali vseh) narodnosti ali rase. Kaže se tudi v **socialni distanci**, ko so odnosi med domačini in manjšinsko skupnostjo zgolj formalni, poostrena oblika pa se kaže v **segregaciji**, torej ločevanju (prostorsko, socialno...) imigrantske skupnosti od dominantne večine.

Najhujša stopnja nasprotnih ali ločevalnih odnosov so **konflikti**, ki so včasih sicer lahko tudi sproščujoči in pospešijo reševanje problemov, večinoma pa imajo nega-

¹⁴ Prav na ta pojav sem naletel v večini slovenskih izseljenskih društev v Argentini, najizrazitejši pa je v Barilochah. Osrednji del tamkajšnje skupnosti zagovarja načelo slovenščine v društvu, ostali del pa se oddaljuje, saj vsakogar, ki ne zna slovensko, tudi če gre za argentinskega partnerja, obravnavajo kot možno nevarnost za slovenskost in ga pogosto ignorirajo. Tako stanje kaže na to, da je skupnost pred vprašanjem redefiniranja lastne identitete, problem pa je povezan s širšim vprašanjem usode slovenske politične begunske emigracije, natančneje opisane v poglavju C.

tiven vpliv. Manjšino lahko naredijo agresivno, jo razbijejo, pospešijo napetosti in v skrajnih primerih celo povzročijo militantne, »revolucionarne« akcije.

Manjšinska (izseljenska) skupnost se v strahu pred izgubo etnične identitete pogosto zateče k namernemu ohranjanju etnične stratifikacije - k samoiniciativni *izolaciji*. Sama organizira vse prostočasne, lahko celo profesionalne dejavnosti, vse z namenom, da bi člani lahko zadovoljevali vse potrebe brez »nevarnih« stikov z imigrantsko družbo in kulturo. Za ohranjanje narodnostne identitete je tako ravnanje sicer pozitivno, vprašanje pa je, kako ograjenost deluje na člane oziroma na njihov pozitiven odnos do take oblike etnične organiziranosti (še posebej, če so »odpadniki« moralno diskvalificirani).

VII. Akulturacija in izseljenstvo

Pri izseljencih se učinek akulturacije kaže predvsem v povezavi z etnično identiteto, v intenzivnosti njenega ohranjanja oziroma izginjanja (Lukšič, M. 1995, 149). Omenil sem že, da do akulturacije kot kulturnega stika na globalni ravni lahko pride pri (večjih) premikih prebivalstva. Skupine izseljencev so večinoma premajhne, da bi jih lahko obravnavali kot enovito celoto, sposobno prenašanja pomembnejših kulturnih vzorcev iz svoje domovine v novo kulturo. O tem bi lahko govorili kvečjemu v primeru prvih valov evropskih priseljencev na ameriško celino, z izrazitim poudarkom na španski in angleški ter irski, deloma pa tudi portugalski (Brazilija) in francoski (Kanada, ZDA) množični emigraciji.

Izseljenstvo 19. in še bolj 20. stoletja (še posebej pa izseljenstvo majhnih evropskih narodov, med katere štejemo tudi slovenski narod) se je srečevalo predvsem s problemom individualne vključitve v novo kulturo. Sama izseljenska skupnost, ki se je morebiti oblikovala v novi domovini, je služila predvsem ekonomski medsebojni pomoči in premagovanju prvih tehničnih težav po priselitvi (stanovanje, jezik, služba), pa tudi premoščanju psihološke krize trka z drugačno kulturo, torej je pomenila uteho, občasen »pobeg« v umetno ohranjeni svet »primarne« kulture.

Ker gre torej večinoma za stik s pozicije inferiornosti in na ravni posameznika, govorimo o resocializaciji ali tudi inkulturaciji - vključitvi v novo kulturo, ki je, kot smo omenili, vezana predvsem na etnično identiteto. Vemo, da so glavni dejavniki socializacije šola, družina, vrstniki, delovno okolje in množična občila. Pri izseljencih pa je situacija specifična, saj se razen vpliva družine, odgovorne za primarno socializacijo (ta je pri večini izseljencev prve generacije potekala še v domačem okolju), vse zamenja; nimajo možnosti, da bi vzpostavili nadzor nad vsemi socializatorji, ker bi to vodilo v izolacijo in marginalizacijo. Socializacija v primarno kulturo, prineseno iz domovine, je sicer mogoča v primeru »geta« ob zgolj minimalni komunikaciji z večinsko kulturo, vendar pride prej ali slej do podvajanja socializacije, saj morajo tudi člani take skupnosti hoditi (tudi v šole z jezikom in kulturnimi vzorci večinske kulture, izpostavljeni so vplivu množičnih medijev, nemalokrat pa se srečujejo tudi z družbeno stratifikacijo oziroma stigmatiziranjem na račun njihove poudarjene dvojne ali celo dominantni družbi nasprotne kulturne lojalnosti itd.

Čeprav se izseljenske skupnosti do vplivov nove kulture obnašajo selektivno, proces akulturacije napreduje po svoji naravni poti, pospešujejo pa ga biološko staranje izseljenske skupnosti, pomanjkanje dotoka novih priseljencev, mešani zakoni itd.

Srečanje z drugačno kulturo pogosto pripelje do **kulturnega šoka**, ki ima lahko tudi patološke posledice, kot so marginalizacija, nostalgija, čezmerno uživanje hrane in pijače, samomor, iskanje rešitve v delu, pretirano zatekanje k družabnosti, malikovanje tradicije ali celo fizični beg (Zalokar 1994).

Podobno ugotavlja tudi Lev Detela, ki poudarja, da se ob izgubi domovine uveljavlja nova bivanjska razsežnost: brezdomstvo, izkoreninjenost, tujstvo. *Pojavijo se različni znaki duhovne krize, negotovost in strah, različne motnje socialnega življenja, ujetost v lastni zaprti krog ob izgubi identitete* (Detela 1996, 57).

Glede na lastne izkušnje po končanem bivanju med Slovenci v Evropi in Južni Ameriki naj še enkrat dodam, da je akulturacija, predvsem pri potomcih izseljencev, intenzivnejša pri manjši kulturni razliki med izseljenci in dominantno družbo (npr. Slovenci v Nemčiji, Švici...) kot pri veliki (npr. Slovenci v Egiptu, v Južni Afriki, deloma v Južni Ameriki), odvisna pa je tudi od vzroka izselitve iz primarne kulture. Če je bila izselitev prostovoljna, je odprtost posameznika za novo kulturo večja, kot če je šlo za prisilno izselitev ali beg. V tem primeru posameznik (ali skupina - slovenski politični izseljenci v Argentini) »čaka na vrnitev« in se ni pripravljen(-a) vključiti, poistovetiti z novo družbo. Toda tudi v tem primeru so razmere v drugi ali tretji generaciji že drugačne, saj kljub dvojni socializaciji, ki so ji izpostavljeni potomci, čedalje bolj prevladujejo vzorci dominantne kulture in v to smer se nagiba tudi narodnostna identiteta.

Slovenci v Južni Ameriki

Kratek pregled izseljevanja Slovencev

Čeprav so se naši predniki izseljevali že davno preden se je pojavil pojem izseljenstva, bodisi kot vojaki v službi različnih vojsk bodisi kot izobraženci (Dunaj, Praga, Pariz, Milano, pa tudi Moskva, Wroclaw itd.), dojilje v Egiptu, delavci v Bosni, Hrvaški, Srbiji, Porenju, Westfaliji, misijonarji itd., se omejimo in osredotočimo na značilnejše večje valove. Ti so se začeli v drugi polovici 19. stoletja, ko je na Stari celini prišlo do demografske eksplozije, gospodarski razvoj pa te rasti ni dohajal (Drnovšek 1992). Istočasno so se do tega obdobja dodobra organizirale politične oblasti držav Severne in Južne Amerike ter začele z načrtnejšim priseljevanjem iz Evrope. Ko je kmečko prebivalstvo na Slovenskem poleg stroge davčne politike in težav s trgov prizadela še vrsta naravnih nesreč, se je predvsem v Severno Ameriko, deloma pa tudi v Brazilijo in nekoliko manj v Argentino vsula velika skupina pretežno kmečkega prebivalstva. V različnih virih zasledimo različne ocene o tem, koliko oseb slovenske narodnosti se je do začetka 1. svetovne vojne izselilo s slovenskega etničnega ozemlja, a največkrat se pojavlja približek 300.000. Večinoma je šlo za Primorce, pa tudi Beneške Slovence in deloma Gorjance ter Belokranjce.

Izseljenski val se je med svetovnima vojnama, ko je svet prizadela nova gospodarska kriza, Primorsko pa fašizem, preusmeril v Kanado, Argentino, Urugvaj ter Brazilijo in Venezuelo ter v nekatere razvite evropske države (Francija, Belgija, Nizozemska). ZDA so namreč zaprle vrata za priseljence. V tem valu je šlo v veliki večini za Primorce, za Urugvaj pa je značilna prekmurska emigracija, ki je odšla razen iz naštetih vzrokov tudi zaradi verskih nesoglasij med katoliki in protestanti.

Po drugi svetovni vojni se je najprej začelo izseljevanje iz političnih razlogov in sicer največ v Argentino, skoraj polovica (Lukšič, M. 1995, 33), deloma pa tudi v ZDA, Kanado in Avstralijo. Temu zadnjemu velikemu »valu« je sledilo izseljevanje iz ekonomskih razlogov in sicer največ v države razvite Zahodne Evrope, pa tudi v Avstralijo in Severno Ameriko. Izrazito izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja oziroma iz Slovenije se je končalo proti koncu 70. let.

Danes živi v svetu do okoli 500.000 oseb slovenskega porekla. Trditev je relativna, saj ocena zajema tudi potomce, izračunavanje pa je težavno iz številnih razlogov: mnogi Slovenci so se izselili kot državljani Avstrije, Italije ali Jugoslavije in so v večini popisov priseljencev v imigrantskih državah narodnost enačili z državljanstvom, veliko je bilo nelegalnih izselitev, štetje potomcev k »Slovincem« pa je sploh izjemno »tvegano«, saj so kriteriji za to pri različnih avtorjih zelo različni (od zgolj slovenskega priimka

B

oziroma porekla do kriterija znanja slovenskega jezika). Iz navedenih razlogov navajam največjo številko in sicer pod oznako »porekla«.

Sicer pa naj bi bilo največ slovenskih izseljencev v ZDA (okoli 250.000), v Kanadi jih je okoli 40.000, v Argentini več kot 30.000, v Avstraliji okoli 25.000, v Evropi pa največ v Nemčiji, okoli 50-60.000, v Limburgu (nekdanj rudniško območje na tromeji Beneluksa) okoli 20.000, okoli 7.000 v Veliki Britaniji, v Franciji okoli 25.000, v državah nekdanje SFRJ pa do 37.000 (Gosar 1978, 144-158).

Že iz podatkov o času priseljevanja v posamezne države je razvidno, katera država je imela v določenem obdobju pozitivno naravnano imigracijsko politiko in katera ne. Tako je značilno veliko novačenje za Severno Ameriko, o kateri se je sredi 19. stoletja ustvaril mit sanjske dežele, kjer se cedita mleko in med. Temu se je pridružil argentinski načrt poseljevanja v neobljudenih predelih na severu države, na meji z Brazilijo in Paragvajem, značilno je povečanje priseljevanja v Brazilijo, ko je ta leta 1888 odpravila suženjstvo in zaporo priseljevanja iz Evrope itd. Na splošno lahko ugotovimo, da je bil kulturni pluralizem močnejše prisoten v manj razvitih državah Južne Amerike, medtem ko so izseljenci v Severni Ameriki in tudi v Avstraliji naleteli na razmeroma močno anglofonsko kulturo, ki je na priseljence gledala z gledišča večvrednosti.

Več o stiku z novo kulturo v posameznih poglavjih o Slovincih v Južni Ameriki.

I. Argentina

Geopolitične značilnosti države¹⁵

V Argentini je največ slovenskih izseljencev v vsej Južni Ameriki (in tudi več kot v Avstraliji), pri rojakih v tej državi sem preživel največ časa in razmere lahko najbolje spoznal, zato bo pričujoče poglavje najdaljše.

Logika veleva, da je potrebno za boljše poznavanje in razumevanje priseljevanja in vseh drugih, s tem povezanih procesov vsaj za silo (s)poznati državo gostiteljico, zato najprej nekaj besed o argentinski zgodovini in geografskih značilnostih.

Argentina je za Brazilijo druga največja država na celini in osma na svetu, s slabimi 40 milijoni večinoma iz evropskih dežel priseljenih prebivalcev in kozmopolitskim Buenos Airesom pa šteje med najbolj »bele« ali »evropske« južnoameriške države.

Do samostojnosti se je dokopala po šestletnem uporu leta 1816, še dolgo pa so se vlekli spori med centralističnim Buenos Airesom in lokalnimi vodji caudilli.

Že vse od prihoda Špancev je v državi prevladovalo živinorejstvo. Posebej Irci, Baski ter Švicarji, Nemci in Italijani pa so v drugi polovici 19. stoletja to panogo še okrepili in tudi danes velja Argentina za eno največjih izvoznic mesa.

Britanski investitorji so v veliki meri pripomogli k izgradnji solidne infrastrukture, predvsem železniškega omrežja. Priseljenci so drli iz Evrope in država ni zmogla

¹⁵ *Lonely Planet - South America* 1994.

tolikšne rasti prebivalstva. Zato je svetovna kriza leta 1929 v Argentini privedla do razsula in vojaške diktature.

Juan Peron, ena najbolj znanih argentinskih osebnosti, je prišel na oblast leta 1946 in bil leta 1952 ponovno izvoljen. Okrepil je domačo industrijo in si prizadeval za ekonomsko neodvisnost, a po velikih gospodarskih težavah v 50. letih je z vojaškim udarom (1955) za skoraj tri desetletja zavladata vojska. Leta 1974 je Peron sicer spet prišel na oblast, a je kmalu umrl in v državi je spet zavladata zmeda. Levičarji so se umaknili v ilegalo in ustanovili gverilsko gibanje, desničarska Argentinska antikomunistična zveza pa je likvidirala mnoge delavske voditelje, študente, akademike itd. Vojska generala Videle je po letu 1976 hitro obračunala z levičarsko gverilo in terorističnimi Montonerosi, a pri tej »umazani vojni« je »izginilo« tudi na tisoče (najmanj 9.000) nedolžnih. Krvava in umazana vojaška diktatura se je končala šele s spopadom za Falklandsko otočje (1982), še pred tem pa so državo izstradale trimestna inflacija, korupcija, velike zadolžitve in nezaposlenost. Po porazu na Falklandih (Malvinih) je vojaška hunta sestopila z oblasti, kriza pa se je nadaljevala. V zadnjem obdobju državo razmeroma uspešno vodi Carlos Menem, še vedno pa so socialni nemiri del vsakdanjika.

Tudi danes je med najpomembnejšimi gospodarskimi panogami pridelava mesa, čedalje bolj pa se uveljavlja tudi turizem, predvsem ob obali (Rio de la Plata) in na območju Andov (Bariloche, Mendoza). Večina države je ravninska, s polpuščavsko Patagonijo in vlažno Pampo ter subtropskimi gozdovi na severovzhodu. Na severozahodu se je še do največje mere ohranila kultura Indijancev Koya, precej pa je tudi še pripadnikov plemena Araucanos ali Mapuche na območju Bariloche in proti jugu ter plemen Guarani in Toba na severovzhodu.

Zunanji obiskovalec ima v večjih mestih občutek, da se sprehaja po evropskem mestu s severnoameriškimi primesmi, vtis pa »kvarijo« zelo slaba prevozna sredstva prebivalcev, številna barakarska naselja ter pogosti nemiri in demonstracije.

Slovenci v Argentini

Kot sem že omenil, je slovenska diaspora v tej državi daleč najštevilčnejša, najpomembnejša in zato tudi najznačilnejša na vsej celine, to pa je tudi glavni vzrok, da sem se kot raziskovalec tu mudil najdlje in bo tudi opisovanje najbolj podrobno, predvsem pa najboljše. Razdeljeno bo na več podpoglavij po posameznih značilnih skupinah oziroma skupnostih, saj bi bilo nemogoče tako veliko skupino zajeti v enak (razmeroma kratek in skoraj zgolj primerjalni) zapis, kot sem ga namenil drugim državam. Situacije pripadnikov različnih emigrantskih skupin z različno preteklostjo, regionalnim izvorom, okoljem v imigrantski dominantni družbi, pogoji primarne in sekundarne socializacije v diaspori itd. imajo namreč za posledico zelo različne razmere v luči preučevanja ohranjanja slovenske etnične identitete.

Opisovanje trenutnih razmer bom zato razdelil najprej na uvodne dele z opisom obdobja priseljevanja v Argentino, pri medvojni emigraciji tudi glede na regionalni izvor oziroma na prevladujočo populacijo v obstoječih izseljenskih skupnostih, torej na prekmursko, beneškoslovensko in primorsko, pri povojni politični emigraciji, o tej bo

zapisano največ, pa glede na kraj naselitve v Argentini (Buenos Aires, Bariloche, Mendoza).

Slovenci so, kot sem že nakazal, v Argentino množično¹⁶ prihajali v treh večjih »valovih«:

- v drugi polovici 19. stoletja, predvsem kmetje, ki jih je na osnovi dogovora z argentinsko državo poslala Avstrija - ta skupina je v nadaljevanju opisana v poglavju B. I. 1.,
- med obema svetovnjima vojnama, šlo je predvsem za Primorce, pobegle pred lakoto in fašizmom (poglavje B. I. 2.) in
- po drugi svetovni vojni kot protikomunistični begunci (slovenska politična emigracija ali SPE).¹⁷

I. 1. Izseljenci iz obdobja do začetka 20. stoletja

O izseljevanju v Argentino proti koncu prejšnjega stoletja je razmeroma malo podatkov, saj je šlo večinoma za kmečke družine, ki so se naselile v rodovitnih, a še »divjih« predelih na severovzhodu Argentine, v bližini meje z Brazilijo in Paragvajem (Formosa). Ti Slovenci so bili avstrijski in deloma tudi italijanski državljani, na novi zemlji pa so se naseljevali raztreseno in niso imeli veliko medsebojnih stikov in zato tudi ne možnosti za organiziranje. K temu je pripomogla še izjemna težavnost bivanja na obrobju indijanskih območij in v divji naravi z mnogimi nevarnostmi (glej D. I. 76, 77). Argentina je imela v obdobju pred letom 1878 težave s paragvajskimi osvajalskimi težnjami, zato je bilo poseljevanje geopolitične narave. V literaturi o naseljevanju Slovencev v Argentini je največ govora o pogodbi med Argentino in Avstrijo o naselitvi 200 do 300 družin, med katerimi naj bi bilo 50 slovenskih. Ker je večina Slovencev pravočasno zvedela za destinacijo naselitve, so se v glavnem naselili v nižje ležečih pokrajinah ob reki Parana (Entre Rios, Santa Fe) in nekateri v Cordobi, Mendozi, del Slovencev pa je seveda ostal v Buenos Airesu. Prišlo je tudi večje število Slovencev iz Furlanije in Benečije.¹⁸

Predvsem glede primorskih izseljencev lahko pritrdimo zapisu Aleksija Kalca (1995, 34), ki ugotavlja, da se je v tem obdobju izselilo več rojakov v Brazilijo, medtem ko se je izseljevanje v Argentino zares razširilo šele v obdobju med svetovnjima vojnama. Razlika je bila tudi v tem, da so se izseljenci v prejšnjem stoletju naseljevali nestrnjeno in predvsem na podeželju, medtem ko se je večina izseljencev v Argentini naselila v mestih - izjema so kmečke družine, ki so odšle v argentinsko Formoso in Gran Chaco.

¹⁶ Prvi rojaki na tej celini so bili slovenski jezuitski misijonarji v daljnem 17. stoletju, prihajali pa so tudi posamezniki, o katerih je ostalo zelo malo ali nič sledi. Zato velja pisati predvsem o značilnejših obdobjih izseljevanja oziroma priseljevanja v Argentino.

¹⁷ Irene Mislej v zborniku *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki* (Mislej 1995, 16) piše o še eni podskupini in sicer intelektualcih, ki so v Argentino prišli pred prvo svetovno vojno in se tam med seboj in s hrvaškimi ter črnogorskimi izseljenci povezali v prizadevanjih za nastanek južnoslovenske države.

¹⁸ Rožanc 1990.

Po letu 1888, ko so v Braziliji ukinili suženjstvo in začeli spodbujati pritok prebivalstva iz Evrope, se je tudi izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja od Argentine preusmerilo v Brazilijo. Za večje izseljevanje v Argentino prav v obdobju od leta 1878 ima zasluge ne le omenjena meddržavna pogodba, ampak tudi zelo slab položaj v kmetijstvu doma. Zadnja leta pred množičnim odhodom so pridelki slabo obrodili, napadali so jih škodljivci, temu pa so se pridružile še številne naravne ujme in slaba kmetijska politika (Kalc 1995, 43).

Velika večina nikoli ni navezala stikov s kasneje (med vojnama) prispelimi rojaki in potomci so se takoj inkulturirali. Druga generacija je v primeru, ko sta bila oba starša Slovenca, še nekoliko obvladala jezik in ohranila kulturne značilnosti, vendar pa je v tretji generaciji vse to gotovo izgubilo.

V Argentini sem se srečal z dvema predstavnikoma četrte generacije teh priseljencev, ki sta se celo spomnila katere slovenske besede, ki sta jo kot otroka slišala od starih staršev, morda sta megleno vedela, kje je Slovenija, o kakršnikoli višji stopnji slovenske identitete pa v tem primeru ne bi mogli govoriti. Zanimivo je bilo opazovati, kako sta se oba sredi delovnega dneva in številnih obveznosti brez težav odtrgala od dela in si rade volje vzela čas za kratek klepet o njunih prednikih. Težnja po identifikaciji s preteklostjo, s predniki, je torej vsaj pri nekaterih, k temu nagnjenih osebah (gre seveda za izjeme, ki potrjujejo pravila asimilacijskih procesov) lahko zelo velika in se prenaša skozi vrsto generacij.

Podobna srečanja sem doživel v Braziliji, kjer se je moje opažanje potrdilo.

I. 2. Izseljenci iz obdobja med svetovnimi vojnami

Populacija, ki jo obravnavajo naslednje vrstice, je najštevilčnejša in tvori glavni slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki. Ta skupina se je začela v Argentini naseljevati z letom 1922, ko je italijanski fašizem na Primorskem dobil peruti, glavčina pa je prišla v letih 1926-29, ko se je političnemu vzroku izseljevanja pridružil še ekonomski - svetovna gospodarska kriza. V tem obdobju naj bi prišlo med 25.000 in 30.000 rojakov¹⁹, predvsem Primorcev, pa tudi Prekmurcev, Beneških Slovencev in drugih, ki so se kljub neugodnim gospodarskim in socialnim razmeram razmeroma hitro znašli in se

¹⁹ M. Jenšterle v knjigi *Z argentinskimi Slovenci* (1992, 79) piše o prvi številki, I. Mislej v zborniku *Kulturno ustvarjanje...* (1995, 14) pa o drugi številki. Nobena seveda ni preverljiva, saj se tudi tokrat srečamo s problemom italijanskega in v manjši meri tudi avstrijskega in jugoslovanskega državljanstva, poitalijančevanja slovenskih primikov, ilegalnega izseljevanja...

Alojzij Kuhar (1939, 524) navaja, da naj bi v tem obdobju v Južni Ameriki živelo okoli 45.000 Slovencev, od tega okoli 25.000 v Argentini. Okoli 1.500 naj bi bilo Prekmurcev, 500 Belokranjcev, 600 iz ostalih delov Slovenije, 22.000 pa »iz Goriške in Primorske«. Nad 1.000 naj bi jih bilo v Rosariu, okoli 500 v Cordobi, v Bahii Blanci in Lomi Negri po 100, v pokrajini Rio Negro okoli 1.000, v Gran Chacu na severu države okoli 500, v vinorodni Mendози 330, v petrolejski pokrajini Comodoro Rivadavia 300, prav toliko v Berissu pri La Plati, ...ostali tisoči in tisoči so razkropljeni po obširni državi in so večidel že izgubili vsak stik s slovensko skupnostjo, za katero pomenijo dandanes le še mrtvo številko.

kljub težkemu vsakdanjiku začeli organizirati v društva, ta pa so bila poleg družine glavni dejavnik ohranjanja etnične identitete.

Tudi v tej veliki skupini je šlo predvsem za nizko izobražene kmete, ki so se ob prihodu v že tedaj velika mesta prelevili v delavce. Naselili so se v glavnem v Buenos Airesu, deloma pa tudi v Rosariu, Cordobi in Mendozi; zaposlovali so se predvsem na železnicah, v velikih hladilnicah in pa v opekarnah.

I. 2. a Izselsjenska društva v medvojnem obdobju (in njihova kulturno-politična dejavnost)

Kljub eksistenčnim problemom je del te izselsjenske populacije, predvsem v Argentini, nadaljeval z negovanjem slovenske besede in pesmi ter bil tudi politično angažiran. Ustvarila se je (politično razdeljena) skupnost, ki je v treh slovenskih domovih z revijo Duhovno življenje, časnikoma Slovenski tednik (tega je bilo leta 1935 mogoče dobiti celo v trafiki pred glavno pošto v Buenos Airesu) in Novi list, kasneje združenima v Slovenski list,²⁰ s šolo itd. oblikovala specifično politično-kulturno paradigmo, temelječo na slovenski etnični zavesti, simpatiziranju z idejo priključitve Primorske Jugoslaviji ter na drugi strani na državljanski lojalnosti Argentini in, vsaj formalno in minimalno, tudi Italiji. Slovenstvo kot politična identiteta je sicer bolj značilno za Slovence na italijanski strani meje (tudi danes), pa vendar o podobnem procesu lahko govorimo tudi v argentinskih razmerah.

Društva so bila v veliki meri kulturna in so tudi skrbela za šolstvo (čeprav je slovenski tečaj v Buenos Airesu pred vojno obiskovalo le 50 otrok, kot navaja Alojzij Kuhar leta 1939), vendar pa so se z leti izoblikovali tudi trije politični tabori. Najmočnejši so bili levičarji, ki so leta 1925 ustanovili Delavsko kulturno društvo Ljudski oder, drugi po številu somišljenikov so bili pripadniki Slovenskega prosvetnega društva, ustanovljeno je bilo leta 1929, tretjo skupino pa so tvorili sokoli, ki so ustanovili svoje Sokolsko društvo La Paternal in so bili nagnjeni k jugoslovanskemu nacionalizmu (Brecelj 1992, 169).

Leta 1936 je prišel kot veleposlanik kraljevine Jugoslavije v Argentino Izidor Cankar, ki je kljub temu, da je v veliki večini šlo za italijanske državljane, tesno sodeloval s slovenskimi društvi (razen s politično skrajno levim Ljudskim odrom). Ta so na njegovo pobudo konec januarja 1937 ustanovila osrednji šolski odbor, Slovenski tednik in Novi list pa sta se združila v Slovenski list. Publikacije so prinašale predvsem besedila o okupiranih ozemljih Primorske, o novicah iz Italije in Jugoslavije, kritiko politike Jugoslavije do Slovencev v Italiji itd.

Slovenci so se udeleževali sestankov jugoslovanskih izselsjencev in tako je bila marca 1941 ustanovljena Jugoslovanska narodna odbrana (JNO),²¹ ki je dobila pododbo-

²⁰ Naštete so samo nekatere publikacije, vsaka od skupin pa je imela še več manjših glasil. Aleš Brecelj (1992) ugotavlja, da se je med predvojno slovensko emigracijo v Argentini v nekaj manj kot dveh desetletjih pojavilo vsaj petnajst različnih periodičnih publikacij.

²¹ JNO je bil sicer prvič ustanovljen že leta 1915/16, leta 1919 pa tudi odsek Slovenija, prva slovenska organizacija v Argentini, o kateri je ohranjena dokumentacija (Brecelj 1992, 167). Sedež

re v Rosariu in drugod, Slovenci pa so oktobra istega leta ustanovili še odbor Slovencev in Hrvatov izpod Italije in se nato osamosvojili od jugoslovanskega odbora. Vesti o izdajstvu Draže Mihajloviča in o pojavu partizanov so povzročile razcep v JNO.

Primorski Slovenci so oktobra 1944 v Buenos Airesu pripravili proslavo ob stoletnici rojstva Simona Gregorčiča in na prireditvi jasno pokazali željo po priključitvi Primorske Sloveniji oziroma Jugoslaviji kljub takrat profašističnemu režimu v Argentini. 16 društev iz Argentine, Urugvaja in Brazilije je leta 1946 ustanovilo Odbor za jugoslovansko Primorje in aktivno podpiralo slovenska stališča na londonski konferenci ter priključitev s številnimi javnimi zborovanji, zbiranjem podpisov itd.

Leta 1947 je iz vseh domov v Buenos Airesu nastal Slovenski ljudski dom, v katerem pa je prevladala levičarska politična usmeritev, zaradi česar se je veliko število Slovencev umaknilo. Dom so oblasti leta 1949 zaradi politične usmeritve le-tega ukinile (Mislej 1994, 85-113).

Slovensko podporno društvo Triglav v Buenos Airesu

Z buenosaireškimi dogodki leta 1949, ko so argentinske oblasti ukinile Slovenski ljudski dom zaradi levičarstva in ko je večina drugače mislečih rojakov dom že prej zapustila sama od sebe, se je velika večina dotedaj razmeroma dejavnih Slovencev umaknila v pasivnost, kar je pomenilo velik udarec za ohranjanje slovenstva na argentinskih in južnoameriških tleh. V tem delu slovenske izseljenske populacije težko govorimo o kakršnemkoli dogajanju v smislu oblikovanja oziroma »življenja« slovenske kulture (če ne štejemo nekaterih glasil, ki so v tem času vendarle vsaj nekajkrat izšla, npr. Nova domovina, Lipa, Naprej, Glasnik...) vse do ponovnega odprtja slovenskega društva - Slovenskega podpornega društva Triglav - leta 1974. Šlo je za združitev potencialov in imetja društev Zarja (ustanovljenega leta 1957), Naš dom in Ljudski oder. Tudi v tem velikem klubu je prevladala leva politična usmeritev in čeprav je bil dom slovenski, se je v njem zbiralo čedalje več levo usmerjenih pripadnikov drugih narodov Jugoslavije in tudi Argentinev. Tako ravnanje je še vedno odbijalo velik del Slovencev, ki so ostajali doma in sledili morda le še sobotni slovenski radijski oddaji. Stanje se je spremenilo šele v 90. letih, ko je prevladala slovenska struja, vendar je zdaj za mnoge že prepozno. Pravzaprav je vse na starejših, pripadnikih prve ali druge generacije, medtem ko so le redki mladi, ki bi bili pripravljene sodelovati pri delu društva.

Društvo je danes predvsem »klub« z bazenom, gimnastično dvorano in drugimi športnimi objekti, to pa je tudi njegov glavni vir preživljanja. S športnimi dejavnostmi se ukvarjajo tako Slovenci kot Argentinci, ki s slovenstvom nimajo nikakršne zveze in je to zanje pač športni klub. Kljub »slovenskemu« videzu je dvorana za družabna srečanja z barom predvsem argentinska in slovenščine skoraj ni slišati; nekoliko drugače je le ob večerih, ko pridejo stalni gostje - pripadniki prve in morda še kdo iz druge generacije - in pa ob večjih slovenskih prireditvah, v glavnem omejenih na ples in redka gostovanja iz

JNO je bil v Čilu, v Buenos Airesu pa so osnovali Center JNO za Južni Atlantik, ki je izdajal svoje glasilo Jadran. Prizadevali so si za ustanovitev skupne države Južnih Slovanov.

B

Slovenije. Ob slovesnih večerjah se iz grl starejših, večinoma iz prve in le redkih iz druge generacije, oglasijo stare slovenske pesmi, polne veselja in zadrževanega hrepenenja. Morda se tovrstno opažanje in izražanje sliši neznanstveno, toda kot zunanji opazovalec sem močno začutil, da so tem ljudem oči prav bolešno zažarele v ognju domotožja, kot bi bila pesem še zadnja bilka upanja pred njihovimi očmi izginjajočega slovenstva...

Naletel sem sicer na nekaj pripadnikov druge generacije, ki so kazali veliko navdušenje nad slovenstvom kot identiteto, vendar lahko zatrdim, da je takih (ne glede na znanje slovenščine) precej manj kot odstotek od ogromne številke 25.000...

Nekoliko črnogledemu opisu navkljub je potrebno zapisati, da je bila ravno kulturna sekcija tega društva pobudnica pomembnega »prvega srečanja starih izseljencev v Argentini« novembra 1996, o katerem več v poglavju o splošnih značilnostih današnje »stare« emigracije.

Z delovanjem društva Triglav lahko vsaj deloma povežemo zdaj že več kot desetletno oddajanje sobotne slovenske radijske ure. Decembra 1987 jo je ustanovil Alberto Čuk, po njegovi smrti pa jo vodi skupinica njegovih naslednikov, pripadnikov različnih slovenskih skupin. Zaradi svoje apolitičnosti je radio doživel vrsto kritik tako od nekdanj levičarskega vodstva Triglava kot od politične emigracije. Posebej nekateri pripadniki SPE oddaji ne priznavajo pomena, toda med mojim bivanjem v Buenos Airesu se je izkazalo, da so jo konec koncev poslušali skoraj vsi moji sogovorniki, ki so kolikor toliko povezani s slovenstvom, tudi tisti, ki so radio kritizirali. Slovensko okence v svet, kot se oddaja imenuje, je bilo po zadnji javnomnenjski raziskavi (1997) v Buenos Airesu po poslušnosti na drugem mestu med oddajami izseljenskih skupnosti in v svojem terminu med najbolj poslušanimi oddajami na tem velikem območju sploh. Oddaja prinaša sveže novice iz domovine, tudi v obliki neposrednega javljanja iz Slovenije, voščila in obvestila o dogajanju med Slovenci v Buenos Airesu in Argentini ter veliko slovenske glasbe vseh zvrsti, predvsem narodnozabavne.

Skupina »starih Slovencev« med enim od družabnih večerov v slovenskem društvu Triglav v Buenos Airesu

Slovensko društvo Triglav Rosario

V 300 kilometrov oddaljenem, danes milijonskem Rosariu je pred izbruhom druge svetovne vojne živelo okoli 1.000 Slovencev (Kuhar 1939, 529). V večini je šlo za Primorce, ki so se ob prihodu lotili najtežjih del, torej dela v hladilnicah in izdelovanja opek. Še posebej opekarjenje je bilo izjemno težko in osovraženo delo, a ker so se ga mnogi Slovenci lotili skupaj, je ob slovenski pesmi čas hitreje minil. Veliko rojakov je bilo nastanjenih v strnjениh soseskah, kar jim je bilo v veliko pomoč pri premagovanju začetnih denarnih, jezikovnih in sploh akulturacijskih težav.

V nastopu na prvem srečanju »starih Slovencev« v Buenos Airesu (23. novembra 1996) je Miguel Moškat, leta 1997 predsednik društva, navedel podatek, da je bil prvi Slovenec v Rosariu Francisco Ogrizek, ki je v Rosario prišel v drugi polovici 19. stoletja iz Postojne. Glavnina je prišla v letih 1922-29.

Leta 1930 so formalno ustanovili Slovensko delavsko društvo, ki je kmalu dobilo še dodatno ime Triglav. Dolgo so gostovali v prostorih drugih društev, leta 1937 pa so z

Društvena zastavica slovenskega društva v Rosariu

lastnimi opekami zgradili svoj dom. Priredili so več gledaliških iger, nedeljske matineeje z mašo in plesom ter gojili kegljanje. Članov ali zgolj občasnih slovenskih gostov je bilo takrat skupaj res skoraj 1.000, saj je bilo samo v slovensko šolo vpisanih okoli 300 otrok.

Leta 1945 je na pobudo jugoslovanskega konzula društvo postalo »jugoslovansko«, zaradi česar je skoraj polovica tedanjih članov odšla in uveljavil se je hrvaški del (novega) članstva. Šele leta 1992 je društvo postalo Hrvaško-slovenski kulturni center, leta 1995 pa se je le-ta razdelil na Hrvaški kulturni center in Slovensko društvo Triglav. Društvi sta sklenili dogovor o souporabi prostorov in o ločenem, a usklajenem delovanju.

Že pred nekaj leti je skupina izobražencev ustanovila Slovensko kulturno sekcijo, ki je delovala zunaj »jugoslovanskega« kluba. Skupaj z novim vodstvom novoustanovljenega slovenskega društva je že pripravila vrsto predavanj in gostovanj tako argentinskih rojakov kot gostov iz Slovenije, začel pa naj bi se tudi pouk slovenščine, ki naj bi ga vodila pripadnica druge generacije z dejansko zelo dobro ohranjenim znanjem jezika. Poudariti velja, da so novi organizatorji brez izjeme pripadniki druge ali celo že tretje generacije. Predsednik ne govori slovensko, a izjemno dobro pozna slovensko zgodovino in kaže veliko navdušenje za delo v društvu. Prizadeva si za organiziranje čarterskega poleta v Slovenijo. Ponovno so ustanovili folklorno skupino, v kateri plešejo mladi potomci Slovencev in Argentinci, izvajajo pa tako slovenske kot argentinske plesse. Danes ima društvo okoli sto članov, ki se sestajajo v klubu petkrat letno, ob manjših dogodkih (predavanja...) se jih zbere do 40, gostovanja iz Slovenije pa obišče tudi do 200 ljudi.

Kot značilnost Triglava v Rosariu velja omeniti prav to »mini renesanso« slovenstva pri pripadnikih druge generacije. Ostalo je razmeroma veliko potomcev, ki skušajo zavestno ohraniti slovensko identiteto in se tudi počutijo deloma Slovence. Veliko je takih, ki so se v društvo vrnili šele pred kratkim, ko je Triglav postal spet slovenski. Posledica množičnega bojkota »jugoslovanskega« društva je bila tudi pospešena asimilacija pri potomcih, ki bi sicer v klubu lahko sproti »zalivali« svoje etnične korenine.

Beneški Slovenci v Buenos Airesu in Rosariu

Večini opisovalcev slovenstva v Južni Ameriki so Beneški Slovenci razmeroma tuji, morda zaradi njihove posebne »dvojn« etnične identitete že na avtohtonem območju. Podrobneje je njihovo izseljevanje doslej preučeval dr. Miran Komac z Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani.

Tudi med Slovenci v Argentini je ta skupnost razmeroma neznan, deloma tudi zato, ker njeni pripadniki sami nimajo dovolj zanimanja za povezovanje s slovenskimi društvi.

Beneški Slovenci (D. I., 3) so že od 16. stoletja uživali pri beneških dožih poseben status branilcev severne in vzhodne meje. Relativno avtonomijo so obdržali vse do prihoda Napoleona in kasneje države Italije in njene politike raznarodovanja. Iz Benečije so se domačini slovenskega rodu izseljevali množično, predvsem v Severno in Južno Ameriko in sicer v Buenos Aires, Rosario, Mendoza, Mar del Plato, brazilski Sao Paulo in še v nekatere kraje v Argentini.

Zveza slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine v Buenos Airesu je nastala leta 1980 in je del Južnoameriške zveze slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine, ki ima več manjših društev v večini prej naštetih krajev.

Danes se v Buenos Airesu v manjšem domu z osrednjo dvorano in kuhinjo redno zbira 20 do 40 oseb različnih generacij, na štiri glavna letna srečanja pa jih pride precej več. Izdajajo štirijezično glasilo Naš glas (prispevki so napisani v furlanščini, slovenščini, italijanščini in španščini), ob sobotah imajo svojo radijsko oddajo v španščini, vsako prvo nedeljo v mesecu pa imajo tudi mašo.

Furlanščino obvladajo le še nekateri redki pripadniki prve generacije - z dvema sem se srečal in ju celo veliko razumel -, mlajši pa govorijo le še špansko in morda nekoliko italijansko. Čeprav so mi sogovorniki govorili, da bi radi sodelovali s slovenskimi izseljenskimi društvi, sem opazil, da se sodelovanja bojijo, ker bi to lahko načelo njihovo »mikroetnično« identiteto.

Tako rekoč vsi sogovorniki iz te skupnosti so mi zatrjevali, da niso ne Italijani in ne Slovenci, opazil pa sem, da je predvsem mlajšim nekoliko bliže italijanska kultura.

Predsednik društva, Valter Petrigh, je bil prvi, pri katerem sem identiteto lahko definiral kot regionalno-etnično in ne nacionalno, čeprav je sam govoril o »genetični slovanski kulturni identiteti«. Ni Slovenec, ampak Beneški Slovenec, ni Italijan, ampak Slovan. In čeprav je v prvi vrsti Argentinec, se je ob prvem obisku očetove hiše v Benečiji počutil »kot doma« - z vsemi podtoni, ki jih ta izraz prinaša.

Pripadniki druge in tretje generacije so mi v pogovorih zatrjevali, da znanje jezika ni nujno odločilno za ohranitev etnične identitete, ampak da ta leži globlje, v običajih, navadah, vonju, gestikulaciji...

V Rosariu me je pričakala pisana družina 14 članov tamkajšnje beneške izseljenske skupnosti, vseh po vrsti pripadnikov druge ali že tretje generacije. Pogovorni jezik je bil izključno španski, čeprav posamezniki razumejo precej slovensko in furlansko. Tudi tu se je potrdilo opažanje o »regionalni« etnični identiteti. V Rosario je prišlo iz Benečije okoli 120 oseb slovenskega rodu, večinoma konec prejšnjega stoletja in med svetovnimi vojnami. Danes imajo društvo brez lastnega doma, saj se na občasnih prireditvah zbere od 30 do 50 ljudi, to pa je dovolj, da dvorano najamejo.

Glavna dejavnost obeh društev je obiskovanje drugih beneškoslovenskih skupnosti v Argentini in tudi drugod. Razmeroma tesno so povezani z matično Zvezo Beneških Slovencev, v Rosariu pa je precej dejavna mladinska sekcija (do 35 članov), kar kaže na povečanje zanimanja za narodnostne korenine pri tretji generaciji.

Po končanem srečanju bi oznaki »regionalna« in »mikro« lahko dodal še »družinska« etnična identiteta, saj so člani društva večinoma tudi družinski prijatelji.

Prekmurski Slovenci v Buenos Airesu²²

Prekmurje je bilo za razliko od ostalega ozemlja današnje Slovenije dolga stoletja pod vplivom in nadvlado Madžarske oziroma Ogrske. Zato so se tamkajšnji prebivalci

²² Večina navedb sloni na predavanju Ester Cmor na Prvem srečanju starih slovenskih izseljencev,

B

madžarščine in deloma nemščine, prekmurska različica slovenščine pa se je kljub im pritiskom ohranjala predvsem skozi pesem in domačo besedo. Omeniti velja da je Prekmurje edina slovenska pokrajina, kjer živita dve veroizpovedi, rimskokatoliška in luteranska. Razliko je bilo čutiti tudi v izseljenstvu. Prekmurci so pred mednarodno konferenco v Versaillesu organizirali plebiscit, s katerim so se odločali za kulturno-politično in gospodarsko integracijo s Slovenijo, kar je konferenca leta 1919 tudi potrdila. Vseeno pa je ta del slovenstva ohranil lastno specifično identiteto in ta je odprta v svet skupaj z njenimi nosilci - izseljenci. Ti so odšli večinoma med leti 1926 in predvsem zaradi zelo slabih življenjskih razmer, in sicer v Urugvaj in Argentino. V turistični literaturi ni zaslediti jasnega vira o številu Prekmurcev v Argentini, ampak zgolj ocene. Jože Velikonja (1985, 50) navaja število 2.000 do 4.000, Alojzij Kuhar (1939, 529) pa število 1.500. Ob današnjih nekaj sto osebah, ki se vsaj občasno še pokažejo v družbeno-slovensko ali prekmursko etnično identiteto pa večina nima skoraj nobene povezave s Prekmurjem. Zastavi vprašanje relativnosti kvantitativnega ugotavljanja navzočnosti te ali katere druge izseljenske skupnosti v neki dominantni družbi.

Po prihodu v novo okolje so se tako kot druge večje skupnosti naselili razmeroma skupaj in si medsebojno pomagali pri začetnih težavah. Leta 1930 so nameravali že ustanoviti izseljensko društvo, a jim krizno gospodarsko obdobje in notranje versko nesoglasje tega nista dovoljevala. Leta 1940 je nastalo katoliško usmerjeno društvo Slovaška krajina (v nekaterih zapisih Slovenija), vendar je ustanova v letih prenehala delovati. Po navedbah mojih sogovornikov je ostala le še stavba z napisom Slovenija, v njej pa so se razne športne in druge prostovoljne dejavnosti združujejo prebivalci sosednjih krajev. Zanimivo je, da otroci, ki tam trenirajo razne športe, nosijo drese s slovensko tricolorno barvo.

Leta 1943 se je skupina izseljencev odločila ustanoviti novo društvo, v katerem so se držali vero in politiko sicer spoštovali kot pravico posameznika, a naj bi v društvu ne bilo razlik. Najeli so skromno sobo, v kateri so se rojevale nove zamisli, statut društva pa je bilo malo pa je društvo tudi res zaživelo in si na ustanovni skupščini 1. maja nadelo ime Slovensko podporno društvo. Ime se je še dolgo ohranilo, danes pa se društvo imenuje Slovensko prekmursko podporno društvo Bernal. Svoj dom so z lastnimi rokami in sredstvi zgradili do konca leta 1950. Začeli so s številnimi plesi, po katerih je klub kmalu zaslovel. Vsej četrti - plesali so vse vrste plesov, a vedno tudi slovenske. S svojo odprtostjo Slovenci naredili veliko za poznavanje naše kulture med pripadniki drugih narodov. Glavne in največje prireditve so bile na praznik trgatve in kolin, društvo pa je v dograjevalo prostore.

V bližini kluba Bernal v četrti Avellaneda ni drugega slovenskega društva. Prav tako ni tega (in deloma zaradi težav s knjižno slovenščino) so, podobno kot Prekmurci v Montevideu, nekoliko osamljeni, odrinjeni od dogajanja v središču argentinskega slova. Glavna je še vedno vez s sorodnim društvom v urugvajski prestolnici. V klubu

novembra 1996, v Buenos Airesu, objavljenem v glasilu Rumenjak (1997). V Argentini naj bi bilo po navedbah Alojzija Kuharja (1939, 529) okoli 1.500 Prekmurcev. Navedbe avtorja ko upoštevamo z rezervo, saj ni navedel zanesljivih virov, prekmurske skupnosti v urugvajski prestolnici. V klubu Montevideu pa na primer sploh ne omenja.

se poleg Prekmurcev zbirajo tudi Primorci, ki jih je v tem delu mesta sicer zelo veliko, a nimajo svojega društva. Gre pravzaprav za potomce, saj pripadnikov prve generacije, ki je v Argentino prišla večinoma med vojnama, skoraj ni več, sploh pa ne med aktivnimi. Bernal je v četrti znan kot klub, v katerem se je vedno veliko plesalo in kjer vrata nikoli nikomur niso bila zaprta. Velik poudarek je bil vedno na glasbi in plesu, manj na kulturi besede - slovenščine tu tako rekoč ni več, sliši se le še slovenske - prekmurske pesmi. Znana učiteljica slovenščine Majda Papež je pred leti tu sicer začela s tečajem, vendar ji je večji uspeh preprečila vrnitev v Slovenijo.

Moj glavni sogovornik, predsednik društva, vodi tudi nedeljsko radijsko oddajo Slovenija, ljubezen moja - Slovensko srečanje v Argentini na lokalnem radiu Porteña. Razen pozdrava in odpovedi poteka v španščini.

Tukajšnji Slovenci so na enem od križišč postavili Slovenski trg (Plazoleta Eslovena), ob tej priložnosti pa je - prvič v zgodovini - pel zbor Gallus, sicer sestavljen iz pripadnikov povojne politične emigracije, s katero društvo prej ni imelo stikov (omenim naj še Plazoleta Esloveno v Mendosi in v predmestju Rosaria, Calle Rca. de Eslovenia v Moronu - Buenos Aires). Ena od številnih učiteljic slovenščine iz SPE naj bi tudi začela z novim jezikovnim tečajem, za katerega v bernalski skupnosti vlada precejšnje zanimanje. Težava je le v tem, da se mnogi pritožujejo, češ da ta jezik nima melodije, ki jim je ostala v ušesih, ko so kot majhni otroci poslušali starše ali stare starše - gre seveda za prekmurščino in zanje oziroma za ohranitev njihove identitete bi bil idealen učitelj iz Prekmurja.

V roke mi je prišlo tudi novo glasilo Rumenjak, ki je prvič izšlo februarja 1997.

Ester Cmor in predsednik društva, Eduardo Kovačič med nedeljsko slovensko radijsko oddajo v Bernalu

I. 2. b Jezik med medvojnimi izseljenci v Argentini²³

Slovenski jezik je med pripadniki vseh generacij medvojnih slovenskih izseljencev v Argentini prej izjema kot pravilo, večina pa se že opredeljuje predvsem za Argentine in šele nato v manjši meri tudi za Slovence.

Danes ni več veliko živih članov prve generacije. Zaradi razmeroma nizkega socialnega statusa, prezaposlenosti in premajhne povezanosti (ne gre za moralno vrednotenje, ampak za dejstva, s katerimi se je srečala vsaka izseljenska narodnostna skupnost v večinski dominantni kulturi) so z leti izgubili medsebojne stike in možnost komuniciranja v slovenskem jeziku. Pogovor s še živečimi pripadniki te generacije zato danes poteka večinoma v španščini, čeprav deloma še vedno obvladajo materni jezik. Na že precej okrnjeno slovenščino »preklopijo« predvsem, ko se pogovarjajo z obiskovalci iz Slovenije, saj čutijo nekakšno moralno dolžnost do obiskovalca in sebe, v mešanici slovenščine in španščine pa se pogovarjajo tudi med seboj, ko se zberejo na kateri od prireditev v slovenskem domu.

Stopnja rabe slovenskega jezika je (bila) gotovo večja pri tistih pripadnikih prve generacije izseljencev, ki so ohranili stik z ostalimi sonarodnjaki, bodisi prek društev, slovenskega radia ali osebnih stikov. Zapišemo lahko, da je materna beseda vendarle ostala skrita globoko v njihovi zavesti ali vsaj podzavesti, vendar je čas naredil svoje. Ta generacija izginja in praktično preverjanje ugotovitev je (iz popolnoma bioloških razlogov) čedalje manj mogoče.

Pripadniki druge generacije medvojnih priseljencev štejejo danes okoli 60 let. Asimilacija je že pri prvi generaciji močno načela slovensko identiteto in z njo rabo slovenskega jezika. Zato je število tistih, ki sploh še uporabljajo slovenščino, v razmerju s skupnim številom slovenskih priseljencev do začetka 2. svetovne vojne (25.000 do 30.000) zelo majhno, gotovo manjše od enega odstotka.

Ob prizadevanjih za življenjski obstanek predvojni izseljenci sicer niso pozabili na izobrazbo svojih otrok. Večinoma so doma govorili slovensko in z jezikom ni bilo težav do vstopa v osnovno šolo. Takrat pa so nastopile drugačne razmere; če otrok ni dobro obvladal španščine, je ravnateljica ali ravnatelj poklical starše in jim prepovedal doma govoriti slovensko. Pod pritiskom šole, podobno kot pod italijansko okupacijo na Primorskem, je bila slovenščina kot pogovorni jezik z otroki izrinjena iz družine, ohranila se je samo še kot pogovorni jezik med odraslimi. Slovenske šolske sestre, ki so prišle v Argentino leta 1933, so ustanovile slovensko šolo, a je bila kmalu prepovedana, kljub temu pa prizadevnost za materinščino ni popustila in ustanovljene so bile slovenske sobotne šole in tečaji. (Horvat 1997)

Raba slovenščine je tudi med tistimi, ki danes še govorijo slovensko, omejena na delovanje v luči slovenstva - pri druženju s sonarodnjaki, večinoma prav tako pripadniki druge generacije ali pripadniki povojnih priseljencev, v slovenskih društvih in pri komu-

²³ Deloma povzeto po članku - Zvone Žigon: *Funkcionalni bilingvizem pri slovenskih izseljencih v Argentini in Urugvaju* (1996, 71-95), večinoma pa vnovič potrjeno po avtorjevem zadnjem študijskem potovanju.

niciranju z morebitnimi sorodniki v domovini oziroma obiskovalci iz Slovenije. Njihova slovenščina je večinoma narečna in omejena na enostavnejši pogovorni jezik. Pisna oblika jim gre zelo težko od rok oziroma se je zelo neradi lotijo, nekoliko bolj samozavestni so pri branju slovenske literature. Skoraj brez izjeme govorijo na delovnem mestu in doma špansko, saj so večinoma tudi poročeni s špansko govorečimi partnerji, in tudi z otroki govorijo v španščini. Njihova prvotna, primarna identiteta je (z redkimi izjemami) argentinska, čeprav je posebej pri dejavnejših članih slovenskih društev opazna močna identifikacija s slovenstvom, ne glede na (ne)znanje slovenščine. Tovrstno občutenje se je povečalo z osamosvojitvijo Slovenije, saj se je šele takrat marsikomu nekoliko razjasnila zapletena situacija na Balkanu, ki je niti njihovi starši niso najbolje razumeli. Še vedno pa lahko govorimo o zavestnem prizadevanju za ohranitev stika s svojimi etničnimi koreninami in ne o obliki identitete, ki bi bila logična posledica socializacijskih procesov.

Tretja generacija je v smislu jezika »izgubljena«, saj tistih, ki bi bili sposobni razumeti ali celo spregovoriti slovensko, tako rekoč ni več. Še vedno lahko govorimo o drugačnih pojavnih oblikah ohranjanja narodnostne identitete.

Med zadnjim bivanjem v Buenos Airesu se je na moje radijsko vabilo k sodelovanju odzvalo več starejših posameznikov iz druge generacije, ki razen radia niso imeli dolga desetletja nobenega stika s slovensko skupnostjo in so se tako rekoč že popolnoma asimilirali, a jih je na stara leta oziroma približno ob odhodu v pokoj spet prijela globoka želja po spoznavanju narodnostnih korenin, po zaokroženju osebne identitete.

Gre za posameznike, katerih število bi bilo spet nemogoče ugotoviti, saj večina teh pač nima stika s skupnostjo in jih je nemogoče »izbrskati«. Hkrati velja poudariti, da je imel vsak od sogovornikov svojo, drugačno zgodbo in je na drugačen način dojemal slovenstvo (glej D. I.).

Precejšen pomen velja pripisati novembra 1996 organiziranemu »prvem srečanju starih izseljencev«, na katerem so se zbrali predstavniki vseh še obstoječih društev predvojnih Slovencev iz Argentine in Urugvaja. Srečanje je znamenje, da se redki potomci te tako velike izseljenske skupnosti (25.000 do 30.000) zavedajo krize identitete in sploh obstoja teh društev z odhajanjem prve generacije, hkrati pa so pripravljeni raven slovenske narodnostne identitete - kakršna se je že ohranila - obdržati tudi v bodoče.

V društvo Triglav v Buenos Airesu so prišli predstavniki naslednjih ustanov, sicer že opisanih na prejšnjih straneh (društvo v Urugvaju je opisano v poglavju o Slovenceh v Urugvaju):

- Slovensko prekmursko društvo v Bernalu (Buenos Aires)
- Zveza Beneških Slovencev v Villa Ballester (Buenos Aires)
- Slovensko društvo Triglav v Rosariu
- Prvo slovensko prekmursko društvo v Montevideu (Urugvaj)
- Slovensko podporno društvo Triglav v Buenos Airesu kot gostitelj prvega srečanja

Prišli so tudi številni posamezniki iz Buenos Airesa in drugih krajev v Argentini, med drugim iz patagonskega »petrolejskega« mesta Plaza Hiuncul, iz Cordobe, Mar del Plate itd.

Namen srečanja²⁴ je bil spodbuditi ustvarjalno razpravo, ki naj bi z objektivnih in kritičnih stališč prispevala k boljšemu poznavanju aktualne problematike vzdrževanja slovenstva v okviru društvenih dejavnosti, hkrati pa naj bi spomnila na bogato kulturno življenje prednikov.

Predlagani naslov srečanja je bil Naša zgodovina, naša perspektiva, predavanja in okroglo mizo pa je spremljala tudi fotografska razstava.

Že pred srečanjem je bilo očitno, da zbrana društva družijo predvsem podobna zgodovina priseljevanja, torej isto obdobje prihoda v Argentino in enaki vzroki izselitve iz domovine, podobna socialna struktura prvih naseljencev, podobni problemi, ki društva pestijo danes, ne glede na pretekla leta pa so vsa ta društva danes izrazito nepolitična.

Glede na to, da so se srečanja udeležili v veliki večini pripadniki druge generacije, je zanimivo opažanje, da je bilo veliko pozornosti namenjene pripovedovanju anekdot iz časov pred vojno, ko je bila večina udeležencev srečanja še zelo majhnih. Dogodki, ki se jih spomnijo oni ali pripadniki prve generacije, so očitno odločilnega pomena za podzavestno in zavestno težnjo po ohranjanju slovenske kulturne identitete: *...V prvih letih našega prihoda v Argentino sem delal v neki opekarni. Med delom pod močnim soncem sem zaslišal slovenski glas, ki je začel peti, glasu se je pridružil še drugi, tretji, četrti... Nenadoma je nastal pravi slovenski zborček. Tako lepo so zapeli, toliko domotožja je bilo v njihovem petju, da jih je lastnik preprosto pustil, da so odpeli do konca, čeprav je delo zastalo...*

Ena od ugotovitev na srečanju se ujema z mojo ugotovitvijo, da namreč večina slovenskih društev ne namenja dovolj pozornosti ohranjanju arhivov. Kot raziskovalec sem se s tem vprašanjem srečeval skoraj na vsakem koraku, čeprav resnici na ljubo brskanje po arhivih oziroma zbiranje zgodovinskih podatkov za zastavljeno tematiko ni odločilno.

Na srečanju so se razpravljavci spraševali o vzrokih skoraj popolnega »izginotja« drugje, še bolj pa tretje generacije in ugotovili, da je veliko zakrivila peronistična prepoved delovanja v letu 1950. Kasneje je bilo za zamudo nadaljevanja narodnostnega društvenega življenja krivo odlašanje z združitvijo nekdanjih društev v današnji Triglav.

Na sestanku so udeleženci ugotovili, da bi nujno potrebovali stalnega učitelja slovenščine iz matične domovine, saj so bile izkušnje iz let, ko je tu poučevala Majda Papež, zelo dobre. Velik učinek so imele tudi doslej podeljene štipendije za študij jezika in strokovno izpopolnjevanje v Sloveniji.

Prišlo je do pobude, da bi Triglav s svojimi številnimi športnimi zmožnostmi (ki jih zdaj izrabljajo Argentinci) postal športno središče vseh Slovencev; tu pa se je odprl problem ne povsem pozabljenega nasprotovanja med političnimi in predvojnimi izseljenci predvsem zaradi nesoglasij glede institucionalnega zastopstva, saj »stari« nočejo delovati v okviru Zedinjene Slovenije, krovne organizacije slovenske politične emigracije, ker je njeno delovanje pač politično obarvano, še vedno pa se pri nekaterih pripadnikih SPE tudi ni polegel polsvojačen odnos do »Primorcev«.

Že leta 1997 so srečanje ponovili v Bernalu, naslednjič naj bi bilo v Montevideu,

²⁴ Poglavlje se opira na poročilo enega glavnih organizatorjev, Oskarja Moleka, objavljeno v Rodni grudi (april 1997, 40-41).

Rosariu in še kje, ena od nalog pa bo (poleg usklajevanja z delovanjem povojne emigracije) tudi sodelovanje pri nastajanju Izseljenskega muzeja v prostorih nekdanjega »emigrantskega hotela« v buenosaireškem pristanišču.

I. 3. Slovenska povojna politična emigracija

Po koncu druge svetovne vojne je prišlo do dogodka, ki je takratno podobo slovenstva v Južni Ameriki precej spremenil. V Argentino (v zelo majhni meri tudi v Brazilijo) je prišla velika skupina slovenskih političnih emigrantov, nekdanjih domobrancev in drugih nasprotnikov komunističnega režima z družinami.

Čeprav nekoliko manj številen, je na zgodovino slovenskega izseljevanja v tujino ta val izseljencev udaril poseben pečat. Politični izseljenci so iz domovine ušli ob koncu druge svetovne vojne v strahu pred novo oblastjo, saj so sami - večinoma katoliki - komunistični ideologiji močno nasprotovali, predvsem pa so se bali maščevanja zaradi zmagovalne strani očitane sodelovanja domobranske vojske z okupatorjem. Večina te populacije je zbežala v Avstrijo, od tam pa po treh letih bivanja v begunskih taboriščih večinoma prek Italije v Argentino (precej tudi v ZDA in Avstralijo).

Od leta 1947 do 1950 in deloma še 1954 je v Argentino tako prišla velika in razmeroma strnjena skupina okoli 6.000 Slovencev.²⁵

Pomemben je podatek, da je bilo med to skupino več kot 150 (laičnih) izobražencev in še okoli 70 duhovnikov (Horvat 1997).

Za razliko od dotedanjih izseljenskih skupnosti je ta val prinesel s seboj nov model organiziranja in tudi pojmovanja in vrednotenja slovenstva, predvsem pa ga je zaznamovala izrazito politična naravnost.

Slovenski politični izseljenci v Argentini, ki so takoj po prihodu ustanovili Društvo Slovencev (podlaga za vse pozneje nastale ustanove), so »zasloveli« po svoji trdni organiziranosti, ki je skoraj pol stoletja kljubovala tako vplivom asimilacije kot poskusom »komunistične«²⁶ oblasti iz domovine, da bi prodrla v njen krog. Ta skupnost predstavlja svojevrsten fenomen celo med podobno organiziranimi skupnostmi političnih emigrantov drugih dežel, predvsem zaradi svoje enovitosti/kompaktnosti, majhnosti in izrazite versko-nacionalne ideologiziranosti.²⁷

Zaradi njene specifičnosti in ker se je prav v tej skupnosti slovenska narodnostna identiteta v diaspori najdlje in daleč najbolj obdržala, ji namenjam obširnejše poglavje kot medvojnim izseljencem, čeprav je teh prišlo v Argentino bistveno več.

²⁵ Ključno vlogo pri izselitvi v Argentino je odigral slovenski duhovnik msgr. Janez Hladnik, ki je izposloval dovoljenje za priselitev pri samem predsedniku države in posredoval pri organizaciji sprejema in prve namestitve tako velike skupine.

²⁶ V besedilu so z narekovaji zaznamovane označbe, ki jih za politični sistem v domovini uporablja SPE - slovenska politična emigracija. So emocionalno obarvane, vendar jih namenoma puščam v besedilu, saj same najbolj izrazito kažejo na ideološko-čustveno motiviranost te skupnosti. »Socialistično, enostrankarsko, samoupravno« itd. je skoraj vedno zreducirano na »komunistično«.

²⁷ Argentina je zelo odprta multikulturalna država z izrazito etnično pluralno usmerjeno politiko

Prihod in integracija

Velika skupina političnih izseljencev je v Argentini naletela na odprtost države, saj je ta potrebovala delovno silo; prišleki iz daljne Slovenije so bili v tem primeru zelo dobrodošli, saj je bilo med njimi veliko mladih, izobraženih, predvsem pa delovno sposobnih in zagnanih ljudi. Z delovnostjo in iznajdljivostjo, predvsem pa zaradi velike stopnje medsebojnega sodelovanja so si gmotno hitro opomogli. Razliko med kulturama, predvsem v delovnih navadah, so ob pomoči močne motivacije znali obrniti sebi v korist. Ker so bili od trenutka pobega iz domovine v strnjeni skupini, so že v begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji organizirali bogoslužje, šolanje, pevske zборе in druge dejavnosti. Na podoben način so nadaljevali tudi v novi družbi.

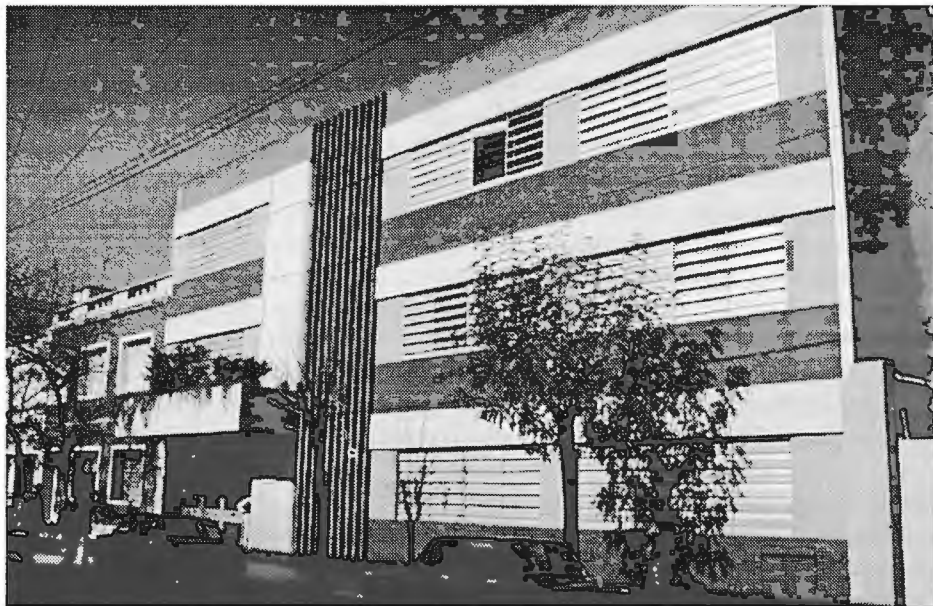
Prvi člani politične emigracije so prišli v Argentino leta 1947, večja skupina leta 1950, še 200 družinskih članov pa leta 1954. Večina je ostala v okolici Buenos Airesa, del pa se je naselil v Mendoza, Bariloachah, Tucumanu, Mar del Plati itd.

V Argentini je bilo v času prihoda slovenske politične emigracije okoli 25.000 Slovencev, ki so v to deželo prišli med svetovnimi vojnami in ki so v nasprotju z novimi priseljenci odobrvali zmago partizanske vojske predvsem zaradi priključitve Primorske Jugoslaviji. Imeli so stike z jugoslovanskim veleposlaništvom, ki je imelo ob prihodu »političnih« dejavno vlogo pri političnem »ozaveščanju« o preteklosti novih priseljencev. Ker so Primorci (in drugi) v Argentino večinoma pribežali pred fašizmom in ker so se domobranci bojevali proti nasprotnikom Nemcev in Italijanov - partizanom, so bili za njih seveda sovražniki. Podobna čustva so, še posebej v prvih letih, obhajala prišleke, ki so v starih priseljenih videli predvsem komuniste, čeprav jih je bilo tako politično opredeljenih le majhno število. K temu so pripomogle tudi jezikovne razlike, saj so se v slovenščini starih priseljencev že poznali vplivi španščine, vidni pa so bili tudi že vplivi asimilacije, delovanja novega sistema vrednot, modelov obnašanja itd.

Leta 1948 so politični izseljenci ustanovili Društvo Slovencev, ki se je kasneje preimenovalo v Zedinjeno Slovenijo (1958). Ta organizacija predstavlja veliko večino »novih« naseljencev in je bila hitro priznana tudi od argentinske države. Predsednik Zedinjene Slovenije vodi medorganizacijski svet, ki skrbi za usklajeno delovanje več kot 25 organizacij, v katere je včlanjenih 3.000 do 4.000 ljudi. Najprej so se zbirali pri nedeljskih mašah, hitro začeli z osnovnošolskim tečajem, kmalu pa so tudi zgradili sedem krajevnih domov v različnih delih mesta z gosteje naseljenimi rojaki ter dva doma v notranjosti dežele, v Mendoza in Bariloachah.

Zedinjena Slovenija izdaja tednik Svobodna Slovenija v nakladi nekaj več kot 1.000 izvodov.

do narodnostnih skupnosti. Te se lahko svobodno razvijajo in uveljavljajo. Številne večje skupnosti, kot so judovska, ukrajinska, japonska, nemška, arabska itd., imajo svoje velike ustanove, celo univerze in znanstvene inštitute (Ukrajinska univerza, Goethejev inštitut - oba v Buenos Airesu). Vendar so bistveno bolj odprte, manj enovite/kompaktne, zato se npr. jezik izgublja precej hitreje kot pri slovenskih političnih emigrantih. To velja še zlasti, če gledamo na razmerja v populaciji posamezne skupnosti - žal so tovrstni empirični podatki (število pripadnikov posameznih narodnosti in odstotek tistih, ki še govorijo materni jezik itd.) težko dosegljivi, pa tudi izjemno zahtevni za statistično obdelavo.

Zunanost Slovenske hiše v Buenos Airesu

Največji prireditvi sta slovenski dan in junijska spominska proslava ob poboju žrtev komunizma, vsak dom tudi praznuje obletnico nastanka itd.

Centrala in pisarne Zedinjene Slovenije so v Slovenski hiši, velikem domu v središču Buenos Airesa, kjer je tudi slovenska cerkev Marije Pomagaj.

»Dušno pastirstvo« izdaja tednik Oznanilo in mesečnik Duhovno življenje. Ta je leta 1993 praznoval 60-letnico izhajanja, pomembna pa je tudi založba Svobodna Slovenija, ki poleg zbornikov in koledarjev izdaja omenjeni tednik z istim naslovom. Najprej je bil poluradno glasilo tamkajšnje SLS, leta 1990 pa je prešel v roke Zedinjene Slovenije (Švent 1994, 76).

Izjemno pomembna in tudi v Sloveniji znana ter v zadnjih letih priznana je Slovenska kulturna akcija, ki obstaja že 44 let. Izdaja svoje glasilo Glas SKA, revijo Meddobje, v njeni založbi pa je izšlo že več kot 150 samostojnih knjižnih enot, skupaj z zvezki revije Meddobje, in štiri knjige znanstveno-kulturnega zbornika Vrednote (Rot 1992, 211). Ob ustanovitvi je imela pet odsekov: filozofski oddelek, leposlovje, glasba, likovna umetnost in gledališče.

Zelo razvita je pevska kultura, saj je iz vrst slovenskih političnih izseljencev oziroma njihovih potomcev izšlo veliko izvrstnih, tudi mednarodno uveljavljenih solistov in glasbenih strokovnjakov.²⁸

Skupnost je organizirana tudi na gospodarski osnovi, glavna gospodarska organizacija pa je kreditna zadruga Sloga, ki šteje okoli 2.000 članov.

²⁸ Solisti Marko, Bernarda in Veronika Fink, Marko Bajuk, Edo Škulj, Janez Vasle... Izjemno kakovost je tudi med nastopom v Sloveniji leta 1991 pokazal pevski zbor Gallus.

| B

Slovenska cerkev Marije Pomagaj, v kateri je vsak dan slovenska maša

Članom skupnosti sta na voljo slovenska domova za ostarele in počitniški dom v hribih okrog Cordobe.

Organiziranost SPE

Omenil sem že nekatera opažanja, povezana z odnosi znotraj obravnavane skupine, v luči politične antropologije pa naj se dotaknem še nekaterih.

Voditelji SPE niso, posebno ne pri drugi in tretji generaciji, imeli kakšne posebne karizmatične moči, kar je bilo v času mojega bivanja v Argentini sicer še opazno pri nekaterih načeloma manj razgledanih članih te skupnosti.²⁹ Še največjo stopnjo »nezem-

²⁹ Margaret Lantis v članku *Two Important Roles in Organizations and Communities* (Human Organization 1987) našteva več tipov voditeljev glede na njihov značaj, način delovanja ali vlogo in jih poimenuje z »revolucionarji«, »asketi«, »agitatorji«, »političnimi teoretiki«, »para-

skosti«, resnici na ljubo pa tudi pristne priljubljenosti zaradi svojih človeških lastnosti uživajo nekateri predstavniki cerkve. Zaradi velike vloge vere in Cerkve bi nemara tej skupnosti pogojno lahko pripisali celo vzdevek »mini teokratična skupnost«, v kateri si vera in ideologija podajata roki - pri tem nimam v mislih človeških odnosov, položaja posameznikov itd., ampak predvsem subjektivno paradigmatično raven.

Kljub nekaterim različnim gledanjem znotraj skupnosti je stopnja politične enotnosti razmeroma zelo velika, v razmerju do zunanega sveta je večina teh nasprotij pozabljena v imenu (obstoja) skupnosti.

Tako kot pri vsaki družbeni skupnosti, je tudi pri SPE močna vloga obredja, s pomočjo katerega ta skupnost ohranja samo sebe, svojo identiteto in namen. V našem primeru so to čustveno obarvane proslave - komemoracije v spomin na pobite domobrance in njihove sorodnike, maše s precej podobnim političnim in čustvenim nabojem, pa tudi vse druge prireditve, na katerih vladajo bolj ali manj nepisana pravila dogajanja. To (politično) obredje ne služi toliko utrjevanju, »sakralizaciji« vodilnih, ampak utrjevanju, skoraj mitiziranju same zgodbe o mučeniškem poboju po vojni in množični izselitvi ter o končni moralni zmagi (čeprav je res, da iz vseh sporočil veje nekako samoumevna misel, da so tisti, ki ta sporočila delijo, v biblijski vlogi »pastirjev«). »Sakrosanktnost« voditeljev zamenjujejo subjektivna, mistificirana podoba idealne Slovenije in z njo povezane vrednote tradicionalne slovenske katoliške družine.³⁰

Ob tem naj omenim, da v času mojega prvega bivanja med SPE (1990-1991) nisem neposredno občutil izrazite borbe za oblast ali notranjih nasprotovanj v političnem vrhu, čutil pa sem negotovost ob menjavi političnega sistema v domovini in s tem omajanju štirideset let utrjevane identitete »političnega mučeništva«. S tem, ko je zunanji sovražnik (komunizem) izgubil svojo vlogo spodbujanja notranje trdnosti skupnosti, je SPE izgubila svoj cilj (premaganje komunizma), saj ga je objektivno dosegla. Sprememba je prišla skoraj prehitro, zato je bilo čutiti nejasnost vizije prihodnosti skupnosti. Podobna so bila moja opažanja med zadnjim obiskom (marec, april 1997), razen da sem tokrat dobil občutek, da prihaja predvsem pri pomembnejših članih SPE do velike mere samozadostnosti, kot bi bila (hotela biti) skupnost sama sebi zadostna. Vsak pozitiven dogodek v domovini je namreč obravnavan z veliko mero skepse in kritičnosti, negativen pa pogosto doseže dramatizacijo.

Med političnimi izseljenci v Argentini je čutiti veliko dovzetnost za politične

noičnimi diktatorji«, »managerji« itd. Voditelje SPE bi po moji izkušnji verjetno uvrstila med »politične teoretike«, saj so pri svojem delu kljub velikemu čustvenemu naboju, ki ga vsebuje ta skupnost, izrazito racionalni, umirjeni in celo korektni do na podoben način izraženih stališč z nasprotni strani. »Množica« od njih pričakuje sprotne potrjevanje pravilnosti njihove življenjske odločitve oziroma gojenje njihove narodnostne, verske in politične identitete.

³⁰ Dr. Stane Južnič bi tako stanje nemara primerjal s »kultom krize« oziroma kulturnim rastafarizmom, o katerem piše v članku *Sakralizacija in ritualizacija oblasti* (Južnič 1987). Rastafarizem = mit o vrnitvi v obljubljeno deželo, imenovan po etiopskem cesarju Ras Tafariju ali Haile Salasiju.

Na poseben odnos do postulatov jezika, vere, narodnosti in veljavnih mitov namiguje tudi Jurij Zalokar v knjigi *Mavrična kača* (1991, 87); piše o »malikovanju« kot nezdravi skrajni obliki, ki je v izseljenstvu še bolj mogoča in nevarna.

| B

simbole, kar bi sicer lahko pripisali tudi drugim skupinam slovenskih izseljencev ter argentinskemu okolju. Zelo so občutljivi na simbol rdeče zvezde - ta je bila v času slovenskega plebiscita (1990) zanje izjemno moteča, veliko pa jim pomenijo tudi imena ulic, spomeniki in vse, kar spominja na zmago »komunistične revolucije« in z njo povezane partizanske vojske. To, da nekatera imena niso zginila s prihodom demokracije, je zanje jasno znamenje, da demokracije še ni in da stara oblast ni vrgla puške v koruzo. Sami so vse od prihoda ohranili slovensko tribarvnico brez zvezde in himno Naprej, zastava slave, vse dokler nista bili uradno potrjeni Zdravica in nova zastava s stiliziranim grbom namesto zvezde.

Omembe vredna je tudi nekoliko bolj latentna simbolika poroke med slovenskimi fanti in dekleti - poroke med sinovi in hčerami pomembnejših družin, izhajajočih iz SPE, običajno zbudijo neprimerno več zadovoljstva, kot pa npr. poroka z nekom iz vrst »starih« Slovencev ali celo Argentinecev.

Vplivov argentinske družbe na politično strukturo in delovanje SPE tako rekoč ni, deloma tudi zato, ker je argentinska država tradicionalno naklonjena priseljencem in multikulturalnosti. V Buenos Airesu je poleg slovenske še vrsta drugih izseljenskih skupnosti, npr. izredno močni Judi, Nemci, Poljaki, Italijani, Japonci, Ukrajinci itd.

SPE kot mini država

Pri preučevanju organiziranosti slovenske politične emigracije v Argentini se vsiljuje primerjava z organiziranostjo države. Opaziti je moralno ovrednotenje pripadnosti, v čemer je določena razlika, še prej pa podobnost z državo: če se ne strinjaš, lahko odideš v večinsko kulturo, vendar si pri tem moralno izobčen iz »enklave« ali vsaj zaznamovan. Pri tem ni sankcij, razen včasih, ko nihče od nečlanov ni mogel postati dejaven člen (tudi če je bil Slovenec - če ni bil katoličan), član SPE.

Za skupnost slovenske politične emigracije v Argentini lahko rečemo, da je izrazito centralistično organizirana in deluje po načelu notranje hierarhije. Ta temelji predvsem na izobrazbi ter politični spretnosti in trdnosti vrhov hierarhične lestvice, začrtani red pa vzdržuje z moralnim vrednotenjem in ne toliko s kakršnimikoli dejanskimi (fizičnimi) sankcijami, saj skupnost nima organov prisile.

SPE je urejena tako, da ji ne »vlada« posameznik, ampak skupina »modrecev«, političnih voditeljev in oblikovalcev javnega mnenja, (so)delujočih v vrhu organizacije Zedinjena Slovenija. Njeno glasilo, ki je obenem tudi nosilec javnega mnenja v skupnosti, je tednik Svobodna Slovenija, mnenje vrha pa se prek medorganizacijskega sveta prenaša na nižje organizacijske enote, kot so domovi, šola in različne, večinoma kulturne organizacije.

Zelo močna je tudi vloga cerkve, natančneje tamkajšnjih slovenskih izseljenskih duhovnikov. Katoliška vera je bila navsezadnje eden od glavnih vzrokov za množično izselitev in je tudi v izseljenstvu ostala glavni oporni steber ideološke naravnosti. Njeni predstavniki delujejo vzporedno oziroma enotno s političnimi voditelji. O tem priča tudi vsebina pridig, ki se poleg strogo verske tematike pogosto dotikajo tudi aktualnih dogodkov v argentinski, predvsem pa v slovenski družbi in politiki.

Tudi v slovenski sobotni šoli velja predvsem načelo moralne avtoritete. Še pred kratkim je veljalo, da je bil tisti, ki ni obiskoval pouka ali se je slabo učil, lahko kaznovan ne le s slabšimi ocenami (kar je končno temeljno načelo večine šol po vsem svetu), ampak tudi deležen negativnih moralnih označb, saj veljata tako slovenstvo kot zvestoba katoliški veri za najvišji moralni dobrini. Tako so (bili) tudi neudeleževanje prireditvev v slovenskih domovih, neobiskovanje slovenskih maš ali poroka z neslovenskim partnerjem³¹ itd. deležni predvsem neformalnega latentnega, pogosto pa tudi popolnoma odkritega nadzora nosilcev delovanja skupnosti (duhovnikov, učiteljev, funkcionarjev), deloma pa tudi drugih članov. Med zadnjim obiskom sem v zvezi s tem opazil precejšnjo spremembo, saj vedno več učiteljev prihaja iz vrst druge ali celo že tretje generacije in so v tej smeri nekoliko popustljivejši. Razmere pa so se spremenile tudi zato, ker je mlade zaradi počasi, a vztrajno napredujoče asimilacije čedalje težje obdržati v slovenski šoli in je zato potrebno zelo previdno sankcioniranje.

SPE je svojevrsten fenomen zato, ker so bili vsi pripadniki prve generacije priseljencev neposredno vpleteni v vzrok izseljevanja: zaradi svojega verskega oziroma političnega prepričanja ali zgolj spleta okoliščin so bili prisiljeni zapustiti domove. Vsa skupnost ima zato izjemno močen čustveni naboj, vsak posameznik je čustveno, osebno vezan na njeno izrazito ideološko vsebino, saj je dobesedno njen del.

Tako izrazita kompaktnost/enovitost SPE ima številne pozitivne in negativne posledice. Ohranitev slovenstva in politične usmeritve na tako visoki ravni skozi dolga desetletja je gotovo poseben pojav, ki je pripomogel k jasnejšemu oblikovanju narodnostne in osebnostne identitete mnogih posameznikov. Predvsem pa je skupnost na ta način dokazovala svoje domoljubje, ki je po logiki nezdržljivo z izdajalstvom, ki jim ga (je) očita(la) uradna domovina.

Obenem pa je bilo tako strogo vrednotenje obnašanja članov tudi odbijajoče. Mnogi, ki so sodelovanje v duhu slovenstva začutili kot neprostoovoljno, so s skupnostjo popolnoma prekinili in se prepustili vplivom argentinske družbe.

Slovenska kulturna akcija (SKA)

Vloga najpomembnejše izseljenske kulturne organizacije, Slovenske kulturne akcije, je nekoliko drugačna. Je ponos te skupnosti, obenem pa poligon, na katerem se - brez nevarnosti za nepričakovano omajanje trdnosti njene politične strukture in usmeritve - križajo mnenja tako razumnikov kot umetnikov, slovenskih političnih izseljencev iz Argentine, pa tudi iz drugih delov sveta, o aktualnih vprašanih znotraj nje. Skozi njo se v obliki visoko intelektualnih razprav sprošča negativna energija, prečiščuje se »duša« te skupnosti. Obenem je bila prav SKA v preteklosti tista, ki je imela z domovino - predvsem seveda s kulturniškimi krogi - vendarle stike.

³¹ ...Zavedamo se velike odgovornosti, da se prav pripravimo na očetovstvo in materinstvo. Naša srčna želja je, prizadevati si, da si poiščemo slovenskega zakonskega druga, in v svojih družinah ohranjati slovenski jezik in zavzetost za slovenstvo. (Iz Sklepne izjave II. katoliškega shoda Slovencev v Argentini, 1987, 35)

| B

Zaradi strankarske neopredeljenosti (»pripadala« je zgolj »krščanskemu pogledu na svet in politični emigraciji«) je bila deležna številnih sumničenj in odkritih napadov. Leta 1965 se je v SKA začelo idejno razhajanje, saj del njenih članov ni hotel delovati strankarsko, ampak zgolj »politično«. Leta 1969 je trša, politično bolj nepopustljiva linija, potem ko je zgubila na volitvah na občnem zboru, zapustila SKA, delo pa je nadaljevala nova skupina ljudi (Tine Debeljak, Ladislav Lenček, France Papež...). (Rot 1995, 136)

Navedem naj nekaj misli Vinka Brumna, zapisanih v knjigi *Argentinski spisi* (1992), ki ilustrirajo delovanje pisatelja na polju politike znotraj izseljenske skupnosti.

Brumen svari pred negativnimi posledicami pretirane političnosti, politiziranosti skupnosti, ki je vendarle sestavljena iz različnih ljudi z različnimi zanimanji. Prav v zvezi s tem vprašanjem se mnenja najbolj krešejo in so tla za avtorje najbolj spolzka. Gre namreč za temo, glede katere so politični voditelji SPE izrazito občutljivi in zavračajo tako rekoč vsako kritiko.

Naloga politike je ustvariti enotnost, čvrstost skupnosti navzven, obenem pa mora pustiti znotraj skupnosti elastičnost, različnost. ...sicer skupnost umre, politika jo zaduši. ...Obenem pa mora vsaka skupnost (političnih izseljencev) imeti politiko, ne sme je čisto zanemariti. (Brumen 1992, 41, 48)

Pisatelj navaja tri torišča izseljenske politike, ki zajemajo politiko izseljenske skupnosti kot take, njenega razmerja do domovine in do države, v kateri se je skupnost znašla. V okviru prvega se zavzema za boj proti centralizmu, ki se je uveljavil že v času težkih začetkov ob prihodu v Argentino (nove slovenske soseske so tako ostale »zunaj« dogajanja v skupnosti, zato namesto da bi sodelovale, včasih raje celo tekmujejo...). Brumen meni, da se skupnost ne sme odtrgati od kulturnega življenja domovine, saj bi tako še hitreje izumrla (to poslanstvo je opravljala in ga še opravlja SKA - op. Z. Ž.), o odnosih do novega okolja pa meni, da mora biti skupnost dejavna, da mora opozarjati nase. Predvsem slednje ji je po mojem mnenju odlično uspelo, saj uživajo maloštevilni Slovenci v ogromnem Buenos Airesu ugled delovnih in kulturno ter politično visoko zavednih ljudi, ki so veliko pripomogli k razvoju argentinske države in družbe.

Vinko Brumen svari pred nevarnostmi, ki lahko omajajo predvsem moralno neoporečnost skupnosti. Opozarja na možnost občutka večvrednosti (1992, 51-53), s čimer je nedvomno mislil tako odnos do kulturno drugačnih Argentinec (ki jim mnogi argentinski Slovenci še danes zviška pravijo »ta črni« - op. Z. Ž.), kot do predvojnih primorskih priseljencev (z leti, predvsem po slovenski osamosvojitvi, so se stiki sicer precej otoplili, še vedno pa je ostalo bolj ali manj prikrito podcenjevanje zaradi pomanjkljivega znanja slovenščine, pa čeprav je tudi mnogi potomci političnih izseljencev ne obvladajo več popolnoma - op. Z. Ž.); nevarna sta tudi občutek nezmotljivosti v smislu gesla »Kdor ni z nami, je proti nam« in občutek, da bi se svet moral vrniti na točko, kjer je šel na stranpot, v tem primeru okvirmo že v leto 1941.

Brumen omenja tudi skušnjava politike kot borbe za oblast in med drugim svari pred »kulturno zatohlostjo« in spodbuja k previdni odprtosti.

O zaprtosti govori tudi Marko Jenšterle (ki si je pri delu SPE zapravil dobro ime z nekaterimi članki in ob gostovanju Mladinskega gledališča s »Šeherezado« v Buenos Airesu): *Slovenska politična emigracija je kulturna, spoštuje drugače razmišljajoče, a*

obenem v sebi preveč toga v svojih konservativnih stališčih, ne dojema, da nima več vpliva. ...SPE je preveč ideološko omejena, zavestno začenja indoktrinirati zelo zgodaj. Tu so pesmice najmlajših, v katerih je čutiti bolečino zaradi oddaljenega in odtujenega doma, tu so risbe domobranskih vojakov, ki v sebi nosijo same pozitivne lastnosti. Jenšterle v svojih zapiskih iz časov pred slovensko osamosvojitvijo ugotavlja, da ideološka elita SPE preverja morebitne slovenske lutkovne... predstave in jih šele nato svetuje (ali ne) svoji mladini. (Jenšterle 1992, 14-17)

»Mitska« energija SPE - dejavnik etnične kontinuitete

Kot sem že omenil, je ta skupina ostala vse do slovenske osamosvojitve skorajda neprepustna. Iz ustnih pričevanj sem zvedel, da je bil desetletja otežen »vstop« obiskovalcem iz domovine (sem ne štejem zasebnih, športnih...obiskov), v nekaterih primerih celo duhovnikom, saj so se zelo bali delovanja jugoslovanske režimske obveščevalne službe. Iz istega razloga niso imeli stikov z jugoslovanskim veleposlaništvom, ki je od časa do časa skušalo navezati stik z njimi, predvsem z namenom posega v notranjost SPE; v glavnem je bila ta skupnost od domovine pozabljena, če ne štejemo ideološkega negativnega vrednotenja v domačih javnih občilih. O odnosu do SPE in obratno pričajo poročila jugoslovanskega veleposlaništva v Buenos Airesu, ki odražajo razpoloženje v dnevni politiki SFRJ, pa tudi poročila posameznikov, ki so obiskali slovenske izseljence v Argentini: *...Že omenjena resolucija Informbiroja je vnesla med slovenske izseljence v Argentini nekaj zmede, katero so izkoristili tudi ubežniki, belogardisti, četniki in ustaši v svoje podle namene. Toda stari izseljenci so vse te različno pobarvane izdajalce svojega naroda kmalu razkrinkali, jih prezirajo in nočejo sprejeti v svoj krog. Kljub njihovem ostudnemu blatenju nove Jugoslavije, so rojaki ostali zvesti svoji rojstni domovini. U. Š. (Poročilo Slovenski izseljenski matici, Font: Argentina/5-9 ISI ZRC SAZU).*

Vsaj neuradno so bili tudi obiski pripadnikov SPE v Sloveniji nezaželeni in pogosto razumljeni kot simpatiziranje z vladajočim režimom v tedanji Jugoslaviji.

Slovenska politična emigracija je kot skoraj paradržavna močno organizirana skupnost razpolagala z energijskim virom za lasten obstoj. V luči skupnega zgodovinskega spomina je bilo to »mučeništvo«, torej spomin na po vojni (in med njo) pobite domobranke, v luči motivacije pa »mit o vrnitvi«, namreč o vrnitvi v domovino, ko bo tam spet zavladala demokracija, ko bo konec enostrankarskega sistema, »komunizma«.

»Mita« sta skupnosti dajala glavni energijski naboj in opravičevala njeno neprepustnost ter bila hkrati vsebinska vira za njeno specifično kulturnopolitično paradigmo, kar se je odražalo tako rekoč v vsakem političnem govoru, pri mnogih mašah, proslavah ali srečanjih.

»Mit« o vrnitvi

Za razliko od predvojne emigracije je povojna emigracija prišla v novo okolje z zavestjo, da se bo kmalu lahko vrnila, saj nihče ni verjel v daljši obstanek levičarskega

režima. Pričakovanje vrnitve v »obljubljeno deželo« je občutek povezanosti še povečalo, odnosi med posameznimi člani skupnosti so bili še tesnejši in še močnejša je bila dojemljivost za kulturne vplive (zgolj) mikrookolja. Kot bi bili na ladji, ki se bo kmalu vrnila v domači pristan.

Odnos do argentinske države je bil sicer vedno korekten in pošten. Slovenci so znali prijeti za delo in so se hitro vključili v vsakdanje poslovno življenje ter bili lojalni člani nove družbe, vendar pa so ohranili vse značilnosti slovenske kulture in tako ostali za argentinsko kulturo nepredušno zaprti.

Za slovenstvo so porabili ves prosti čas, doma so govorili izključno slovensko, mlajši so se v veliki večini poročali znotraj skupnosti, njihovi otroci pa pogosto vse do prihoda v špansko šolo niso znali tekoče špansko. Potomci so bili torej izpostavljeni modelu primarne in deloma sekundarne socializacije, prinesenemu iz slovenske kulture, okolje pa jim je nudilo spet drugačne vzorce.

Kljub temu je bil pri večini, celo pri pripadnikih prve generacije, vpliv okolja dovolj močen, da se ob obisku domovine ali celo ob prihodu za daljše obdobje v Sloveniji težko znajdejo, saj to ni več dežela, o kateri so jim pripovedovali starši ali kakršno so zapustili leta 1945. »Mit« o vrnitvi se je tako še posebej po padcu »komunizma« oziroma po uveljavitvi večstrankarskega političnega sistema v domovini tudi »formalno« razblinil. Po dolgoletnem strahu ali celo konkretni prepovedi obiska domovine so zdaj ugotovili, da vrnitev ne bo več mogoča - zaradi že navedene izkušnje, pa tudi zaradi »tehničnih« težav, saj mnogi doma ne poznajo nikogar več, težave imajo s pridobivanjem odveztega imetja, preselitev nazaj na Staro celino bi pomenila hud denarni zalogaj in seveda tveganje, potomci so zrasi na argentinskih tleh in kljub njihovem izrazitemu slovenstvu je to zanje vendarle nova domovina.³²

Skupne vrnitve (kot je to nekoč storilo Mojzesovo izgnano ljudstvo...) dokončno ne bo. Skupnost se je torej soočila z resnico, pred katero si je kot taka (ne govorim o posameznikih, ampak o subjektivni misli, ideologiji, idealu celotne skupnosti) morda že nekaj let zatiskala oči in verjela, da se bo zgodil čudež in bo vpliv časa premagan.

S prihodom demokracije je SPE izgubila glavni motiv, sovražnika, ki ji je dajal energijo, povod za (takšno) delovanje. Podobno se je zgodilo tudi pri levo usmerjenih starih izseljencih izpred vojne, saj so nenadoma izgubili zanesljivo oporo, ki jim jo je nudilo jugoslovansko veleposlaništvo, in privilegij gmotne pomoči predvsem od Slovenske izseljenske matice oziroma jugoslovanske države.

Politična skupnost povojnih izseljencev se je znašla v novem položaju tudi glede lastne politične identitete. Štiri desetletja so bili namreč tudi formalno predvsem politični emigranti z jasno (politično) črno-belo obarvano identiteto, izraženo v neuničljivi ljubezni do domovine in prav tako neuničljivem nezaupanju, celo sovraštvu do političnega režima doma. Po razpadu le-tega je ostala samo še ljubezen do domovine, ki pa se

³² Dr. Taras Kermauner v trilogiji *Slovenski čudež v Argentini* v poglavju o Slovenski politični emigraciji (SPE) piše: *Doslej so vztrajali predvsem zato, da dokažejo svojo zvestobo narodu; da praktično - dejavno, objektivno, kot rezultat, ne le kot načrt in željo - izdelajo slovensko družbo, kakršno so želeli oblikovati v domovini - za razliko od komunistične družbe. Namen se jim je posrečil, a zdaj izgublja svoj razlog.* (Kermauner 1992, 11)

za veliko večino nikoli ne bo opredmetila v vrnitvi. Nenadoma to ni več »politična emigracija«, razen po izvoru oziroma vzroku izselitve, zaprtost se je izkazala za nepotrebno, saj politične nevarnosti, nekoč občutene celo kot dobesedno fizične, ni več.³³

Med zadnjim bivanjem v Argentini sem opazil, da predvsem skupina vodilnih, »modrecev«, izrazito poudarja kritičnost političnih razmer v Sloveniji, češ da komunizem še zdaleč ni propadel. Slovenski vladi in celo ljudstvu zameri, ker izseljencev še nihče ni uradno povabil, naj se vrnejo v domovino, ker se še nihče ni opravičil za povojne poboje itd.³⁴ Kljub upravičenosti nekaterih tovrstnih zahtev (to je že vprašanje druge razprave) se zdi, da gre predvsem za poskus ohranjanja zunanjega sovražnika (komunizma) in s tem za opravičevanje lastnega obstoja, torej obstoja vodstva emigracije kot »politične« (D. I., 7 in drugod v D).

»Mit« mučeništva kot temelj zgodovinskega spomina

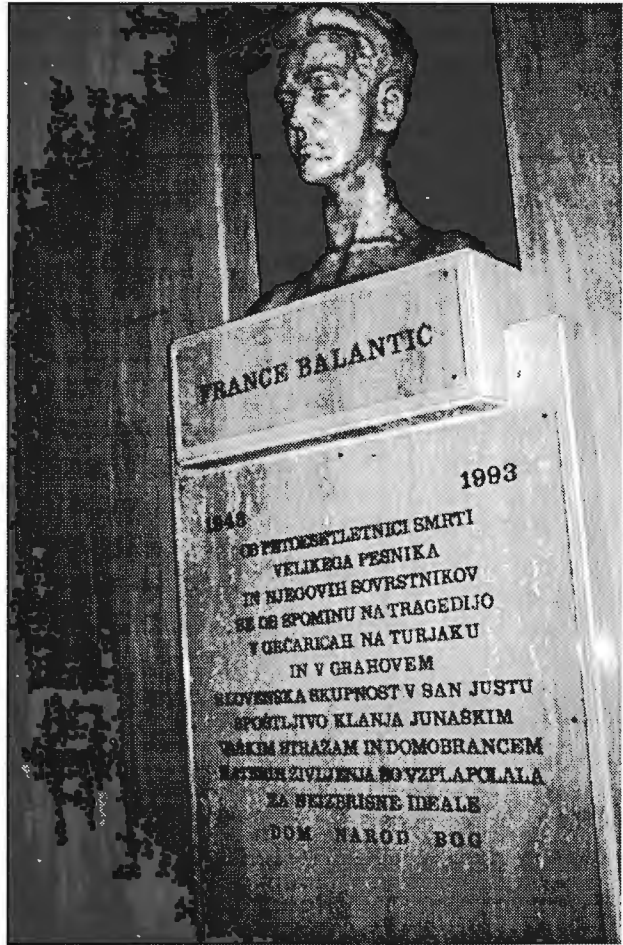
»Mučeništvo« je morda nekoliko ponesrečen, vendar upam da ne posmehljiv izraz za drugo močno mitsko energijo. Veliko beguncev, do 12.000 oseb (v različnih navedbah se številka povzpne do te višine), je partizanska vojska po vojni privedla nazaj v Jugoslavijo oziroma Slovenijo in jih skrivaj pobila. Ta dogodek je za pripadnike prve generacije političnih izseljencev v Argentini (in drugod) izjemnega pomena. Zavedajo se, da bi enaka usoda prav lahko čakala tudi njih. Nekateri so celo pobegnili z vlakov, ki so peljali v smrt, ali so kot po čudežu preživeli poboje in zbežali iz jam, polnih trupel... Od povojnega prihoda v avstrijska begunska taborišča do konca 80. let se je ta skupnost trudila ohraniti svoj politični status. Imela je svojega zunanjega sovražnika, jugoslovansko socialistično državo in njen represivni politični režim, zaradi česar je bila še bolj enotna in

³³ *Ni dvoma, da se je po vseh spremembah v Vzhodni Evropi in zlasti v Sloveniji naša politična emigracija v Argentini znašla na neki prelomnici in je začutila potrebo po novi orientaciji za naprej. Pri okrogli mizi, ki jo je leta 1990 organizirala Slovenska kulturna akcija, se je jasno slišala želja, da je treba na novo premisliti, kakšni naj bodo naši cilji in naše naloge v bodočnosti. Od tega je v veliki meri odvisno, kakšna bo usoda naših mladih generacij in naših ustanov...* (Gogala 1996, 170)

³⁴ SPE zahteva: *...Prenehanje diskriminacije članov SPE kot izdajalcev naroda, obsodba komunistične partije, ki je med vojno in okupacijo zlorabila slovensko željo po svobodi in narodnoosvobodilni boj v svoje revolucionarne namene, priznanje, da je bil slovenski odpor proti komunizmu med drugo svetovno vojno samoobrambno in domoljubno dejanje, poboj domobrancev in drugih nasprotnikov komunizma naj se razglasi za zločin proti človeštvu, država naj izrazi obžalovanje zaradi nasilja komunistične države in teptanja temeljnih človekovih pravic po končani vojni, razišče naj povojne in medvojne zločine, razveljavi naj revolucionarne obsodbe, poravnava naj moralno in gmotno škodo, povzročeno med revolucijo in po njej, ter zagotovi enake socialne in druge pravice pod enakimi pogoji vsem žrtvam vojne in revolucije, sprejme naj zakone, ki bodo v državi Sloveniji uveljavili pravno državo v skladu z ustavo, konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Svet Evrope) in Splošno deklaracijo o človekovih pravicah (ZN) itd. Besedilo je povzeto z naslovnice Svobodne Slovenije, št. 5, 23. februarja 1995, kjer je objavljen poziv državnemu zboru in pristojnim oblastem v Sloveniji, objavljeni pa so tudi podpisi številnih znanih predstavnikov politične emigracije z vsega sveta in znanih osebnosti iz slovenske družbe.*

B

*Spomenik pesniku
Francetu Balantiču, San
Justo, Buenos Aires*

gotova v svojem vztrajanju. Ustvarila si je lastno vizijo družbe, politične kulture, kakršna naj bi prevladala v domovini. Ob tem je kot vsaka politična oziroma narodna skupnost skrbno gojila skupni zgodovinski spomin, temelječ prav na pobjah, ki so dobili oziroma še dobivajo mitsko razsežnost.

I. 3. a Politično-kulturna socializacija v SPE - dvojnost

Politična socializacija se začne takoj ob rojstvu oziroma še prej, ko se morajo starši, večinoma še vedno oba Slovence, odločiti, v katerem jeziku bodo vzgajali otroke. Prvi, torej materni jezik je za večino slovenski in v njem poteka tudi večji del primarne socializacije. Na ta način je (z uspešno politično socializacijo staršev oziroma bodočih staršev, o kateri je več napisano v poglavju o strukturiranosti SPE, njenih organizacijah

in notranjih vrednotah) SPE skozi dolgega pol stoletja ohranila skoraj nedotaknjeno slovensko (politično) kulturo, ki ji nekateri pravijo tudi »slovenski čudež v Argentini«. Zaradi pomanjkanja dotoka novih »moči« iz domovine pa je tudi ta etnična skupina izpostavljena naravnima procesoma akulturacije in asimilacije, čeprav sta le-ta še vedno relativno počasna.

Otroci, pripadniki tretje ali celo že četrte generacije, so podvrženi dvojnosti socializacije, saj so vplivi dominantnega družbenega okolja s španskim jezikom zaznavni že zelo zgodaj. Tako imajo npr. slovenske in argentinske vrstnike, gledajo videoposnetke Slovenije v slovenskem jeziku in argentinske risanke... Ker je argentinski vpliv bolj neprisiljen, slovenski pa ves čas temelji na moralnopolitični lojalnosti skupnosti, je za otroke sprejemljivejši tisti model, ki je udobnejši, torej argentinski. Vztrajanje »slovenske strani« včasih povzroči celo popoln odpor in pretrganje stikov. Poglavitni vzrok tega je »neotipljivost« slovenske kulture - risanke in klubsko okolje namreč ne zadoščajo oseba potrebuje vsakodnevno realen stik s kulturo, ki naj bi ga inkulturirala. Samoreprodukcija SPE je zato brez zaledja prave domovine zaradi vplivov asimilacije čedalje manj uspešna in že za otroke današnjih dvajsetletnikov iz te skupnosti težko rečemo, da bodo govorili slovensko. To je naraven proces, saj bi bilo težko pričakovati dosledno slovensko vzgojo od ljudi, ki pripadajo že tretji generaciji oziroma drugi, rojeni v Argentini, in je bil njihov edini realni stik z domovino staršev morebitni enomesečni obisk Slovenije ali občasno dopisovanje s sorodniki, ki jih večinoma komaj poznajo.

Tudi v primarni in sekundarni socializaciji imajo močno vlogo rituali, ceremonije in simboli. Tako je na vseh pomembnejših prireditvah obvezna argentinska in slovenska himna (pred demokratizacijo v domovini je bila to Naprej, zastava slave ali izseljenska himna avtorja Marka Kremžarja Slovenija v svetu), za mnoge pa ima izrazito simbolni pomen pridobitev slovenskega potnega lista. Prav zaradi počasnega izdajanja slovenskih državljanstev od slovenskih upravnih organov je bilo že precej vroče krvi.

Šolstvo

Poleg družine - ta je, kot so pokazali številni pogovori, gotovo najpomembnejši dejavnik primarne in tudi še sekundarne socializacije v luči ohranjanja slovenske narodnostne identitete pri generacijah potomcev - je na drugem mestu šola kot del političnosocializacijskega motorja vsake družbe, tudi paradržavne SPE.

Slovenski begunci so že v avstrijskih in italijanskih taboriščih začeli z družabnim, verskim in političnim življenjem ter skrbeli za izobraževanje mladega rodu. Ker je Argentina tej skupnosti po prihodu pustila razmeroma proste roke pri oblikovanju njene ga življenja, z organiziranjem šolstva niso imeli težav. Z delom je pričela duhovščina leta 1949. Poučevali so predvsem verouk, delu pa so se priključili tudi razmeroma številni učitelji in izobraženci, ki so skrbeli za pouk slovenščine, slovenske zgodovine in zemljepisa ter petja. Skrb za organizacijo tečajev, ki potekajo ob sobotah dopoldne, je prevzelo društvo Zedinjena Slovenija.

Slovenske osnovnošolske tečaje imajo danes v desetih slovenskih domovih, za špansko govoreče (s slednjimi so večinoma začeli šele pred kratkim, kar je pomenljivo znamenje

odpiranja, hkrati pa »vdora« argentinke kulture - op. Z. Ž.) pa so poskrbeli v štirih domovih. Leta 1996 je te tečaje obiskovalo 550 učencev, od tega 42 osmi razred, v slovenskem sobotnem vrtcu pa jih je bilo 94. Učiteljev je bilo 105, od tega 83 rojenih v Argentini.³⁵

Za slovensko srednje šolstvo je poskrbljeno v Buenos Airesu in tudi v Mendози, čeprav gre za drugačni obliki. O srednješolskem tečaju v Mendози bom pisal v poglavju o tamkajšnjih Slovencih, zato pa več o slovenskem srednješolskem tečaju Ravnatelj Marko Bajuk.³⁶ Razvil se je iz prvotnega literarnega krožka, uradno pa je bil ustanovljen leta 1961. Ustanovil ga je dr. Marko Kremžar. Leta 1963 je bil tečaj poimenovan po Marku Bajuku, začetniku slovenskega šolstva v izseljenstvu, tečaj pa je bil pod pokroviteljstvom Zedinjene Slovenije. Njegov namen je *rast naših srednješolcev: iz slovenskih korenin; v zvestobi do svojega rodu in skupne preteklosti, v razvoju osebnih darov in talentov, v skladu s svojim končnim smotrom, ki je Bog* (Loboda 1997).

Učitelji poučujejo slovenščino, verouk, zgodovino, zemljepis Slovenije, svetovne nazore, živo besedo in petje, učenje pa poteka s pomočjo knjižic in brošur, ki so jih profesorji izdelali sami. Zadnja leta uporabljajo tudi učbenike, ki jih posreduje ministrstvo za šolstvo in šport ter Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu iz domovine. Pouk poteka 20 sobot v letu in traja pet let, konča pa se z zaključnim izletom, v zadnjih letih v Slovenijo.

V šolskem letu 1996 je tečaj obiskovalo 100 rednih ter dva dopisna dijaka (iz notranjosti države), profesorjev pa je 15. Od začetka delovanja do konca leta 1996 je tečaj zaključilo 783 učencev, v letu 1997 naj bi jih bilo 15, leta 1998 pa 24.

Iz pregledne tabele je razvidno, da je število vse od začetka nihalo iz leta v leto, najbolj pa se je povišalo v letih od 1976 do 1986 z rekordnimi 53 petoletniki. Značilno (čeprav brez prave razlage) je tudi to, da je bilo, razen v enem letniku, vedno bistveno več deklet kot fantov (skupno končno razmerje je 498:285).

Dijaki, ki ne živijo v Buenos Airesu, imajo podružnico tudi v Barilochah (leta 1997 štirje dijaki), možen pa je tudi dopisni študij.

V brošuri *Načela, pravila in poslovnik* (1988, 3) je med drugim poudarek tudi na politični naravnosti šole: *Tečaj priznava v Slovenskem narodnem odboru (SNO) vrhovnega političnega predstavnika slovenskih zdomcev in želi svoje delovanje sporazumno usklajevati z družbeno, vzgojno in izobraževalno politiko tega odbora.*

V Argentini je Slovenski srednješolski tečaj (ST) prostovoljno stopil pod okrilje Zedinjene Slovenije, ki je predstavnica in krovna organizacija organizirane slovenske skupnosti v tej deželi (organizirane predvojne skupnosti ne omenja - op. Z. Ž.). *ST drži z odborom Zedinjene Slovenije osebne in pismene stike ter ga z vsakoletnimi pismenimi poročili seznanja s svojim delom.*

Ker je jezik najvidnejši in najpristnejši izraz narodnosti, je seveda slovenski jezik privilegirani učni predmet na tečaju, pa tudi iz vzgojnih in metodoloških ozirov edini dovoljeni pogovorni jezik v šolskih prostorih. (Slednja zapoved se je v zadnjih letih pre-

³⁵ Povzeto po tiskovni konferenci Marjana Lobode v hotelu Slon v Ljubljani, 23. januarja 1997, o slovenskem šolstvu v Argentini.

³⁶ Povzeto po tiskovni konferenci Nade Vesel Dolenc, prav tam.

cej izjalovila, saj mladi v medsebojnem pogovoru čedalje pogosteje uporabljajo španščino - več o rabi jezika v naslednjem poglavju - op. Z. Ž.)

Profesorski zbor se zaveda, da so krščanska načela okrepila in poplemenitila slovensko narodno dušo in tvorijo bistveno sestavino človekove in narodne omike. Prepričan je tudi, da so katoliška verska in npravna načela najodličnejše prvine splošne človeške omike ter najtrdnejše poroštvo sreče za tistega posameznika in tisto skupnost, ki jih v življenju upošteva, in so zaradi tega nezamenljiva. Zato si učno osebje želi in prizadeva, da ta načela posreduje dijakom tudi na tečaju v obliki lepe slovenske besede. (Vesel-Dolenc 1997)

Kot oris razumevanja pomena šole, deloma pa tudi že kot uvod v naslednje poglavje o jeziku med pripadniki slovenske politične emigracije v Argentini, še posebej med drugo in naslednjimi generacijami, naj povzamem del članka Slovenščina v družini in naši šoli (Ahčin 1997):

...Posebno tukaj v slovenski šoli je pouk le prelivanje tega, kar smo dobili od naših mater: materinščino.

Vse naše delo in hotenje mora biti usmerjeno v ohranjanje jezika, ki je podlaga vsemu slovenstvu. Narodno nošo lahko natakne kdor koli, ki je po obrazu malo podoben našim ljudem. Kranjske klobase in štrudl se nauči pripraviti patagonski Indijanec in afriška zamorka. Celo naše plese skušajo posnemati. Naše pesmi pojejo in včasih tudi dobro izgovarjajo. Da bi pa nekdo povedal, kar čuti, pa tako povedal, kot čuti, je potreb-

Eno največjih podjetij Slovencev v Argentini je podjetje bratov Oblak s sedežem v Buenos Airesu (na fotografiji je ena od proizvodnih dvoran)

na materinščina. Zato je tako zelo važno, da mati govori z otrokom samo v enem jeziku. Samo tako bo za vsako predstavo in občutek poznal besedo v materinščini. Če mati zaradi neznanja ali iz nemarnosti v pogovoru meša dva jezika, se otrok nikdar ne bo naučil jasnega izražanja - dokler ga tuje okolje ne bo pritisnilo, da bo v tujem jeziku pridobil spretnost in jasnost, tista polovica znanja materinščine, ki jo prinese od doma, pa bo morala usahniti, ker ne bo ničemur služila.

Učiteljica v slovenski šoli je pripravljena nadaljevati tisto, kar se je otrok naučil doma. Z novimi pojmi, z učenjem tujega jezika, se mu obzorje veča, in za imenovanje tistega novega je potreben dodatek v izražanju. Doma se je otrok že navadil povedati, kar je doslej rabil, čutil, presojal. V šolski dobi pa se pojavijo številke, opisovanje sveta okrog njega in še naprej, orodje, pripomočki, razmišljanje o duhovnih predstavah - za marsikaj otrok v prvih letih ni potreboval izraza. To mu hočemo dati v slovenski šoli. Da bo še vedno mogel v materinščini izraziti te nove občutke in predstave...

V Slovenski hiši v Buenos Airesu je konec 60. let deloval celo slovenski oddelek Ukrajinske katoliške univerze papeža sv. Klementa v Rimu, katere podružnica je bila ustanovljena v Buenos Airesu.

Jezik med pripadniki SPE

Prva generacija

Med bivanjem v Argentini sem lahko ugotovil, da so brez izjeme vsi pripadniki prve generacije političnih izseljencev ohranili slovenski jezik v popolnosti. Pri večini so sicer opazne narečne značilnosti, predvsem dolenskih narečij, deloma gorenjskih in ljubljanskega narečja, pa tudi rahla arhaičnost jezika, ki je predvsem posledica izoliranosti od vplivov (srbsčine, hrvaščine, italijanščine, nemščine, predvsem pa angleščine), kakršnim je bila v zadnjih petih desetletjih izpostavljena Slovenija. Slovenščino govorijo tekoče in jo uporabljajo povsod, razen na delovnem mestu, pa še v tem primeru jih je veliko zaposlenih v lastnih podjetjih ali v podjetjih, kjer je veliko delavcev Slovencev.

Popolnoma objektivno lahko ugotovim, da je v tej skupnosti kot jezikovni skupnosti slovenstvu namenjene veliko več pozornosti kot v Sloveniji. Prisoten je namreč močan čustveni in ideološki naboj, nekateri se s slovenstvom ukvarjajo profesionalno, večini pa je to pomembnejše od službe, morda celo od družine. Ko so pripadniki slovenske politične emigracije prišli v Argentino, so upali, da bo njim sovražnega in nevarnega režima kmalu konec in da se bodo lahko vrnili v domovino (»mit o vrnitvi«), zato se (vsaj v začetku) niso zares niti poskušali živeti v argentinsko družbo. Jemali so jo kot nekakšno deželo izgnanstva, začasno postajo na poti nazaj domov.³⁷ Kot skupnost so

³⁷ ...In vse kaže, da bi prav to zasidranost (v argentinsko družbo - op. Z. Ž.) radi omajali in ji vzeli njeno življenjsko pomembnost v očeh tukaj rojenih Slovencev. Dolga leta je med nami veljalo, da imajo tudi v Argentini rojeni potomci svojo domovino v Sloveniji. Že pred 30 leti sem kot eden prvih opozoril, da to ni res. Danes se sicer precej splošno priznava, da je Argentina prava domovina tukaj rojenih. Vendar istočasno obstaja bojazen, da mlajše generacije ne bi tega vzele

ostali nepredušno zaprti za zunanje, tudi jezikovne vplive. Hkrati so obdržali močno pripadnost katoliški veri, zaradi katere so pravzaprav pristali v Južni Ameriki.

Jezik je (za razliko od že precej asimiliranih slovenskih skupnosti medvojnih izseljencev) v tej skupnosti in še posebej pri prvi generaciji med najpomembnejšimi nosilci (slovenske) narodnostne identitete, španščina pa služi le kot nujno sredstvo za sporazumevanje z dominantnim družbenim okoljem. V odnosu do »zunanje« družbe so lojalni in korektni, tako kot je ona do njih, pa vendar se pravo življenje za njih odvija v krogu slovenske skupnosti in v svetu slovenskega jezika.³⁸

Druga generacija

Medtem ko smo v primeru prve generacije lahko govorili kvečjemu o resocializaciji kot prilagajanju (novi) argentinski kulturi, lahko pri naslednjih generacijah opazimo izrazito dvojnost celotnega procesa socializacije in dejanski funkcionalni bilingvizem, pri večini neizbrisno ponotranjen. Ta skupina predstavlja »vzorčni primer«, srednji predmet obravnave v okviru preučevanja jezika med izseljenci v Južni Ameriki, saj je diglosija, povezana z vprašanjem »dvojnosti« osebnostne in narodnostne identitete, v tem primeru najizrazitejša.

Primarna socializacija je bila v večini primerov nesporno slovenska, saj sta bila oba starša Slovence in tako torej še ni sledu o diglosiji. Velik del v Argentini rojenih pripadnikov druge generacije povojnih političnih izseljencev iz Slovenije je otroštvo preživel v domačem slovenskem okolju in celo med slovensko govorečimi vrstniki, precej je bilo celo takih, ki so španščino prvič slišali šele ob vstopu v argentinske izobraževalne ustanove (mala šola, šola).

Vseeno pa je bila imaginarna slika Slovenije, kot so jim jo pri pouku in sploh ob vsaki priložnosti prikazovali starejši, zanje premalo otipljiva. Pri nekaterih se je občutenje slovenske identitete zamajalo (kot protiučinek) tudi, ko so npr. zaradi morebitnega druženja z argentinskimi vrstniki začutili latentno stigmo, morda celo občutek nevarnosti izobčenja iz slovenske skupnosti.

Po letu 1991 se je skupnost slovenske politične emigracije odprla in začela so se dobesedno množična potovanja v Slovenijo. Pripadniki druge generacije so ob obisku v

preveč resno, da se ne bi kaj preveč navezale na svoj rojstni kraj in svojo rojstno domovino, ker ta pač ni Slovenija... (Gogala 1996, 170)

³⁸ *Človekova kulturna dejavnost je neločljivo povezana z njegovo besedo - z jezikom. Materni jezik je vez rojaka z rojaki, čez prostor in čas; je ožilje narodnega občestva in naravna vrednota, katero je Bog zaupal vsakemu posebej...*

...Gre tedaj za izredno dobrino, s pomočjo katere se med seboj duhovno bogatimo, a katere obubožanje ima težke osebne in občestvene posledice.

Res pod vidikom večnosti slovenščina ni boljša od drugih jezikov; toda mi bi bili bistveno okrnjeni pa tudi moralno odgovorni, če bi svoj jezik zanemarili in s tem spravili v nevarnost obstoj svojega naroda...

...Odgovorni v slovenskem organiziranem življenju naj skrbje za slovenski pogovorni jezik in za predvsem slovenski program prireditev. (II. katoliški shod Slovencev v Argentini, 1987, 19, 32)

domovini (staršev) ugotovili, da je njihova narodnostna identiteta do neke mere vendarle tudi argentinska, tudi zaradi jezika.

Za drugo generacijo je namreč značilno specifično »narečje«, ki je zaradi vpliva španskega jezika zelo melodično in ima nekaj drugačnih naglasov, tako da je še najbolj podobno koprskemu ali tržaškemu, vendar s primesmi gorenjščine in dolenjščine, nekaj težav pa imajo tudi s skladnjo.³⁹

Ko govorimo o jeziku kot prenašalcu kulture z generacije na generacijo, imamo pred očmi še vrsto drugih socializacijskih dejavnikov; v primeru argentinskih Slovencev pa manjka bistveno: oprijemljivo, resnično družbeno okolje, v katerem bi se (jezikovno) znanje imelo priložnost izkazovati in dokazovati oziroma osmisliti. Njihov »materin jezik« oziroma jezik primarne socializacije pa nima podlage, v širšem družbenem okolju ne dobi osmislitve in je omejen le na mikro družbo slovenske skupnosti, ta pa je zanje spet brez oprijemljive osnove, saj je domovina staršev fizično zelo daleč.⁴⁰

Pri drugi generaciji povojnih izseljencev lahko prvič spregovorimo tudi o svojevrstnem kodnem preklapu. O tem sicer običajno govorimo v povezavi z različnimi situacijami v različnih okoljih in s tem povezano družbeno vlogo, ki jo »odigra« posameznik tudi s pomočjo uporabe ustreznega besednjaka v okviru enega jezika; v Argentini rojeni Slovenci uporabljajo, kot sem zapisal, nekakšno poenoteno slovensko narečje in to ostaja v vseh svojih značilnostih nespremenjeno v vseh situacijah, v druženju s predstavniki različnih slojev te (razmeroma jasno socialno, predvsem pa ideološko-politično strukturirane) slovenske skupnosti. Kodnega preklopa znotraj slovenščine torej ni. Značilna pa je raba slovenščine in španščine v krogu domačih, prijateljev, pa tudi v službi. Tu je vedenje bolj sproščeno, manj je (v skupnosti vedno navzočega) latentnega ali odkritega neformalnega moralnega nadzora; navzočih je precej španskih besed, posebno ko gre za pogovor o argentinski družbi in dogajanju v njej ali za žargonske in strokovne izraze iz tega ali onega delovnega področja. Podobno je v situacijah, ki so čustveno intenzivnejše - takrat večinoma prevladuje španščina (kletvice, vzkliki pri športu, šale...). V tovrstnih neformalnih skupinah je pri višje izobraženih opazna večja doslednost v rabi slovenščine, ta pa je povezana tudi z družbenim položajem znotraj slovenske skupnosti.⁴¹

Večina pripadnikov druge generacije je v zadnjih letih že obiskala Slovenijo, kar pa, kot sem se prepričal med zadnjim obiskom, ni bistveno vplivalo na njihovo dojema-

³⁹ Tako pripadnike prve kot druge generacije je ob prihodu v Slovenijo presenetila poplava tujk in iz tujk skovanih besed, nekaj razočaranosti pa je (bilo) čutiti tudi zaradi občutka, da se v Sloveniji nihče zavestno ne ukvarja s »slovenstvom«, kot to počnejo oni. Mnogi (so) se zato bolj domače počutijo(-li) v zamejstvu. Presenetilo jih je tudi začudenje, s katerim jih sprejemajo v Sloveniji rojeni Slovenci - najprej ker jih pogosto zamenjujejo z zamejskimi rojaki, nato pa zaradi izrazitega nepoznavanja njihove preteklosti in »jezikovne lojalnosti« slovenstvu.

⁴⁰ Spominjam se reakcije dvajsetletne pripadnice druge generacije (tekoče govori slovensko, vendar še nikoli ni bila v Sloveniji), ko je v roke prijela moj šampon z navodili, napisanimi v slovenščini. Bilo je, kot bi neverni Tomaž končno lahko del prst v Kristusove rane...

⁴¹ Verski, politični ali kulturni voditelji si na primer skoraj ne smejo privoščiti, da bi jim zmanjkalo slovenskih izrazov ali da bi špansko spregovorili iz udobnosti. Nedokazljiv, pa vendar dovolj močen je občutek, da bi takšen spodrselj hitro lahko pripeljal do otipljivejših posledic v obliki padca na družbeni lestvici v skupnosti. V tem primeru lahko govorimo o jezikovni lojalnosti kot obliki politične lojalnosti (Južnič 1983, 193).

nje (slovenskega) jezika, razen morda že opisane manjše identitetne krize. Precej se jih odloča za daljše obiske in celo študij ali delo v Sloveniji.

Tretja generacija

Tudi za pripadnike tretje generacije velja večina ugotovitev iz prejšnjega poglavja. Njihovi starši so še vedno v zelo velikem (žal še ne ugotovljenem) odstotku poročeni znotraj skupnosti. Endogamija je kljub prikritemu negativnemu moralnemu vrednotenju drugačnega početja od mnenjskih in ideoloških voditeljev vendarle čedalje manj pogosta, zato je odstotek tistih iz tretje generacije, ki so izpostavljeni enakemu tipu primarne socializacije, kot so bili njihovi starši, bistveno manjši kot pri drugi generaciji. Z večjo navzočnostjo javnih občil (predvsem televizije) v okolju primarne socializacije se večji vpliv dominantne kulture, kar se kaže tudi na zunaj, v rabi slovenskega jezika. Čeprav še vedno skoraj vsi tekoče govorijo slovensko, se tudi v slovenskih društvenih domovih med seboj pogovarjajo večinoma v španščini, posebej pri športnih aktivnostih (nogomet, odbojka) ali zabavi (ples).⁴²

Opazen je »preklop« na slovenščino, ko se približa kateri od slovenskih vzgojiteljev, učiteljev ali duhovnikov ali v pogovoru s starejšimi Slovenci. Slovenski besedni zaklad je že osiromašen, vse pa je odvisno od tega, kolikšno pozornost namenjajo socializaciji v slovenščini njihovi starši. Če je bila pri prejšnji generaciji ta sama po sebi umevna, zahteva od staršev, ki so že sami rojeni v Argentini, bistveno več zavestnega napora. Za to generacijo morda torej že lahko rečemo, da rabo slovenskega jezika počasi izgublja in da bo svoje znanje zelo težko prenesla na potomce.

Na osnovi neformalnih pogovorov lahko ugotovim, da se v primerjavi s prejšnjo generacijo že veliko manjši del opredeljuje za »Slovence, rojene v Argentini«, čeprav ostaja občutek slovenske identitete razmeroma močan, še posebej v primerjavi s tretjo in drugo generacijo medvojnih izseljencev. Vsekakor se vloga jezika kot dejavnika identitete manjša, obenem pa za to skupino velja, da se z manjšanjem navzočnosti slovenskega jezika manjša tudi »delež« slovenske identitete oziroma je sama skupnost SPE potrebna redefinicije lastne identitete, ki ne bo več temeljila na moralno ovrednoteni rabi slovenskega jezika.

SPE je v procesu prehajanja na novo identiteto, ki bo verjetno še dolgo vsaj formalno temeljila na političnem »mučeništvu« in verjetno tudi na katoliški veri (ta vsebuje v tem primeru izrazito politične konotacije), vendar bo dejansko ostala samo še izseljenska skupnost. SPE je namreč po skoraj petih desetletjih bivanja v Argentini končno resnično »prispela« tja. Zdaj je pričakovati odpiranje tudi v argentinsko družbo. Z večjo sproščenostjo in odprtostjo pa se bo pospešil tudi vpliv asimilacije.

⁴² O kodnem preklapljanju je obširno razpravo napisala Nada Šabec v knjigi *Half pa pu* (1995) kjer se dotika tudi situacij, v katerih pride na dan podzavestna raba (slovenskega) jezika (stres sanje, molitev...). Med drugim ugotavlja, da postajajo generacije potomcev (ameriških) Slovencev čedalje bolj DVOKULTURNE in ne več DVOJEZIČNE, slovenska identiteta pa je čedalje bolj na simbolni ravni.

Prizor s tekme med mladimi odbojkaricami dveh društev SPE

Starejši pripadniki SPE se zavedajo še enega dejstva, ki je pozitivno in hkrati negativno - ves kulturni oziroma inteligenčni potencial je dolga leta ostajal v skupnosti in jo regeneriral, zdaj pa čedalje več intelektualcev, umetnikov itd., skratka »najboljših«, odhaja v Slovenijo. Takemu »outputu«, za samo skupnost gotovo slabemu, že parira nasproten pojav. V Argentini se namreč vrstijo vedno nove kulturne skupine iz Slovenije.

Vsi ti procesi so za pripadnike prve generacije in celo za nekatere iz vrst druge generacije sicer boleči, vendar edini mogoči, logični, naravni. Nadaljnje preprečevanje tega bi namreč lahko privedlo do polpatoloških pojavov pri posameznikih, ki ne bi znali ujeti ravnotežja med eno in drugo kulturo (opisuje jih J. Zalokar).

I. 3. b Društveno življenje v SPE

Kmalu po prihodu v Argentino se je slovenska povojna politična emigracija na novo organizirala in nemudoma začela z ustanavljanjem društev in gradnjo domov. Na ta način je bila postavljena materialna osnova za kulturno, politično, versko in izobraževalno delo ter kontinuiteto te skupnosti, ki je na argentinska tla prispela strnjeno, iz begunskih taborišč, kjer je pravzaprav že začela s samoorganiziranjem.

V razdobju od prihoda, ko so se začele ustanavljati prve organizacije, pa do začetka 60. let je tako zrastle deset domov, dom za ostarele, počitniški dom, dve cerkvi, internat itd.

Osrednji slovenski dom (povojne emigracije - op. Z. Ž.) je leta 1967 blagoslov-

Skupinsko fotografiranje po končani zahtevni in dolgi gledališki enodejanki, odigrani v celoti v slovenščini

ljena Slovenska hiša na ulici Ramon L. Falcon v središču Buenos Airesa. Štirinadstropna hiša ima dvorano s 600 sedeži, odrom in galerijo, manjšo dvorano, kuhinjo, gostinske prostore, več sob in pisarn, v sklopu hiše pa je še več učilnic za sobotno šolo in cerkev Marije Pomagaj (1974), kjer je redna slovenska maša. Tu imajo sedež vse pomembnejše organizacije SPE.

Drugi domovi oziroma društva različnih velikosti in z različnim številom članov so še:

- Slovenski dom v Carapachayu (Buenos Aires), 1960/62
- Slovenska pristava Castelar v Moronu ((Buenos Aires), 1959
- Slomškov dom v Ramos Mejia (Buenos Aires), 1961
- Naš dom San Justo (Buenos Aires), 1956
- Slovenski dom San Martin (Buenos Aires), 1960
- Slovenski dom v Berazategui (Buenos Aires), 1965
- Hladnikov dom v Slovenski vasi - Villa Eslovena (Buenos Aires), 1956, s cerkvijo Marije Kraljice, župniščem, župnijsko šolo, Baragovim misijoniščem, zavetiščem sv. Vincencija za bolne in ostarele, ki ga vodijo slovenske redovnice, tiskarno, telovadnico...
- Slovenski dom v Mendози, 1958
- Planinski stan v Barilochah, 1955
- Slovenska počitniška kolonija dr. Rudolfa Hanželiča v San Estebanu, Cordoba, 1956
- Slovenski dom Miramar (Mar del Plata), 1961⁴³

⁴³ Jevnikar 1996, 97-110

| B

V teh domovih se odvija vse društveno oziroma kulturno, družabno, versko, izobraževalno, športno...življenje posameznih delov te izseljenske skupnosti, razdeljenih po teritorialnem načelu.

V okviru SPE deluje več pevskih zborov različnih starostnih in kakovostnih kategorij (mešani zbor Gallus je leta 1991 nastopil v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma, decembra 1996 in januarja 1997 je v Sloveniji gostoval zbor iz Mendoze...), gledališke skupine, ki izvajajo dela izključno v slovenščini, redno se odvijajo športne aktivnosti, veliko dela pa zahtevajo razmeroma pogoste slovesnosti, praznovanja raznih obletnic itd., nujno povezane s kulturnimi programi, recitacijami, folklornimi plesi itd. Pri vsem tem velja poudariti, da gre v veliki meri za pripadnike druge in tretje generacije, ki delujejo pod vodstvom ali nadzorom politično kompetentnejših članov skupnosti, sicer večinoma pripadnikov prve generacije.

Večnamenska dvorana slovenskega društva v San Justu, Buenos Aires

Buenos Aires (opazanja)

V obdobju med mojim prvim in zadnjim bivanjem v skupnosti v Buenos Airesu sem opazil nekaj sprememb, povezanih z ohranjanjem narodnostne identitete in delovanjem same skupnosti. Zavedam se, da v nekaterih primerih v resnici ne gre za spremembe, ampak predvsem za drugačno gledanje raziskovalca ob drugem oziroma tretjem obisku, kot ob prvem (1990/91 kot študent in popotnik), ko je bilo opazovanje nesistematično in zaradi nepoznavanja v veliki meri povezano s presenečenjem ali celo šokom. Opa-

žanja se nanašajo predvsem na skupnost v velikem Buenos Airesu, skupnosti v Mendози in Barilochah pa sta opisani v naslednjih podglavjih.

Brez dvoma je SPE v Argentini uspela v petih desetletjih ohraniti svojo etnično-politično identiteto skoraj neokrnjeno, konservirano, vključno s slovenskim jezikom, ki glede na razmere skoraj ni oslabel in še to šele pri tretji generaciji. V tem pogledu je skupnost fenomen. Prav v letih slovenske samostojnosti in politične demokratizacije pa se je lotevajo spremembe, ki v drugih izseljenskih skupnostih sicer običajno nastopijo že pri prvi generaciji in že po nekaj letih. Teh sprememb zunanji opazovalec, ki SPE obišče prvič, niti ne opazi. Vidne so le rednim spremljevalcem dogajanja, torej samim članom skupnosti. Po zaslugi metode »opazovanja z udeležbo« in večletnega spremljanja življenja tega organizma sem se kot raziskovalec uspel razmeroma približati latentnim procesom asimilacije, ki se počasi vrivajo v skupnost. Izostanek zunanjega sovražnika (komunizma) in »mita o vrnitvi« gotovo nista bila odločilna trenutka za spremembe, sta pa proces, ki bi se prejkoslej začel odvijati že zaradi časa samega, bistveno pospešila, saj sta temu izseljenskemu telesu odvzela enega glavnih energetskih virov.

Za kakšne spremembe torej gre?

1. Že takoj z letoma 1990 in 1991 se je na glavo postavil koncept izoliranosti in samozoliranosti v razmerju do Slovenije. Izpolnjeni sta bili dve od glavnih zahtev SPE, torej samostojnost in nastop parlamentarne demokracije, nova država pa je za razliko od prejšnjih let pokazala veliko zanimanje za to skupnost. Začela se je kulturna in tudi drugačna izmenjava, ki je bila prejšnja leta »rezervirana« za društva predvojnih in za takratni politični sistem politično nekompromitiranih izseljencev v okviru Slovenske izseljenske matice. Na začetku tega desetletja se je poleg kulturnih obiskov začelo dobesedno množično obiskovanje domovine po zasebnih in organiziranih poteh. Kljub ohranjeni kritičnosti do dogajanja v domovini se je torej skupnost odprla in s tem pretrgala sloves »geta« ali »enklave«.
2. S tem v zvezi je tudi postopno odpiranje do predvojnih izseljencev, torej Primorcev, Prekmurcev, Beneških Slovencev in obratno. S slovensko osamosvojitvijo se je dvignila raven slovenske (in nič več jugoslovanske) narodnostne identitete pri teh društvih, razčiščena so bila politična vprašanja (predvsem v Triglavu, kjer je ozko prosta-linistično vodstvo po volitvah moralo odstopiti), povečala pa se je tudi potreba po pomoči pri ohranjanju jezika, kulture... (učitelji jezika iz vrst SPE). Proces odpiranja je v tem smislu še precej počasen, saj so se nekatere stare zamere ohranile, predvojne skupnosti pa nočejo formalno pripadati okviru (še vedno) politične krovne organizacije Zedinjena Slovenija.
3. Nekoč strogo spoštovano načelo uporabljanja slovenskega jezika na dvoriščih slovenskih šol itd. se je precej izjalovilo. Čeprav vsi obvladajo slovenski jezik, v neformalnih pogovorih med mladimi prevladuje španščina. Podobno je tudi v slovenski šoli - tudi tam uvajajo oddelke za špansko govoreče. Odnos do jezika kot nujno potrebnega nosilca slovenske identitete se je torej spremenil, saj se je pokazalo, da bi bilo s prestrogo politiko v nekaj letih tistih, ki so sposobni stoodstotnega sporazumevanja v slovenščini, le še peščica, izgubili pa bi vse ostale.

| B

4. Kot nasprotje temu sem pri nekaterih skupinah opazil samozaprtoost v imenu slovenskega jezika in poskušanje ohranjanja endogamije. Gre za mlajše pristaše stare politike, ki v svojo družbo ne sprejemajo špansko govorečih, pa naj gre za Slovence ali njihove argentinske partnerje, saj bi morali vsi z njimi govoriti špansko in bi se slovenski jezik v skupini tako izgubil. Tisti, ki se poročijo z argentinskim partnerjem, so pri tej skupini moralno diskreditirani in pogosto obsojeni na vsaj latentno ignoranco.
5. Tovrstni (iz časov pred osamosvojitvijo) ohranjeni obliki obnašanja botruje drža nosilcev uradne politike te skupnosti. S propadom enopartijskega političnega sistema nekdanje Jugoslavije je, kot sem že ugotovil, izginil glavni zunanji sovražnik, ki je skupnost ohranjal kot politično emigracijo in ji s tem zagotavljal energijo in notranjo trdnost ter enotnost, s tem pa je bil pod vprašaj postavljen smisel vodstva skupnosti kot »političnega« vodstva. Le-to si prav zaradi tega prizadeva ohranjati sovražnika in zato vsak premik v »levo« slovenske politične hemisfere razume ali vsaj razglaša kot pomik nazaj h komunizmu.
6. V Buenos Airesu se je oblikovala podružnica stranke SKD, kar se je zdelo logično nadaljevanje politike skupnosti. V zadnjem času pa je bilo mogoče posredno opaziti nekatera medsebojna nasprotovanja v političnih vrhovih; sad tega je tudi nastanek podružnice nove stranke - SDS. Kot zunanji opazovalec sem se udeležil zbora te stranke in ugotovil, da je zanimanje za (slovensko) politiko med pripadniki skupnosti zelo majhno.
7. V primerjavi s preteklimi leti je upadlo tudi zanimanje za kulturo, kar je bilo mogoče izrazito opaziti na eni od gledaliških predstav, ki sem jo obiskal med zadnjim bivanjem v Argentini. Pred leti bi bila dvorana s 600 sedeži nabito polna, saj so bile vse prireditve množično obiskane, zdaj pa si je predstavo ogledalo precej manj kot sto gledalcev. Še najboljše so obiskane prireditve ob različnih obletnicah posameznih domov, ko je po verskem in kulturnem delu še družabno srečanje z večerjo.
8. Omenil sem že problem endogamije - te je čedalje manj. Čeprav je poroka z neslovenskim partnerjem pred leti veljala za hujši moralni prekršek in je pomenila tvegane neformalne izključitve iz skupnosti in celo iz širšega kroga slovenskih prijateljev, je danes to postalo vsakdanja praksa, dejstvo, s katerim so se morali sprijazniti tudi najbolj dosledni nosilci slovenske identitete skupnosti (predvsem imam v mislih pripadnike prve generacije).⁴⁴

Slovenci v Barilochah

San Carlos de Bariloche je poleg obmorskega kraja Mar del Plata najbolj znano turistično središče v Argentini in eden najbolj znanih zimskošportnih in andinističnih centrov v Južni Ameriki. Na območju narodnega parka Nahuel Huapi (okoli 1.600 kilo-

⁴⁴ Našteta »pravila« sicer spodbijajo nekatere izjeme, npr. oseba z 11 otroki, poročenimi s slovenskimi partnerji, oseba s 16 vnuki, ki vsi tekoče govorijo slovensko itd.

metrov jugozahodno od Buenos Airesa) so geoklimatske razmere bistveno drugačne kot v ravninski Pampi. V hribovitem in gozdnatem svetu kraljuje jezero z istim imenom, tako da je pokrajina skupaj s snežnimi zimami zelo podobna slovenskemu Bledu ali Kranjski Gori. Prav zato se je razmeroma velika skupina povojnih političnih izseljencev takoj po prihodu v veliki vroči Buenos Aires odločila za odhod proti jugozahodu, v Patagonijo oziroma pod Ande. Mesto je bilo v prvih povojnih letih še zelo majhno in nerazvito (prva hiša na tem kraju je bila postavljena šele leta 1896), zato je bilo preživetje zelo težko. A z razvojem turizma, andinizma in smučanja ter s prihodom novih prebivalcev so se razmere ustalile in danes šteje to mesto že več kot 100.000 prebivalcev. Za razliko od prestolnice in drugih argentinskih mest je tu zelo velik del evropskih prebivalcev, manj pa je mesticev in potomcev italijanske in španske diaspore. Poleg izrazitejše alpske arhitekturne tradicije je bilo tudi podnebje tisto, ki je tamkajšnjim graditeljem narekovalo specifičen način gradnje, na las podoben alpskemu. Okoliška območja so redko poseljena s čistokrvnimi Indijanci plemena Mapuče ali Araukanos, ki pa deželi zaradi svoje maloštevilnosti in gospodarske odvisnosti ne dajejo več nikakršnega pomembnejšega pečata.

Prvi Slovenci, manjša skupina Primorcev, so v tem kraju živeli že pred vojno. Večina pa je prišla in se ustalila v letih od 1949 do 1952.⁴⁵ Ker je šlo večinoma za smučarje in planince, so v novi domovini nadaljevali s tradicijo gornišтва, vsako leto pa se jim je vsaj v počitniškem času pridružilo čedalje več rojakov iz Buenos Airesa in drugih krajev. Adaptacija v novem okolju je bila preprostejša kot v prestolnici, saj je bilo to predvsem imigrantsko mesto in izrazite dominantne večinske družbe tu niti ni bilo. Prav zato, pa tudi zaradi velike iznajdljivosti in sposobnosti je slovenska skupnost tu hitro zaslovela kot narod smučarjev, gornikov in turističnih delavcev (pa tudi zborovskih pevcov in zborovodij). Zrasli so hoteli z imeni Tivoli, Godec, Karantanija itd., foto Triglav, prodajalna spominkov Darila, planinska koča Pod skalco, Slovenec je organiziral vrsto državnih tekmovanj v smučarskih tekih in tudi sam zmagoval, slovensko podjetje je vrsto let uvažalo smučiči Elan in čevlje Alpina, po dveh Slovencih sta poimenovani ulici...

Leta 1951 je bilo ustanovljeno Slovensko planinsko društvo, ki je združevalo vse Slovence, s pomočjo »podružnice« v Buenos Airesu pa je nastal tudi Planinski stan, v času počitnic planinska koča za rojake iz prestolnice, sicer pa center društvenega življenja. Društvo je izdalo pet periodičnih publikacij z naslovom Gore, člani so se vedno oglašali s prispevki tudi v tedniku Svobodna Slovenija in v slovenskih in zamejskih občilih, omenjali pa so jih tudi razni strokovni časopisi v ZDA, Švici, Angliji, Italiji itd. Poleg planinskih srečanj so bile v stanu tudi razne kulturne in družabne prireditve, oblikovala se je podružnica slovenske šole, od leta 1988 pa imajo tudi redno nedeljsko slovensko mašo. Skupnost je za svojo promocijo (in za promocijo Slovenije, ko ta še ni bila država) poskrbela predvsem na mestnih praznikih, na katerih so sodelovale različne narodnostne skupnosti (praznik snega, praznik narodnostnih skupnosti). Ko je v Barilochah gostovala jugoslovanska smučarska reprezentanca z Bojanom Križajem in Tonetom Vogrincem na čelu, so na glavni cesti pred slovenskim hotelom Tivoli zgradili skakalnico po vzoru Planice.

⁴⁵ Navedbe so večinoma povzete po: Arko 1997, 36-37. Za ostala opažanja glej D. I.

Slovenski planinski stan v Barilochah

Slovensko govorečih potomcev slovenskih izseljencev je danes več kot 200, od katerih jih skoraj polovica bolj ali manj redno obiskuje prireditve v slovenskem društvu, ki je pred kratkim prenovilo prostore, oziroma se udeležuje planinskih pohodov in drugih akcij.

Opažanja

Značilnosti bariloške slovenske izseljenske skupnosti so poleg specifične planinske oziroma športne usmerjenosti razmeroma močna enovitost/kompaktnost in v primerjavi s SPE v prestolnici države zelo dobro ohranjena slovenski jezik in kultura, čeprav skupnost nikoli ni bila tako izrazito politična kot središče. Tamkajšnji pripadniki druge generacije skoraj brez izjeme govorijo tekoče slovensko, zgovoren pa je tudi podatek, da je v Slovenijo odšlo živeti že 12 mladih, kar pomeni skoraj polovico generacije v društvu (pa čeprav jih pet pripada isti družini), in da osnovnošolski tečaj obiskuje kar 19 učencev (tečaj za špansko govoreče pa 15).

Med bivanjem med rojaki v tem kraju sem opazil, da se skupnost srečuje z vprašanjem jezika. Namreč, velik del tistih, ki so dejavni v društvu, meni, da brez jezika slovenska identiteta ni mogoča oziroma da je mogoča le na bistveno nižji ravni. Zato se ta »skupina« kljub temu, da imajo organiziran osnovnošolski tečaj za špansko govoreče otroke, na nek način izogiba argentinskim sogovornikom, ker se boji, da bi večja odprtost načela čisto slovensko jedro. To je tudi glavni razlog za sprtost znotraj širše skupnosti, saj po takem razmišljanju logično niso dobrodošli Slovenci (večinoma druge genera-

cije), poročeni z Argentinci, nekateri sogovorniki pa so navedli za razlog latentnega ali odkritega nesprejemanja tudi verski kriterij.

V času mojega obiska je prevladovalo konservativno jedro, ki je bilo proti odpiranju in tudi proti družabnim prireditvam, ki bi vsebovale elemente argentinstva.

Pripadniki druge generacije kažejo veliko mero »slovenstva«, čeprav se štejejo v glavnem tudi ali predvsem za Argentinece. Majhen del tistih, ki so otroci slovenskih (obeh) staršev in so morda tudi že sami poročeni s slovenskim partnerjem ter tudi njihovi otroci, če jih imajo, že govorijo slovensko, jemlje svoje argentinstvo prej kot nekakšno nujno življenjsko danost. Argentina (ki jo sicer spoštujejo) je pač kraj, kjer so se rodili - kot Slovenci. Je njihova teritorialna domovina, kulturna domovina pa ostaja Slovenija, čeprav je nekateri niso še nikoli videli. Otroci tistih, ki so poročeni z argentinskim partnerjem, ne govorijo slovensko in zaradi ravnokar omenjenega problema večinoma tudi ne obiskujejo slovenskega društva. Tako stanje narekuje prognozo zanesljive popolne asimilacije (te) tretje generacije. V tem smislu je izzvenelo tudi več pogovorov z učitelji(-cami) v slovenski šoli, ko sem dobil potrditev domneve, da je jedro izgradnje kulturne identitete (in z njo jezika) najprej in predvsem družina. Učinek (slovenske) šole je majhen, če npr. starši z otrokom govorijo samo špansko.

Zanimivo je še, da ob nedeljah mašuje slovenski lazarist - pripadnik druge generacije, rojen v Buenos Airesu.

Slovenci v Mendози

Eno od večjih argentinskih mest, skoraj milijonska Mendoza (1.100 kilometrov od Buenos Airesa), se imenuje po reki, ki teče z visokih Andov v polpuščavsko ravnino. Številni italijanski, poljski, španski, slovenski, hrvaški in drugi priseljenci so z namakanjem ustvarili vinorodno območje z vrhunskimi vini in zgradili mesto - oazo ob vznožju skalnatega in peščenega gorovja, odvisno od gorskih padavin. Že v predvojnem obdobju se je tu naselilo precej primorskih izseljencev, ki so se lotili vinogradništva in sodarstva. Leta 1949 so pripadniki povojne emigracije ustanovili Društvo Slovencev v Mendози. Po oceni člana sedanjega vodstva je bilo v času po ustanovitvi društva in nakupu doma (1958) v Mendози okoli 400 Slovencev, zdaj pa naj bi bilo oseb slovenskega rodu okoli 600. Večjih dogodkov v društvu se udeleži okoli 200 oseb, nedeljskih maš od 80 do 100.

Slovenci so tudi tu zasloveli kot strastni planinci in smučarji; na višini 2.700 metrov, pod najvišjim vrhom Južne Amerike Aconcagua, so postavili Slovensko koč Jože Kastelic (predvojni duhovnik, ki je leta 1940 umrl na tej gori) in začeli s smučanjem na tem območju, še bolj pa so znani kot pevci (imajo kakovosten pevski zbor, ki ga vodi Argentinec) in kot sodarji.

Opazanja

To slovensko društvo sodi med najbolj dejavne narodnostne skupnosti v Mendози, kar vsako leto dokazuje na prazniku narodnostnih skupnosti in tudi sicer. Po moji oceni je med vsemi društvi SPE daleč najbolj odprto in se je že odkrito spoprijelo s

problemom prihodnosti delovanja društva in ohranjanja slovenske narodnostne identitete v razmerah močne asimilacije.

Zelo velik del članov skupnosti, sicer pripadnikov druge generacije, je namreč poročenih z argentinskimi partnerji. Za razliko od drugih društev pa le-to teh oseb ni odbilo, ampak je, nasprotno, k sodelovanju pritegnilo tudi partnerje. Plod take miselnosti ni le sobotna šola za špansko govoreče, ampak tudi ustanovitev Mares, skupnosti argentinsko-slovenskih zakoncev (*Matrimonios argentino-eslovenos*). Ta društveni odbor si prizadeva k sodelovanju v delu društva pritegniti mešane zakonske pare, ki so se po poroki oddaljili od društva, in za uveljavljanje dvojezičnosti. (Ker je vsaj polovica pripadnikov druge (in tretje) generacije poročenih z Argentinci, se tak projekt zdi odločilen za obstoj društva v prihodnosti...) Če v večini slovenskih društev SPE v Buenos Airesu še vedno velja največ »slovenskost« partnerja, je v Mendози že nekaj časa na prvem mestu osebna odločitev posameznika oziroma človeške, krščanske...vrednote in šele nato narodnost. Med številnimi srečanji sem imel občutek, da je tu bistveno manj primerov življenjske zagrenjenosti, »ujetosti« v slovenstvo. Vzdušje je bistveno bolj sproščeno, pa čeprav je med pogovorom slovenski jezik prav zaradi navzočnosti argentinskih partnerjev moral »počakati«. Večina sogovornikov se je strinjala, da je slovenstvo mogoče tudi brez jezika oziroma da je odpiranje edina pot.

Fantovska zveza in dekliški krožek gojita nekatere prastare slovenske običaje in tudi slovensko pesem, vzdušje v teh dveh organizacijah in v ostalih (zveza slovenskih mater in žena, pevski zbor, glasbena skupina, skupina naraščajnikov, planinski odsek...) je prej prijateljsko kot društveno, predvsem pa je sproščeno in temelji na spoznanju velike večine, da so sicer po rodu Slovenci, vendar ne gojijo nikakršnih »iluzij« ali »mita o vrnitvi« oziroma preselitvi v Slovenijo.

Precej manj je čutiti tudi navzočnost politike; ta skupnost je razmeroma nepolitična, čeprav ima enako preteklost oziroma vzrok izselitve iz domovine kot SPE v prestolnici. Na takšen razvoj je gotovo vplivala tudi fizična oddaljenost od Buenos Airesa, razhajanje v videnju prihodnosti slovenske diaspore oziroma njenega delovanja pa je opazno tudi v šolstvu. V Mendози je od leta 1973 do 1984 deloval srednješolski tečaj, ki je z delom v spremenjeni obliki začel znova delovati leta 1990. Tečaj je dvoleten in ga obiskujejo mladi dveh generacij. Predmete poslušajo drugega za drugim (zgodovina, oblikovanje osebnosti, literatura, narodoslovje in verouk) in sicer vsakega po tri do štiri ure letno, slovenski jezik pa se učijo ves čas. Tečaj obiskuje trenutno 10 učencev, osnovno šolo pa okoli 40. Imajo tudi tečaj slovenščine za starejše - pripadnike predvojnega izseljenstva in argentinske zakonske partnerje. Srednješolskega tečaja v Buenos Airesu ne upoštevajo in mendoški mladi Slovenci tudi ne potujejo v Slovenijo skupaj z maturanti Rasti (glej poglavje o šolstvu v SPE). Leta 1997 so prvič odšli v Slovenijo vsi, ki so od leta 1990 končali tečaj, in sicer skupaj s kanadskimi slovenskimi sovrstniki in v drugem časovnem obdobju kot buenosaireški (tudi zaradi same organizacije obeh gostovanj).

Slovenščina je med mladimi v tej skupnosti resnično navzoča le v primeru predšolskih otrok iz slovenskih zakonskih parov. Kasneje so otroci podvrženi vplivu asimilacijskega delovanja dominantnega okolja, do maternega jezika dobijo odpor in šele proti koncu adolescence se zanimanje za slovensko kulturo in jezik spet poveča, a takrat gre le še za »informativno« znanje.

Kljub razmeroma nizki ravni znanja slovenskega jezika (v primerjavi z drugimi skupnostmi SPE v Argentini) se zdi, da je ta skupnost našla rešitev problema ohranjanja etnične identitete in sicer v odprtosti. Pomembno je, da oseba prihaja v društvo in sodeluje pri ohranjanju in prenašanju kulturnih vrednot in to ne glede na jezik, ki ga uporablja, pa čeprav se vsi zavedajo pomembnosti jezika kot prenašalca kulture. To je tudi glavna značilnost te skupnosti (D. I., 48-53).

II. Urugvaj

Geopolitične značilnosti države⁴⁶

Glavna politična značilnost Vzhodne Republike Urugvaj je njena »tamponska« vloga med vedno vsaj nekoliko sprtima Argentino in Brazilijo. Na tem območju so do druge polovice 17. stoletja imeli glavno vlogo španski jezuitski misijonarji, toda Brazilija je ob reki Rio de la Plata ustanovila svoje mesto, še danes očarljivo portugalsko Colonio. To je spodbudilo Špance, da so nemudoma ustanovili »svojo« prestolnico Montevideo. Vojskovodja Jose Artigas, ki si je prizadeval za neodvisnost od Španije, se je moral spopasti tudi z Brazilci, nato pa je leta 1828 ustanovil samostojno državo - tampon med nastajajočima kontinentalnima velesilama. Ti sta na razmeroma majhno državico (187.000 kvadratnih kilometrov ali približno velikost Anglije z Walesom, okoli 3 milijone prebivalcev) politično ves čas močno pritiskali in si jo skušali podrediti.

V bližnji preteklosti je Urugvaj veljal za razmeroma bogato državo z razvitim živinorejstvom in igralništvom ter bančništvom (oprijel se ga je celo vzdevek »južnoameriška Švica«), vendar pa je v drugi polovici tega stoletja zašel v veliko krizo, ki ji je botrovala predvsem korupcija v državnih podjetjih. Državo sta pretresali anarhija z ene strani in diktatura z druge, vse do leta 1984, ko je na oblast prišel demokratično izvoljeni predsednik.

Zunanji opazovalec danes skoraj ne more opaziti nobene bistvene razlike med kakovostjo življenja, standardom...v Urugvaju in Argentini. Urugvaj je vrh vsega tudi geografsko in podnebno deloma podoben argentinski Pampi ali jugovzhodni Braziliji (velika travnata območja, ravninski ali rahlo gričevnat svet, deloma poraščen z gozdovi) in tudi za prebivalstvo lahko rečemo, da je po izvoru in mentaliteti blizu Argentincem (večinoma potomci Špancev ali Italijanov, precej je majhnih izseljenskih skupnosti, imajo pa tudi okoli 60.000 temnopoltih prebivalcev). Prevladujoča je rimskokatoliška vera, čeprav obstoja tudi judovska skupnost. Južni argentinski sosedje (iz Buenos Airesa do Montevidea je le dobre tri ure vožnje z ladjo in avtobusom) imajo radi predvsem dolge peščene urugvajske plaže (znano je letovišče Punta del Este).

⁴⁶ Podatki povzeti po: *Lonely Planet-South America* 1994.

| B

Slovensko izseljenstvo

Slovenska skupnost v tej državi je razmeroma lahko opisljiva, saj so se naši rojaki v to državo priselili v glavnem v enem samem obdobju in sicer med svetovnima vojnama. Specifično je, da gre v tem primeru predvsem za Prekmurce in le deloma tudi za Primorce, v Montevideo (drugje v Urugvaju jih skoraj ni) pa so prišli iz podobnih, predvsem ekonomskih razlogov kot vsa slovenska emigracija iz tega obdobja. V to pristanišče, ki je bilo nekoč bistveno pomembnejše kot danes, je prišlo sicer zelo veliko izseljencev, a so v glavnem nadaljevali pot v bližnji Buenos Aires.

V Montevideu se je vendarle ustalila skupnost okoli 500 prekmurskih Slovencev,⁴⁷ ki so leta 1935 ustanovili Prvo slovensko prekmursko društvo (Primera Sociedad Eslovena Transmurana). To obstaja še danes in velja za najstarejše slovensko izseljensko društvo v Južni Ameriki. Že v začetku so imeli moški in mešani pevski zbor, mladinski orkester ter radijsko oddajo (Jenšterle 1996, 22), pri njih pa so, kljub nekoliko odmaknjenemu položaju v primerjavi s številčno bistveno večjo skupnostjo v Buenos Airesu, gostovale že številne kulturne skupine iz Slovenije.

Poleg prekmurskega društva sta delovali še dve slovenski društvi, levičarsko Ivan Cankar in desničarsko Slavček. Ti sta se leta 1937 združili v Slovenski krožek, ki pa se je kasneje zaradi upadanja članstva pridružil jugoslovanskemu društvu Bratstvo, znanemu po njegovi informbirojevski dejavnosti (Jenšterle 1996, 23). Prekmurci so se izognili politiki, čeprav sem med prvim bivanjem med njimi leta 1990 opazil, da večina ne razume dogajanja v takrat razpadajoči Jugoslaviji. Dolga desetletja vpliva jugoslovanskega veleposlaništva in društva Bratstvo so seveda pustila določene posledice predvsem na dojemanju (slovenske) narodnosti pri pripadnikih druge in naslednjih generacij.

Druga generacija

V društvu je danes nekaj več kot sto članov, ki se redno udeležujejo dejavnosti, na velike prireditve trikrat ali štirikrat letno pa pride tudi do 250 oseb. Večinoma gre za pripadnike druge ali tretje generacije in med njimi le še redki znajo katero slovensko besedo. (D. I., 20-29) Kljub temu so na svoj klub in na svoje korenine zelo ponosni, kar izkazujejo predvsem s pomočjo vidnih slovenskih simbolov, kot so zastava, grb, fotografije in stenski plakati iz Slovenije ali o njej, slovenska lipa na klubskem vrtu itd. V primerjavi s prvim in drugim obiskom v tej skupnosti (1990 in 1996) sem tokrat opazil zelo povečano zanimanje za vsaj delno znanje slovenskega jezika in za (ponovni) obisk domovine staršev ali starih staršev. Prav v času mojega zadnjega bivanja v Montevideu so člani vodstva društva razpravljali o prihodu učiteljice slovenščine, ki naj bi v nekajdnevnem tečaju slušateljce seznanila s slovenskim jezikom oziroma ga izpopolnila pri

⁴⁷ Po pisanju Franca Krašovca (Duhovno življenje 1935) je bilo takrat v Urugvaju okoli 1.500 naših rojakov, iz ustnih virov pa sem zvedel, da jih je tja sprva prišlo celo do 5.000, vendar so večinoma nadaljevali pot in naj bi jih danes tam živelo še okoli 1.500 do 2.000, vključno s potomci.

tistih, ki imajo vsaj nekaj osnov. Čutiti je bilo navdušenje in hkrati strah, odgovornost. Razpravljalci niso natančno vedeli, ali bodo kos nalogi oziroma če bo zadostno število udeležencev tečaja. Ure slovenščine je sicer že vodil slovenski rojak, vendar je kmalu ostal sam, ker naj bi »pretiraval z že tako zelo zapleteno slovnico«, kot so mi povedali nekateri (nekdanji) udeleženci. Pri tem velja omeniti, da pišem o samo nekaj posameznikih in ne o desetinah potomcev.

Najresnejša dejavnost društva je kegljanje, poleg seveda občasnih kulturih in drugačnih gostovanj iz Slovenije. Za tiste, ki so v društvu skoraj vsak dan, bi lahko iznašli nov izraz za raven oziroma obliko narodnostne identitete: klubska pripadnost (identiteta). Večina nekoliko mlajših članov kluba, ki se posvečajo predvsem kegljanju in turnirjem med različnimi narodnostnimi skupnostmi, se namreč prej kot s slovenstvom identificira prav s klubom in z družbo, ki se tam srečuje, pa čeprav gre v resnici za potomce Slovencev.

Upraviteljica stavbe, ki v klubu tudi živi in je sicer že rojena v Urugvaju, vodi polurno slovensko radijsko oddajo v španščini, ki jo predvajajo na eni od urugvajskih radijskih postaj vsako nedeljo. Oddaja je informativne narave tako za poslušalce slovenske narodnosti kot za tiste, ki o Sloveniji in slovenski skupnosti v Montevideu ne vedo ničesar.

Med značilnostmi urugvajске slovenske skupnosti naj navedem tudi nekakšno zapostavljenost, občutek odrinjenosti od dogajanja, življenje v senci večjih in številčnejših slovenskih društev v Argentini, ki so, posebej to velja za skupnost političnih izseljencev, tudi neprimerno jezikovno močnejša. Prav od te emigracije so urugvajski Slovenci začutili vzvišenost in omalovaževanje zaradi neznanja slovenščine - kot take oziroma kot knjižnega jezika, ki je od prekmurščine precej drugačen.

Samozavest v društvu se je občutno dvignila ob slovenski osamosvojitvi. Takrat se je izkristalizirala njihova narodnostna pripadnost, ki se je resnici na ljubo mnogi pripadniki druge ali tretje generacije za časa Jugoslavije sploh niso zavedali. Poleg tega so se okrepile vezi z drugimi slovenskimi društvi v Argentini, v katerih so predvsem pripadniki medvojne, »stare« emigracije. Ta društva imajo podobno zgodovino in se ukvarjajo s podobnimi težavami (ohranjanje jezika, identitete, smisel obstajanja...), zato je dialog enakovreden in produktivnejši. Prekmursko društvo je sodelovalo na nedavnem prvem srečanju društev »starih« naseljencev v Buenos Airesu.

Prišlo je tudi do nekakšne generacijske obnove, saj se je staro vodstvo, ki je dolga leta delovalo precej zaprto (po besedah mladega sogovornika), moralo umakniti.⁴⁸

Še enkrat lahko ugotovim, da je slovenska narodnostna identiteta pri Slovencih v Urugvaju podvržena enakim pravilom asimilacijskih procesov kot pri rojakih v Argentini, da se torej ob razmeroma šibkem intelektualnem potencialu in majhnem številu izseljenska skupnost hitro stopi z dominantno družbo, pri čemer imajo odločilno vlogo mešani zakoni. Najprej se izgubi jezik, kulturno izročilo ter modeli obnašanja, način čutenja itd. pa se lahko ohranjajo še zelo dolgo, še posebej če se ohranja obiskovanje izse-

⁴⁸ Izjema je bil gotovo Geza Kološa, živa legenda dogajanja v društvu in eden od njegovih ustanoviteljev, ki je tudi v kočljivih trenutkih slovenskega osamosvajanja znal krmariti med projugoslovanskimi težnjami v klubu ter dogajanjem v Sloveniji in na mednarodnem političnem prizorišču.

Stavba slovenskega prekmurskega društva v Montevideu, Urugvaj

ljenskega društva. Tu je slovenska narodnostna identiteta »skoncetrirana«, vendar v urugvajskem primeru ne pomeni več toliko obujanja jezika, ampak predvsem poskus ohranjanja »zgodovinskega spomina« na slovensko kulturo s pomočjo gostov(-anj) iz Slovenije. Vzdušje v samem društvu bi lahko opisal tudi kot »poldružinsko« in »klubsko«, morda še prej kot »slovensko«.

III. Brazilija

Geopolitične in zgodovinske značilnosti države⁴⁹

Da bi bolje razumeli položaj slovenskega izseljenstva v tej največji južnoameriški in peti največji svetovni državi, je prav, da jo vsaj na kratko predstavimo.

Raziskovalci domnevajo, da je živelo ob prihodu Portugalcev na ozemlju današnje Brazilije okoli sedem milijonov prvotnih naseljencev (danes jih je še okoli 200.000), ki pa niso imeli visoko organizirane kulture kot Indijanci na jugozahodnih visokih planotah. Zaradi tega in tudi zaradi vlažnega podnebja se je iz preteklosti ohranilo zelo malo ostankov, ki bi lahko pričali o življenju tamkajšnjih prebivalcev v preteklosti. Znano je le, da so nekateri Indijanci živeli v majhnih skupinah in so bili lovci in nabiralci,

⁴⁹ Večina podatkov o državi povzeta po: *Lonely Planet-South America* 1994.

večina pa se je ukvarjala s poljedelstvom in je živela v vaseh, ki so štele tudi do 5.000 prebivalcev.

Prvi Portugalce na brazilskih tleh je bil pomorščak Pedro Cabral, ki naj bi leta 1500 zgrešil pot proti Indiji okrog Afrike in pristal v današnjem Porto Seguro, novo deželo pa je poimenoval Terra de Vera Cruz (Dežela resničnega križa). Odprave, ki so sledile, so bile razočarane nad novo celino, saj preprosta indijanska kultura ni nudila ničesar, kar bi bilo lahko zanimivo za takratni evropski trg, razen lesa. Kasneje se je razvila trgovina s sladkornim trsom in sužnji, potrebnimi za delo na plantažah. Lovci na sužnje so prišli celo do Andov in s svojo navzočnostjo zaznamovali današnje meje države. Sredi 17. stoletja so indijanske sužnje nadomestili afriški, ki so bili manj občutljivi na evropske bolezni in močnejši.

Priseljevanje Portugalcev in tudi uvažanje sužnjev se je močno povečalo konec 17. stoletja, ko so v Minas Gerais odkrili zlato.

Leta 1822 je sin portugalskega kralja, Dom Pedro I., odrekel pokornost svojemu očetu v Lizboni in ustanovil samostojno državo. Ta se je po letih državljanskih vojn proti koncu stoletja politično oblikovala v parlamentarno demokracijo (v naslednjih letih še velikokrat zasenčeno s številnimi vojaškimi vladavinami in drugimi oblikami nedemokratskega vladanja) in odpravila suženjstvo (1888). Začelo se je veliko priseljevanje, večinoma iz Italije, delavci pa so delali na železnicah in na plantažah kave.

Čeprav se je vodstvo države pred drugo svetovno vojno zgledovalo po Mussoliniju, se je Brazilija med samo vojno pridružila zaveznikom. Leta 1956 je novi predsednik postal Juscelino Kubitschek, ki je ukazal sredi gozda v notranjosti države zgraditi novo prestolnico Brasilio, s čimer naj bi uravnotežil poselitev in razvoj.

Z 8,5 milijona kvadratnih kilometrov obsega današnja Brazilija skoraj polovico Južne Amerike, po številu prebivalcev, okoli 150 milijonov, pa je šesta na svetu. Čeprav prebivalstvo strmo narašča in se je v zadnjih 30 letih podvojilo, je še vedno v povprečju zelo redko naseljena, saj je večina prebivalcev v mestih na vzhodu ob obali Atlantskega oceana, gozdna in močvirna prostranstva rečnega bazena Amazonke pa so skoraj nenaseljena. Dve tretjini Brazilcev živi v mestih, največ v Sao Paulu (20 milijonov) in Rio de Janeiru (10 milijonov), medtem ko je v glavnem mestu Brasilia le do 2 milijona prebivalcev.

Uradni jezik je portugalščina (registriranih je tudi 174 indijanskih jezikov in narečij), saj gre za nekdanjo portugalsko kolonijo, prebivalci pa predstavljajo zanimivo mešanico potomcev nekdanjih afriških sužnjev, Indijancev in belcev.

Geografsko je Brazilija razdeljena na več značilnih velikih območij: jugovzhodno obalno območje s Sao Paulom, bazen reke Parana na jugu, severovzhodno območje, osrednji zahodni amazonski del in tropski sever Amazonkinega bazena na meji z Gvajano.

Notranjost države je izjemno bogata z gozdovi (30 odstotkov vseh gozdov na Zemlji), čeprav je izkoriščanje tako intenzivno in nenadzorovano, da je škoda že nepopravljiva, predvsem v zaledju Sao Paula in v sosednji zvezni državi Minas Gerais, v tem območju pa so tudi bogati rudniki dragih kamnov in plemenitih kovin. Medtem ko je včasih večina prebivalcev delala v rudnikih in na plantažah kave, sladkornega trsa itd., velja danes država za močno industrijsko silo z uspešno avtomobilsko in drugo industri-

jo. Uspešen del gospodarstva zajema samo desetino prebivalstva, zato vlada velik razkorak med visokim in nizkim socialnim slojem. Skoraj tretjina, več kot 40 milijonov ljudi, živi na meji podhranjenosti, 60 milijonov jih nima urejenih bivanjskih razmer (sanitarije, čista voda...), 25 milijonov jih prebiva v barakarskih naseljih ali favelah, 12 milijonov otrok je brez staršev in zapuščenih, več kot 7 milijonov otrok med 7. in 14. letom pa ne obiskuje šole...

Slovensko izseljenstvo

Priseljevanje Evropejcev (razen Portugalcev) se je po podatkih Koledarja Svobodne Slovenije (1960, 185) začelo s prihodom skupine Nemcev leta 1824. Po njihovem prihodu se je večalo število priselkov iz Nemčije in avstrijskih dežel, med njimi precej tudi s slovenskega etničnega ozemlja.⁵⁰

Leta 1890 je Brazilija z Italijo sklenila pogodbo o priseljevanju italijanskih delavcev in že tega leta je prišlo več kot 150.000 Italijanov, med njimi številni primorski Slovenci (Almanah JPU 1932, 52). Iz navedenega lahko sklepamo, da se je glavnina Slovencev v to državo priselila konec prejšnjega stoletja ali na prehodu v sedanje. Drugi večji »val« priseljencev je prišel med obema vojnama, manjša skupina okoli 100 ali nekoliko več oseb, ta je dejavna danes, pa je prišla tudi v 50. letih.⁵¹

Nedvomno se je največ naših rojakov naselilo na območju zvezne države Sao Paulo, najgosteje naseljenega in industrijsko najrazvitejšega območja v državi, veliko pa jih je bilo tudi v notranjosti, predvsem tistih, ki so tja prišli v drugi polovici prejšnjega stoletja ali na prehodu v dvajseto, o čemer priča pripovedovanje Matije Ponikvarja, navedeno v koledarju: ...*Takrat* (Ponikvar je prišel v Brazilijo leta 1896, - op. Z. Ž.) *je bilo v Campinasu (v notranjosti države Sao Paulo) vse polno Slovencev. Srečal si jih povsod: v brivnicah, v barih, na vlakih, na cesti. Ko sem šel nekoč na postajo, sem dobil tam dva moža, ki sta »po domače« govorila. Pridružil sem se jima in pogovarjali smo se naprej.*

⁵⁰ Alojzij Kuhar (1939) navaja podatek, da je avstroogrski Lloyd že leta 1888 organiziral prevoz 1.111 slovenskih izseljencev v Brazilijo. Po podatkih kranjske deželne vlade pa naj bi do leta 1904 v to državo prišlo 1.024 izseljencev samo s Kranjske. Avtor navaja oceno, da naj bi bilo v času nastajanja članka tam kar 20.000 Slovencev. (Kuhar 1939, 529)

⁵¹ Po pripovedovanju starega naseljenca Podboja, ki je v Brazilijo prišel leta 1900, naj bi celo njihovi vnuki, rojeni v Braziliji, še govorili slovensko. Število priseljencev je tako rekoč neugotovljivo, saj so bili zaznamovani kot avstrijski ali italijanski državljani. Avtor S. P. B. sicer piše, da ...*Od takrat pa do danes je že več deset tisočev Slovencev našlo v Braziliji svoj novi dom...*, a tako sklepanje lažje ovržemo kot potrdimo. Slovenski duhovnik Ludvik Ceglar je leta 1991 v Sao Paulu predstavil seznam 475 oseb, ki so prišle v Brazilijo od leta 1870. Seznam pri večini imen vključuje kraj in datum rojstva, datum prihoda v Brazilijo in kraj bivanja ter datum smrti. Gradivo je lahko dragocen zgodovinski vir za preučevanje priseljevanja Slovencev v to državo, čeprav podatki iz znanih razlogov niso popolni in zajemajo le nekoliko več kot vzorčni del celotne iskane populacije.

Večina priseljencev, posebej na prelomu stoletja in iz obdobja med svetovnima vojnama, prihaja s Primorske, v glavnem s Postojskega in z Goriškega.

Jutarnji list iz Zagreba je leta 1937 ugotovil, da naj bi bilo v Braziliji 6.500 Slovencev.

Tedaj pa je stopil bliže stražnik, nas nekaj časa poslušal, nato pa nenadoma prijazno pobaral po slovensko: »No, fantje, odkod pa vi?«...

Skupaj z družino Lovrenca Podboja iz Studenega pri Postojni (povzetek obiska pri njegovem sinu je v Dodatku, v dnevniku s študijskega potovanja) je 12. decembra 1895 prišlo v Brazilijo okoli 20 slovenskih družin oziroma okoli 100 oseb. Precej se jih je po nekaj letih vrnilo domov, ali pa je to storil samo del družine, kot se je zgodilo v Podbojevem primeru.

V tistih časih so se Slovenci zbirali v klubu Germania, kamor so prihajali tudi drugi avstrijski državljani - Čehi in Hrvati.

...Toda ljudje niso dolgo ostali na enem kraju. Čeprav so si vse uredili, so zopet prodali in se pomaknili na drugi kraj. Morda je bilo to zaradi hrepenenja po domovini ali nemir. Ta zemlja ni znala zagrabiti naših, tako izrazito kmečkih ljudi. Ni jih mogla prikleniti tako, kakor je slovenska zemlja privezala nase našega kmeta. Tam je slovenska zemlja prepojena s krvjo naših pradedov, ki so krvaveli zanjo, v boju s Turki, tam je vsaka leha slovenske zemlje napojena z znojem pradedov, ki so jo obdelovali in ki so trpeli pod graščaki in tujo gosposko. Zemlja se je vzrasla s tisoči nevidnih vlaken v kri ljudstva, ki je na njej živelo, trpelo in umiralo. In ko so odšli v nove kraje, prišli na novo zemljo, ki je sicer bolje in večkrat rodila, je ostal v njih nemir, da so se selili iz kraja v kraj. Šele v sinovih, rojenih na novi zemlji, so zamrla nevidna vlakna, ki so družila slovensko zemljo s slovensko krvjo... (Koledar 1994, 192)

Slovenske izseljenske organizacije

Prva slovenska izseljenska organizacija v Braziliji je bilo društvo Ornus (kratica naj bi pomenila: Ovekovečiti rojstvo novega udruženja Slovenov, širile pa so se tudi druge domneve), ustanovljeno maja 1928 v restavraciji Slovence Franca Košute v Sao Paulu.⁵² Ustanovili so ga večinoma Primorci, ki so v Brazilijo pribežali zaradi fašizma, a del članstva ga je iz političnih razlogov kmalu zapustil. Društvo je ustanovilo šolski tečaj za slovensko mladino in ta je potekal tri leta, obiskovalo pa ga je 25 do 30 učencev. Nasprotniki levičarsko usmerjenega Ornusa so aprila 1929 ustanovili novo društvo Pevski zbor Primorje, ki se je že po nekaj mesecih preimenovalo v Slovensko izobraževalno društvo Primorje. Leta 1930 so skupaj s Čehi najeli nove prostore in z njimi tudi v prihodnje zgledno sodelovali. Društvo je imelo svoj zbor, žensko gimnastično sekcijo in knjižnico s slovenskimi knjigami.

Jugoslovensko podporno udruženje (JPU) je bilo ustanovljeno septembra 1931, sestavljali pa so ga večinoma Hrvati, Banatski Židje in Nemci, Slovenci ter nekaj Srbov (Slovencev je bilo po prvem seznamu ob ustanovitvi 52 od 211 članov). Slovenci so večinoma že bili vključeni v Ornus ali Primorje. Društvo je leta 1936 razpadlo zaradi notranjih razprtij in domnevne korupcije. Franc Paternost, razočaran nad razpadom te

⁵² Alojzij Kuhar v članku iz leta 1939 piše, da so Slovenci v Sao Paulu ustanovili svoje izseljensko društvo že leta 1902, vendar ne navaja imena, ustanoviteljev, naslova ali katerega koli drugega oprijemljivega podatka.

| B

prve podporne izseljenske organizacije, je leta 1937 ustanovil društvo JPU II, a je že po letu dni razpadlo zaradi premajhnega števila članov, zaradi novih brazilskih predpisov o izseljenskih društvih in zaradi dolga društva ustanovitelju Paternostu. (Koledar 1960)

...Nekaj mesecev pred proglasitvijo samostojne Republike Slovenije se je zbralo kopica mož - Slovencev pri gospodu Janezu Hlebanji v tej velikanki - Braziliji. Med drugimi je tudi padel predlog za ustanovitev zveze Slovencev Brazilije. Še isti večer je zamisel postala resnica. Tako se je rodila ustanova z imenom Zveza Slovencev Brazilije aprila 1991. Tako v prvem stavku uvodnika opisuje začetek delovanja novega slovenskega izseljenskega društva glasilo Novice pod lipo v svoji prvi številki (maja 1995). Na korespondenčnem seznamu društva, predseduje mu Vladimir Ovca, je 114 imen, zajema pa vsaj do neke mere dejavne rojake v tej deželi. Glavna dejavnost društva je sprejemanje gostov iz Slovenije in pomoč pri nudenju prenočišč, organizaciji dejavnosti itd., poudarek pa je tudi na vzpostavljanju ekonomskih povezav med Brazilijo in Slovenijo. Vsako leto se člani zberejo na dveh srečanjih - ob obletnici slovenske osamosvojitve konec junija ter pred božičem.

Gre predvsem za pripadnike prve generacije, Slovence, rojene v Sloveniji in v Brazilijo prispele večinoma v 50. letih. Skupnost je v dveh letih (od maja 1995 do junija 1997) izdala pet številčk glasila (ureja ga Peter Slavec), ki prinaša predvsem ponatise člankov iz slovenskih občil in informacije o raznih dogodkih in gostovanjih iz Slovenije v Braziliji ter obratno in sicer v slovenščini in portugalsščini. Člani novega društva so dobro situirani, med njimi je nekaj zelo premožnih in uspešnih gospodarstvenikov, imajo pa tudi razmeroma močan intelektualni potencial. Za ilustracijo samo primer Andreja Kranjca, ki je izdal portugalsko-slovenski slovar in zdaj načrtuje še izdajo slovensko-portugalskega. Poleg sedeža društva v Sao Paulu velja omeniti še častni konzulat v mestu Belo Horizonte v sosednji zvezni državi Minas Gerais.

Ta skupina slovenskih izseljencev nima težav z identiteto, saj so večinoma v domovini preživeli »odločilna« leta primarne in v glavnem tudi sekundarne socializacije. V Brazilijo so prišli kot polodrasli ali odrasli, in tudi če mi je ob kateri priložnosti kdo zatrdil, da je Braziliec, tega nisem mogel jemati resno. Šlo je predvsem za izraz lojalnosti novi domovini oziroma zavestne dejavne integriranosti v večinsko družbo. Večinoma so tudi poročeni z Brazilci oziroma Brazilkami. Njihovi otroci večinoma ne znajo slovensko in redki so, ki jih slovenstvo, Slovenija...zanima. Vseeno pa sem naletel na nekaj takih primerov, npr. sin in hči Janeza Hlebanja - oba govorita slovensko in pogosto odhajata v očetovo domovino skupaj s svojima (brazilskima) zakonskima partnerjema in z otroki.

Za razliko od npr. povojnih političnih izseljencev v Argentini, so življenjske zgodbe tukajšnjih Slovencev, predvsem tistih iz časov pred vojno(-ama), izjemno zanimive, žal pa ne koristijo veliko obravnavi ohranjanja narodnostne identitete v izseljenstvu.

Ena od članic društva mi je govorila tudi o društvu SAJUG (Sociedad Amigo do Jugoslavija - Društvo prijateljev Jugoslavije). V njem so dolgo sodelovali tudi številni Slovenci, a je po razpadu Jugoslavije razpadlo. Zdaj ga Dalmatinci v Sao Paulu spet ustanovljajo in sicer pod novim imenom Društvo Dalmacija, k sodelovanju pa vabijo tudi (nekdanje) slovenske člane.

Poskusi, da bi se med skoraj tritedenskim bivanjem v Braziliji uspel dokopati do

pomembnejših arhivskih virov ali natančnejših podatkov o (nekoč) obstoječih društvih, so bili v glavnem zaman. Največ, do česar sem prišel, je bil seznam brazilskih Slovencev duhovnika Ludvika Ceglarja, vpogled v korespondenčni seznam Vladimirja Ovce in nekaj starih, že ponatisnjenih fotografij nekaterih pred vojno obstoječih društev; te fotografije sem lahko videl pri 93-letni Primorki Avgusti Šinigoj - v Brazilijo je prišla leta 1927. Z umiranjem nekdanjih članov se namreč izgublajo tudi dragoceni dokumenti, ki jih našeta društva žal niso znala primerno ohraniti v arhivih, morebitne shranjene listine pa bi moral na slepo srečo iskati pri številnih potomcih. Ti so v veliki večini popolnoma asimilirani, ne govorijo slovensko, poročeni so z brazilskimi partnerji in mnogi niti ne vedo, kje so njihove korenine. Predstavljajo del ledene gore, skrit pod gladino, torej tisti del potomcev izseljencev, ki je za raziskovalca nedosegljiv.

Druga generacija

Značilnost mojega bivanja med rojaki v Braziliji je bila predvsem s pomočjo članov društva dobro pripravljena vrsta obiskov, večinoma pri Slovencih, rojenih še v Sloveniji, in pa veliko srečanj s potomci prvih naseljencev. Vseeno sem se pri večini imel priložnost seznaniti tudi z njihovimi potomci, čeprav največkrat ni bilo priložnosti za poglobljen vodeni pogovor samo z njimi. Nekaj več raziskovalske sreče sem imel s potomci rojakov, ki so v to državo prišli med svetovnima vojnama ali celo v prvem »valu«, torej na prelomu stoletja ali še prej. Tako sem se lahko pogovoril z Lorenzom Podbojem (glej D. I., 89), sinom priseljenca iz Studenega pri Postojni, ki pa je v kratkih trenutkih, ki si jih je vzel za srečanje z menoj, utegnil zgolj obnoviti življenjsko zgodbo starega očeta in povedati, da sam nima čustvenih vezi s Slovenijo in tam še nikoli ni bil. Je Brazilec, njegova slovenska narodnostna identiteta pa je omejena zgolj na vedenje o tem, od kod izhaja, in pa na željo po morebitnem obisku rodnega kraja njegovih prednikov. V tem smislu predstavlja tipičen primer pripadnika druge in tretje generacije slovenskih izseljencev v Braziliji. Gre za popolno asimiliranost in izgubo jezika ter večine navad. Ostaja le še »duh«, nekatere kulturne značilnosti, ki kljub močnemu pritisku dominantne kulture skozi dve generaciji večinoma niso zbrisane (npr. organizacijska sposobnost, varčnost, umirjenost, natančnost, delavnost...).

Na nekaj podobnega sem naletel pri Valdeiru Vitrihu (glej D. III., 9.) v mestu Bauru v notranjosti države Sao Paulo s to razliko, da je ta človek naravnost lačen slovenske kulture, ki je prej ni poznal. Njegovi predniki so v Brazilijo prišli leta 1895 in leta 1945 so izgubili vsak stik z domovino, za katero je še njegov oče menil, da je pač Avstrija. Moj sogovornik je v silni želji po odkritju svojih korenin prek jugoslovanskega veleposlaništva in revije Jana prišel do sorodnikov v Belskem in Strmci pri Postojni, te kraje že večkrat obiskal, začel doma izdelovati slovenske klobase in drugo hrano itd. Primer je prej izjemen kot značilen, saj gre za osebo, ki je v svoji narodnostni identiteti oziroma navdušenju zanj »preskočila v preteklost«, in to za dve generaciji. Primerov oseb, ki so se iz popolne asimiliranosti »prebudile« in z velikim prizadevanjem začele vrtati po svojem izvoru, pa sem srečal veliko in predstavljajo eno glavnih novosti na tokratnem potovanju med Slovenci v Južni Ameriki.

B

Če kje, potem pride prav v Braziliji do izraza vprašanje, koga sploh velja šteti za Slovence pri standardnem vprašanju: koliko je Slovencev v tej ali oni državi. Govorimo lahko kvečjemu o »številu Slovencev, ki so v različnih obdobjih prišli v Brazilijo« - teh je bilo, sodeč po različnih virih, najmanj 500 in največ 7.000; podatki so torej skrajno neoprijemljivi.

Slovenskih izseljencev prve generacije je danes v tej državi do 150 (največ v Sao Paulu in nekaj v Rio de Janeiru). Za drugo generacijo lahko ugotovim, da je v veliki večini popolnoma asimilirana, njena slovenska narodnostna identiteta pa se največkrat ustavi na ravni preprostega zavedanja, da njihove korenine segajo v Slovenijo, brez zanimanja za poglobljanje vezi s to kulturo.

Med izjeme lahko štejem nekaj potomcev slovenskih staršev, ki so v Brazilijo prišli po drugi svetovni vojni iz političnih ali službenih razlogov; omenim naj družino Kranjc (glej D. I., 83). Starša sta začela prihajati v Brazilijo pred 37 leti zaradi njegovih službenih obveznosti, a nikoli nista do konca »prišla« - nikoli se nista prav vživela v novo kulturo, čeprav sta njena lojalna člana. Otroci, hčeri in sin, govorijo razmeroma

Vladimir Ovca

dobro slovensko, vendar se ne štejejo za Slovence, pa tudi ne za »čiste« Brazilce. Menijo, da tako čutenje ni odvisno od znanja maternega jezika

IV. Čile

Geopolitične značilnosti države⁵³

Geografsko je Čile verjetno ena najbolj »nenavadnih« držav, saj je široka največ 320 kilometrov, dolga pa 4.300 kilometrov in sega od Peruja na severu do Magellanov ožine in Ognjene zemlje na skrajnem jugu celine. Na severu države dominira visok puščava Atacama z redkimi prebivalci in številnimi rudniki dragih kamnov, barvnih kovin in dragocenih rud. Osrednji del še najbolj spominja na slovensko hribovito pokrajino in tu je skoncentrirana tudi večina od 14 milijonov Čilencev. Ta predel, vključno s prestolnico Santiago de Chile, dobiva vodo z bližnjih Andov, ki so prav v tem delu med najvišjimi. Tu leži tudi najvišji vrh Južne Amerike, Aconcagua. Jug države, ki je prekrit s številnimi gozdovi in vulkani, je spet redkeje naseljen predvsem zaradi negostoljubnega in razmeroma hladnega podnebja. Največ prebivalcev živi ob izjemno razčlenjenih obalah, ukvarjajo pa se predvsem z ribolovom in čedalje bolj tudi s turizmom. V tem delu je tudi največ čistih Indijancev plemena Araukanos ali Mapuče - ti so se v 16. stoletju tudi uspešno upirali imperialističnim težnjam inkovskega cesarstva in pozneje tri stoletja tudi Evropejcem.

Ko je leta 1818 Čile postal neodvisna država, je bilo ozemlje le-te razmeroma majhno, v številnih vojnah s sosedi, predvsem s Perujem in Bolivijo, ter z osvajanjem indijskega ozemlja na jugu pa se je površina povečala na današnjih 800.000 kvadratnih kilometrov. Poleg vojn s sosedi so državo pogosto pretresala notranja nasprotja, krava državljanska vojna leta 1890 in razredna nasprotja, v današnjih časih pa ime države povezuje predvsem s skoraj 17-letno protikomunistično vojaško diktaturo generala Augusta Pinocheta, ki je leta 1973 z državnim udarom pregnal levičarskega predsednika Salvadorja Allendeja. Šele z volitvami leta 1989 je država zaživela »normalno« demokracijo, približno v tem času pa je končno zabeležila tudi pozitivno gospodarsko rast.

V primerjavi z Argentino je v Čilu veliko mestincev ali potomcev Indijancev in belcev, pa tudi »čistih« Indijancev. Med priseljenci so poleg italijanske in španske večini ne največje nemška, francoska in hrvaška (dalmatinska) skupnost.

Slovensko izseljenstvo

Pri poskusu ugotavljanja števila Slovencev, prispelih v to državo, se srečujemo enakimi ali celo še večjimi težavami kot pri vseh drugih južnoameriških državah. Naš

⁵³ Večina podatkov o državi povzeta po: *Lonely Planet-South America* 1994.

rojaki so prihajali tja predvsem leta 1948 in v 50. letih, o tistih, ki so prišli med svetovnimi vojnami, pa tako rekoč ni sledu, saj so, če so, prihajali kot državljani Jugoslavije, Avstrije ali Italije. V tej državi je po doslej dosegljivih podatkih edino slovensko društvo delovalo približno dve leti, v obdobju prihoda demokracije v osamosvojeno neodvisno državo Slovenijo. V tem obdobju so bili sicer razmeroma dejavni in so po svojih močeh prispevali k čilskemu priznanju Slovenije kot neodvisne države. V Čile so Slovenci prihajali predvsem iz ekonomskih in osebnih razlogov, kar velja tudi za redke pripadnike predvojne emigracije.

Pri Angelu Kovačiču, pripadniku prve generacije po vojni prispelih rojakov, sem naletel na seznam 73 naslovov Slovencev v Čilu, v veliki večini v Santiagu, to pa je bil tudi edini tovrsten dokumentarni podatek. Ocenjujem lahko, da živi v tej državi do 150 v Sloveniji rojenih rojakov, večinoma Primorcev, da pa druge generacije tako rekoč ni oziroma je v popolnosti asimilirana.⁵⁴

Slovenci v Čilu živijo po podobnem »modelu« kot tisti v Braziliji, s tem da so slednji kot skupina bolje organizirani in morda tudi za spoznanje bolj povezani z matično domovino.

Med kratkim, nekajdnevnim bivanjem v Santiagu sem spoznal skupinico razmeroma premožnih rojakov, poročenih s Čilenkami različnih izvorov. Srečujejo se predvsem na neformalnih družabnih srečanjih, večerjah itd., kjer med seboj govorijo slovensko in tudi zapojejo. Nekateri odidejo vsako leto v Slovenijo, vendar pri potomcih nisem opazil nikakršnega navdušenja za slovenstvo. Ob redkih priložnostih sem od teh pripadnikov druge generacije izvedel le, da se sicer zavedajo korenin, da jim je bila Slovenija ob obisku morda celo všeč, vendar pa se imajo predvsem ali celo popolnoma in samo za Čilence in domovine enega od staršev ne sprejemajo kot nekaj posebnega, ampak pač kot simpatično evropsko državico...

Popolnoma drugačno je hrvaško izseljenstvo, ki v tej državi velja za eno najmočnejših. Imajo več velikih društev in klubov. V enega od njih pogosto zahaja tudi nekaj mojih sogovornikov. Res pa je, da tudi v hrvaškem klubu nisem naletel na materni (hrvaški) jezik, ampak kvečjemu na katerega od hrvaških državnih simbolov in na narodnostno mešane skupinice, ki se srečujejo predvsem na prijateljski ali družinski osnovi.

Posamezniki v izseljenstvu

Slovenci živijo tudi v drugih državah te celine, vendar je njihovo število neugotovljivo majhno. (Izjema je Venezuela, saj tam živi nekoliko večja skupina slovenskih izseljencev, a tja iz tehničnih razlogov takrat nisem uspel iti.) Iz različnih ustnih in vča-

⁵⁴ V tej državi nisem imel prave raziskovalske sreče, saj sem naletel le na zelo majhen del ciljne populacije. Lastne vtise in opažanja zato obravnavam vsaj nekoliko z zadržkom, čeprav sem še vedno mnenja, da niso daleč od objektivnega.

sih tudi pisnih virov sem zvedel, da posamezniki živijo razen v naštetih državah še v Boliviji, Peruju in Ekvadorju, Paragvaju itd.

Velika večina raziskovalnega dela na področju izseljenstva, a tudi v drugih primerih, je namenjena zgodovinskemu, psihološkemu, sociološkemu itd. preučevanju skupin, društev, klubov ali posameznikov, povezanih s temi skupnostmi. To je v veliki meri logično, saj raziskovalec ne more priti do tistih posameznikov, ki nikakor niso povezani z nikomer, ki bi bil vsaj občasno povezan z organizirano skupnostjo. Raziskovanje se največkrat začne in konča pri tistem, kar je najbolj vidno, in to velja še posebej v primeru slovenskega izseljenstva iz obdobja pred drugo svetovno vojno, kjer gre pravzaprav le za vrh ledene gore. Pavšalno namreč lahko ugotovimo, da je od okoli 35.000 Slovencev, ki so do začetka druge svetovne vojne prišli v Južno Ameriko (torej prve generacije izseljencev), danes vsaj občasno navzočih ali zgolj zainteresiranih za društveno dogajanje na vseh celini vsega nekaj sto oseb (koliko je še živečih, je iz istih vzrokov nemogoče ugotoviti), medtem ko je za raziskovalca dosegljivih pripadnikov druge in tretje generacije morda le za malenkost več.

Večinoma se stopnjo identifikacije s »primarno« domovino povezuje s sodelovanjem v izseljenkem društvu. To je sicer res eden od pomembnejših pokazateljev, je pa pogosto zavajajoč, saj je posebej med višje izobraženimi velik del tistih, ki so jim društvene proslave in zabave odveč oziroma se identificirajo zgolj s slovenstvom, ne pa s slovensko izseljensko skupnostjo. Poleg dejavnika prostovoljne odločitve je gotovo najpomembnejši še dejavnik fizične oddaljenosti od središč slovenstva, pa naj gre za »izgubljenost« v velikih velemestih ali na osamljenih kmetijah, daleč tudi od življenja dominantne družbe.

Za veliko večino tistih, ki sestavljajo nevidni del ledene gore, velja drugi vzrok, o čemer lahko sklepam iz pogovorov s tistimi posamezniki, ki sem jih med zadnjim potovanjem kljub njihovi oddaljenosti le uspel obiskati.

Najbolj značilen je morda primer Valedeirja Vitriha, pravnuka izseljenca iz okolice Postojne, ki je v brazilsko mesto Bauru prišel daljnega leta 1895 (glej D. III., 9). Njegovi predniki so - tako kot večina drugih v podobnih razmerah - izgubili vsak stik z drugimi Slovenci in s sorodniki v domovini, potomcev pa večinoma niti ni več zanimalo, od kod izvirajo; vedeli so, da so po izvoru »Avstrijci«, in to jim je zadoščalo. Samo Valdeirjeva nenavadna goreča želja po odkritju lastnih etničnih korenin je bila tista, ki ga je privedla do Slovenije, do sorodnikov in do slovenskega društva v Sao Paulu.

Podobna je tudi zgodba Luisa Gulina (glej D. I., 4).

Nekoliko drugačen je primer družine Rant v kraju Zapala v argentinski Patagoniji (glej D. I. 35). Gre za mlado družino: starša - pripadnika druge generacije političnega izseljenstva - in trije otroci. V osamljeno patagonsko mesto sta mlada zakonca prišla predvsem na možovo željo; kot lahko samo domnevam, je šlo za osebno odločitev iz meni neznanih zapletenih vzrokov, gotovo pa je to bil neke vrste beg pred organizirano skupnostjo Slovencev, morda tudi beg pred velemestom. Zdaj so edini predstavniki slovenskega rodu nekaj sto kilometrov naokoli. Otroci tekoče govorijo slovensko (razen triletnega sina s psiholingvističnimi težavami), čeprav nimajo niti enega slovensko govorečega vrstnika, slovenskega društva...

| B

Navedem naj še nekoliko nestandarden, pa vendar zanimiv zgodovinski primer v Zagrebu rojenega Slovenca, antropologa Janeza Benigarja (glej D. I. 37), ki se je po prihodu leta 1908 odločil za še več kot popolno integracijo z novo kulturo. Ustalil se je med Indijanci plemena Araucanos, se poročil z Indijanko poglavarskega rodu in njene rojake spodbujal k ohranjanju njihove lastne, od bele rase že skoraj uničene samozavesti in identitete. Poistovetil se je z njimi in tudi svojih 17 otrok je učil araukanščino, ne pa slovenščine ali hrvaščine.

Lahko sklepamo, da gre v zadnjih dveh primerih za prostovoljno izolacijo, za beg, torej združitev dveh glavnih vzrokov oddaljitve od življenja v (slovenski) narodnostni skupnosti v izseljenstvu.

V. Primerjava z litvanskim izseljenstvom

Poglavje o litvanskih izseljencih v Argentini naj služi predvsem kot kratek primerjalni ekskurz, saj bo tako lažje razpoznati tudi glavne značilnosti slovenskega izseljenstva v tem delu sveta oziroma razlike v vzrokih in načinih priselitve ter življenju in ohranjanju etnične identitete v diaspori. Za litvansko in ne katero drugo emigracijo sem se odločil predvsem iz dveh razlogov: Litva ima razmeroma podobne geopolitične in zgodovinske značilnosti kot Slovenija in je zato primerjava mnogo ustrežnejša, kot npr. z veliko bližjo in za raziskovanje pristopnejšo Hrvaško, predvsem tudi zaradi naslednjega: hrvaška emigracija je tako velika, številna in razprostranjena, da bi zahtevala mnogo več kot poglavje in ogromno energije - to pa sem potreboval za raziskovanje slovenstva. Litvanska skupnost je po eni strani slovenskim bralcem manj znana, po drugi pa jo je zaradi njene majhnosti lažje »obvladati«; drugi razlog je bil naključen - po naključju sem naletel na več pripadnikov litvanske izseljenske skupnosti, pa tudi na skupino raziskovalcev, ki se ukvarjajo s priseljevanjem Litvancev v Argentino, in skoraj intuitivno začel tudi sam zasledovati značilnosti te diaspore.

Geopolitične značilnosti Litve

Za začetek naj navedem nekaj osnovnih podatkov o tej, v Sloveniji razmeroma neznani državi. Leta 1236 je knez Mindaugas združil plemena na območju Litve in ustanovil veliko kneževino, ki je segala celo do obal Črnega morja in reke Dnjeper. V 14. stoletju je vodja kneževine sprejel katoliško vero in kneževina se je zaradi obrambe pred ruskimi osvajanji združila s Poljsko. Litva je kmalu postala samo še ena od poljskih provinc, konec 18. stoletja, ob razpadu Poljske, pa je bila razdeljena med Rusijo in Prusijo. Po oktobrski revoluciji je postala leta 1918 neodvisna republika, po drugi svetovni vojni pa ena od sovjetskih socialističnih republik. Takrat je iz države odšla približno tretjina prebivalstva. Februarja 1991 je predsednik Vitautas Landsbergis razpisal referendum, na katerem se je 91 odstotkov vprašanih izreklo za neodvisnost države. Septembra istega leta so Litvo priznale Moskva in večina držav sveta.

Danes je Litva velika 65.200 kvadratnih kilometrov in ima okoli 3.700.000 prebivalcev. Še vedno je (pretežno ravninska) kmetijska država s peščeno obalo Baltskega morja.

Litvanski jezik je eden od najstarejših indoevropskih jezikov in po mnenju filologov (*La inmigracion...* 1996, 336) vsebuje precej elementov sanskrta, latinščine in starogrščine. Strokovnjaki litvanščini pripisujejo prevzemanje besed iz finskega, poljskega in gotskega oziroma nemškega jezika, po drugi teoriji pa je to samostojni jezik s slovnico, podobno nemški, in besediščem, podobnim slovanskemu. Zanimivo je, da ima tudi litvanščina dvojino.

Litvansko izseljenstvo

Litvanci so se razen v Argentino selili tudi v Brazilijo, Urugvaj, Kolumbijo, Venezuelo, predvsem pa v ZDA, Kanado in Avstralijo, in sicer v petih glavnih »valovih«. Prvi so se - podatki se nanašajo na izseljevanje v Argentino - izselili v drugi polovici 19. stoletja predvsem iz ekonomskih razlogov. Podobno je bilo tudi z izseljenci z začetka 20. stoletja, katerih del je bežal tudi pred strogim carjevim režimom, dolgotrajnim služenjem vojaščine... Po prvi svetovni vojni so se za izselitev odločili zaradi agresivnega obnašanja sovjetskih Rusov, med leti 1927 in 1930 pa je izseljevanju botrovala splošna svetovna gospodarska kriza. Precej Litvancev se je izselilo tudi po 2. svetovni vojni, večinoma k sorodnikom v izseljenstvu.

V Argentino jih je veliko prišlo zgolj začasno, z namenom dokončne preselitve v ZDA, Kanado ali Avstralijo, vendar so mnogi zaradi dolge čakalne dobe ostali. Vzrok izseljevanja slednjih je bil represivni stalinistično-komunistični režim, ki je iz dežele izgnal večinoma katoliške Litvance.

Pri »ekonomskih vzrokih« velja spomniti na podnebne značilnosti Litve kot baltške države: zime so zaradi bližine severnega pola že nekoliko podobne subpolarnim, torej dolge in zelo mrzle, dolgi poletni dnevi pa so minili v garanju na polju, saj se je bilo treba pripraviti na zimo...

Prve litvanske družine so se naselile v divji in nenaseljeni Patagoniji, večina pa se je ustalila v rodovitnih ravninskih pokrajinah v notranjosti Argentine (Entre Rios, Santa Fe) in v Buenos Airesu, La Plati ter Berissu. Že na začetku tega stoletja so začeli ustanavljati društva, ki so imela močno ekonomsko vlogo. Prišleki so namreč prihajali iz Litve »z eno roko spredaj in drugo zadaj«, ⁵⁵ niso znali jezika, bili so večinoma neizobraženi... S pomočjo rojakov v društvih so si za silo opomogli in nato začeli samostojno življenje. Kasneje so društva izgubila to vlogo in so postala predvsem središče družabnega življenja, kjer so emigranti ohranjali svojo kulturo - običaje, jezik, pesmi, plese, hrano... Prvo društvo je bilo ustanovljeno v značilnem imigrantskem mestecu Berisso južno od Buenos Airesa leta 1904, naslednje v (danes milijonskem) Rosariu (1907), nato pa še v buenosaireških četrth Lanusu (1914), Villi Lugano (1926) in Avellanedi (1942).

⁵⁵ Ta izraz za popolno revščino sem slišal tudi pri slovenskih izseljencih.

Zunanost litvanskega društva v Buenos Airesu

Prišleki so večinoma delali kot nekvalificirani delavci na železnici, v velikih hladilnicah in na kmetijah.

Narodnostna identiteta se je ohranjala predvsem znotraj družine oziroma društev, kar ni bistveno drugače kot med slovenskimi izseljenci. Tako kot pri drugih narodih, k asimilaciji veliko prispevajo narodnostno mešani zakoni, torej poroka s pripadnikom večinskega naroda. Pri tem gre predvsem za izgubo »manjšinske« narodnostne identitete potomca, predvsem in na najbolj viden način se to kaže v izgubi jezika.

Kulturni vzorci se lažje prenašajo in ohranijo, še več, v klubih sodelujejo tudi nelitvanski člani (podobno kot pri Slovencih v Mendози).

Raziskovalci manjših priseljenjskih skupnosti na fakulteti v La Plati (Argentina) so v okviru raziskovanja litvanske skupnosti na osnovi več pogovorov in iz sekundarnih virov opisali življenjsko zgodbo litvanske priseljenke. Oseba še živi in pripada skupini priseljencev iz obdobja med svetovnimi vojnami, ki so prišli v Argentino predvsem iz ekonomskih vzrokov.

»Zgodba« opisuje njeno življenje vse od rojstva in se spušča tudi v podrobnosti, kot so shranjevanje hrane za dolgo zimo, vse mogoče navade, šege in dogodki, povezani z litvansko kulturo in trenutnim družbenopolitičnim položajem (začetek stoletja, obdobje okrog prve svetovne vojne). Nadaljuje z opisom priprav na izselitev in samega slovesa Prauriné (izmišljeno ime), ki se je dan pred odhodom v decembru 1929 poročila in odšla skupaj z možem, največ pozornosti pa namenja prvemu srečanju z Južno Ameriko in procesu prilagajanja (oboje je precej podobno pripovedovanjem slovenskih priseljen-

cev, ki so v Argentino prišli v obdobju med leti 1925-1930). Začetek je bil težek, a sčasoma so se s pomočjo sorojakov ekonomske razmere umirile in z možem sta začela tudi sodelovati v litvanskem izseljenskem društvu v Berissu.

Njena prva hči je morala po težkem porodu skrbeti za novorojeno sestrico in njo, zato ni mogla obiskovati srednje šole, ampak jo je končala kasneje ob delu, prav tako pa je morala opustiti sodelovanje v litvanskem klubu. Poročila se je pri osemnajstih s sinom Italijanov in se odselila. Druga hči se je vedno štela za Litvanko in je imela v skupnosti tudi vse prijatelje. Poročila se je s sinom Nizozemcem, ki pa je tudi vedno zahajal v litvanski klub, in pred kratkim je obiskala Litvo, sorodnike in kraje, kjer je živela njena mati.

Tudi tretja hči je sodelovala v društvu, dokler se ni poročila, pa tudi kasneje je ohranila stik z vsem, kar je litvanskega, in se s tem identificirala.

V tem se vsekakor kaže velika oziroma odločilna vloga družine, velik pomen pa ima tudi okolje (ulica) in sodelovanje v izseljenskem društvu. Vse tri hčere so še danes tesno povezane z »litvanstvom«, so pa, kot je to kliše tudi pri ostalih pripadnikih druge generacije neke izseljenske skupnosti, prej izjema kot pravilo.

Z obiskom ene od hčera v Litvi se je uresničilo prizadevanje Prauriné, da bi povezala svojo litvansko družino, torej sestre, brate in prednike, z družino v Argentini, torej s svojimi potomci. Z obiskom v Argentini rojene potomke v njeni domovini je bila povezava uresničena, krog sklenjen.

Nekoliko bolj optimistično zveni razmišljanje mladega Maria Kalainisa, potomca Litvancev iz Rosaria, ki je skupaj s sovrstniki že kot 12-letnik ustanovil skupino za ohranjanje litvanske kulture (1984). Ta sodeluje na folklornih prireditvah, se udeležuje srečanj litvanskih izseljencev, oblikuje programe štipendiranja itd. (D. II., 13)

Analiza

Uvod

Samo povzemanje teoretičnih definicij in tudi zgolj navajanje še tako zanimivih zgodovinskih ter ostalih dejstev bi bilo brez medsebojne smiselne povezave, sinteze teorije in prakse, brez ovrednotenja nično ali vsaj ne zadostno. Zato je pričujoče poglavje srčika vsega besedila, njegov najinovativnejši, avtorju lastni del. Cilj vsake raziskave je namreč ne le beleženje opažanj, ampak tudi analiziranje le-teh, sklepanje novih pravil ali modelov, napovedovanje. Od deskriptivne ravni torej prehajam k eksplikativni in napovedovalni ravni.

Ker je etnična identiteta kot elementarna potreba po samoidentifikaciji - kot sem že večkrat poudaril - subjektiven pojem, bi ga težko obravnavali s kvantitativnimi metodami in tega se drži ne le moje praktično delo na terenu, ampak tudi prikaz rezultatov. Deloma sem se tega lotil že v prejšnjem poglavju, ko sem beleženju zgodovinskih dejstev in trenutnega stanja dodal lastna opažanja. Tokrat pa se zadeve dotikam na sistematičnejši, tudi abstraktnejši način. Če sem bil kot raziskovalec ves čas v precepu med posploševanjem in preučevanjem na ravni posameznika, med teoretičnim in praktičnim pristopom, tudi med empirijo in kvalitativnim raziskovanjem, je ta del besedila rešitev iz zagate, saj nudi sintezo vsega naštetega.

Model ohranjanja etnične identitete pri potomcih slovenskih izseljencev v Južni Ameriki je sestavljen iz različnih, med seboj »kompatibilnih« kategorij in ravni. Ohranjanje identitete delim na devet stopenj, ravni ali oblik, po drugi strani pa ciljno populacijo obravnavam glede na čas in (soodvisno) vzrok izselitve iz matične domovine.

Prva generacija

Preden začnem z obravnavo **potomcev**, naj opozorim na bistveno razliko od **prve generacije**. Čeprav se definicije, kdo spada v slednjo kategorijo, nekoliko razlikujejo, sam štejem tja osebe, ki so bile rojene v matični domovini in so tam preživele vsaj nekaj let oziroma bile deležne primarne in vsaj začele s sekundarno socializacijo. Ta razloček od tistih, ki so bili morda samo rojeni v domovini, pa so se še kot dojenčki preselili (in jih štejem k drugi generaciji), velja zato, ker se je tako v opažanjih drugih raziskovalcev kot v mojih pokazalo, da je za posameznikovo percepcijo odločilen trenutek, ko stopi »na cesto« - med vrstnike, v cerkev, vrtec, šolo, v stik z množičnimi mediji družbe. Prav z razvojem množičnih medijev se starostna meja tega trenutka niža, saj je socializacijski

učinek »zunanje« družbe, torej okolja zunaj družine, močnejši, pravzaprav je navzoč v sami družini v fizični obliki radijskega ali televizijskega sprejemnika.⁵⁶

Iz zapisanega torej že lahko zaključim s prvo ugotovitvijo: pripadniki prve generacije, torej tisti, ki so bili vsaj v prvih letih življenja izpostavljeni inkulturacijskim vplivom primarnega (slovenskega) okolja, so svojo narodnostno identiteto ohranili v novem okolju. Dodam naj opažanje, da gre lahko za *zavestno* ali *nezavestno* raven. Mnogi sogovorniki so mi namreč v pogovoru zatrdili, da so Argentinci ali Brazilci in ne več Slovenci, mnogi so menili, da so pozabili materni (slovenski) jezik, vendar se je izkazalo, da so njihov način razmišljanja, gestikulacija, delovne navade, običaji itd. značilno slovenski, še posebej pa se je njihova narodnostna identiteta »izdala« v čustvenih trenutkih, npr. ob slovenskem petju, obisku iz domovine (v več primerih so v moji navzočnosti nenadoma spet »spregovorili« slovensko, čeprav niso vedeli, da še znajo...), pa tudi v stanju nezavednega.⁵⁷ Pri starejših je pogosta želja, da bi umrli oziroma bili pokopani doma.

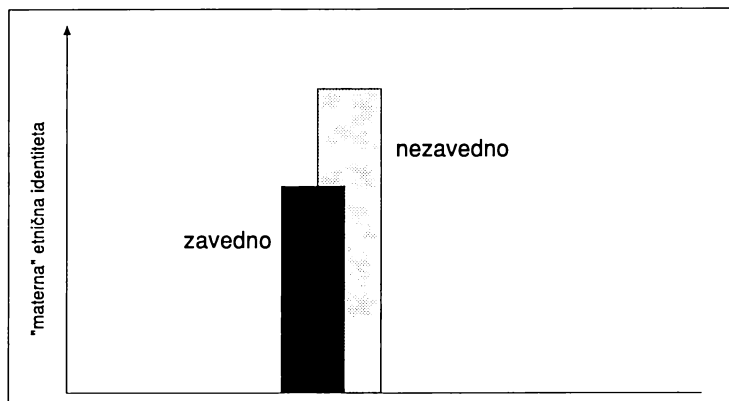
Identiteto večine pripadnikov te generacije bi lahko označili kot »razcepljeno«, saj so razpeti med navezanost na novo domovino in stalno domotožje, pa čeprav ob obisku v domovini ugotovijo, da tam nimajo nikogar več, da se je vse spremenilo itd. To ugotavljajo celo tisti (pripadniki slovenske politične emigracije), ki ves čas bivanja v tujini najbolj vneto zagovarjajo vrnitev; pogosto to prikrivajo z iskanjem krivde v slovenski državi, češ da jim ta ne nudi dovolj ugodnosti za vrnitev. Z obtoževanjem ohranjajo »zunanjega sovražnika«, s tem pa tudi legitimirajo svoje ostajanje na tuji zemlji, čeprav gre v prvi vrsti za navezanost na družino, potomce, za katere je Argentina tudi domovina.

Eden glavnih vzrokov za nastanek izseljenskih društev je prav želja po ohranitvi takega etničnega stanja ali modela iz domovine, kakršen je bil v trenutku, ko so jo izseljenci zapustili. Društva torej pomenijo zatočišče pred asimilacijskimi vplivi, pobeg iz akulturacijske resničnosti.

Glede na ravnokar navedene pojave torej lahko »stopnjo« slovenske identitete pri pripadnikih prve generacije (grafično) upodobimo na dva načina, na **zavedni** in **nezavedni** ravni, pri čemer je na nezavedni ravni »primarna« oziroma »materna« etnična identiteta izrazitejša kot na zavedni ravni, saj se tu srečamo z zavestno resocializacijsko težnjo, torej željo po čim popolnejši integraciji z novim okoljem. Pri skici sem s črno barvo zato označil stanje **identifikacije** kot zavestnega ravnanja, s sivo, torej tudi grafično latentnejšo barvo pa **identiteto**, torej latentno dejansko stanje stvari, na katero posameznik ne more bistveno vplivati. Pri nekaterih je stvar obratna, torej se nekdo razglaša za Slovenca v večji meri, kot v resnici je, ne priznava, da je novo okolje tudi nanj vsaj nekoliko vplivalo (glej skico).

⁵⁶ Tako je na primer v Argentini še nedavno veljalo skoraj pravilo, da slovenski otroci, rojeni v slovenski družini, do vstopa v šolo niso znali špansko. Ob glasbenih pravljicah, risankah itd. v španščini je danes to skoraj nemogoče.

⁵⁷ V mislih imam predsmrtna primera, ki ju opisuje duhovnik Franci Šenk (D. III., 10.).

Etnična identiteta na zavedni in nezavedni ravni

Druga generacija

Med pripadnike druge generacije slovenskih izseljencev v Južni Ameriki štejem tiste osebe, ki so bile dejansko rojene v imigrantski družbi, in tiste, ki so bile rojene v emigrantski družbi, a se je njihova percepcija širšega okolja, kot je družina, začela že v novem, imigrantskem okolju. V to kategorijo zaradi poenostavljenosti klasificiranja uvrščam tudi tretjo generacijo oziroma vse potomce izseljencev.

Za drugo generacijo (na splošno oziroma v primeru, da sta oba zakonska partnerja iz primarne domovine in pripadnika prve generacije) je značilno, da se kmalu po rojstvu znajde pred problemom **dvojnosti socializacije** oziroma inkulturacije. Ker gre v našem primeru za razmeroma sorodni človeški kulturi (»bela« južnoameriška in evropska), so najosnovnejši vzorci obnašanja, ki se jih mora novi član skupnosti naučiti v obdobju primarne in deloma sekundarne socializacije, povsod enaki in zato ne povzročajo težav (prehranjevanje, higienske navade, oblačenje, verizpovedi...). Že zelo zgodaj se začne pojavljati *dvojnost jezikovne socializacije*. Če so se starši odločili, da bodo z otrokom govorili v »njihovem« jeziku, je novi član družine socializiran na ta način vse do stika z »zunanjim« svetom. Takrat ugotovi, da za določeno stvar obstaja več izrazov. Ta trenutek je lahko težek in nerazumljiv, povzroči pa lahko tudi patološke pojave.⁵⁸

Podobno problematično je srečanje z drugače govorečimi in inkulturiranimi vrstniki na dvorišču, v šoli. Večinoma pa je samo srečanje in prilagajanje v kontekstu identitete manj problematično (gre prej za tehniko) kot odziv posameznika v smislu identificiranja. Ko otrok ugotovi, da govori drugačen jezik kot vrstniki, učitelji..., opazi, da je tudi sam drugačen. Zaradi želje po integraciji v skupnost vrstnikov (šolski razred...),

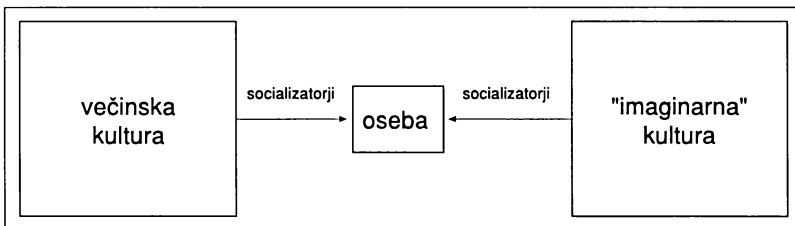
⁵⁸ Pri eni od slovenskih družin sem naletel na triletnega otroka, ki ni hotel govoriti, če pa že je, je mešal španske in slovenske besede. Dvojne jezikovne socializacije očitno ni bil sposoben »razdelati«.

zaradi novih identifikacijskih zgledov se hitro nauči dominantnega jezika in navad ter tako postane del te skupnosti. Pogosto začuti odpor do ohranjanja maternega jezika in tudi doma na vprašanja v slovenščini odgovarja v »novem« jeziku. Začuti torej inferiornost družinskega okolja, ugotovi, da je zanj, za njegov socialni status odločilnejša večinska kultura oziroma njegovo ujemanje z njo. V tem trenutku je pristop staršev tisti, ki odloča o tem, ali bo otrok ohranil vzporedno slovensko identiteto ali se bo popolnoma prepustil asimilacijskim vplivom.

Večina mojih odraslih sogovornikov je poudarila, da je proti koncu pubertete, ko se je končevalo oblikovanje njihove osebnosti, ponovno začutila potrebo po identificiranju s kulturo staršev. Narodnostna identiteta je torej pomenila »piko na i« njihove osebnostne identitete. V nekaterih drugih primerih (glej D. I. 4) so posamezniki hoteli popolnoma pretrgati s kulturo staršev, a se je ta k njim »vmila« čez desetletja, ko so končali glavni življenjski cikel: poročili so se, dobili in vzgojili otroke, dosegli največ, kar je bilo mogoče v službi, se morda že upokojili, skratka dosegli so glavne življenjske cilje in želeli izpolniti življenjski krog. Takrat se je na koncu tega kroga na njihovo presenečenje spet pojavila želja po poglobitvi narodnostne identitete, po »pomiritvi« nekoč konfliktno situacije, po vrnitvi h koreninam.

Tesno povezana s takim občutenjem je želja po obisku rojstne hiše ali kraja staršev, morda tudi želja po učenju osnov pozabljenega maternega jezika.

Osnovna razdvojenost je razdvojenost na »teritorialno« pripadnost oprijemljivemu okolju, v katero se oseba inkulturira, in na pripadnost »imaginarni« kulturi; s slednjo pride v stik predvsem v družini in morda še v izseljenskih društvih, njena glavna značilnost pa je »neoprijemljivost«, lahko tudi mitskost. Od sposobnosti in moči socializatorjev je odvisno, v kolikšni meri bo posameznik prevzel prvo oziroma ohranil drugo obliko, velja pa logično pravilo, da ima večinska družba z manjšanjem vloge družine več možnosti za »uspeh«.

Dvojni socializacijski vpliv na posameznika iz druge generacije

Model ohranjanja etnične identitete

Sledi poskus vzpostavitve modela ohranjanja etnične identitete, temelječega na dosedanjih dognanjih drugih raziskovalcev in mojih izsledkih. Ne pripisujem mu popolnosti, pač pa določeno mero izvirmosti in univerzalnosti.

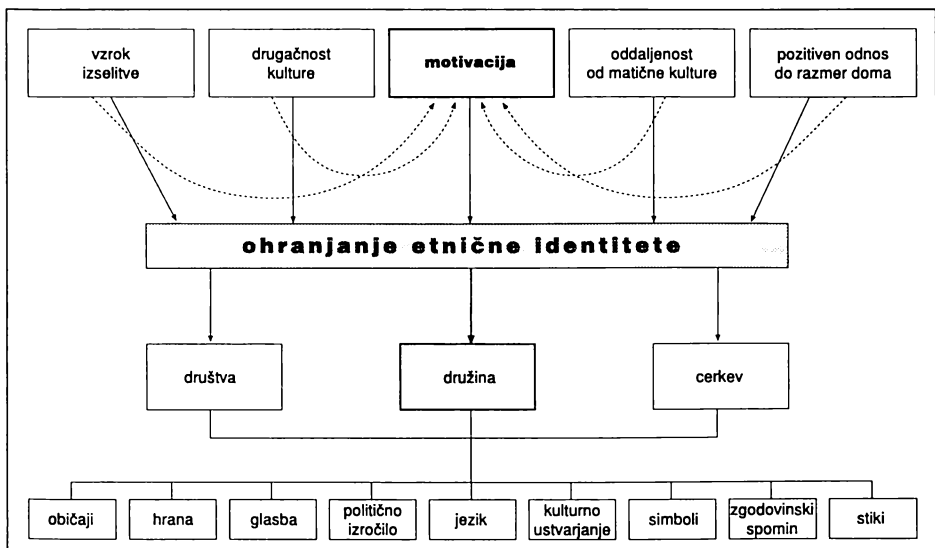
Na ohranjanje (slovenske) »primarne« ali izvorne etnične identitete oziroma etnične identitete prednikov vpliva **možnost motivacije** za ohranjanje, ta pa je posledica:

- (različnih) vzrokov izselitve
- oddaljenosti od matične domovine
- drugačnosti imigrantske kulture
- pozitivnega odnosa do družbenopolitičnih razmer v matični domovini (osamosvojitvev Slovenije)

Med pomembne dejavnike vplivanja na ta proces bi na individualni ravni lahko uvrstili tudi prisotnost endogamije. Izkaže se namreč, da je v veliki večini narodnostno mešanih zakonov možnost asimilacije pri potomcih bistveno večja, še posebej če le-ti nimajo stikov z drugimi socializatorji, razen z enim od staršev.

Etnična identiteta se ohranja v:

- družini
 - izseljenskih društvih in njihovih ustanovah
 - etničnih cervenih ustanovah
- in prek:
- ohranjanja običajev
 - značilne hrane
 - značilne glasbe in plesa
 - gojenja političnega izročila
 - ohranjanja in gojenja maternega jezika
 - kulturnega ustvarjanja
 - ohranjanja in negovanja značilnih simbolov
 - »zgodovinskega spomina«
 - stika s primarno domovino

V poglavju B sem pisal o razlikah v **vzrokih izseljevanja** med različnimi »valovi« slovenskega izseljenskega življa v Južni Ameriki. Od vzroka izselitve je odvisna tudi **motivacija** za ohranjanje primarne identitete pri potomcih. Izseljenci, ki so prišli v novo deželo »s trebuhom za kruhom«, so željo po vrnitvi domov in tudi po prenašanju lastne etnične identitete na potomce ohranili zelo kratek čas, bodisi zaradi preobilice eksistenčnih težav v novi družbi, zaradi nepovezanosti v izseljenske organizacije ali preprosto zaradi pragmatičnega načela popolne integracije v izogib problemom dvojnosti. Prav nasprotno je bilo pri slovenski povojni politični emigraciji, ki je prišla v Argentino »kot na Noetovi barki« in se je nameravala vrniti domov takoj po odpravi njej sovražnega in nevarnega političnega sistema. Vrnitev v domovino v tem primeru ni pomenila le motivacije za ohranjanje narodnostne identitete, ampak celo glavno vezno tkivo in argument za obstoj in način življenja te skupnosti (pri čemer ne zanemarjam dejstva, da je v Argentino prišlo veliko *družin*, ki so kot take uspešneje prenašale slovenstvo na potomce).

V bistveno **drugačnih družbah** se priseljenska skupnost lažje upira asimilaciji že zaradi npr. rasnih razlik, ki jo delajo drugačno od okolja. Tako Nizozemci (Buri) in Angleži v Južnoafriški republiki nikoli ne bodo enaki »Južnoafričani« kot črnsko prebivalstvo, pa čeprav gre tudi pri njih že za drugo, tretjo ali četrto generacijo.⁵⁹

Nasprotno so razmere pri npr. slovenskih izseljencih v kulturno sorodnih družbah, kot so Nemčija, Francija, Švica, Švedska, pa tudi Hrvaška in Bosna in Hercegovina. Kulturna podobnost je razmeroma velika, zato »obrambni mehanizmi« odpovedo in etnična identiteta se pri potomcih izgubi oziroma spremeni.

Ob strani bi lahko temu opažanju dodali tudi prednost in hkrati slabost majhnosti neke izseljenske skupnosti. Z majhnostjo sicer naraste možnost hitreje asimilacije, a hkrati zraste samoobrambna enovitost/kompaktnost, »žilavost«. Tako so npr. Italijani v Argentini sicer res nosilci oblikovanja večinske kulture, a ker zaradi tega nimajo občutka potrebe po samoobrambi, je stopnja asimilacije (v resda podobno, pa vendar ne enako kulturo) pri njih zelo visoka.⁶⁰

Z **oddaljenostjo** od matične domovine takšna samoobrambna zavest izseljenske skupnosti naraste. Zaveda se »nevarnosti« asimilacije, zato se hitreje zapre sama vase, skrbno pazi na ohranjanje kulture pri potomcih, saj se zaveda majhne verjetnosti, še bolj pa težavnosti morebitne vrnitve. Ugotovitev velja seveda le za tisti del izseljenske populacije, ki je blizu organiziranemu društvenemu življenju. Za vse tiste, ki so se kmalu po prihodu v novo domovino »porazgubili«, pa velja ravno nasprotno, torej da so se ravno zaradi izgubljenega upanja po vrnitvi zavestno popolnoma integrirali in asimilirali ter se niso niti trudili, da bi svojo izvorno etnično identiteto prenašali na potomce.

Veliko Slovencev je podleglo vplivom asimilacije prav zaradi neobveščeniosti in zmedenosti. Njihovi starši so govorili slovensko, a Slovenije kot države nikjer ni bilo.

⁵⁹ Seveda smo takoj spet pri problemu mešanih zakonov, ki pa jih prav v tej državi ni veliko.

⁶⁰ Leta 1986 je bilo v Argentini 1.139.700 Italijanov in 6 milijonov potomcev, kar predstavlja v 35-milijonski državi četrtino vseh tujcev. (*La comunita Italiana all'estero* 1990, 185)

Ob tem podatku velja dodati, da jih je bila večina z območij Sicilije, Kalabrije in Furlanije-Juljske krajine, torej je med njimi gotovo skritih veliko slovenskih imen.

Tudi ko se je oblikovala Jugoslavija, se mnogi z njo niso mogli identificirati, saj niso razumeli njene geopolitične strukture, še posebej ne, ko so npr. prišli v stik z izseljenski-mi društvi Hrvatov ali Srbov in so ugotovili, da gre za drugačno kulturo in jezik. Niso vedeli, s čim naj se pravzaprav identificirajo. Veliko je bilo tudi takih, ki so gojili negativen odnos tako do same države Jugoslavije, kot do družbene ureditve, ki je vladala v njej po drugi svetovni vojni. Mnogi Slovenci so tako zapustili društvo Triglav v Rosariu, ko je to postalo jugoslovansko. S tem so se pretrgali zadnji stiki s slovenstvom.

Izjemno pomembna je bila osamosvojitve Slovenije; ta dogodek so mnogi označili kot prelomnico v njihovem doživljanju lastne narodnostne identitete, saj je napol imaginarna slika deželice pod Alpami dobila prijemljivo »podobo« v obliki državnosti. S tem in pa s spremembo ekonomsko-političnega sistema se je odnos do matične domovine izkristaliziral in postal dokončno pozitiven.

Med naštetimi socializatorji (cerkev, društvo, družina) je na prvem mestu *družina*, saj je edino tam mogoča že primarna etnična socializacija v kulturi staršev. Pojavlja se kot glavni in pogosto tudi neodvisni dejavnik, kajti precej je družin, v katerih gojijo slovenstvo brez pomoči društev in slovenske katoliške cerkve, obratnih slučajev pa ni oziroma so izjemni. V družini oseba najprej doživlja procese identifikacije z zgledevanjem po vzornikih - starših, nauči se značilnih vzorcev obnašanja, jezika, razmišljanja, posluša in morda poje pesmi staršev, torej njihove izvire kulture itd.

Izseljenska *društva* in (etnična katoliška) *cerkev* imajo mobilizacijsko vlogo predvsem pri članih družin, ki same niso sposobne vzdrževati želene ravni identitete pri potomcih, pomenijo pa tudi poligon za ustvarjalnost tistih, katerih primarna identiteta je tako močna in ekstrovertirana, da jim samo »družinsko« slovenstvo ne zadošča in zato tovrstno »energijo« sproščajo v društvih ali drugih ustanovah. Le-te imajo specifično vlogo nadomestka za pravo domovino (predvsem pri prvi generaciji), s svojo prostorsko navzočnostjo fizično utelešajo teritorij domovine in s tem zmanjšujejo pomanjkanje »oprijemljivosti« (pri drugi generaciji). Društva in tudi cerkvene ustanove so najvidnejši element slovenstva, saj gre pač za javne ustanove z naslovi, komunikacijskimi možnostmi, predvsem pa z namenom opozarjanja nase oziroma na svojo izvorno kulturo. V teh ustanovah se prek šolstva, proslav, srečanj itd. gojijo predvsem zgodovinski spomin, miti, simbolika (petje himne, slovenski prazniki...), udejanja se potreba po gojenju značilne glasbe, plesov, hrane, v njih gostujejo kulturne in druge skupine iz domovine, so izvor nastanka izseljenskih množičnih medijev, nudijo vzporednico šolski socializaciji dominantne kulture..., predvsem pa so prostor, kjer se izseljenci oziroma potomci čutijo enake med enakimi, za določen trenutek pretrgajo z dvojnostjo svoje izseljenske situacije.

Cerkev dodaja narodnostni pripadnosti element religioznosti, posameznik pa ga pogosto poistoveti z elementom etničnosti, včasih v ekstremnem smislu krilatice: »Dober Slovenec je dober kristjan« oziroma »Samo veren Slovenec je pravi Slovenec«. Pogosteje je slovenska molitev v izseljenstvu pomenila stik z izvornim nezavednim, saj so bile molitve med prvimi stvarmi, ki so se jih izseljenci (prve, pa tudi druge generacije) naučili v maternem jeziku. O politični vlogi vere več v podpoglavju o identiteti pri drugi generaciji SPE.

Ob koncu poglavja naj omenim še primerjavo z izseljenci v ZDA (Šušel, 109 - 127); njihov socialni položaj v novi družbi je bil za razliko od Slovencev v Južni Ameri-

ki na bolj inferiorni ravni, saj je bila razvita ameriška anglofonska kultura do prišlekov selektivna in segregacijska. Čeprav so tudi rojaki v Argentini v obdobju med vojnama doživeli zmerjanje in zaničevanje, pa je bila njihova pozicija vendarle bližja enakosti z drugimi številnimi priseljenci. Ta kultura je priseljence namreč potrebovala bolj kot servenoameriška.

Povojna slovenska emigracija je bila intelektualno zelo močna in je v imigrant-sko družbo prišla ter se tam vedla celo kot superiorna.

Kvalitativne ravni občutenja etnične identitete

Na osnovi lastnega modela iz leta 1993 skušam oblikovati najznačilnejše vrste ali ravni občutenja etnične identitete pri pripadnikih generacij potomcev slovenskih izseljencev. Sledijo si po intenzivnosti, čeprav je njihova značilnost, da se med seboj tudi prepletajo, da so elementi ene ravni lahko navzoči tudi pri drugi in obratno. Kot sem poudaril že prvič, ne gre za moralno vrednotenje »razvrščenih«, ampak zgolj za poskus prikaza značilnih ravni s predpostavko, da je vsaka od njih največ, kar posameznik v lastnem družbenem kontekstu zmore, oziroma da je do stanja, v katerem se nahaja, prišlo po spletu vrste okoliščin. Tako na primer ne gre za slabšalni pridih pri »najnižji« - »identifikacijski« stopnji identitete, pa tudi ne za občudovanje ali »čudežnost« preselitve v Slovenijo kot najvišje ravni. Logično je tudi, da »višja« raven vsebuje večino »nižjih«. Glavna je delitev na vidni in nevidni del »ledene gore« - viden je tisti del, ki je raziskovalcu dostopen. Lahko sem zadovoljen z dejstvom, da mi je nekajkrat uspelo pokukati tudi »pod gladino«, saj sem prišel v stik z nekaj osebami, ki sicer nimajo nika-kršnih stikov s slovenstvom.

V nadaljevanju bom opažanja po posameznih kategorijah slovenskega izseljens-tva v Južni Ameriki uskladil z naslednjimi poimenovanji:

1. Identifikacijska identiteta
2. Odprtost
3. Folkloro-simbolna identiteta
4. Klubska identiteta
5. Želja po pridobitvi (slovenskega) državljanstva in učenju jezika
6. Mobilizacijska identiteta
7. Obiskovanje, redni stiki z izvirmo domovino
8. Govorjenje in gojenje maternega jezika
9. Odločitev o preselitvi v izvirmo domovino

ad 1.) Tej kategoriji pripada velik del celotne populacije »oseb slovenskega porekla«; gre za osebe, ki jih raziskovalec običajno ne doseže, saj nimajo stikov s slovenstvom ali niso pripravljeni razpravljati o tematiki, ker jih ne zanima (predstavljajo nevidni del »ledene gore«). Vedo, odkod izvirajo njihovi predniki (vsaj po imenu države ali kraja), sicer pa se v popolnosti identificirajo z novo oziroma zanje edino primarno kulturo in jim ostajajo le še nekateri podzavestni vedenjski vzorci, značilni za izvirmo kulturo (pogosto se prekrivajo z značajskimi potezami).

Slednje bi lahko pripisali tudi tistim, ki ne vedo za svoj narodnostni izvor, in tudi teh je nekaj.

- ad 2.) V to kategorijo bi lahko uvrstili vse tiste, ki se sami označujejo za »potomce Slovencev« ali celo »Slovence po rodu«. Navadno poznajo življenjsko zgodbo oziroma zgodbo o priselitvi njihovih prednikov in občasno izrazijo željo po vzpostavitvi tesnejšega stika z izvorno domovino, morda celo po obisku. Kategorijo bi lahko označili tudi kot pripravljenost ali odprtost do sprejemanja etničnih korenin. Dlje od tovrstne »odprtosti« navadno ne pride, saj njihova slovenska identiteta ni tako močna, da bi jih motivirala k večjemu naporu, da bi torej poiskali stik s slovenstvom ali celo začeli dejavno sodelovati na tak ali drugačen način. Predstavljajo večino celotne (»dosegljive«) slovenske izseljenske populacije tudi v svetovnem merilu. Zanimiv je oris izginjanja slovenske »duše« Jožeta Žoharja iz Avstralije - besedilo bi brez zadržkov lahko prenesli tudi na večji del Južne Amerike: *...Naša duša na peti celini - če malce folklorno poenostavim - je zadušena s poticami in kranjskimi klobasami. Revica je preplesala toliko veselje in predihala toliko vinskih hlapov, da so ji odpovedale že tako rahitične noge, sedaj pa vsa naveličana in utrujena le še pada, pada...*
Mi se bomo sicer še dokaj hitro umirili po raznih avstralskih 'britofih' in upepeljevalnicah, na žalost pa bomo vzeli s seboj tudi svojo slovensko dušo. Kajti ko nas kmalu več ne bo, od kod in čigava bo duša, ki se bo naselila po cerkvah in domovih - pa smo jih z ljubeznijo, z žulji gradili, da bi v njih naša živela in nas preživela? Pa ne bo? (Žohar 1996, 34)
- ad 3.) Folklorno-simbolna identiteta je v glavnem že »nad gladino«, saj imam v mislih predvsem občasno udeležbo slovenskih prireditelj, običajno osredotočenih na značilno glasbo in hrano. Gre torej za pasivno spremljanje »slovenstva«. Navadno te osebe obvladajo vsaj katero slovensko besedo, udeležbo na prireditvah pogosto razumejo kot nekakšno dolžnost do lastnih korenin, nekateri na globlji ravni pa načrtujejo tudi obisk v Sloveniji.
- ad 4. »Klubska« identiteta je nov izraz, za katerega sem se odločil po zadnjem obisku v nekaterih slovenskih izseljenskih društvih, v katerih deluje izključno druga ali že tretja generacija. Formalno je ustanova seveda slovenska in deluje v imenu slovenstva, vendar sem po druženju in pogovorih s člani ugotovil, da v klub prihajajo zaradi skoraj družinskega vzdušja in dogajanja, pogosto omejenega na športne dejavnosti. Uvrščeni v to kategorijo bi v primeru, da bi njihov (slovenski) klub razpadel, ne odšli v drugega, tudi če bi imeli možnost. Njihovo slovenstvo torej temelji na pripadnosti (slovenskemu) klubu.
- ad 5.) Na željo po pridobitvi slovenskega državljanstva sem naletel tudi pri »pripadnikih« druge kategorije in vseh naslednjih. Gre za simboličen pomen, ki ne zahteva preveč truda, predvsem pri tistih, ki na simboliko veliko dajo, pa igra veliko vlogo, še posebej če so njihova prizadevanja neuspešna in državljanstva morda celo ne dobijo. Verjetno je odveč posebej poudarjati, da se je pojem pojavil šele z osamosvojitvijo Slovenije, kajti prejšnje (jugoslovansko) državljanstvo je imelo povsem drugačne konotacije. Nekoliko manj je izrazita želja po učenju slovenskega jezika, predvsem zaradi

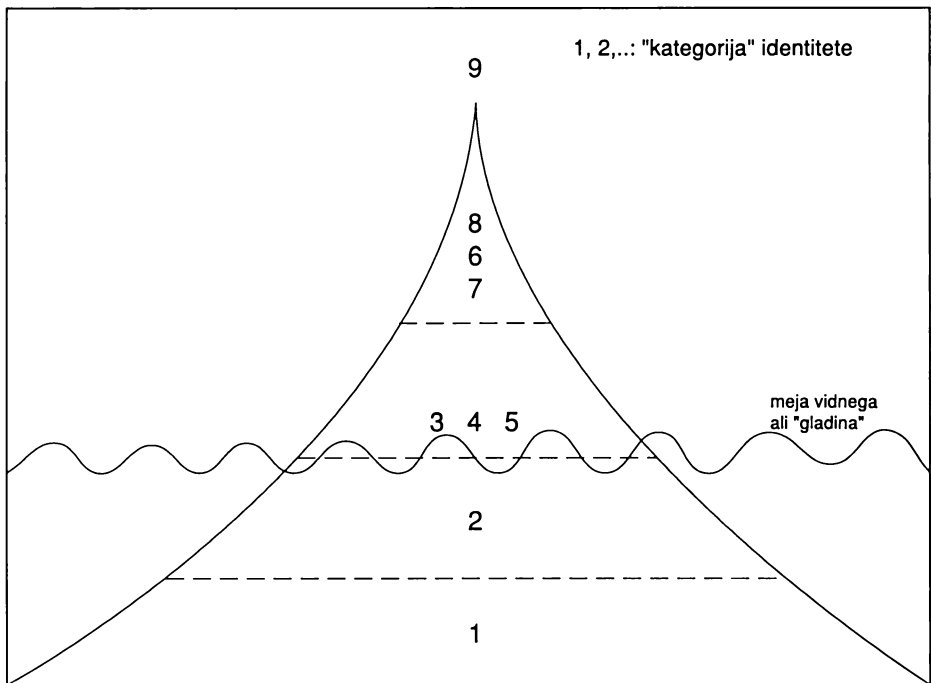
težavnosti in zaradi problematičnosti same izvedbe tega »projekta« (težave s časom, voljo, iskanjem učiteljev...).

- ad 6.) Identiteta se imenuje mobilizacijska, ker posameznika »mobilizira«, spodbuja k aktivnemu sodelovanju v izseljenski skupnosti oziroma delovanju v duhu slovenstva. Gre za osebe, ki so v vodstvih slovenskih ustanov ali ki vsaj sodelujejo pri izvedbah prireditev, bodisi s petjem v zboru, pripravo razstav, udeležbo pri šolanju, sestankih... Tovrstna raven zahteva veliko stopnjo posameznikove pripravljenosti in identifikacije vsaj (ali celo predvsem) s klubom (ad 5.), če že ne z izvirmo kulturo.
- ad 7.) Redne stike z domovino imajo tudi tisti, ki niso aktivni v društvih, ki si ne želijo državljanstva itd., pa vendar to kategorijo uvrščam razmeroma visoko, saj gre za samo zanimanje in za neposredno povezavo s primarno domovino. Za vzpostavitve take zavesti je potrebna močna prisotnost izvirne emigrantske identitete in obratno. Brez stikov ali obiskov izvorna identiteta izgubi svojo realno, »prijemljivo« podlago, ostane na ravni »mita« in je zato močnejše izpostavljena asimilaciji, izginjanju.
- ad 8.) Čeprav je uvrščen v vrh »lestvice«, je jezik nekoliko odvisen od udejstvovanja v izseljenskem društvu, celo od udeležbe v slovenski šoli. Glavno vlogo pri ohranitvi jezika, predvsem pri ohranitvi njegove »živosti« (torej da posameznik razume globlji pomen določene besede, da zna tudi »čutiti v slovenščini«), ima družina. Srečal sem veliko mlajših oseb, ki so govorile slovensko, vendar na enak način, kot bi govorile angleško, francosko ali kateri koli drugi tuji jezik. Če jezik torej nima temeljev v vsakdanji rabi v družini, govorec izgubi »etnični« odnos do njega, s tem pa tudi samo znanje jezika izgubi svoj pomen, razen seveda »tehničnega«, v primeru obiska v Sloveniji. Prav v zvezi z vprašanjem ohranjanja jezika v izseljenski skupnosti je bilo v nekaterih društvih veliko razprav in nesoglasij (o tem tudi v poglavjih B na več mestih ter v poglavju D. I.). Večina slovenskih izseljenskih društev v Južni Ameriki se srečuje z izginjanjem slovenščine in išče poti za ohranitev etnične identitete na ravni brez jezika.
- ad 9.) Za preselitev v domovino staršev se odločijo predvsem tiste osebe, v katerih izvorna etnična identiteta občutno »pretehta«, prevlada nad občutkom pripadnosti večinski kulturi. Poleg tega je potrebna tudi velika mera pustolovstva, saj je vsaka taka preselitev lahko tvegano početje, pogosto povezano z razočaranji in neuspehi. Lahko ugotovim, da je pri večini šlo za poskus pretrganja z dvojnostjo oziroma s konfliktnostjo »razdvojene« situacije. Opredmetiti in s tem osmisлити so hoteli sprva le polresnično, pa vendar vsakodnevno navzočnost slovenstva v njihovem življenju. Odločili so se za izpolnitev neizpolnjene polovice njihove osebne identitete.

V tem trenutku v Sloveniji stalno živi več kot 100 oseb slovenskega porekla, večinoma rojenih v Argentini, nekaj pa je bilo tudi takih, ki so se po krajšem času odločili, da se vrnejo v družbo, v kateri so bili rojeni.

Pojavne oblike ohranjanja izvirne etnične identitete lahko prikažemo tudi drugače. Razdelimo jih na ohranjanje, ki se kaže in vzdržuje prek:

- nezavednih vedenjskih vzorcev
- hrane
- glasbe
- društvenega življenja
- jezika

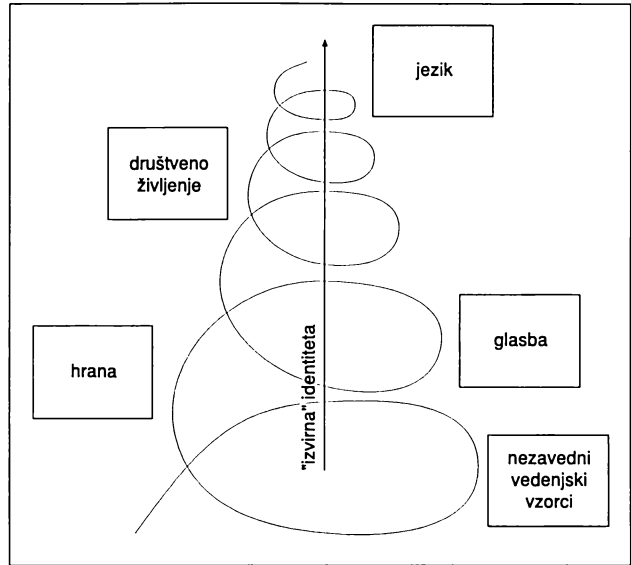

»Ledena gora«

O **nezavednem prenašanju kulturnih vzorcev** na potomstvo je že precej napisanega; dejstvo je, da se mentaliteta, nekateri subtilni vedenjski vzorci, povezani z izvirno kulturo, ohranjajo najdlje, njihova opaznost pa je odvisna predvsem od tega, kako močno drugačna je imigrantska kultura.

Značilna **hrana** je lahko navzoča daleč v generacije potomcev, ker je pač dobesedno najbolj oprijemljiva. Skoraj vzporedno lahko postavimo še **glasbo** - mnogi potomci slovenskih izseljencev v tujini se identificirajo predvsem s polko. Oboje se najpogosteje vzdržuje v izseljenskih **društvih**, ki pa počasi izgubljajo značilno etnično noto in se spreminjajo v »klube«, kjer se gojijo razne pritočasne dejavnosti; vprašanje je, koliko časa še v imenu slovenstva. (To opažanje velja predvsem za društva »medvojnih« izseljencev.) Velik pomen imajo simbolika, rituali, mitične razsežnosti skupnega zgodovinskega spomina, a skoraj samo še pri društvih pojovne SPE.

Pojavne oblike ohranjanja izvirne etnične identitete

Precej bolj vsestransko je vprašanje **jezika**, ki zaradi pomanjkanja dotoka novih izseljencev iz Slovenije odmira. Navzočnost jezika izvorne kulture je pokazatelj stopnje navzočnosti izvirne etnične identitete. Z njegovim izginjanjem pa bo izginila tudi njegova vloga, saj etnično vprašanje na ta način pri večini ne bo več »merljivo«.

Značilnosti glede na vzrok preselitve prednikov

Prehajam na sintezo v poglavju B zapisanih opažanj s študijskega potovanja. Ker je bila ciljna populacija že »razdeljena« po zemljepisnem in vzročnem kriteriju, se tudi pričujoče poglavje drži teh značilnih kategorij, predvsem klasifikacije oziroma značilnosti glede na vzrok in čas preselitve prednikov.

Tako sledi poskus rekonstrukcije ohranjanja izvirne etnične identitete pri potomcih treh največjih »valov« izseljevanja v Južno Ameriko:

1. prvi val: obdobje od druge polovice 19. stoletja do začetka 20. stoletja
2. drugi val: obdobje med svetovnima vojnama
3. tretji val: poveljna politična in ekonomska emigracija

Prvi val

Za to obdobje je značilno izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja v Brazilijo, deloma tudi v Argentino, glavni vzrok pa je bila lakota v domačem okolju. Zaradi neobstajanja Slovenije kot države in zaradi pomanjkljivega beleženja preseljevanja je nemogoče ugotoviti natančnejše številke in druge kategorije. Zato se moramo zadovolji-

ti s podatki, zasnovanimi na ustnih in pisnih pričevanjih posameznih izseljencev ali njihovih sorodnikov oziroma na sekundarnih pisnih virih. Starostna struktura je bila zelo raznolika, saj je večinoma šlo za cele družine, izobrazbena stopnja je bila nizka, v glavnem so to bili kmetje, naseljevanje je bilo neorganizirano in razpršeno, predvsem po osamljenih kmetijah in plantažah v notranjosti dežel. Tudi socialna raven po prihodu v imigrantsko okolje se ni bistveno izboljšala od tiste v izvorni domovini, zato se je del priseljencev vrnil, preostali pa so imeli veliko preveč eksistenčnih težav, da bi si lahko privoščili še zavestno ohranjanje matične kulture. Zaradi nerazvitih komunikacij so se hitro pretrgali tudi stiki z domovino. Vzgoja v družinskem krogu je sicer še nekaj časa potekala v slovenstvu, pri novorojenih pa že manj, saj so se tudi starši navzeli nove kulture in se pragmatično prilagodili razmeram. Izvirna identiteta se je torej v nekaterih primerih ohranila do druge generacije, v naslednjih pa že ne več. Od te skupine, ki v skupni masi slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki predstavlja do 15 odstotkov, se do današnjega dne ni ohranilo tako rekoč nič, razen priimkov, morebiti ohranjenih pisem, fotografij in redkih posameznikov iz tretje in četrte generacije, ki sploh vedo za izvor svojih prednikov.

Drugi val

V poglavju B sem že razpravljal o političnosti te emigracije. Uveljavilo se je sicer pojmovanje »ekonomska« emigracija, a če se spomnimo, kolikšno vlogo je pri odločanju o izselitvi imela prepoved javnega izražanja (petja, molitve...) v slovenščini, potem lahko govorimo o razmeroma značilnem političnem izseljenstvu. Razložek je le, da v tem primeru ni šlo za kakršno koli politično prepričanje, zaradi katerega bi se oseba izselila, ampak za odklanjanje vsiljene okupatorjeve (politične) kulture. Take osebe so raje kot trpljenje na domači zemlji izbrale odhod v neznano, pa čeprav jih je v tujini čakal hud kulturni šok. Pri tej populaciji lahko na podlagi pisnih in tudi že ustnih virov ugotovim, da je šlo za bistveno močnejše izoblikovano narodnostno pripadnost kot pri prvem valu. Konec koncev je bila prav ta glavni vzrok preselitve, poleg seveda velike ekonomske stiske. Značilno je, da je v obdobju prihoda v imigrantsko družbo (večinoma v Argentino, a tudi v Urugvaj, Venezuelo in Brazilijo) v svetu in tudi v tej družbi vladala huda recesija. Priseljenci so se morali tudi na novih tleh spopasti s pomanjkanjem dela, težavnost novega začetka pa je pogosto še povečala nizka raven izobrazbe. Kljub temu se je bila ta slovenska emigracija že zaradi svoje številčnosti (v Argentini okoli 25.000) kmalu sposobna organizirati in je ustanovila več izseljenskih društev ter tudi šole. Kljub razmeroma majhnemu deležu narodnostno in društveno aktivnih je bilo pasivno sodelovanje razmeroma močno. Za razliko od prvega vala je bila ta skupnost že politično razdeljena, kar je kvarno vplivalo na kakovost ohranjanja narodnostne identitete. Političnost je bila navsezadnje vzrok (seveda skupaj s trenutno vladajočim desničarskim režimom) nekajletne zamrznitve slovenskega narodnostnega življenja v Argentini.

Danes je ta skupina navzoča v nekaj društvih, ki se spopadajo z velikimi eksistenčnimi težavami. Prva generacija (iz)umira, druga pa je razmeroma maloštevilna, vsaj njen dejavni del. Vseeno se še vedno najde nekaj zanesenjakov iz druge ali celo že tretje generacije, ki so pripravljene nadaljevati z delom društva in na novih temeljih

ohranjati slovensko identiteto. Gre za nekakšen preporod slovenske identitete pri generacijah potomcev, ki sovпада s slovensko osamosvojitvijo in tudi s predajo društvenih dejavnosti s prve na drugo generacijo. Pišem predvsem o društveni obliki ohranjanja identitete, saj ostalih skoraj ni več. Pripadniki te skupine so doma predvsem člani dominantne družbe, nekateri svoje korenine izpričujejo s slikami, spominki, kaseto.. iz domovine staršev. Slovenski jezik je prej izjema kot pravilo, zna ga le še nekaj deset oseb. Prihodnost vidijo v gojenju slovenske kulture v raznih drugih oblikah, saj se zdi »spopad« s samim jezikom vnaprej izgubljen.

Tretji val

Slovenska povojna emigracija (značilno politična, lahko bi rekli tudi begunska), ki je našla zatočišče predvsem v Argentini (6.000-7.000), je časovno in kakovostno najbližje slovenstvu. Kot sem v obširni razpravi ugotovil že v poglavju B, gre vzrok za to pripisati specifičnosti njene situacije, ki jo lahko strnem v nekaj točk:

1. skupen prihod
2. organiziranost, kompaktnost/enovitost
3. narodnostno-politična motivacija
4. mit o vrnitvi
5. izobrazba

SPE je svoje izseljenstvo začela že v begunskih taboriščih, kjer so organizirali prve šole in kulturne skupine, deloma pa tudi že izoblikovali politično-organizacijsko vodstvo. Ob skupnem prihodu v Argentino se je skupnost zaradi samopomoči, močne in številne intelektualne elite ter razmeroma strnjene naselitve hitro znašla in si opomogla ter se samoorganizirala. Ker so imigrantsko družbo razumeli kot zgolj zatočišče pred skorajšnjim povratkom (mit o vrnitvi) domov, se niso integrirali v le-to na način, na kakršen bi se v »običajnih« emigrantskih okoliščinah. Občutku začasnosti se je pridružil še občutek superiornosti, saj so jih kot prišleke iz Evrope in kot sposobne delavce spoštovali in resneje obravnavali kot domačine hispanoameriškega porekla.

Visoka organiziranost kulturnega in šolskega življenja, bistvenega za ohranjanje narodnostne identitete, je temeljila na močnem ideološkem naboju, temelječem na zvestobi slovenstvu in katoliški veri ter zasnovanem na ideologiji protikomunizma in na (ustvarjajočem se) »mitu o mučeništvu« - zvestoba spominu na med in po vojni pobite tisoče domobrancev je osrednja os zgodovinskega spomina te izseljske skupnosti. Na naštetih postulatih je temeljilo tudi moralno sankcioniranje oziroma stigmatiziranje tistih, ki so se »preveč« vživali v novo skupnost ali se celo poročili z argentinskim partnerjem. Endogamija je bila prav tako eden večjih dejavnikov ohranjanja izvorne identitete.

Čeprav pišem o svojevrstni izoliranosti, velja poudariti, da so člani te skupnosti hkrati spoštovali državo, ki jih je sprejela, in ves čas dejavno sodelovali v njenem družbenem življenju. Integriranosti kot obliki akomodacije v tem primeru ni sledila asimilacija, vsaj ne v veliki meri in (še) ne pri prvi in drugi generaciji. Tako rekoč vsa druga generacija je bila rojena v družinah s slovenskima partnerjema, zato sta bili vsa primarna in deloma sekundarna socializacija usmerjeni v ohranjanje slovenske kulture. Pri drugi

generaciji se srečamo z že poudarjenim vprašanjem *dvojnosti* narodnostne identitete, saj sekundarna socializacija poteka na dveh ravneh: v šoli oziroma večinski družbi in v mikrookolju slovenskih društev in družin.

Pripadniki druge generacije so že rojeni v argentinski(-o) družbi(-o) in je zato ta zanje (tudi) domovina. Mita o vrnitvi ne razumejo več resno, saj domovino staršev poznajo večinoma kot imaginarno podobo iz pripovedovanj in knjig, morda celo tudi kot stvarno deželo, ki so jo obiskali, a nikoli niso v njej živeli. Čeprav je zvestoba slovenstvu na izjemno visoki ravni, so pri njihovih potomcih, torej pri tretji generaciji, že vidni sledovi vplivov asimilacije. Delež tistih, ki govorijo slovensko in tudi razumejo konotacije tega jezika, je čedalje manjši, slabi pa tudi ideološka energija skupnosti kot »politične« skupnosti. Zunanjega sovražnika - komunizma - formalno ni več, saj je v Sloveniji nastopil politični sistem parlamentarne demokracije. S tem se je razblinil mit o vrnitvi (vsaj teoretično se lahko vsakdo vrne, vendar ni več pravega zanimanja, niti med pripadniki prve generacije ne). Kršenje nekoč poluradnega pravila endogamije ni več redkost in to dejanje tudi ni več ovrednoteno tako moralno negativno kot pred leti.

Ugotovim lahko, da se ta skupnost trenutno ukvarja z vprašanjem prevrednotenja lastne emigrantske resničnosti. Izgubljata se velika postulata *političnosti* in *jezika*, prav od teh pa je odvisen način delovanja skupnosti v prihodnje.

Pri tem valu lahko še govorimo o ohranjanju slovenske narodnostne identitete zunaj društva, v družini in pri posameznikih, v nekaterih primerih celo pri drugi in tretji generaciji. Pa vendar; če ugotovitve zaokrožim z znano mislijo iz izseljenskih vrst, da je »domovina naša mati, tujina pa nevesta«, moram temu dodati še način razmišljanja iz vrst potomcev slovenskega izseljenstva, ki naj mu nadenem obliko sorodne prisposode: »Južna Amerika je naša mati, Slovenija pa babica.«

Povojna nepolitična emigracija

Glavnina te »skupine« živi v Čilu in Braziliji. Težko jo poimenujem skupina, saj gre za posameznike z različnimi življenjskimi potmi in vzroki preselitve. Do neke mere lahko kot skupni imenovalec označimo ekonomski vzrok, gre pa tudi (in v globljem pomenu predvsem) za osebne vzroke.

Za to razpršeno skupino je značilno predvsem naslednje:

- govorim lahko predvsem o prvi generaciji, saj so to osebe, večinoma prispele v 50. letih kot mlade odrasle osebnosti;
- razmeroma visoka izobrazba ali položaj na družbeni lestvici v imigrantski družbi;
- pogosti stiki z domovino, v ustreznih denarnih razmerah tudi pogosti obiski;
- zakonski partner je praviloma član večinske skupnosti;
- potomci so popolnoma asimilirani in v glavnem ne presegajo ravni identifikacijske identitete;
- zaradi nestrjene poselitve, a tudi značilno individualistične narave izseljencev ni medsebojnih stikov - zato v Čilu ni uspel poskus organiziranja društva, v Braziliji pa je do tega prišlo šele pred kratkim.

C | B | A |

Sklep

Knjiga *Otroci dveh domovin - Slovenstvo v Južni Ameriki* predstavlja skupek opazanj, spoznanj, izkušenj in sklepov, do katerih sem prišel med osemletnim spremljanjem (raziskovanjem) življenja slovenske izseljenske skupnosti v Južni Ameriki.

V začetku knjige sem skušal ob nujnem teoretičnem uvodu - seznanjanju z osnovnimi pojmi, povezanimi s problematiko etničnega vprašanja, identitete in akulturacije - razjasniti problematiko ohranjanja oziroma spreminjanja etnične identitete generacij potomcev (slovenskih) izseljencev na primeru oseb slovenskega porekla v Južni Ameriki. Po zadnjem večmesečnem bivanju med ciljno populacijo, ki bi jo pravzaprav težko imenovali skupina, sem se dokopal do veliko novih opazanj in do utrditve nekaterih starih. Glede na nosilce določenih modelov bi ugotovitve lahko razdelil na dva temeljna dela: na tiste, ki se nanašajo na predvojno slovensko izseljenstvo in potomce, ter na procese znotraj povojne politične emigracije. Iz prvega primera bi lahko izpeljal standardni model akulturiranja neke priseljenske narodnostne skupine in njene inkulturacije skozi generacije, v drugem primeru pa gre za fenomen, za zunajstandardni primer dvojnosti inkulturacije pri potomcih na temelju velike motivacijske energije pripadnikov prve generacije. Vsaka od omenjenih paradigem govori o različnih načinih, hitrostih... asimilacijskih procesov, kljub enakim zunanjim dejavnikom (okolju) in isti etnični pripadnosti, predvsem zaradi različnih *vzrokov* izselitve iz matičnega okolja, *okoliščin* izseljevanja (odsotnost/navzočnost izobražencev, strnjena poselitev v imigrantski družbi...), *sprememb* družbenopolitičnih razmer v *dominantni družbi* v zgodovini, *motivacije* za ohranjanje in prenašanje prvotne etnične identitete na potomstvo... Dodati velja, da gre za populacijo, ki sta tako rekoč od začetka živeli ločeno druga ob drugi. Sodelovati sta začeli šele v zadnjih letih, predvsem po spremembi družbenopolitičnega sistema v izvirni družbi in vodstva v buenosaireškem »primorskem« družtvu Triglav.

Po razmeroma obširni razpravi se mi ob koncu, ko skušam na obravnavano tematiko oziroma ciljno skupino gledati v luči prihodnosti, pred očmi sučeta predvsem dve ključni besedi: političnost in jezik. Slovensko izseljenstvo v Južni Ameriki je bilo, kot kaže večina mojih izsledkov, v veliki meri kompromitirano s **politiko**, bodisi v smislu notranjih nesoglasij in razklanosti bodisi od matične domovine, ki je dolgo sodelovala samo z delom emigracije, po osamosvojitvi in prehodu na večstrankarski sistem pa sicer z vsemi, a v veliki meri predvsem v obliki strankarskega novačenja potencialnih volilcev. Med raziskovalnim delom sem dobil potrditev ugotovitve, da je **jezik** tisti, ki predstavlja najvidnejšo in najbistvenejšo komponento narodnostne identitete, saj je sredstvo komuniciranja posameznika z zunanjim svetom, njegovega izražanja lastnih občutij, sporočil drugim članom neke skupnosti. Tega so se zavedali tudi naši izseljenci, ko so skušali materni jezik ohraniti tudi pri svojih potomcih. Izkazalo pa se je, da je ohranjanje le-

| A | B | C

tega v tujem okolju zelo težavno, še posebej ker tudi samo znanje besed še ne pomeni, da govorec razume njihov globlji pomen. Veliko slovenskih izseljenskih skupnosti je zato nehalo vztrajati pri moralnem vrednotenju (ne)znanja slovenščine, nekatere pa se s tem problemom še soočajo.

Glede na rezultate mojih raziskav, razvidne v knjigi oziroma v njenem dodatku, lahko zaključim, da sta jezik in politika pojma, katerih se bo slovensko izseljenstvo moralo »znebiti« zaradi kontinuitete ohranjanja slovenstva. S tem seveda ne mislim, da bi slovenski izseljenci morali postati nepolitična bitja, saj je človek po svojem bistvu političen, in tudi ne, da bi morali pozabiti slovensko še tisti, ki morda jezik obvladajo.

Slovensko izseljenstvo potrebuje enotno taktiko ohranjanja identitete, zato je potrebna tudi siceršnja enotnost (v različnosti): političnost bi morala biti sekundarnega pomena oziroma ne bi smela vplivati na sodelovanje med društvi ali z matico.

Pozitivna in dobrodošla je ugotovitev, da slovensko izseljenstvo še vedno goji, ohranja slovenski jezik, vendar naj neobvladanje le-tega ne postane ovira za druženje v imenu slovenstva. Poudarek naj bo na slovenski kulturi, izročilu, zavesti. Tisti, ki ne znajo slovensko, ne smejo ostati »zunaj«, saj bi to pripeljalo do prehitrega konca slovenstva v diaspori. Če nekoliko karikiram: po takšni izključevalni logiki bi namreč v dvajsetih letih v slovenskih društvih ostalo le še, denimo, petnajst članov - slovensko bi že govorili, a bilo bi jih le še petnajst...

D

DODATEK

I. Dnevnik s študijskega potovanja po Južni Ameriki od 20. marca do 20. junija 1997

Uvod

Od konca marca do konca junija 1997 sem se mudil na študijskem potovanju po Južni Ameriki. Ker si pri tovrstnem delu lahko le deloma pomagam s pisnimi viri, sta bila torej obisk in samo gibanje med potomci izseljencev nujna; knjiga je na ta način grajena na raziskovalčevi osebni izkušnji, kar je za kulturnoantropološko raziskovanje velikega pomena.

V treh mesecih sem obiskal vsa središča slovenstva razen Caracasa v Venezueli (denarne in tehnične težave oziroma težave s transportom): Buenos Aires, Mendoza, Bariloche, Rosario (Argentina), Montevideo (Urugvaj), Santiago de Chile (Čile) in Sao Paulo (Brazilija). Opravil sem več kot 70 vodenih razgovorov, če ne štejem samega bivanja pri slovenskih izseljencih oziroma njihovih potomcih, seznanil sem se z delom okoli 25 slovenskih izseljenskih ustanov in navezal stike z 20 predstavniki znanstvenih in strokovnih ustanov, ki se ukvarjajo s problematiko izseljenstva in identitete.

Potovanje je bilo zaradi velikih razdalj med mesti naporno, tako psihično kot fizično, saj sem na poti - v avtobusih in avtomobilu - prebil skupaj 190 ur in v tem času prepotoval 10.500 kilometrov (na sedežu v avtobusu sem »prespal« 7 noči), pri čemer ne štejem težavnega in zelo zamudnega premikanja po vsaj 12-milijonskem Buenos Airesu in 20-milijonskem Sao Paulu.

Večkrat se je zgodilo, da sem po na primer tisoč kilometrih vožnje in neprespani noči pač moral slediti dogodkom in priložnostim, se zbrano pogovarjati o zastavljeni tematiki in zvečer vse tudi zabeležiti v dnevnik.

Za potovanje in bivanje med rojaki v Južni Ameriki sem se odločil že ob začetku študija zastavljene tematike. Odločitev se je zdela še toliko bolj samoumevna, ker sem v državah, v katere sem se namenil, že prebil pol leta in sicer v času od oktobra 1990 do marca 1991 in v maju 1996. Čeprav sem bil prvič v teh krajih zgolj in predvsem kot popotnik, je bilo takratno potovanje odločilno za mojo raziskovalno usmeritev v prihodnosti. Ostalo je veliko vtisov in spominov, ki jih zdaj lahko primerjam s sedanjimi.

Gibanje med izseljenci in komuniciranje sta bila tokrat bistveno lažja, saj sta mi bili njihova vsaj do neke mere specifična situacija in »mentaliteta« že znani, kot izjemno koristno oziroma nepogrešljivo pa se je izkazalo tudi znanje španskega jezika. Pri iskanju sogovornikov sem v splošnem naletel na dober odziv, k čemur so veliko pripomogli tudi nastopi v treh slovenskih radijskih oddajah.

Namen potovanja je bil torej gibati se med pripadniki druge generacije slovenskega izseljenstva - opraviti neformalne vodene pogovore in zabeležiti razmišljanja v

zvezi z ohranjanjem slovenske identitete, seznaniti se z delom društev na področju identitete in navezati stike z ustanovami, ki se ukvarjajo s sorodno tematiko kot moj matični ljubljanski Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

Delo je potekalo v zelo različnih okoliščinah, saj sem težil h karseda neformalnim stikom in sem se zato kar najbolj prilagajal, skušal postati del izseljenske skupnosti, prakticirati v socialni antropologiji uveljavljeni metodološki pojem »opazovanja z udeležbo«. To je tudi glavni vzrok, da na primer pogovorov med kosili ali večerjami, pa tudi sicer, večinoma nisem snemal. Pri nekaterih sogovornikih sem imel nekaj začetnih komunikacijskih težav že s tem, ker sem pač iz (nekdaj komunistične in nekaterim še danes sovražne) Slovenije, marsikoga je motilo že občasno zapisovanje misli v beležko, snemanje pa je nekoliko motilo celo osebe, vajene nastopanja v javnosti. V korist sproščene in odprtega pogovora o sicer zelo osebnih in za nekatere intimnih vprašanjih sem največ uporabljal pisanje dnevnika o najpomembnejših opažanjih iz posameznih pogovorov.

Sogovornike sem vpraševal:

- kako, kdaj in zakaj so v Južno Ameriko prišli njihovi starši,
- kakšno je bilo prilagajanje novi domovini,
- kakšna so bila njihova otroška leta: kateri jezik so govorili doma, kakšen je bil odnos okolice do njihove »slovenskosti«, kako so kot otroci prenašali dvojnost inkulturacijskega delovanja,
- kako so svoje slovenstvo »prakticirali«, če so ga, kasneje,
- če so imeli identitetne krize, so kdaj nameravali opustiti slovensko kulturo, jezik, prijatelje...,
- kakšno je bilo prvo srečanje z domovino staršev,
- če se čutijo do določene mere tudi Slovenci in v kakšnem smislu,
- kakšen se jim kot »v izseljenstvu rojenim« zdi smisel ohranjanja slovenske identitete, jezika, itd.

Posebej dobrodošli so bili obiski na domu, saj je bila tako podoba o sogovorniku popolnejša.

Srečeval sem se z izjemno raznovrstno populacijo, od izobražencev do polkvalificiranih delavcev, od zelo premožnih do socialno ogroženih, od otrok do devetdesetletnikov (slednji pripadajo prvi generaciji, vendar so bila njihova pričevanja prav tako zelo dobrodošla), od apolitičnih do skrajno političnih oseb, od tekoče slovensko govorečih do tistih, ki ne znajo niti besede slovensko. Pogovori so potekali bodisi na štiri oči bodisi ob obedu z vso družino, skupino, v slovenščini, španščini in tudi v angleščini (v Braziliji).

Poudariti velja, da tistih, ki so popolnoma asimilirani in nimajo nikakršnega stika s slovenstvom, preprosto nisem uspel najti, saj se je zaradi njihovega neodzivanja izgubila vsaka sled za njimi. Proporcionalno gledano je takih največ, še posebej med pripadniki predvojne emigracije in prvega vala priseljencev v Južni Ameriki na prelomu stoletja.

Pri delu se nisem ukvarjal z zbiranjem arhivskih podatkov o prihodih Slovencev in z ugotavljanjem natančnega števila, saj so se priseljevali v različnih časovnih obdobjih kot državljani različnih držav (Avstroogrske, Italije, Jugoslavije), veliko jih je imelo poitalijančene priimke, po narodnosti ali maternem jeziku priseljenca pa so v različnih državah ob prihodu vpraševali zgolj v različnih krajših obdobjih ali pa sploh ne. V arhi-

vih torej nikjer ni mogoče najti rubrike »priseljenci iz Slovenije«, iskanje med priseljen-
ci iz Italije, Avstroogrske ali Jugoslavije pa bi moralo biti osredotočeno na izločevanje
glede na (bolj ali manj ne-/zanesljivo slovenske...) priimke.

Sicer zastavljena tematika k sreči ni življenjsko odvisna od natančnih kvantitativ-
nih izsledkov, ampak temelji na »kvalitativnih« osebni izpovedih o načinu doživljanja
narodnostne identitete.

Največ časa, približno mesec dni, sem se mudil v Buenos Airesu, kjer živi velika
večina od v literaturi večkrat navajanih 30.000 priseljenih Slovencev in njihovih potom-
cev. Tam sem tudi obiskal največ slovenskih ustanov in opravil večino pogovorov z
osebami z izjemno različnimi življenjskimi zgodbami in čutenjem. Kot precej bolj eno-
vita se je izkazala slovenska skupnost v Montevideu, kjer živijo predvsem potomci pred-
vojnih priseljencev iz Prekmurja in deloma Primorske (o tem več v poglavju B), pa tudi
med izseljenskimi skupnostmi Beneških Slovencev, Prekmurcev in Primorcev v Buenos
Airesu in v milijonskem Rosariu.

Obisk med rojaki v 1.500 kilometrov oddaljenih andskih Barilochah in Mendozi
je koristil predvsem mojemu poznavanju raznovrstnosti povojne politične emigracije.
Opaziti je bilo specifičen razvoj dogodkov, predvsem po slovenski osamosvojitvi, v teh
dveh skupnostih.

V treh mesecih sem se poleg pogovorov s posamezniki, družinami in skupinami
ter predstavniki slovenskih ustanov v Argentini udeležil tudi več slovenskih maš in izse-
ljenskih družabnih in kulturnih dogodkov.

Dnevnik predstavlja osrednjo dokumentacijsko osnovo, na kateri sem gradil opa-
žanja in zaključke, predstavljene v poglavjih B in C, obenem pa mi bo kot raziskovalcu
in človeku ostal drag tudi kot spomin na številna prijateljska srečanja, na ljudi, ki so
pokazali, da imajo široko srce - slovensko ali ne.

Osebe v dnevniku so navedene z resničnimi osebnimi imeni in začetnicami priim-
kov; s celim imenom in priimkom so zapisane le tiste, katerih identiteta je glede na
zgodbo oziroma viden položaj v slovenski skupnosti očitna.

Dnevnik

Buenos Aires

1.

22. marec - Z Mari sva odšla na radio, kjer so naju čakali Marjana ter Ana in Vinko; v radijski oddaji sem pojasnil namen svojega obiska in opozoril, da nisem raziskovalec, ki bi zastavljal ankete in sitna vprašanja, povezana s statistiko, ampak da bi se rad predvsem pogovarjal z ljudmi in sicer z mladimi oziroma rojenimi v Argentini, da bi torej rad (še enkrat, tako kot pred šestimi leti) začutil utrip njihovega vsakdanjika. Na ankete ter take in drugačne raziskovalce so nekateri Slovenci namreč že prav alergični, saj se je že marsikateri tovrstni obisk nazadnje izjalovil in iz raziskave ni bilo nič, ali pa je šlo za novinarje, ki so zadevo pač videli s svojimi očmi. Ali je bil njihov zapis objektivni ali ne, je seveda stvar razprave; za tukajšnje Slovence, predvsem pripadnike povojne emigracije, so bile izkušnje vsekakor v glavnem slabe.

Iz Marjane kar seva želja po odhodu v Slovenijo. Vse prihranke in prosti čas nameni za obisk domovine njenih staršev, tako da je tam skoraj mesec dni vsako leto, in tudi letos gre v maju tja.

Zvečer sva z Mari odšla še v Triglav, kjer so imeli večerjo v čast vsem Jožetom. Bilo je, kot bi prišel domov, med prijatelje, saj so se vsi še dobro spomnili mojega nastopa na koncertu kvinteta Sonček, pa tudi sicer je med njimi nekaj ljudi, ki jim skoraj lahko rečem prijatelji. Tako sem govoril z Okretičem, z Živcem, po mnenju mnogih najzaslužnejšim, da je Triglav spet slovenski, pa s prijatelji, ki so lani gostili kvintet Sonček iz Pivke, s skladateljem Cirilom Krenom, z Danijem in ženo ter s Košancem Vladijem, harmonikarjem, ki se vsakič znova čudi svojim rokam, kako še zmorejo igrati.

Stanje v Triglavu je sicer precej žalostno, saj se dobivajo v glavnem starejši, ki radi zapojejo katero domačo, mladih pa skoraj ni in tudi ne govorijo več slovensko. Če štejem, da je to skoraj vse, kar je ostalo od 25.000-glave priseljske mase, v Argentino prispele med vojnama, lahko Asimilaciji čestitam, saj se bliža izpolnitvi svojega poslanstva. No, to seveda ne pomeni, da Slovencev ni več, ampak da odмира društveno življenje. Veliko je takih, ki poslušajo slovenski radio in je to njihova edina zveza s slovenstvom, veliko je takih, ki ne znajo navezati stikov in jim je to uspelo šele pred kratkim (Gulin, Badalič...), veliko je takih, ki gojijo svoje slovenstvo zase.

Zanimiva je bila izjava nekega Slovenca, ki me je ob odhodu za trenutek ustavil in dejal: »Jaz sem bolj Slovenec kot ti, kajti ti si to sam po sebi, jaz pa sem se moral za Slovenca (slovenstvo) odločiti...«

2

23. marec - V San Martinu smo bili pri blagoslovitvi oljk in butaric ter pri nedeljski maši. Ogromno je bilo dojenčkov, ki so zganjali velik hrup, sicer pa je bilo ljudi razmeroma malo; tako je vsaj ugotovil Milan. Obkrožilo me je nekaj starejših gospodov z že znanimi zgodbami iz medvojne in povojne zgodovine, sicer pa sem uspel spregovoriti nekaj besed tudi z redkimi predstavniki mlajših. Zakonca Škulj ter duhovnik Šenk.

Na družabnem srečanju po maši je bilo opaziti nekakšno okostenelost odnosov med starejšimi, saj so bili prostori pri posameznih omizjih že vnaprej oddani, strastnih kvar-topircev pa kot da ni bilo med nami.

Kosili smo pri Marini sestri, kjer sem se pogovarjal s petimi odraslimi otroki. Vsi govorijo tekoče slovensko, vendar pa ne hodijo več v skupnost (razen najmlajšega, ki je še v slovenski srednji šoli), saj jim ta, tako pravijo, ne nudi ničesar več. Sprva je bila preveč avtoritarna in so jo jemali kot nujno zlo, zdaj pa je v njihovih očeh dobila podobo nečesa umirajočega, del česar ne želijo biti. Vseeno imajo vsi radi Slovenijo in se čutijo v veliki meri Slovence, čeprav vendarle predvsem Argentinec.

Zvečer me je čakal še zanimiv pogovor z Jožetom Z. in njegovo ženo Bernardo. Izkazalo se je, da je marsikdo pravzaprav trpel ob avtoritarnosti slovenske katoliške cerkve in vodstva povojne skupnosti, da bi z manj zapetim vedenjem (npr. prepoved nošenja hlač za ženske v cerkvi, obvezno sledenje ideologiji, cerkvi, poroka s slovenskim partnerjem...) dosegli več sodelovanja. Marsikdo se je zaradi prevelike strogosti odločil za pasivnost ali celo za odhod iz skupnosti.

Jože in Bernarda sta zanimiv par, saj sta bila oba rojena v italijanskih taboriščih in sta imela precej težav s pridobitvijo slovenskega državljanstva. Spadata med zavedne Slovence, se pa zaradi svojega »preddemokratičnega« razmišljanja pogosto nista ujela z željami »vodstva«.

3

24. marec - Proti večeru me je obiskal Valter P., potomec Beneških Slovencev. Že kot zanimiva osebnost je dal tako Mari in Milanu kot meni veliko misliti, saj je skupnost Beneških Slovencev med ostalimi Slovenci zelo neznana. Že ob prihodu je pokazal, da je njegova identiteta drugačna v vseh pogledih. Na Milanova neposredna vprašanja o identiteti in napeljevanje k temu, da bi priznal, da je konec koncev Slovenec, je vedno našel odgovor v drugi smeri. Namreč, pripovedoval je o zgodovini Beneških Slovencev, ki so že od 16. stoletja uživali posebno zaščito beneških dožev. Bili so branilci severne in vzhodne meje ter so si s tem prislužili avtonomijo. Tako je bilo vse do prihoda Napoleona in kasneje države Italije, ki je takoj začela z raznarodovalno politiko; imela jih je namreč za Neitalijane. Valter je prišel v Argentino s starši, star šele nekaj mesecev, in ga torej lahko štejem k drugi generaciji. Ima se predvsem za Slovana in sicer na osnovi zanimive teorije, da je »duh slovanski« tisti, ki nas najbolj povezuje; sam čuti veliko skupnega z npr. Rusi, ko posluša njihovo glasbo itd. Ni Slovenec, ampak Beneški Slovenec, ni Italijan, ampak Slovan. Z mojo pomočjo je svojo beneškoslovensko identiteto definiral kot etnično in ne nacionalno. Ne čuti nacionalizma, ampak korenine, nacionalizem je zanj preveč omejujoč. Govori o »genetični« identiteti.

Zveza slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine v Buenos Airesu je bila ustanovljena in je zgradila svoje društvene prostore leta 1980 in v srednje veliki dvorani se redno zbira okoli 20 do 40 oseb različnih generacij. Ob večjih prireditvah se jih zbere tudi več, še posebej ob štirih glavnih praznikih, ki jih praznuje skupnost: prihod novega leta, dan ustanovitve skupnosti, praznik trgatve in praznik Marije, zavetnice vina (La Virgen de la vendimia). Takrat tudi izide štirijezično glasilo Naš glas s kratkimi prispevki, večinoma prepisanimi ali narisanimi, v slovenščini, furlanščini, italijanščini in španš-

čini. Ob sobotah imajo svojo radijsko oddajo v španščini, pri maši pa se dobijo vsako prvo nedeljo v mesecu.

Na krajšem polformalnem srečanju s sedmimi predstavniki te skupnosti sem slišal še nekoliko drugačna razmišljanja od Valterjevega, ki pa so vsa po vrsti govorila v korist njihovi posebnosti, drugačnosti v odnosu do večine drugih slovenskih izseljenskih skupnosti. Poudarili so pomen diskreditiranega položaja njihove etnične skupnosti v Italiji, saj so že stoletja trpeli diskriminacijo, »naučili so jih sramovati se svojega jezika«. Zato furlanski jezik za silo obvladajo le še najstarejši, pripadniki prve generacije, mlajši morda le še kakšen »živijo«. Izjema je Valter P., ki razume skoraj vse, čeprav ne govori. Kot zunanji opazovalec sem dobil občutek, da gre za precej samosvojo, »trmasto« skupnost, ki zagovarja in brani svojo mikroetnično identiteto in kljubuje občasnim poskusom pomoči večjih, »nacionalnih« izseljenskih skupnosti v strahu pred izgubo lastne etničnosti. Hkrati govorijo o želji po sodelovanju - kar so navsezadnje pokazali že s tem, da so me sprejeli medse - obenem pa se ga bojijo. To je čutiti tako v stiku z italijanskimi kot slovenskimi izseljenskimi društvi. Čeprav so nagnjeni bolj k slovenski kot italijanski identiteti, se bojijo sodelovanja s slovenskimi društvi, ker bi jih ta utegnila »asimilirati«. Zato se tudi ni obneslo sodelovanje z učiteljem in učiteljico glasbe iz vrst poveljne slovenske emigracije. Nekaj več uspeha je imela učiteljica slovenščine, Majda Papež, ki pa se je po nekaj kratkih letih vrnila v Slovenijo.

Zanimiv je bil pogovor z mladima predstavnicama druge generacije, ki sta odločno zanikali pomen jezika pri občutenju etnične identitete. Poudarjali sta drobne stvari, ki določajo neko kulturo - vonj po značilni hrani, razmestitev predmetov v bivalnem prostoru, način gestikuliranja, pitje vina, pomen trgatve, gostoljubnost...

V vseh pogovorih skoraj ni bilo besede o njihovem argentinstvu, kot da je to nekaj obstranskega, samoumevnega. Seveda se imajo za Argentinece, toda govorjenje o argentinstvu je bilo razumeti bolj kot nekakšno teritorialno določenost kot zavestno odločitev oziroma pripadnost.

Končam naj s stavkom Valterja P., ki je bil deležen vzgoje v domačem jeziku, čutil ljubezen staršev do domovine, hkrati pa je moral zaradi svoje etnične pripadnosti v italijansko usmerjenem kolegiju precej pretrpeti: »Ko sem prvič v življenju stopil čez prag hiše, v kateri je živel moj oče, sem se počutil popolnoma kot doma.«

4

25. marec - Ko sem v soboto po slovenskem radiu povedal, s kakšnim namenom sem tokrat v Argentini, se je takoj oglasil Luis G. in izrazil željo po pogovoru. Rojen je v Argentini, leta 1938, in je potomec primorskih Slovencev, tipične predvojne ekonomske emigracije. Lahko tudi ugotovim, da predstavlja skupino slovenskih potomcev, ki so svojo slovensko etnično identiteto že skoraj izgubili (bodisi zaradi odrezanosti od slovenske izseljenske skupnosti, zaradi lastne želje po popolni asimilaciji ali drugih okoliščin), pa so v obdobju slovenske osamosvojitve in hkrati v obdobju zgodnje starosti doživeli nekakšno osebno etnično renesanso.

Starši, doma z Goriškega, so prišli v Argentino leta 1928 in sodelovali v društvu Naš dom. Tako kot večina takratnih priseljencev s slovenskega etničnega ozemlja, so bili razmeroma neizobraženi in so morali v takrat ekonomsko šibki Argentini veliko in

težko delati za preživetje. Vseeno so obiskovali slovensko društvo in tudi z mojim sogovornikom govorili slovensko. Luis ni obiskoval slovenske šole, ker so živeli precej daleč iz mesta, kljub temu pa je slovenski jezik ohranil do 20. leta starosti. V času otroštva se ni čutil pretirano zapostavljenega zaradi svojega slovenstva, saj so bili na ulici vsi otroci priseljencev iz Evrope, torej »gringos«.

K izgubi jezika so veliko prispevale zunanje okoliščine. Ko mu je bilo 17 let, je oče ostal hrom, tri leta kasneje je zbolela in umrla mati. Ob službi, študiju in skrbi za starše je ostalo malo časa za zavestno ohranjanje jezika, ki se je tudi doma izgubljal zaradi pomanjkanja komuniciranja. Stikov s Slovenci je bilo čedalje manj, nazadnje le še nekajminutni obiski prijateljev pri bolnem očetu.

V slovenstvu se je začel počutiti neudobno, zato se niti ni več trudil ohranjati stikov s skupnostjo, ampak je zavestno »skočil« v argentinsko kulturo. Čeprav je službeno sodeloval tudi s Slovenci, se v življenje izseljenske skupnosti preprosto ni hotel vključiti, čutil je nekakšno medkulturno napetost. Jezik je pozabil, identiteta pa je na nek način ostala, »saj tega ne moreš enostavno izklopiti«. Še vedno je v radijskih poročilih čakal na morebitne novice o domovini, a ker se na tleh nekdanje Jugoslavije ni nikoli dogajalo nič posebnega, tudi novic ni bilo. Stvar se je spremenila s padcem Berlinskega zidu in začetkom vrenja v Vzhodni Evropi. Takrat je postal pozornejši in ko se je začelo osamosvajanje Slovenije, je njegov občutek pripadnosti strmo naraščal.

Neko soboto je po naključju naletel na slovensko radijsko oddajo in jo nato poslušal večino sobot, z vsem srcem se je udeležil tudi manifestacij v središču Buenos Airesa v času slovenske osamosvojitvene vojne, ker nima videa, je fotografiral tanke v Sloveniji na televizijskem zaslonu. Vse je doseglo višek, ko je neko soboto na slovenskem radiu slišal poziv, da družina s Primorske išče stik z Luisom G., torej prav z njim. Zdaj si želi obiskati katerega od slovenskih društev, maja pa se odpravlja v Slovenijo. Rad bi videl kraj, v katerem sta živela njegova starša, namerava zaprositi za slovensko državljanstvo, rad bi se celo spet naučil slovenskega jezika, čeprav ga je tega napora precej strah. S sorodniki, ki jih je prek pisem spoznal šele v zadnjih treh letih, si dopisuje s pomočjo slovenskega prijatelja, ki skrbi za prevajanje.

Šele zdaj razume, zakaj mu nekatere stvari v Argentini nikoli niso bile jasne: »Krv ne moreš zatajiti, vzgoja v otroštvu pusti neizbrisne posledice. Tudi z mojo etničnostjo je tako. Spala je skoraj 40 let, a zdaj, na stara leta, je prebujena.« Čuti se »Argentince, sinu slovenskih staršev«.

Pogovor z Luisom je bil zelo zanimiv in izčrpen, na trenutke prežet s čustvi, ki jih sogovornik ni mogel skriti, saj je bil govor o življenjskem preobratu.

(Junija 1998 sem se s presrečnim Luisom srečal v Sloveniji - op. Z. Ž.)

5

Nekoliko drugače, čeprav na svoj način zelo podobno, je bilo zvečer, ko sem obiskal mladi družini, ki naj ju imenujem kar A in B.

Gre za pripadnike druge generacije, potomki in potomca pripadnikov tako predvojnega kot povojnega emigracije. Para sta zanimiva prav zaradi te svoje »mešanosti«. Ženi sta pripadnici povojnega političnega emigracije. Zrasli sta v »getoiziranem« okolju slovenske skupnosti. Doma so govorili izključno slovensko, obiskovali sta osnovno in srednjo

sobotno slovensko šolo, slovenske prireditve, verske obrede itd. ter bili dejavni v življenju skupnosti. Ko sem pogovor napeljal na zaprtost povojne emigracije, o kateri je predvsem v ideološko drugače usmerjenih krogih doma in v izseljenstvu toliko govora, sta pritrdili, da so ju nekatere stvari zelo motile. Predvsem sta se zavedali, da je šlo življenje v Sloveniji v drugi polovici stoletja naprej, da se je marsikaj spremenilo in da so tudi ljudje pač drugačni, zato nista odobravalı »konzerviranosti« te izseljenske skupnosti, zahtev po popolnoma enakih normah, kot so doma vladale v času pred drugo svetovno vojno. Bolelo ju je stališče nekaterih, da je lahko skoraj vse, kar pride iz Slovenije, nevarno, ker lahko pokvari skupnost, še posebej pa nekoliko vzvišen odnos do predvojne emigracije. Ta se je zbirala v klubu Triglav, ki je bil pod vplivom Slovenske izseljenske matice in z njo jugoslovanskega socialističnega sistema, zato je bilo sodelovanje z njim ali s pripadniki predvojne izseljenske skupnosti zelo »nezaželeno«.

Ko sta sami prvič prišli v klub, sta ugotovili, da so tudi tam večinoma vendarle »navadni« Slovenci, navdušeni predvsem za druženje v duhu slovenstva in ne take ali drugačne ideologije, in nestrinjanje s politiko njune skupnosti se je še poglobilo.

Njuna zakonska partnerja prihajata iz vrst predvojnih izseljencev. Ker je bila ta skupnost iz znanih razlogov narodnostno šibkejša od povojne, sta tudi onadva zrasla brez slovenskega jezika. Leta 1974, ko je nastal klub Triglav, so se stvari nekoliko spremenile. Takrat še kot otroka, sta občasno zahajala tja in se navezala nanj, kljub jugoslovanskim in izrazito levičarskim težnjam vodstva pa sta pristala v nepolitičnem slovenskem delu članstva, posebno eden od njiju. Zbudila se je želja po znanju slovenščine, zato sta se vključila v tečaj, ki ga je vodila Majda Papež. Piko na »i« je pomenilo srečanje in nato poroka s privlačnima Slovenkama iz politične skupnosti, ki sta jezik obvladali do popolnosti.

Za razliko od deklet, ki se počutita bolj Slovenki kot Argentinki, se moža nagibata na drugo stran. Drugi od njiju priznava, da je Argentinec in da slovenstvo čuti zgolj kot svoje korenine, prvi pa (v Sloveniji je bil pred kratkim) je za slovenstvo čedalje bolj navdušen in slovenske »razsežnosti« v sebi šele odkriva. Čeprav je še vedno predvsem Argentinec, imam občutek, da bi se bil pripravljen tudi preseliti v Slovenijo, seveda skupaj z družino in ob zagotovljeni »materialni« prihodnosti. Zanimivo je, da deklici, stari tri oziroma poldrugo leto, vstopata v svet govora s slovenskimi besedami in njihovimi zametki.

6

26. marec - Obiskal nas je Isidoro - Dorče N., kar je posebej vznemirilo Mari. Sama namreč dobro pozna kraje, v katerih se je rodil, saj je tam živel tudi njen oče.

Isidorova starša sta prišla v Argentino ločeno, srečala pa sta se v negostoljubni Patagoniji, kjer so večinoma evropski priseljenci bili surovo bitko s puščavo. Iskali so vodo, pa so našli nafto in tako ostali delavci v naftnih družbah. Domačini so vse, ki niso bili španskega, italijanskega ali mestiškega porekla, še posebno pripadnike slovanskih narodov, zaničljivo imenovali Polacos in celo »gringos de mierda« in se do njih tudi tako obnašali. Moj sogovornik se je rodil v patagonskem industrijskem mestecu Plaza Hincul leta 1933. Mati je kmalu po njegovem rojstvu zbolela in se je z njim pogovarjala čedalje

več zgolj v španščini. Očeta, ki je pretrgal vse stike z domovino in z drugimi rojaki v Argentini, a je ostal trden Slovenec, je to jezilo, vendar je bila redna komunikacija v slovenščini že pretrgana.

Čeprav je v mestecu živelo še šest slovenskih družin, je Dorče kmalu ostal brez slovenske naveze. Starši so se preselili v Buenos Aires, on pa je še pet let ostal v internatu ter obiskoval srednjo šolo. Leta 1952 je tudi sam prišel v prestolnico in se zaposlil kot učitelj strojništva, slovenski jezik pa je medtem izginil v pozabo.

Vseskozi je sicer vedel, da je po rodu Slovenec, a se je vedno čutil nekako »izgubljenega«, »plavajočega«. Zaradi nekoliko samotarske nravi očeta in podobnega otroštva je težko navezoval stike in njegovo slovenstvo je ostajalo »neizživeto«. Zadnja leta, ko se je tudi upokojil, pa je začutil potrebo po reidentifikaciji. Zanima se za vse, kar je slovenskega, in pred kratkim je začel zahajati v primorski klub Triglav. Začel je celo obiskovati tečaj slovenščine, a je kmalu opustil ta napor, sicer pa zadnje čase redno posluša sobotno slovensko radijsko oddajo.

Čeprav ne loči pojmov Benečija, Primorska, Dolenjska itd., je pred tremi leti obiskal Slovenijo in videl mamino rojstno hišo, kar ga je zelo prevzelo. Zanimivo je, da je ob obisku v domovini staršev v pogovoru s sorodniki sam po sebi spregovoril tudi on, na dan so prišle besede, ki jih zdaj ni več sposoben priklicati v spomin.

Čuti slovenske korenine, nima pa te (slovenske) dežele oziroma države za svojo. To sem začutil tudi ob skeptičnosti, ki jo je izrazil glede uspešnosti njene gospodarsko-politične prihodnosti, »če je pa tako majhna«.

7

Popoldne istega dne sem obiskal Tineta D., ki mi je obljubil nekaj naslovov »druagačnih« potomcev Slovencev v Južni Ameriki, zvečer pa sem se srečal z mladino iz doma Slovenska pristava, prvega doma povojnih izseljencev.

Čeprav je šlo za »neformalno« srečanje, na katerem so bili poleg mladih (20 do 28 let) navzoči tudi predsednik doma in še nekateri vodilni, so se fantje in dekleta obnašali precej sproščeno, resnici na ljubo bolj, kot sem sam pričakoval. Po začetni zadregi je ob pizzi in empanadah pogovor le nekako stekel. Ker gre za ljudi s skoraj identičnimi življenjskimi zgodbami (starši politični izseljenci, otroci vzgojeni v slovenskem duhu in jeziku, vsi tekoče obvladajo sloveščino, nekateri so špansko prvič spregovorili šele v osnovni šoli, so dejavni v domu itd.), sem med sicer sproščenim pogovorom o tem in onem spraševal predvsem o njihovem občutenju slovenstva, argentinstva, o smislu delovanja v skupnosti, o zaprtosti skupnosti, o tem, kako so jih dojemali vrstniki v argentinskem okolju, o morebitnih osebnih identitetnih krizah itd.

Občutek, da gre za najbolj »pravovernno« skupino potomcev povojnih izseljencev, se je povečal z vsakim (sicer korektnim in nevsiljivim) posredovanjem starejših voditeljev. Opaziti je bilo, da se pogovarjam z osebami, ki govorijo z vidika tistih, ki so »v stvari«, tistih, ki bodo oziroma so deloma že zdaj glavni stebri prihodnosti razvoja in obstoja povojne izseljenske skupnosti.

Že s tem, da sem bil povabljen na takšno srečanje, je ta skupina pokazala svojo pripravljenost do odpiranja, morda je bil ravno to zavesten ali nezaveden poskus zanikanja trditev o izoliranosti SPE. Za razliko od mojih prvih tovrstnih srečanj pred več kot

šestimi leti so bili tokratni sogovorniki vsi po vrsti že v Sloveniji, večinoma na maturantskem izletu po končani slovenski srednji šoli.

Eno od deklet je menilo, da dvojnosti narodnostne identitete, kateri so izpostavljeni, ne razumejo kot problem, kot težavo. S tem živijo tako rekoč od rojstva in taka dvojnost jih kvečjemu bogati. Sicer pa se večina članov te skupine čuti v prvi vrsti Slovence. To sami opažajo v stiku z argentinskimi sošolci na fakulteti, s kolegi v službi; čeprav so rojeni v Argentini, drugi opažajo drugačnost njihove španščine, v marsikateri situaciji reagirajo drugače, kot bi reagiral pristen Argentinec (natančnost in pridnost pri delu, gestikulacija, glasnost in hitrost govorjenja...), pa tudi interesi so pogosto drugačni. Tako so na primer zanje vse sobote rezervirane za slovenstvo (poučevanje v sobotni šoli, priprave na prireditve, nogomet v družbi slovenskih sovrstnikov, nedeljska slovenska maša, gledališke predstave, koncerti, zabave v slovenskem domu...), medtem ko Argentinci kot dominanten narod »etnično« obarvanih koncev tedna ne poznajo. Zaradi takšne drugačnosti ne čutijo kakšnega posebnega zapostavljanja ali podcenjevanja, saj je za razliko od obdobja pred drugo svetovno vojno evropsko poreklo v Argentini danes prednost.

Na vprašanje, ali se kdaj srečajo z identitetno krizo, so skoraj vsi odgovorili pritrdilno, predvsem v zvezi s sodelovanjem v klubu. Pritoževali so se nad tistimi, ki na prireditve sploh ne prihajajo, oziroma še bolj nad tistimi, ki sodelujejo zgolj pasivno in pri tem morda celo kritizirajo opravljeno delo. O krizi same etnične identitete ni bilo govora, nekdo je celo pripomnil, da narodnostne identitete, ki je zasidrana globoko v človeku, pač ni mogoče preprosto izklopiti, vreči v koš, pozabiti.

Med pogovorom je bilo očitno, da tem ljudem skupnost pomeni vse. Na vprašanja o tem, ali ni možno tudi slovenstvo zunaj društvenega življenja, so odgovarjali izrazito negativno in pripominjali, da se večina tistih, ki se od skupnosti oddaljijo, prej ali slej vrne, saj jo potrebuje. Pokazali so tudi negativen odnos do zakonske zveze z argentinskim partnerjem, pa ne toliko zaradi morebitnega prezira do Argentinec, ampak predvsem zaradi nevarnosti, da tak prišlek lahko zmanjša raven rabe slovenščine, saj bi morali z njim in tudi med seboj iz uvidevnosti vsi govoriti špansko. Jezik predstavlja za to skupino namreč še vedno jedro in glavni temelj narodnostne identitete, kar so omenili tudi med pogovorom.

Tudi ob vprašanju, ali bi bil kdo pripravljen oditi v Slovenijo, so odgovarjali, da bi sicer šli, vendar le, če bi šla vsa skupina. Zadovoljni so s svojim malim slovenskim svetom sredi Argentine in v preselitvi v domovino staršev vidijo predvsem tveganje izgube prijateljev, pogrešali bi skupnost.

Med pogovorom o zaprtosti skupnosti (takrat se je pojavilo tudi vprašanje o mešanih zakonih...) je besedo prevzel predstavnik vodstva in naštel več dejstev, ki govorijo o nasprotnem, v korist odprtosti; pokazal je precejšnjo mero kritičnosti do slovenske politike, kulture itd., ki je po njegovem mnenju tudi kriva, da sodelovanje z matico ni tako dobro, kot bi lahko bilo. Pri tem sva zašla tudi nekoliko v zgodovino in na politična vprašanja, kar pa mlajših, glede na nesodelovanje v tem delu pogovora, očitno ni več tako živo zanimalo in (ali) so to temo pač prepustili kompetentnejši osebi.

novo zanimivo srečanje. 34-letni Tonči P. je popotnik, motorist, »večni študent« in umetnik. Študira industrijsko oblikovanje, pred kratkim se je vrnil z daljšega potovanja po Čilu, kjer je spal pri pastirjih, prevozil na tisoče kilometrov itd. Kot sin precej trmastega, upornega 74-letnega Štajerca tudi sam dolgo ni hotel sodelovati v pretežno versko-politični skupnosti in tudi o samem slovenstvu ni hotel nič slišati. Precej se je že »izgubil« v argentinskem okolju, dokler ga niso povabili, naj poskusi pripraviti kulise za neko prireditev v enem od manjših slovenskih domov. Pod očetovim nadzorom je naredil prvo sceno in požel odobravanje, prošnje za sodelovanje so se vrstile in kmalu je ugotovil, da je pravzaprav tudi - če ne predvsem - Slovenec.

Med potovanjem po Čilu me je receptorka v hotelu nekega dne vprašala, če sem res Argentinec, saj da se popolnoma drugače obnašam. Ne kričim, nočem vsega po svojem okusu, vprašam za vsako stvar, ne odnašam pepelnikov... Takrat sem se »pogledal v ogledalu« in ugotovil, da je v meni, ki sem se vedno razglašal za Argentinec, vendarle nekaj drugačnega, da kri ni voda. Za slovenstvo sem se še bolj navdušil, ko sem leta 1995 obiskal Slovenijo. Zdaj bi bil pripravljen celo oditi tja, morda za kakšno leto, dve, tri, morda bi tam celo ostal, če bi mi bilo tako všeč. Nasprotno kot pred dvema, tremi leti, se zdaj počutim predvsem Slovenca.

Tonči je o svojih potovanjih, o dogodivščinah v Sloveniji, o svojem slovenstvu itd. govoril v španščini.

9

29. marec, velika sobota - Odpeljali smo se do Francija Ž. na kosilo. Pričakala nas je žena - Slovenka s tremi simpatičnimi otroki, ki vsi tekoče govorijo slovensko. Opazno je, da je »zaposlena« doma in da z njimi komunicira v slovenščini, pa tudi Franci ima doma delavnico, tako da razen pouka v šoli (tam dela kot profesor) nima »španskih« obveznosti. Oba sta zelo dejavna v slovenski skupnosti in poleti gredo skupaj z otroki za mesec dni v Slovenijo. Najmlajši komaj čakajo, deloma seveda tudi zato, ker bo zanje to mesec dni počitnic.

Gre za tipična predstavnika otrok političnih emigrantov, ki vzdržujeta slovensko identiteto v Argentini tako rekoč nedotaknjeno. Sta Slovenca, ki sta pač rojena v Argentini, čeprav ne zanikata pripadnosti argentinski državi, in svoje slovenstvo zvesto prenašata tudi na otroke, pripadnike tretje generacije. V pogovoru sta pokazala zvestobo obema narodoma, s katerima sta usodno povezana, pa tudi skupnosti, v kateri sta aktivno udeležena. Franci se je celo spomnil prigode, ko je kot vojak edini jokal ob prisegi argentinski zastavi. Takrat je začutil, da pripada tudi Argentini. Pogovor je spet zašel na področje odprtosti oziroma izoliranosti SPE in vsaj do neke mere je tudi Franci priznal, da je (bilo) ravnanje vodilnih večkrat preostro.

10

31. marec - Po moji vrnitvi iz Rosaria, kjer sem praznoval velikonočne praznike, smo z Milanom in Mari odšli na obisk k Vitalu Ašiču, podpredsedniku Zedinjene Slovenije. Mož ima že več kot 60 let, kaže pa jih precej manj. V Sloveniji je še obiskoval šolo, nato je odšel v Avstrijo, v taboriščno srednjo šolo, potem pa v Argentino. Bil je eden prvih v skupnosti, ki se je poročil z Argentinko, ta pa je rodila tri otroke. Žena je umrla,

kmalu zatem se je smrtno ponesrečil še eden od sinov. Po dolgoletni krizi je ponovno spoznal Argentinko ter se z njo poročil in zdaj ima z njo tri otroke - najmlajši je bil ob našem obisku star 10 dni... Otroci ne govorijo slovensko, čeprav je njihova identiteta po očetovem pripovedovanju v veliki meri tudi slovenska.

Pogovor je tekel tudi in predvsem o drugih stvareh, saj gre konec koncev za pripadnika prve generacije. Čeprav je v vodstvu sedanje SPE, se je v marsičem strinjal z mojimi opažanji. Konec koncev je bil ravno on eden od največjih »upornikov«, saj se je med prvimi poročil z Neslovenko.

11

1. april - Milan je imel rojstni dan, ki pa ga nismo preveč praznovali, saj niti ni bilo časa. Obiskal sem stare znance, nato pa še Terezo O., eno najzanimivejših oseb na mojih srečanjih.

Iz ust vidnega predstavnika SPE sem o njej slišal prav »grozne« stvari, tako da sem moral zbrati veliko pozitivne energije, da sem lahko že prvi trenutek deloval naravno, prijazno... Tako kot je v takih primerih običajno, se je pozneje seveda izkazalo, da je tudi ona samo človek in da sploh ne grize, pa čeprav se z vsemi njenimi zamislimi ne morem strinjati. Srečati sva se nameravala že leta 1996, a sva se zgrešila.

Tereza je hči povojnih političnih izseljencev. Rodila se je kmalu po njihovem prihodu v Argentino in bila vedno izjemno dejavna v slovenski skupnosti. Poučevala je v slovenski šoli, bila predsednica Slovenske deklliške organizacije, vodila prvo slovensko otroško folklorno skupino v tej skupnosti itd. Prišel pa je trenutek, ko se ji je dejstvo, da so v skupnosti hoteli vedeti za vsak njen korak, za vsak film, ki si ga je ogledala v kinu, itd., tako priskutilo, da je s skupnostjo popolnoma pretrgala. Pridružila naj bi se levičarskim skrajnežem, vendar v pogovoru tega ni omenjala. Poročila se je z Argentincem, potomcem Indijancev, in dobila sina, a se je kmalu tudi ločila.

Približno 20 let skoraj nisem spregovorila slovensko, če ne štejem »kuhinske« slovenščine v občasnih bežnih pogovorih s starši. Vleklo me je v skupnost, stokrat me je prijelo, da bi šla tja, a ko enkrat presekaš, je težko. Nekega dne sem srečala starejšo Slovenko, ki me je nadrla, češ, zakaj ne govorim slovensko. Zanimivo pa je, da so me vsi v službi poznali kot Slovenko. Kot tako se tudi čutim in tudi potovanje v Slovenijo bi mi veliko pomenilo, saj domovine staršev še nisem obiskala. Argentinska folklor me na primer ne gane, priznam pa, da mi je tudi Buenos Aires prirastel k srcu, saj tu navsezadnje živim vse svoje življenje. Celo osemnajstletni sin se razglaša za Slovenca, pa čeprav je že po zunanosti videti, da je (tudi) potomec tukajšnjega ljudstva in zna komaj kakšno slovensko besedo. Časa za vzgojo v slovenščini je bilo malo, saj sem sama veliko delala in sem bila premalo z njim.

...Osrednji problem, povezan z vprašanjem narodnostne identitete, je po mojem mnenju legitimacija. S tem, ko izseljenec ob prihodu v imigrantsko državo svoje otroke vključi v nov družbeni sistem, izvrši akt priznanja, da je odcepljen od matice, in potomcem s tem odvzame psihološko legitimno pravico do (slovenskega) življenja.

Ko to stori, ne misli resno, saj zavestno ali podzavestno računa na vrnitev. Otrokom dopoveduje, da morajo biti zavedni Slovenci oziroma taki, kot je on (ona), hkrati pa zavedni člani nove družbe, v našem primeru Argentine. Otroci vidijo, čutijo, da pred-

vsem z zvestobo Argentini ne misli resno in da trpi, da vse to govori nekako zaradi dolžnosti. Tako kot vsak od staršev namreč pričakuje ob rojstvu potomca predvsem nadaljevanje sebe, kontinuiteto. Če ga otroci poslušajo in se odprejo neslovenski družbi, zato trpi, kajti s tem niso več toliko »on«, kot bi si sam želel, kajti on je vendar Slovenec... V tem vidim past: otrok se čuti krivega, saj s tem, ko se odpre, na nek način zataji svoje starše. Če se ne odpre, pa »umre v sebi«, saj brez družbe človeku kot družbenemu bitju pač ni mogoče živeti.

Osrednja točka življenja političnih izseljencev je smrt, bolečina, pa čeprav je oni niso zakrivali. Dejstvo je, da se vse vrti okrog medvojnih in predvsem povojnih dogodkov. S tem njihov »projekt življenja« ne vsebuje veselja do življenja.

...V letih odtujenosti od skupnosti sem ves čas čutila, da mi nekaj manjka. Stvar se je premaknila, ko sem obiskala predstavo slovenskega gledališča Šeherezada. Igra je bila v celoti v slovenskem jeziku in že to je bil za moja slovenščine lačna ušesa in srce pravi šok. Po predstavi sem se spoznala s slovenskimi igralci in spremljevalci in prvič začutila »tope« slovenske besede. Od Slovencev v Argentini teh nisem bila vajena. S tem je nastopil prvi del moje identitetne krize, drugi pa se je pojavil ob odprtju slovenskega veleposlaništva v Buenos Airesu. V imenu ministrstva za vzgojo, kjer sem bila zaposlena, sem se udeležila odprtja in jokala sem, ko sem se zavedla, da gledam »mojo« - slovensko zastavo na »moji« - argentinski zemlji. Ugotovila sem, da gre tokrat za čisto pravo »slovensko hišo«, v kateri bo predstavnik slovenske vlade predstavljal slovensko državo. To je legitimno, to je zares...

S tema dogodkoma se je vame začelo vračati življenje. Zdaj čutim, da sem se kljub težkim razmeram (pol leta brez službe) izvlekla iz osebne krize in zato o smislu, prihodnosti...svojega slovenstva ne razmišljam. To je v meni, iz te dvojnosti pač ne morem. Ko gledam nazaj, vidim, da sem se od moža ločila zaradi kulturne razlike, zato bi me zdaj zanimal kakšen Slovenec. Jezik pri tem ni pomemben. Glavna je kultura, glavne so podrobnosti, ki jih človek začuti šele v stiku s tako drugačno skupnostjo, kot je južnoameriška. Etničnost je čutenje. Kri ni voda.

Tretji, drugačen del moje osebne krize, ki še traja, je sprožilo dejstvo, da sem čez noč ostala brez službe. Na ministrstvu so ukinili ves oddelek, čemur bi lahko rekli naključje, a menim, da temu ni tako. Rekla sem že, da moja generacija nima legitimne pravice do življenja, do uspeha, do kontinuitete, in po mojem ni naključje, da se ogromnemu številu mojih slovenskih vrstnikov, rojenih v Argentini, nekje na sredini življenjske poti zalomi. Nekateri zbolijo, nekateri umrejo, jaz sem brez službe... Spomnim se veliko »naključij«, ki so mi preprečila napredovanje, čeprav sem si ga želela...

Zaradi časovne stiske, pozne ure itd. sva pogovor morala končati hitreje, kot bi ga sicer, a že v tako kratkem času se je odprlo veliko novih vprašanj, zanimivih ugotovitev in sklepanj.

12

2. april - Ob obisku na veleposlaništvu sem v pogovoru s Tomažem Miklavčičem zvedel, da je doslej za slovensko državljanstvo zaprosilo okoli 1.500 oseb, pričakujejo pa še okoli 500 prošenj.

Zvečer sem obiskal Slovensko podporno društvo Triglav in 31-letnega Aleksisa

O. Po poklicu je optik in profesor plavanja, sicer pa dela v očetovi delavnici, kjer izdelujejo gimnastična orodja, in v Triglavu poučuje gimnastiko in plavanje. Rojen je v Argentini. Njegov oče je tja prišel še kot otrok, in sicer leta 1948, vendar kot pripadnik ekonomske emigracije. V Argentini se je poročil s Španko, zato ne Aleksis ne njegovi dve mlajši sestri niso govorili slovensko.

...Slovenija me nikoli ni posebej zanimala, saj je oče o tej deželi govoril predvsem v povezavi z vojno in drugimi negativnimi zadevami. V začetku 80. let je odšel skupaj z ženo in mojima sestrama v Slovenijo. Predvsem starejša od njiju je bila zelo navdušena in čez nekaj let je dobila od Izseljenske matice štipendijo za študij v Ljubljani. Še vedno precej skeptičen oziroma brezbrizen, sem se za njo odpravil tudi sam. Bil sem v Španiji in v drugih državah, v Sloveniji pa sem ostal kar sedem mesecev in se v tem času tudi za silo naučil slovenščine. To je čudovita dežela, pa ne samo zato, ker je tam rojen moj oče. Res, ko sem obiskal njegov rojstni kraj na Krasu, sem tudi sam občutil nekaj posebnega, vendar o Sloveniji mislijo najlepše tudi ljudje, ki s to deželo nimajo nič in so sicer prepotovali že ves svet. Slovenci so res rezervirani, v primerjavi z latinskimi narodi zaprti, vendar pa, ko si enkrat prijatelj, ta beseda res nekaj pomeni.

Po vrnitvi v Buenos Aires sem sam od sebe začel zahajati v slovenski dom Triglav in začel vrstnikom navdušeno pripovedovati o Sloveniji in jih nagovarjati, naj jo vendar obiščejo. Takrat sem tudi začel sodelovati v delu kluba.

Sam se šele zdaj počutim tudi Slovenca, še posebej če gledam globlje občutke, način razmišljanja. Čutim, da sem drugačen od »Argentincev do groba«. Lahko rečem, da sem Slovenec, hkrati pa ne morem reči, da sem Španec, ker je moja mati Španka, pa čeprav sem v tej državi med svojim potovanjem po Evropi preživel kar dolgo časa in tam tudi delal.

Še pred kratkim sem nameraval oditi v Španijo, kjer bi delal, v Sloveniji pa bi prisluženi denar zapravil. No, srečal sem dekle, s katerim se nameravam poročiti, in načrti so se spremenili. Ampak cerkvena poroka bo v Sloveniji...!

13

3. april - Adriana M. je 40-letna računovodkinja, hči slovenskih staršev, ki so v Argentino prišli na poseben način. Oče je bil v Buenos Airesu leta 1940 (za odhod se je odločil zaradi bližajoče se vojne), z Adrianino bodočo materjo sta se poročila na daljavo, medtem ko je ona bila še doma, leta 1945 pa sta se končno našla. Njena zgodba je precej značilna. Starši so govorili slovensko in tudi ona vse do vstopa v šolo ni znala špansko. To ji ni povzročalo posebnih težav, tudi med vrstniki ne, saj so tudi drugi govorili različne jezike. Obiskovala je celo sobotno slovensko šolo v San Martinu, klubu povojnih priseljencev, a samo do 12. leta. Čedalje manj je govorila slovensko in tudi čedalje manj razumela, kaj hoče učiteljica od nje, kaj ji razlaga.

Od osamosvojitve Slovenije naprej, še posebno zadnji dve leti, se je v njej začelo »nekaj premikati«, zdi se ji, kot da je zdaj, ko ima družino, službo, ko so otroci že nekoliko zrasli, prišel čas, da obračuna tudi s svojo etničnostjo. Je Argentinka, a je hkrati tudi Slovenka, kar se ji potrjuje iz dneva v dan, sploh pa zdaj, ko pride domov vsak dan z novo knjigo o Sloveniji, ko vneto prelistava vse mogoče informacije... Ne čuti se drugačno od Argentincev, pa tudi ne od Slovencev, ki živijo v Argentini. Do tega, da je

začela razmišljati o svojih narodnostnih koreninah, jo je pripeljalo nezadovoljstvo zaradi vlade, politike, ekonomije v Argentini. Počuti se negotovo in razmišlja o tem, da bo nekoč mogoče treba oditi. Mož je Argentinec in razmišlja enako, razlika med njima pa je v tem, da bi bilo njemu vseeno, kam oditi, ona pa bi si najverjetneje od vseh dežel na svetu izbrala ravno Slovenijo. Med pogovorom me je tudi spraševala, kakšen je standard pri nas, kakšne so možnosti zaposlitve itd. Zadnje čase se dvakrat na teden zasebno uči slovenščine in jo v veliki meri tudi že razume, vendar ji besede zaenkrat ne stečejo z jezika.

»Rada bi videla, da bi svoji teti v Mostu na Soči lahko povedala, kar čutim, brez prevajalca...«

14

Zgodba Gabrijela Q. je spet posebna. Pri 38 letih tekoče govori slovensko, čeprav je že pripadnik tretje generacije. Njegov stari oče je prišel v Argentino že pred prvo svetovno vojno, enako mati. Oba sta bila Beneška Slovenca. Njun sin, Gabrijelov oče, se je poročil z Gorenjko, vendar šele potem, ko je ta dosegla, da se je naučil »pravilne slovenščine«. Z Gabrijelom je posebno mati vedno govorila slovensko, oče pa niti ne. Sina je silil, naj uporablja materni jezik, sam pa je govoril špansko.

Gabrijel je imel prvega otroka z Argentinko, zdaj pa je poročen s Slovenko. Tudi ona je Gorenjka, hči povojnih političnih emigrantov in zelo zelo privržena slovenstvu. Ne hodi na delo, zato je lahko veliko z otroki (poleg 15-letnega sina imata še 5- in 7-letni dekletci). Ti seveda govorijo tekoče slovensko, menda še bolje kot oče. Zanimivo je, da kot eni redkih uporabljajo v glavnem samo slovenščino, tudi v medsebojnem pogovoru. Celo sin, ki prihaja iz mešanega partnerstva, z velikim navdušenjem obiskuje slovenski sobotni srednješolski tečaj, verjetno tudi zaradi družbe; enako velja za dekletci.

Gabrijel je poseben v tem, da poudarja, da je Argentinec. Ve sicer, da je slovenskega rodu, govori slovensko, a to jemlje nekako kot naključje, kot nekaj, kar pač »spada zraven«. Iz pogovora je bilo mogoče zelo jasno razbrati, da gre tudi za poseben značaj, uporen, pa hkrati hudomušen in tudi realističen.

Doma in v skupnosti sem vedno veljal za črno ovco. V slovenski šoli in doma sem spraševal stvari, ki jih ne bi smel, vedno sem bil upornik. Najprej me je zbolelo že to, da so me v slovenski šoli nekateri gledali postrani, ker moj oče ni bil domobranec. Vsi so mi dopovedovali, da moram govoriti slovensko, da se moram poročiti s Slovenko, da moram obiskovati slovensko šolo itd. Nazadnje sem od vseh otrok v družini edini, ki sem res poročen s Slovenko, kot prvi »nepolitični« sem končal srednješolski tečaj, z ženo redno obiskujeva slovenske prireditve, ampak ostajam črna ovca, ker povem, kar mislim. Mene na primer sploh ne vleče v Slovenijo, morda na kratek obisk, če bi mi to dopuščala čas in denar...

15

4. april - V pisarni v samem poslovnem središču Buenos Airesa me je sprejel mladi poslovnež Matjaž M. Pred približno letom dni sta s partnerjem ustanovila družbo za posredovanje pri urejanju carinskih formalnosti raznim uvoznikom in izvoznikom. Petindvajsetletni pravnik daje z obnašanjem in tudi zunanjim videzom vtis tipičnega buenosaireškega »yuppija«, kar pa ne pomeni, da ne deluje simpatično.

Mati je Argentinka, oče pa povojni priseljenc. Kot prvi iz mešanega zakona je končal slovenski srednješolski tečaj in zdi se mi, da s tem ni imel večjih težav, saj deluje zelo inteligentno. Občutek pa sem imel, da mu slovenstvo trenutno ne pomeni veliko. Razume slovenščino, a govori že precej slabo, saj se je tudi kot otrok na očetovo slovensko ogovarjanje odzival v španščini. Domovino očeta je obiskal leta 1994 in mu je bila seveda zelo všeč, vendar predvsem s turističnega vidika. Tudi obisk očetovega doma ga ni posebej pretresel, čeprav je bilo drugače kot drugod.

Živel bi v Sloveniji, a nič bolj kot kje drugje v Evropi. Svoje slovenstvo čuti/vidi v tem, da ima s Slovenci pač nekaj več skupnih točk, zgodovine, kot na primer s Francozi ali Španci, ob tem pa se ima predvsem za Argentinca. V slovensko skupnost ne zahaja več, vseeno pa se mu ne zdi, da bi bila leta v slovenski šoli opravljena.

16

Martin Sušnik bo, če ne bo prej »končal« v Sloveniji, gotovo eden od stebrov nove generacije potomcev povojne politične emigracije. Čeprav šele 18-leten, ima za seboj že vrsto režij, sam nastopa tudi kot igralec, organizator itd. »Zaslovel« je z nekaj domobranskimi proslavami, v katerih se je v besedilih, ki jih je sam napisal, predvsem vpraševal o svoji prihodnosti, o smislu vzdrževanja slovenstva itd. Starši so Slovenci in tudi sam tekoče govori slovensko, tudi razmišlja tako, vloge za predstave včasih ponavlja celo med poukom. Letos je vpisal prvi letnik filozofije, kasneje pa se bo morda odločil še za študij režije, morda celo v Sloveniji...

Je »Argentinec s slovenskimi koreninami«. Ob obisku domovine (tja je šel s starši, na maturantski izlet pa ni hotel, ker mu ni ustrezala družba) se ni čutil doma na način, kot so mi ga opisovali nekateri drugi sogovorniki, ampak precej bolj realistično, »v domu svojih staršev«.

Precej sva govorila o mladini. Ta je po njegovem mnenju naveličana klišejskih proslav, ovenčanih z idealizirano podobo domovine, vedno v istem klasičnem gledališkem stilu itd. Prav zato sam teži k drugačnemu upodabljanju svojih občutenj, njegove igre so drugačne (pa čeprav nosijo še vedno zelo močan naboj politične patetike, značilne za vzdrževanje mitskega vzdušja). V svojih besedilih se zvesto drži »mita o mučeništvu«, v njem išče podlago, razlog za ohranjanje svojega slovenstva, z »mitom o vrnitvi« pa hitro razčisti oziroma se z njim ne obremenjuje, pa čeprav sam razmišlja tudi o študiju v Sloveniji.

Skupnost je za slovenstvo dobra, ker gre za druženje s prijatelji. Seveda pa je za koga, ki ga na primer ne zanima petje ali gledališče, lahko tudi nezanimiva, morda celo odbijajoča. Nekateri se v skupnosti dolgočasijo, druge privlači, in njega je vedno privlačil oder. Zdi se mu, da je narodnostna identiteta v skupnosti preveč vezana na jezik, saj je ta dolgoročno obsojen na izginotje. Hkrati pa poudarja pomen zavedanja korenin.

Z dvojnostjo se preprosto rodiš. In če se ne zavedaš korenin, si kot brez spomina. Ne živim za trenutek, pomemben je spomin. Za nekatere je dvojnost problem, za druge ne. Tako eni prevzemajo kulturno dvojnost z veseljem, drugim je v breme in s tem raje pretrgajo.

Glede argentinskih vrstnikov Martin ni imel pripomb, nasprotno. Prijatelji so vedno spoštovali njegovo delo v slovenski skupnosti, čeprav se jim je kdaj zdelo nenavadno, da ne gre z njimi igrat nogometa. Spoštujejo dejstvo, da se kdo še zna zavedati korenin.

In še nekaj odlomkov iz pogovora:

...Identiteta je kot vera. Pride čas, ko se sprašuješ o pomenu, smislu. Nekako moraš najti odgovor in se odločiti.

...Skupnost slovenske politične emigracije je bolj odprta, odkar prihajajo na vodilna mesta tisti, ki so se rodili tukaj. Njena prihodnost bo vsekakor težka, ker se jih veliko ne zaveda zaklada, ki jim ga nudi slovenstvo kot identiteta.

Odlomki iz besedila za proslavo leta 1997 Notranja borba - na čast domobranskim žrtvam med komunistično revolucijo na Slovenskem:

*...V notranjem svetu,
za zastorjem, govori glas.
Resnica v vodometu
-daleč od grmenja ljudi-
vedno se vrne nazaj.
Zdaj je čas,
da pogledaš vest v oči.
Kako borbo imaš v sebi?*

Solist: Ko hodim v tem mrzlem zraku in misel me vrača za petdeset let v preteklost, neki ogenj v meni plameni. Želim si slišati harmonično glasbo resnice. Tisti ogenj me veže k domovini mojih staršev, a njegova vročina žge moje dlani. In spoznam, da imam možnost vdati se usodi: lahko zapustim borbo za domači jezik, lahko zapustim vse te odgovornosti, ki utrujajo mojo dušo.

*Ogledalo imaš pred seboj.
Resnica je v njem.
Oglej se in sodi potem
kaj bo s teboj.*

Solist: Vem; a ko bi zapustil težko breme, ki sem ga dedoval, ta obraz na ogledalu bi se zgubil. Ne bil bi več pravi JAZ, temveč drugi - popolnoma podoben meni. In oni bi nekega dne spoznal, da je laže nositi to breme kakor pa kesanje zaradi neodgovornosti.

*Ne dovoli, da bi duša se brez truda vdala.
Sama bi se torej pokopala.
Živiš na zemlji drugih mej.
Ni Slovenija tvoj dom, to vem.
Le to priznaj ljudem,
da nekaj še drži te k njej.
Danes, Buenos Aires,
- zibelka moja in dom -
zrak mi zvesto daješ.
A zabil ne bom
izbor korenin.*

D

*Glas, ki pride iz višin, pove mi kar je prav;
za vedno varoval
bom dušo in spomin...
Kam me pelješ, slovenska pot?
Zdaj vsaj vem, kje moram hoditi.
Dolžnost imam ljubiti
dve zemlji, dve domovini.
Tako naj gre življenje.
Slišim tukajšnje grmenje
in krik v breznovi globini.*

Martin Sušnik: *Spomin v preteklost - na čast domobranskim žrtvam med komunistično revolucijo na Slovenskem*, proslava, Buenos Aires, 1996:

...Mladenič (sin emigrantov): »Mlad sem; tu sem doma. Rojen sem tu, rasel sem tu, tu je moj dom. A čeprav me tukajšnji svet izključno veže na ta pampni jug, me notranji glas še na nek način veže na slovenske pokrajine. Ne bom tajil, da nisem že malo naveščen tega slovenstva, teh stalnih prireditev... Ne zanikam, da me vedno bolj moti, ko mi ukažejo govoriti po slovensko, saj vedo, da se z maternim jezikom vedno bolj mučim.

Vendar, v gotovih trenutkih se zgodi, da mi ta zvestoba domačim idejam znova zaživi v srcu. Takrat spoznam, da sem drugačen; nekaj me razlikuje od drugih. Korenine, starši, kultura, jezik... Nisem ne boljši, ne slabši. Samo drugačen sem...«

17

Prepsal sem pri Ani R. Čeprav je rojena v Argentini, tja preprosto ne spada. Od mladih nog je skrbela za bolno sestro in mater, veliko delala in se borila z grozečo revščino, ob tem pa ohranila popolnoma slovensko kulturo. Njena slovenščina je skoraj brez značilnega latinskega prizvoka, razvidno je, da jo uporablja več kot španščino. Če ne bi bilo že naštetih ovir, bi že zdavnaj živela v Sloveniji, ki jo ima za pravzaprav edino domovino, čeprav lojalnosti Argentini ne zanika. Študira solopetje in veliko nastopa, zdaj pa se je že odločila, da prepusti skrb za bolno sestro in očeta sestri in bratu ter dokončno odide v »domovino«. Iz oči ji berem eno samo hrepenenje, bolečino, celo večjo od tiste, ki jo pokažejo mnogi pripadniki prve generacije...

Nekaj podobnega je z njenim sopevcem Luko D., ki prav tako odkrito priznava, da čaka na ugodno priložnost za »skok« v Slovenijo.

18

5. april - Tudi danes sem se srečal z novima »kandidatkama« za življenje v Sloveniji. Marjana in Sonja govorita samo o svojih slovenskih prijateljih, o tem, koliko je zdaj tam ura, kaj počne ta hip ta in ta oseba... Stene ječijo pod težo številnih plakatov slovenskih glasbenih skupin, podob slovenskih krajev itd. Sonja je 20-letna študentka italijanščine in vzgojiteljica v slovenskem vrtcu. Lani ji je umrla mama in ostala sta sama z očetom. Tudi on bi rade volje odšel domov, a ob skromni pokojnini, ki jo prejema, noče biti v breme sorodnikom. Sonja vneto vprašuje o možnostih študija in zaposlitve v Ljubljani in je z eno nogo tako rekoč že tam; sploh si je ne predstavljam z argentinskim fantom...

Marjana je nekoliko starejša od nje, nekoč je bila celo njena učiteljica v slovenski šoli. Veže ju ljubezen do Slovenije in nesrečen položaj, saj Marjani srce ne da, da bi zapustila mater (čeprav ima več sester, ki bi lahko skrbele zanjo).

Medtem ko sva po večerji s Sonjo pila mate, smo vsi trije poplesavali ob pesmih Aleksandra Mežka, še pred tem pa smo pri Marjani gledali New Swing Quartet in se pogovarjali o Sloveniji...

Za zadnjih nekaj sogovornikov je značilno, da se sicer zavedajo preteklosti in trpljenja, ki so ga prestali njihovi starši, a tega v pogovoru ne omenjajo (razen Ani), za vse pa je bolj ali manj očitno na prvem mestu želja po življenju v Sloveniji, kakršnikoli že.

19

6. april - Srečal sem se s predstavnikom slovenskega društva Bernal v Buenos Airesu. Klub stoji na območju, kjer živijo predvsem predvojni primorski in prekmurski priseljenci, daleč naokoli pa ni nobenega drugega slovenskega društva. Da »daleč« ni samo izgovor, lahko razume samo kdo, ki se je že prevažal z mestnim avtobusom, metrojem ali vlakom po tem gigantskem 15-milijonskem mestu.

Moj sogovornik je bil najprej 43-letni Eduardo Kovačič. Njegova starša sta Primorca in sta z njim govorila slovensko, vendar se je jezik zaradi pomanjkanja stikov s sonarodnjaki kmalu izgubil. Eduardo je vedno čutil svojo slovensko kri in hotel obiskati katerega od slovenskih klubov, zato se je pač odločil za najbližjega, za Bernal, pa čeprav je bilo tam vedno 90 odstotkov Prekmurcev. Nekaj mesecev je celo obiskoval tečaj slovenskega jezika, dokler ni učiteljica Majda Papež odšla nazaj v Slovenijo. Očitno pa mu je nekaj ostalo, saj ob občudovanja vrednem naporu vztraja in kljub številnim napakam pove, kar hoče, brez uporabe španščine. Ima se za Argentince s slovenskimi koreninami in bi se v primeru, da bi bili na »bojno polje« postavljeni Slovenija proti Argentini, težko odločil, na katero stran naj se postavi. Verjetno vendarle na argentinsko, saj je to konec koncev njegova domovina.

Eduardo je ena vodilnih osebnosti v klubu Bernal, ki je v tem delu mesta znan kot kraj veselic in plesov, kot odprto društvo za vse, tako Slovence kot Neslovence.

Čeprav je slovenski oziroma prekmurski jezik tu že skoraj izginil, kajti gre za skoraj izključno pripadnike druge in že tretje generacije, je slovenska identiteta ostala. K temu veliko pripomore tudi radijska oddaja Slovenija, ljubezen moja - Slovensko srečanje v Argentini, ki jo vodi Eduardo na lokalnem radiu Porteña. Začne in konča se s slovenskim nagovorom, vmes so novice iz Slovenije ter precej raznovrstna slovenska glasba. To nedeljsko dopoldne sem bil gost oddaje tudi jaz in v španščini smo skoraj četrt ure razpravljali o tematiki, ki jo obdelujem.

Namen delovanja društva in radia je, kot sta mi pojasnila potomka Prekmurcev v srednjih letih in Eduardo, ohranjati slovensko identiteto, občutek pripadnosti še eni kulturi, ohranjanje korenin, po drugi strani pa seznanjanje argentinske javnosti s Slovenijo, s slovenstvom, z navzočnostjo naše države v svetu in slovenske skupnosti v tem delu Buenos Airesa.

V kratkem bodo začeli s tečajem slovenskega jezika, ki ga bo vodila učiteljica iz enega od slovenskih domov pojovne politične emigracije. To je znamenje odpiranja, saj

bi bilo še pred nekaj leti tako dejanje nekaj nezaslišanega. Eduardu se je močno zamerila reakcija nekega slovenskega duhovnika, ki se mu ni zdelo vredno opozoriti na napako, ki jo je naredil v pogovoru. Ko je duhovnik rekel Eduardu »hvala«, je ta namreč odgovoril »za nič« namesto »ni za kaj«. Stresal se je od smeha, Eduardo pa se je počutil vse prej kot prijetno...

Zanimivo je, da se večina morebitnih kandidatov za pouk slovenskega jezika nekoliko upira, saj trdi, da to ni melodija, ki jim je ostala v ušesih iz mladih let. Seveda, kot otroci so poslušali prekmursko »gučanje« in zanje bi bilo idealno, če bi jih prišel poučevati učitelj iz Prekmurja.

Da so v društvu Bernal kar dejavni, priča sama urejenost kluba. Pripravljajo drugo stezo za kegljanje, ob 50-letnici delovanja so odkrili Slovenski trg oziroma »plazoleta«, za naše pojme majhen del zelenice med levim in desnim voznim pasom ceste, s slovenskim grbom in napisom ter imitacijo kozolca. Na prireditvi je pel slovenski zbor Gallus, kar je bilo prvo dejanje sodelovanja med Bernalom in povojno emigracijo.

Popoldne sva z Eduardom odšla še v drugi del Buenos Airesa, do Triglava (pol-drugo uro vožnje!!), kjer so imeli praznik trgatve. Igral je mlad glasbenik, po mojem mnenju in glede na priimek potomec Nemcev, tako da so imele polke bolj malo slovenskega prizvoka.

Srečal sem kanadskega Slovence, ki trenutno živi in dela v Čilu. Potožil se mi je nad ne-/sodelovanjem slovenskih ustanov pri promociji slovenskih izdelkov v Kanadi in Čilu, nad nepripravljenostjo za sodelovanje pri srečanju, ki so ga pripravili Slovenci v Vancouvru itd. - kot bi bili Slovencem v domovini izseljenci odveč, pa čeprav bi dejansko lahko veliko pripomogli k ekonomskemu prodoru na te trge.

Slovenska »plazoleta« sredi prometnice v Bernalu, Buenos Aires

Urugvaj

20

7. april - Z gliserjem in avtobusom sem se odpeljal v Montevideo, glavno mesto Urugvaja, kjer živi okoli 1.500 do 2.000 oseb slovenskega porekla. Po podatkih Eduarda K. naj bi tja sprva prišlo okoli 5.000 Slovencev, vendar se jih je veliko odselilo v bližnji Buenos Aires in druge kraje v Argentini. Tudi tu je šlo predvsem za Primorce in Prekmurce in tudi tu so svoje društvo obdržali Prekmurci. Primera Sociedad Eslovena Transmurana - Prvo slovensko prekmursko društvo je bilo ustanovljeno davnega leta 1935 in je najstarejše slovensko društvo v Urugvaju in Argentini ter gotovo med najstarejšimi slovenskimi izseljenskimi društvi na svetu.

Med ustanovitelji je bil tudi Geza Kološa, moj veliki prijatelj. Ob prvem obisku leta 1990 sem stanoval v njegovem skromnem stanovanju in takrat me je vneto vpraševal o tem, kaj se dogaja v Sloveniji in Jugoslaviji. Tukajšnjim Slovincem namreč ni bilo vse popolnoma jasno, kajti zanje je bila situacija prezapletena, vse skupaj pa sta otežila še informbirojevsko društvo Bratstvo ter jugoslovansko veleposlaništvo. Pritiski na Gezo so bili takrat veliki in nekako mu je uspelo krmariti v sredini, vse dokler ni urugvajska vlada priznala Slovenije. Od tistega trenutka je bilo tudi društvo zgolj slovensko, nič več »jugoslovansko«, čeprav nekateri izrazito levičarsko in projugoslovansko usmerjeni člani tega niso hoteli razumeti.

21

Na avtobusni postaji so me pričakali Irma M. in njen mož Luis, oba pripadnika druge generacije primorskih Slovencev, ter njuna hči Adriana s šestmesečno Camilo. Predvsem Irma in Adriana imata prava »slovenska« obraza in sta navdušeni nad slovenstvom, čeprav priznavata, da sta pač Urugvajki. Uporabljata slovenske učbenike, saj je tukajšnji učitelj preveč pedanten in je zaradi pretirane vneme nad pravilno slovnico izgubil prav vse učence na tečaju slovenskega jezika. Čeprav vsi govorijo zgolj špansko, je hiša polna spominkov iz Slovenije, pa tudi s Hrvaške, na vrtu pa rastejo orehi in iz Slovenije prinešena lipa.

Luis, po rodu Tržačan, ima celo klet sredi hiše, kar je prava izjema v teh krajih, in prideluje vino ter orehovec.

Obiskala nas je gospa, ki je v dobrih 40 letih, kolikor živi v Urugvaju, skoraj že pozabila svoje breginjško narečje, a ni mogla skriti zanimanja za domovino, saj je skoraj uro strmela v majhen turistični zemljevid Slovenije. Vrnila bi se, a kaj, ko s to pokojnino kaj takega ni mogoče - da bi živela na stroške sorodnikov, to pa ne...

22

Zvečer sem se zadržal v pogovoru s fanti, ki so v klubu pripravljali kegljaško stezo. Vsi po vrsti so potomci Slovencev, a že tretja generacija. Njihovo identiteto bi lahko označil predvsem kot »klubsko«, saj so tu »kuhani in pečeni«. Najdlje sem se zadržal v pogovoru s potomcem Prekmurcev in Dalmatincev. Zanimivo, kako združuje vse tri kulture - urugvajsko, prekmursko in dalmatinsko. Najbolj »doma« se počuti v klubu, saj je tu dobesedno odrasel. Potožil je, da je staro vodstvo pogosto kazalo popolno

D

zaprtost in ni bilo pripravljeno sodelovati z mladino, čeprav je ta imela zanimanje za to. Tako je prišlo do velike generacijske luknje, ki bo za klub morda usodna. Od mlajših jih je ostalo namreč le še nekaj in edino močna volja, ki jo kažejo, ter organizacijska sposobnost lahko dajeta upanje, da se bo skupnost obdržala v obliki kluba - ta je predvsem »kegljaški«. Tudi tukajšnji Slovenci imajo nedeljsko radijsko oddajo, na kateri so omenili moj prihod.

23

8. april - V glavnem sem pisal in počival, saj sem imel glavo polno pogovorov, tako da sem komaj še sledil dogajanju. To so gotovo opazili tudi moji gostitelji in prav hvaležen sem bil, da me niso zatrpali z novimi srečanji.

Lepo je »padel« klet ob kosilu s tajnico društva Mario Antonio T. Stanovanje ima kar v klubu, v zameno pa pazi društvene prostore in jih vzdržuje. Njeni starši so doma iz Ilirske Bistrice, vendar še nikoli ni šla v Slovenijo. Tega si seveda zelo zelo želi, a kaj, ko so gospodarske razmere vse prej kot ugodne, poleg tega pa mora skrbeti za 21- in 16-letna otroka. Pogovarjala sva se o vlogi jezika in se strinjala, da je nekdo lahko prav tako zelo zaveden Slovenec, tudi če jezika pač ne obvlada. Kljub temu, da so bili starši Slovenci, se je jezik namreč z leti izgubil in nazaj ga je težko pridobiti.

24

Zvečer je imel izvršni odbor društva sestanek. Izkazalo se je, da se društvo, v katerega je včlanjenih okoli 110 oseb (na največje prireditve jih pride do 250), ukvarja s prav takimi težavami, kot katero koli drugo društvo na tem svetu, le da jim tu primanjkuje avtoritete. Težko se je namreč strogo obnašati do npr. tistih, ki ne plačujejo članarine, saj je še tako čedalje manj udeležencev prireditev. Ob novici, da pride spomladi iz Slovenije učiteljica, ki naj bi imela intenzivni tečaj slovenščine, so se prestrašili, da bo pre malo prijavljenih, pa čeprav je prav to njihova velika želja - namreč učenje slovenščine. Vsak od članov odbora razume nekaj besed in katero tudi spregovori, a vsi bi si želeli več. Zavedajo se, da jezik ni odločilnega pomena za ohranjanje slovenske identitete, pa vendar jih notranja sila žene k učenju. Težave z učenjem so zaradi urnikov in preobilja dela, ki ga ima vsakdo od njih. Člani odbora so vsi po vrsti pripadniki druge generacije, sinovi primorskih ali prekmurskih staršev, nekaj je takih, ki so iz mešanih zakonov med slovenskim in hrvaškim ali slovenskim in urugvajskim partnerjem, Boris pa je sploh samo Hrvat oziroma Dalmatinec. Pozna se, da je imelo društvo vedno veliko stikov z drugimi jugoslovanskimi klubi.

Trenutno so največ pozornosti namenili odprtju prenovljene kegljaške steze in prazniku trgatve sredi aprila, ubadali pa so se tudi z neplačanimi članarinami in s tem, kdo ima pravzaprav pravico igrati na novi stezi - so to lahko tudi zunanje osebe, Urugvajci...?

25

9. april - Po kratkem dopoldanskem obisku mesta sem popoldne odšel z Eduardom Kološo po njegovega očeta in mojega starega prijatelja Gezo. Preživel je dva huda infarkta in samo z neizmerno življenjsko voljo se mu je uspelo postaviti na noge. Žal mu

je ohromel jezik in komaj ga je mogoče razumeti kakšno besedico. Pretresljivo, saj se ga spomnim kot izjemno prijaznega in živahnega človeka, nosilca življenja kluba in enega od ustanoviteljev. Rojen je bil sicer v Sloveniji, a je še kot otrok prišel v Urugvaj. Med svojim prvim bivanjem v tej državi leta 1990 sem bil njegov gost in pokazal mi je številne izrezke iz slovenskih časopisov, ki opisujejo njegovo delo za slovenstvo. Odpeljali smo se do Piriapolis, med vožnjo pa je bilo tudi nekaj časa za »zasliševanje« sina Eduarda. Presenetil me je s pristno prekmurščino, ki je iz njegovih ust nisem pričakoval. Razume, le besede mu težko pridejo z jezika. Čeprav je rojen v Urugvaju in poročen z domačinko, pravi, da se počuti Slovenca, na »urugvajski podlagi« seveda. Podobno je tudi s hčerko in sinom in upa, da bo vsaj on kmalu lahko obiskal rojstni kraj očeta in dedka, ki ga pogosto omenja. Zanimivo je, da ga razni spori in ukvarjanje z drobnjarijami v društvu odbijajo, zato zadnje čase zelo malo zahaja tja.

Ko sem starega Gezo pospremil do vrat doma upokojencev, sem komaj zadrževal solze. Vedel sem, da ga morda vidim zadnjič, in žal mi ga je bilo. Tako majhen mož, pa tako velika volja do življenja, do ohranjanja kulture dedov...

V klub sem se vrnil z rdečimi očmi in ne vem, kaj so si mislili moji gostitelji. No, kasneje sem jim razložil, za kaj gre, in verjamem, da so razumeli, saj je Geza Kološa med najbolj priljubljenimi osebami v slovenski skupnosti. Bežno sem se srečal še z eno potomko Slovencev, ki ima podobno zgodbo kot Maria, njen soprog pa je potomec francoskih Baskov. Teh je v Južni Ameriki veliko, vendar so tja prišli že v prejšnjem stoletju in jezik, deloma pa tudi že kultura, sta se precej izgubila.

26

Obiskal me je tudi Daniel Klisich Di Vetri, donedavni predsednik Inštituta za imigracije, organizacije, zasnovane na načelu sodelovanja predstavnikov vseh izseljenških društev. Daniel je potomec Črnogorca in Italijanke in razume, deloma tudi govori srbsko. Je tudi predsednik Slovanske hiše, ta deluje v prostorih jugoslovanskega društva Bratstvo. V vseh pogledih gre za zelo odprto osebo, tudi glede vprašanja razpada Jugoslavije. Za odcepitev Slovenije je pokazal veliko razumevanje, bolelo ga je le, da se je v Bosni in drugod razdrlo toliko osebnih prijateljstev. Slovenci, Hrvati, Srbi in Makedonci v Urugvaju še vedno sodelujejo, čeprav društva zdaj niso več »jugoslovanska«, razen Bratstva. Sam še nikoli ni obiskal očetove domovine, morda mu to uspe januarja. Ukvarja se z novelami o izseljencih, zbira anekdote iz njihovega življenja itd. Zavzema se za to, da majhne narodnostne skupnosti v Urugvaju ne bi izgubile svoje identitete, saj stari priseljenci prve generacije umirajo, napisanega pa ostaja zelo malo. To ga je tudi gnalo k posredovanju pri ustanovitvi inštituta.

27

10. april - V klub je prišla gospa, ki je pri dvanajstih letih izgubila očeta. Ta je vedno dejal, da je Jugoslovan, in to je bilo zanjo dovolj. Ko pa je Jugoslavija razpadla, jo je začelo zanimati, kakšne so pravzaprav njene korenine, in čedalje bolj jo je imelo, da mora natančno izvedeti, kaj je pravzaprav po rodu, spoznati svoje polsestre, ki živijo tam nekje... V nekem časniku je zasledila priimek slovenskega predsednika Milana Kučana in ker se je tako pisal tudi njen oče, je sklepala, da je morda Slovenka. Že ob prvem

D

pogledu na fotokopijo očetovega potnega lista iz leta 1924 sem ugotovil, da je gospa verjetno Hrvatica, saj je bil oče doma iz Ogulina, resda le 15 km od slovenske meje. Ampak zgodba je vseeno zanimiva.

28

Nesojena Slovenka je skoraj dobesedno podala kljuko šolski sestri Gregoriji S. in njeni urugvajski spremljevalki. Sestra Gregorija je bila rojena leta 1950 v Buenos Airesu slovenskim staršem, očetu domobrancu, in izkazalo se je celo, da sem pred tednom dni govoril z njenim nečakom. Že nekaj časa živi v Montevideu, kjer dela družbo ostarelima slovenskima sestrama in z njima kramlja in poje po slovensko. V klubu je bila prvič in oči so se ji kar svetile, ko si je ogledovala sejno sobo, dvorano, dvorišče z lipo v sredini, številne plakate iz Slovenije itd. Ob vprašanju, kaj ji pravzaprav pomeni slovenstvo, je kar »zaplavala«. Čutenje (slovenske) narodnostne identitete je zanjo nekaj, brez česar ni mogoče živeti. Zaveda se, da je rojena v Argentini, in v tem, ampak samo v tem smislu je Argentinka, sicer pa je čista Slovenka... Očitno je njeno slovenstvo nalezljivo, saj je

Urugvajski mate in slovenski grb

dobrodušna urugvajska sestra znala precej več slovensko kot klubska tajnica Maria. Nazadnje je še zapela slovensko pesem, ki je jaz seveda ne znam...

29

Dan sem končal z ogledom koncerta domačega simfoničnega orkestra. Solist je bil Fernando Hašaj, sin slovenskega priseljenca. Violinist prvega razreda. Njegov oče Ferdinando je prišel v Urugvaj leta 1952 in dolga leta deloval v društvu Bratstvo, pa tudi v Prekmurskem društvu. Poučeval je slovenščino, vendar so mu vsi študentje ušli, ker jih ni znal pritegniti, ampak je vztrajal pri doslednem spoštovanju resnici na ljubo zelo zapletene slovenske slovnice. Za neuspeh krivi odbor, ki da deluje slabo...

Buenos Aires

30

12. april - V enem najprijetnejših delov Buenos Airesa, Recoleti, sem se srečal z Oskarjem M. Starša sta v Argentino prišla sredi tretjega desetletja, on pa je tu rojen. Kot otrok je sicer govoril slovensko, a ker je bil oče službeno zelo pogosto odsoten, je počasi tudi jezik izgubil v pozabo. Ko je bil leta 1974 ustanovljen klub Triglav, se je spet začel zanimati za slovenstvo in se tudi učiti jezika. Dobil je štipendijo in štiri leta študiral v Ljubljani, kamor je odšel skupaj s prvo hčerko in ženo Argentinko. V Sloveniji so se tako vsi trije učili slovenščine in morda bi celo ostali, če bi bile ekonomske razmere za mlado družino ugodnejše. Bila sta vendarle oba študenta... V Ljubljani se je rodila še druga hčerka, vendar ji je Oskar po vrnitvi v Buenos Aires dal argentinsko državljanstvo.

Že iz dejstva, da se je odločil za sodelovanje v slovenskem klubu, lahko sklepam, da se pač ima vsaj do neke mere za Slovenca, kar mi je tudi sam potrdil. Zaveda se svoje slovenske krvi in opaža, da ima »slovenski« značaj, tako tudi njegova starejša hči, ki je obiskovala slovensko sobotno osnovno šolo in tudi govori slovensko. Čeprav pripada že tretji generaciji, se ima tudi ona v veliki meri za Slovenko in je pripravljena celo študirati tam, če bi se le ponudila prava priložnost. »Ko je mlajša hči zvedela, da sem ji po rojstvu spremenil državljanstvo, se je pošteno ujezila. Rada bi bila Slovenka! Po značaju pa je bolj Argentinka...«, pripoveduje Oskar.

Moj sogovornik je zelo dejaven v slovenski skupnosti, tako v Triglavu kot sicer. Bil je tudi eden od pobudnikov prvega srečanja društev starih naseljencev v Argentini in Urugvaju, k sodelovanju pa bi rad povabil tudi društva in skupine iz Čila, Brazilije in drugod, kjer še obstaja kakršnakoli oblika sodelovanja.

31

Zvečer sem si ogledal gledališko predstavo v Slovenski hiši, osrednji točki življenja povojne izseljenske skupnosti. Slovensko gledališče pripravi vsako leto eno igro in tako je bilo tudi letos. Presenetil me je precej slab obisk. Pred sedmimi leti sem bil navzoč pri nekaterih podobnih prireditvah in dvorana je bila vedno premajhna. Tokrat pa je bilo kljub ugodni sobotni večerni uri praznih veliko sedežev, četrtnina gledalcev je

prišla z zamudo itd. Sicer pa vse priznanje režiserju in igralcem, ki so več kot pol leta pripravljali zahtevno igro Čehova *Tri sestre*. Poudarim naj, da so glavne vloge igrali pripadniki druge generacije. Tako kot pri vseh drugih, sem tudi pri njih opazil značilno latinsko melodijo ter izgovorjavo nekaterih črk. (Pogosto nepravilno naglaševanje samoglasnikov, poudarjena raba ozkega e, značilno mehko izgovarjanje črk ž, š in č itd.)

32

13. april - Mladinska maša je bila kar dobro obiskana in pesmi ob kitari so bile podobne, kot jih poje slovenska katoliška mladina. Sicer pa je mašo vodil star duhovnik in navzočih je bilo veliko starih ljudi. Po maši je bilo v dvorani predavanje o klonaciji - z medicinskega in etičnega vidika - ki pa se ga nisem udeležil, ker sem moral naprej, na občni zbor kreditne zadruge Sloga v slovenski dom v San Justu. Ta organizacija je precej močna in je uradno registrirana pri argentinskih oblasteh ter ima celo svojo kreditno kartico. Prišel sem šele na družabni pogovor po koncu zбора, a dovolj, da sem srečal prijatelja izpred sedmih let, Stanka J. Še vedno je samski in še vedno je čisti Slovenec, ki pa ne zbere dovolj denarja za pot tja gor. Tudi sicer bi šel v Slovenijo le na počitnice, živel pa tam ne bi, saj je preveč navezan na Argentino, torej na prijatelje, družbo, družino.

Mimogrede sem govoril tudi z gospodom, ki ima enajst otrok. Deset jih je poročenih in sicer prav vsi s slovenskim partnerjem, tako da ima tudi že 32 vnukov, ki vsi po vrsti govorijo tekoče in predvsem slovensko...

Všeč mi je bila razstava ročnih del otrok v tem domu. Prevladovala je verska in slovenska tematika, izdelki pa so bili resnično lično in domiselno izdelani, kar kaže na veliko prizadevnost tako otrok kot staršev in vzgojiteljic.

33

16. april - Po obiskih različnih argentinskih ustanov, povezanih z izseljenstvom, sem se zvečer dobil še s predstavnikoma srednješolskega in osnovnošolskega tečaja, Nedo Vesel Dolenc in Marjanom Lobodo. Oba sta rojena v Argentini in še razmeroma mlada, njun slovenski jezik pa je tekoč. Kljub manjši zadržanosti, ki sem jo sicer pričakoval (že prej sem ugotovil, da nekaterim iz višjih krogov SPE moje poizvedovanje, predvsem pa nekatera moja stališča niso ravno všeč...), smo se lepo pogovorili in dobil sem precej koristnih statističnih podatkov o učencih. Zanimivo je, da število udeležencev tečajev z leti ne upada, nasprotno, trenutno je celo v porastu, čeprav je letošnja številka maturantov zelo nizka (17). Opaziti pa je povečan delež španščine v pogovornem jeziku mladih, k čemur doprinesejo tudi mešani zakoni. Delež tistih, ki obiskujejo osnovnošolski tečaj, se je povečal najbolj pri tistih, ki govorijo predvsem špansko in hodijo na tečaj zaradi jezika. V osnovni šoli imajo tudi pouk za špansko govoreče.

Predstavnika šolstva sta podvomila, da je jezik tisti, ki je odločilen za narodnostno identiteto.

Spreminja se tudi odnos do učencev. Ti pač govorijo med seboj špansko in tega se ne smemo bati. Konec koncev se to dogaja tudi v slovenskem zamejstvu in priznati moramo razmere, kakršne so. Mlajši, tu rojeni učitelji to prenašamo lažje kot pripadniki prve generacije, saj smo zrasli z dvojnostjo. Včasih je bilo na primer sramota ponavljati letnik, zdaj pa nobenega ni več sram priti prihodnje leto znova...

Veliko staršev pripelje otroke tudi zaradi samega okolja, ki nudi varnost, vzgojo, vero, tradicijo...

Marjan mi je celo zatrdil, da njega in mnoge druge v slovenstvu drži tudi dejstvo, da še niso poravnane krivice, ki so se zgodile njihovim staršem.

Skupaj sta tudi ugotovila, da mladih nikoli ni bilo treba siliti v slovensko šolo, nasprotno, večinoma gredo zelo radi, saj imajo tam tudi družbo. Konec koncev pa gre za samo 20 sobot v letu...

Mladi večinoma ne čutijo kakršnihkoli pritiskov od argentinskega okolja, nasprotno, vrstniki spoštujejo njihovo narodnostno zavednost in jih po tem celo poznajo.

Sama se v Sloveniji nikoli nista čutila tujca, čeprav ju je pretreslo, ko sta slišala ljudi na ulici, ki so govorili slovensko, ko sta prvič gledala slovensko televizijo itd.

Večina maturantov pride z izleta po Sloveniji navdušenih, **začutijo** korenine, za katere so doslej predvsem **vedeli**. Za mnoge pomeni obisk domovine staršev nov zagon za delo v slovenski skupnosti, utrdi njihovo pripadnost. Za Marjana je slovenstvo tudi »stvar vesti«, saj pravi, da ne more preprosto prerezati korenin. Oba sta priznala, da sta imela kdaj tudi krizo, vendar ne v smislu, da bi hotela pretrgati vezi.

»Ko si v Argentini, si želiš v Slovenijo in obratno,« je bila ena od ugotovitev v sicer razmeroma kratkem pogovoru (čakala ju je še seja odbora Slomškovega doma).

Uradnega vabila k vrnitvi od slovenske vlade še ni bilo in vprašanje vrnitve je problematično zaradi številnih »tehničnih« ovir. Marjanu se celo zdi, da utegnejo biti mnogi nezaželeni. Vendar pa sta ob vprašanju, ali bi v hipotetičnem primeru, da bi celotna skupnost dobila stanovanje in službo v Sloveniji, tudi vsi odšli, priznala, da skupnost kot taka gotovo ne bi odšla, ampak bi odšli predvsem (sicer razmeroma številni) posamezniki iz prve in druge, morda tudi kdo iz tretje generacije.

»Navezani smo namreč na našo narodnostno skupnost, na katero smo tudi ponosni. To je naša mala Slovenija, tu imamo prijatelje, spomine...«

34

17. april - Že v La Plati sem dobil nekaj informacij o litvanski izseljenski skupnosti, ki je zanimiva za primerjavo, saj ima matična domovina za seboj podobno zgodovino kot Slovenija. Danes pa sem obiskal litvanski dom v središču Buenos Airesa. To je eden od petih domov, ki jih imajo Litvanci v Argentini. Napisi so deloma v španščini, deloma v litvanščini, govori se menda večinoma litvansko, vendar gre predvsem za starejše priseljence. Imajo folklorno skupino in pevski zbor, nogometno igrišče, restavracijo ter dvorano za prireditve, ki jo tudi izposojajo.

35

18. april - Ob 6. uri zvečer smo po 18 urah vožnje prispeli z razmajano »matrako« v Cutral Co, kjer je knjižnica Juana Benigarja, Slovenca, rojenega v Zagrebu, antropologa, ki so ga v teh krajih imenovali tudi »beli poglavar«.

Postanek je bil skoraj »usoden«, kajti jezni odpuščeni naftni delavci so zaprli ceste. To ne pomeni, da so jih zaprli z zapornico, ampak še bolj »divje«, kot je bilo med slovensko vojno. Na cesti so goreli ognji, vožnjo so onemogočali kupi kamenja, pnevmatik, raznih razbitin itd., barikado pa so stražili zamaskirani moški, povsem očitno

pripadniki najnižjega družbenega sloja iz barakarskega naselja, verjetno prav nič povezani z delavskim gibanjem. Še v mestu smo slišali vrsto govoric o »prispevkih«, ki so jih pobirali od someščanov, če so hoteli na primer v bolnišnico v sosednji, 200 kilometrov oddaljeni kraj, zato se nismo počutili preveč varne. Spuščala se je že noč, zato smo se že kar bali, a zamaskiranec je hitro popustil, ko mu je Milan povedal, da je v avtu novinar iz Evrope, iz Slovenije.

Zvečer smo prišli v Zapalo, mesto z 20.000 prebivalci, osamljeno sredi polpuščavske Patagonije. Kot nalašč je tisti hip zmanjkalo elektrike, neposredno pred vhodom v mesto pa je utripala vrsta modrih luči, kajti pravkar se je zgodila huda prometna nesreča na železniški progi. Ob siju sveč smo tako pozdravili edino slovensko družino daleč naokoli, tri otroke z mamo Heleno R. (očka Gregor je bil ravno v »bližnjem«, 240 km oddaljenem sosednjem mestu San Martin de los Andes).

Če kje, potem bi na primeru te družinice lahko ovrgli vse asimilacijske teorije. Helena in Gregor sta potomca povojnih beguncev, oba rojena v Buenos Airesu. Tam sta zrasla v slovenski skupnosti in končala fakulteti, ona arhitekturo, on pa ekonomijo, in se poročila, potem pa sta odšla v daljno, okoli 1.400 kilometrov oddaljeno patagonsko Zapalo, ker je Gregor nekoč tam že živel nekaj časa in tudi že kupil hišo. Od takrat je že 11 let in medtem so se jima rodili trije otroci. Tako starša kot starejša otroka govorijo doma izključno slovensko, sicer z naglasom, značilnim za pripadnike potomcev povojne politične emigracije v Argentini. Helena je pustila poklic in se posvetila družini, zato ni čudno, da 8-letni sin in 10-letna hči celo v šoli govorita slovensko oziroma vrstnike učita slovenščine. Ob sobotah imajo kar doma slovensko šolo, s programom, usklajenim s tistim v Buenos Airesu, ob koncu leta pa gredo v prestolnico delat izpite. 10-letna Barbara nas je pripravila k smehu, ko je izjavila: »Ko bom velika, bom učiteljica slovenščine, da bom lahko šla zastoj v Slovenijo...« Zdi se neverjetno, a niti njeni starši še niso bili v Sloveniji, nikoli v življenju.

Sicer pa je hiša polna slovenskih avdio in video kaset, slik, fotografij itd. Na počitnice hodijo v Buenos Aires, saj imajo tam vse sorodnike, seveda Slovence.

Helena in Gregor se začenjata ukvarjati s skrbjo, kaj bo z otroki v naslednjih letih. Najmlajši ima težave pri učenju govorjenja, saj zaradi dvojezičnosti okolja ne zmore dojemati jezika in je zato v glavnem tiho, čeprav vse razume. Nekoliko drugače je s starejšima otrokoma. Zelo sta zgovorna, vendar se starša, ki bi rada na vsak način ohranila slovensko identiteto in jezik pri otrocih, bojita, da bodo mladi v puberteti in kasneje med študijem pozabili na kulturo staršev in starih staršev, saj ne bodo imeli vrstnikov, s katerimi bi se pogovarjali v slovenščini. Razmišljata o preselitvi v bližnji San Martin, morda Bariloche, Gregor »sanja« celo o Sloveniji.

»Ko smo bili pri logopedu zaradi najmlajšega, nam je zdravnik dejal, da naj pozabimo na slovenščino, saj nas je tako ali tako samo dva milijona in bo ta jezik izginil...,« nam je nekaj dni kasneje besno pripovedoval Gregor. Z njim smo se srečali v San Martinu, kamor smo odšli naslednje jutro po čudoviti poti med kanjoni in orumenelimi topoli. Gregor namerava še v juniju v Slovenijo, kjer bo skušal ugotoviti, kakšna je možnost za preselitev.

36

19. april - Potem ko smo se nastanili v vlažni in hladni hišici, meni znani že izpred šestih let, smo obiskali Ingrid R. in njene že precej ostarele starše. So ena od treh, štirih slovenskih družin, ki živijo v San Martinu, idiličnem mestecu ob jezeru sredi Andov. Sem prihaja čedalje več smučarjev, planincev in sploh meščanov, željnih oddiha v pristni naravi, sprehodov po širnih planinah med hišicami Indijancev plemena Araukanos...

Doma so iz Slovenske Bistrice, natančneje, oče ima češke in ruske korenine, rojen pa je bil v Zagrebu. Morda mu tudi zato slovenstvo nikoli ni pomenilo veliko in je tako kot vsa njegova družina sredi slovenskega ozemlja vedno govoril nemško. Če je dekleta hotelo postati njegova žena, se je morala tudi ona naučiti nemščine, saj so v tem jeziku govorili celo doma. Seveda je bilo še huje v Avstriji, kjer so živeli nekaj let. Ko so se preselili v Čile, pa je mala Ingrid skupaj z bratom in sestro obiskovala nemško šolo. V 70. letih so se preselili čez jezero, v argentinski San Martin, a tudi tu še zdaj govorijo med seboj predvsem nemško. Gospa, s težkim srcem pa tudi gospod, sta z nami govorila tudi slovensko, morda predvsem zaradi mene.

Ingrid mi tudi po treh vprašanjih ni uspela odgovoriti, kakšna je pravzaprav njena identiteta. Jezna je na starše, ker je nikoli niso učili govoriti slovensko, ampak samo nemško. V nemški šoli je bila nekaj posebnega, saj je bila za Čilence Nemka, za nemške vrstnike pa Slove(a)nka; zaradi tega je bila vedno deležna nekakšnega zaničevanja. Argentina ji je zelo všeč, ker je drugačna, bolj svobodna kot Čile, zato se morda še najraje identificira s to deželo (niti ne s tem narodom). Slovensko se spomni kakšno besedo, kot v sanjah pa ji v glavi zvenijo slovenski napevi, ki jih je vendarle poslušala, ko je bila še čisto majhna.

37

21. april - Zgodaj zjutraj smo se z matrako odpravili v približno 150 kilometrov oddaljeni indijanski Alumine, kraj, kjer je živel v teh krajih znameniti Janez, Ivan ali Juan Benigar. Izlet je bil nekaj posebnega. Potovali smo po zame zelo nenavadni pokrajini, na trenutke podobni pusti skandinavski tundri, na trenutke puščavi, s čudovitimi zelenimi dolinicami, obarvanimi z v jesenske barve odetimi topoli. Območje je posejano z indijanskimi naselbinami. Ustavili smo trem Indijankam, ki niso imele »prave« (naše) predstave o času in prostoru. Vedele so povedati, da živijo daleč, da je do tja precej hoda, kilometri, ure in podobno pa jim niso šli z jezika.

V Alumineju smo se najprej srečali z Alejandrom-Manque Benigarjem, enim od sinov med Indijanci najznamenitejšega Slovenca. Rojen je bil leta 1920 in pravzaprav ni kazal svojih let, kljub golšavosti, ki ga pesti. V skromni hišici je bila tudi polsestra, verjetno najmlajša od 17 otrok, Benigarjeva druga žena pa jo je rodila nekaj pred svojo smrtjo in ko je bilo očetu že 63 let. Alejandro ima Benigarjeve, belske poteze, mlajša sestra pa je prava Indijanka.

Kljub neverjetni inteligenci in nadarjenosti za jezike Juan Benigar svojih otrok ni naučil niti besede slovensko ali hrvaško, raje jih je učil araukanščine, ki se je med Indijanci začela izgubljati, a tudi v tem ni bil ravno uspešen. Alejandro je, ko govorimo o identiteti, čisti argentinski Indijanec in se mu niti ne svita, kje je Evropa, kaj šele Slovenija. Njegov oče je menda rad prepeval in igral na kitaro, v hišo pa so prihajali številni

obiski in govorilo se je francosko, nemško, angleško, slovensko... Preden je umrl, se je začel učiti japonsko. Umrl je sede, pri študiju, žalosten in osamljen, saj je malo pred tem izgubil tudi drugo ženo.

Nekaj otrok je bilo umsko prizadetih in Alejandro je eden redkih »normalnih«; zato pa je prizadet njegov sin.

Mari je kupila nekaj solate z njegovega vrta, spili smo pivo in se fotografirali, nato pa smo odšli na pokopališče in obiskali Benigarjev grob. Poleg križa je na grobu šestokraka zvezda, obkrožena s kačo, ki je sama sebe. Pokojnik menda ni bil katolik, čeprav je Alejandro govoril o tem, da so ga videli moliti, a otrokom ni dovolil prižigati sveč pred svetniki. V enem od objavljenih pisem govori o »naših bogovih - indijanskih bogovih«...

Naslednji sin, ki smo ga obiskali, Juan ali Llanca, je bil rojen že leta 1915 in tudi on nikakor ne kaže svojih let. Živi v indijanskem naselju v skromni kolibi brez pohištva, komajda stolček in skromno mizo ima, tla so iz blata.

Ko smo se ustavili pred hišo, je najprej izginil, kot bi se hotel skriti, nato pa se je vendarle odzval našim klicem in nazadnje je bil vesel našega obiska. Razkazal nam je imetje in ponosno pokazal svoje izdelke - preživlja se z izdelovanjem povodcev in vrvi iz jelenje kože. Potožil nam je, da slabo prodaja, vendar mu tudi mi nismo mogli narediti usluge in kupiti kakšnega od izdelkov.

V knjižnici in muzeju z Benigarjevimi predmeti sem naletel na knjige in slovarje v norveščini, danščini, baskijsščini, grščini, albanščini, španščini, nemščini, francoščini, araukanščini, angleščini, v jeziku kečua, gotovo pa je govoril tudi slovensko, hrvaško, češko...

Od desne proti levi: argentinski Slovenec Milan Keržič, Zvone Žigon, Alejaandro Manque Benigar, njegov sin in polsestra; v ozadju na steni fotografija Janeza Benigarja

Bariloche

38

22. april - Čez čudovito pokrajino Sedmerih jezer smo z matrako odpotovali v Bariloche in v dežju najprej obiskali Jožeta M. Za razliko od prvega srečanja pred šestimi leti je tokrat deloval zapuščeno, samotarsko, bolno, kot bi bil nejevoljen, ker smo ga vznemirili v njegovi samoti. Menda je bil nekaj časa hudo bolan, bliža se šestdesetim in ni poročen, iz njega veje predvsem življenjska razočaranost, pesimizem.

Po več obiskih smo dan končali pri Arenškovih. Od enajstčlanske družine je že pet otrok, rojenih v Argentini, odšlo živeti v Slovenijo, 28-letna Miki gre letos tja pogledat, pa tudi fanta, argentinskega Slovence, ima tam. V razgovoru ob velikanski mizi je povedala, da ji je v Barilochah kar všeč in da je (zaenkrat) ne vleče živeti v Slovenijo, ki je vrh vsega še nikoli ni videla.

Arenškovi so ena od značilnih velikih trdnih slovenskih krščanskih družin, ki jih je tudi v Argentini nekaj. Oče je bil vedno zelo strog, posebno ko je šlo za vero in slovenski jezik - doma nikoli niso spregovorili španske besede in zdaj že odrasli otroci vsi po vrsti tekoče govorijo slovensko, tudi med seboj - predvsem slednje dejstvo tukajšnje Slovence razlikuje od buenosaireških, kjer je španščina že prodrla v medsebojne pogovore. Tudi sicer namreč v slovenski šoli v Barilochah otroci govorijo tudi med seboj predvsem slovensko, vsaj tisti, ki so rojeni v slovenskih zakonih.

Arenškov oče od pobega po vojni še ni bil v Sloveniji, čeprav ima tam že pet otrok. Namerava obiskati domovino, vendar pa tam ne namerava živeti. Napol v šali nam je dejal, da bo, kot se spodobi za kapitana, ladjo zapustil zadnji...

To in naslednje noči sem prespal pri Arkovih, najbolj legendarni slovenski družini v Barilochah.

39

23. april - Dan sem začel s prijetnim pogovorom s starosto slovenskega in sploh argentinskega planinstva v tem delu Južne Amerike, z Vojkom Arkom, ki ga pozna tako rekoč vsak Bariločan. Pripovedoval je o začetkih društva - ustanovili so ga na nekem izletu na Cerro Capilla, kmalu zatem pa so zgradili tudi kočo Pod skalco ter zavetišče na samem hribu. Glede nesporazumov v društvu je menil, da morajo delo pač prevzeti mlajši, pa čeprav se tudi njemu nekatere zamisli ne zdijo pravilne.

S pomočjo slovenske vlade, ki je podarila okoli 60.000 dolarjev, so sezidali prizidek z učilnico in dvema večnamenskima sobama; nekateri člani odbora so hoteli sezidati veliko dvorano. Na prireditve pride 60 do 80 ljudi, skupaj pa naj bi jih bilo 200 do 250. Kot skupnost so razmeroma kompaktni/enoviti, tudi jezik je izjemno dobro ohranjen, vendar pa se tudi tu že srečujejo s problemi dvojezičnosti, mešanih zakonov in vdiranja španskega jezika.

40

Obiskal sem Klavdijo K., 24-letno invalidko, ki sem jo srečal v Sloveniji pred leti, ko je bila še zdrava. V prometni nesreči je ostala hroma do vratu, tako da tudi z rokami ne more početi skoraj nič. Njena sestra Monika živi že štiri leta v Sloveniji in je

D

ena najboljših alpinistk. Tudi Klavdija bi že bila tam, vendar je nesreča vsej družini preprečila preselitev, čeprav še razmišljajo o tem, da bi odšli v Slovenijo.

So Slovenci »za pr'mej«, še bolj, ker so starši prišli v Argentino razmeroma pozno, oče šele leta 1964, za svojimi starši. V pogovoru ob okusni pehtranovi potici sem ugotovil, da so pristaši jezika kot nosilca kulture, čeprav niso proti mešanim zakonom. Dajejo prednost ljubezni in človeškemu značaju pred narodnostno pripadnostjo, ne morejo pa prikriti želje po tem, da bi čim več Slovencev srečalo slovenske partnerje.

Imajo tudi sina, ki obiskuje slovenski srednješolski tečaj in mi je pokazal obsežno seminarsko nalogo o Sloveniji.

Iz Bariloch je v Slovenijo odšlo že 12 mladih, kar pomeni skoraj polovico generacije, ki se združuje v slovenskem društvu. Lahko bi zaključil, da je za to skupnost značilno, da je doslej uspela jezik ohraniti bolj kot buenosaireška. V srednji šoli imajo 4, v osnovni pa 23 učencev. Srečujejo se s problemom mešanih zakonov in očitno je težava v tem, ker ne vedo natančno, kako naj delujejo v prihodnje. Kot kaže, je veliko Slovencev, ki so se poročili z argentinskim partnerjem, začutilo prikrito ali odkrito zaničevanje, bolje rečeno občutek manjvrednosti, in nočejo več v društvo.

Vojko Arko

41

Zanimivo je bilo srečanje s Tončkom P., starim okoli 40 let. Rojen je v Argentini, v Cordobi. Do osnovne šole ni znal špansko, zato je ob vstopu v šolo doživel veliko presenečenje. Vedno je bil nekoliko uporniški, čeprav je bila mati zelo »papeška« - strogo versko nastrojena. Ko je dopolnil 18 let, ni več hotel v cerkev in za kazen doma ves teden ni dobil hrane. Je Argentinec in ima samo argentinsko državljanstvo, česar mu mati ne more oprostiti. Ona se je že preselila nazaj v Slovenijo, njemu pa ni do tega.

Govori dobro slovenščino, čeprav v Cordobi ni bilo veliko rojakov. Kljub temu, da se ima predvsem za Argentince in ne obiskuje slovenske skupnosti, sta s prijateljem naredila enournno televizijsko oddajo o Slovencih v Barilochah. Poročen je z Argentinko in otroci ne znajo slovensko, čeprav zdaj vprašujejo po posameznih besedah - verjetno predvsem zaradi bližajočega se obiska v Sloveniji, kjer bodo srečali babico... V slovensko skupnost ne hodi, ker njegove žene tam ne sprejmejo zaradi neznanja jezika, pa tudi zaradi nevernosti. Navedel mi je še vrsto imen s podobnim problemom.

42

24. april - Po dveh dneh se je spet prikazalo sonce. Šele zdaj razumem, zakaj večina argentinskih Slovencev v Sloveniji najbolj pogreša prav svetlobo... Pred Patagonskim muzejem sem se zapletel v pogovor z lastnikom bernardinca, ki je za denar poziral številnim turistom. Poznal je Vojka Arka in slovensko skupnost ter pripomnil, da so (nekateri) Slovenci v Barilochah rasisti. Izjava me je zbolela v dno srca, a potihom sem mu dal prav, saj sem se spomnil nekaterih pogovorov, v katerih so bili »ta črni« že »po definiciji« nižja kasta.

Tega dne sem se srečal z Andrejem D., 53-letnim arhitektom. Rodil se je sicer v Sloveniji, a že ko je imel štiri leta, so z družino prišli v Buenos Aires. Tam je hodil v sobotno slovensko šolo in bil sploh zelo dejaven v slovenski skupnosti. Bil je med ustanovitelji društva in doma San Martin. V prijetni restavraciji s pogledom na razburkano jezero Nahuel Huapi bi lahko razpravljala še dolgo, a čas naju je priganjal, tako da mi je lahko komaj nakazal problematiko, s katero se ukvarja že vrsto let. Slovenska skupnost v Buenos Airesu je bila zanj pretesna, motila ga je ozkost, s katero se je tam srečeval. Po končanem študiju arhitekture je zato odšel iz prestolnice v manjše mesto v provinci in nato v Bariloche. Tukajšnja skupnost je bolj »vedra«, počutil se je bolje in zdaj spet sodeluje, tokrat kot podpredsednik društva. Poje v znamenitem mladinskem zboru (Coro de Jovenes), ki ga vodi Slovenka Lučka Jerman.

Poročen je z Argentinko in otroci ne govorijo slovensko. Sam še nikoli ni bil v domovini (staršev), čeprav je njegova velika želja prav obisk očetove rojstne hiše v Prekmurju. Otrok ni nikoli pošiljal v slovensko šolo, tudi zato ne, ker niso bili dobrodošli, saj niso govorili slovensko...

Ima se sicer za Slovence in ko je začel obiskovati osnovno šolo, je govoril samo slovensko. Spomnil se je še dneva, ko je brat prišel iz šole pretepen prav zaradi neznanja španščine. Pri tem pa ni šlo zgolj za načelnost staršev, ampak tudi za njihovo neznanje jezika (značilno resocializacijsko vprašanje).

Med pogovorom me je večkrat opozoril na razdvojenost med pripadniki slovenske skupnosti; vse skupaj je šlo že tako daleč, da ga nekateri niti ne pozdravijo na cesti...

43

Po kosilu, med katerim sva se pogovorila, kolikor sva pač utegnila, me je Andrej pospremil do Tončka Zidarja, enega najbolj znanih Slovencev v Barilochah, čeprav ne zahaja v skupnost. 32-letni Tonček je namreč priljubljen televizijski napovedovalec, reporter in zdaj tudi glavni urednik bariloškega televizijskega Kanala 6. Je prava javna osebnost, saj so ga na cesti vsi pozdravljali, in to z veliko mero naklonjenosti. Med tukajšnjimi rojaki se je »proslavil« z obsežno oddajo o njih.

Pri 15. letih mu je umrl oče, sicer »klasični« pripadnik slovenske politične emigracije. Po njegovi smrti ni več govoril slovensko, mati je namreč Čilenka, razen v sobotni slovenski šoli. Lani je prvič v življenju obiskal Slovenijo in tam spet »spregovoril«. Slovenija se mu je zdela čudovita in odnesel je najlepše vtise, vendar tam ne bi živel.

Sem pač preveč drugačen od Slovencev v Sloveniji, in to sem čutil na vsakem koraku. Konec koncev je moja mati Čilenka. Vseeno se imam tudi za Slovenca, čeprav svojega slovenstva ne prakticiram, razen ob stikih s svojim najboljšim prijateljem, ki je tudi Slovenec...

Priznati sem moral, da mu gre, glede na to, kako malo priložnosti ima za govorjenje, slovenščina prav dobro od rok. V slovensko skupnost ne zahaja, pač pa je samo nekaj dni po srečanju z menoj spet odšel v Slovenijo.

44

Še istega dne sem obiskal »stari« znanki, Astrid in Vesno M., s katerima sem se srečal že pred šestimi leti. Čas teče in medtem sta se poročili in imata otroke. Vesna se je poročila z Urugvajcem, Astrid pa s potomcem Slovencev. Med seboj in tudi z otroki govorita v glavnem slovensko. Še en primer »slovenskega čudeža«... V jahting klubu, ki ga imajo v najemu, se je zbrala vsa družina z očetom in materjo in meni na čast so pripravili *acado*. Najprej smo se pogovarjali samo mladi, ker staršev še ni bilo. Slovenski zet je ves čas kazal veliko navdušenje nad ZDA, kjer je bil že dvakrat. Pravzaprav nič čudnega, kajti dva meseca je že brez službe in je tudi zato jezen na Argentino in na vse, kar je argentinskega. V Sloveniji je bil že trikrat in nazadnje, ko je imel namen tudi ostati (leta 1990), so mu sorodniki svetovali, naj raje odide, ker naj bi prišli Rusi... Žal je nasvet razumel kot namig, naj raje ne pride v Slovenijo, češ da mu nihče ne more priskrbeti službe, da ni ravno dobrodošel itd.

Vedno je imel argentinska dekleta, zdaj pa je »končal pri« Slovenki. Tudi če bi imel v Sloveniji vse možnosti, bi se zdaj težko odpravil živeti tja, kajti očitno je bila prva izkušnja pregrenka. Podobno razmišlja tudi Astrid, ki še nikoli ni bila v domovini staršev.

Vesna je govorila na podoben način, vendar je bilo čutiti, da pravzaprav ni ravno gotova glede teh vprašanj. V Slovenijo bi šla na počitnice, a živet...

Vsi moji sogovorniki so govorili tekoče slovensko, kot bi v Sloveniji živeli vrsto let, živo se zanimajo za vse, kar se tam dogaja, pa čeprav dekleti te dežele še nista »otipali«. Menili so, da še ena kultura človeka obogati, da je smisel v tem, da vsaka oseba pač mora imeti korenine - zato tudi oni, čeprav bodo ostali v Argentini, vzgajajo otroke v slovenskem duhu.

Vesna in Astrid sta dejavni v slovenski skupnosti, a moti ju, da so tisti, ki so prišli iz Buenos Airesa (tudi njihova družina je v Bariloche prišla šele pred desetimi leti), manj

dobrodošli, kaj šele Argentinci oziroma tisti, ki ne obvladajo slovensko. Astrid poučuje v slovenskem tečaju za špansko govoreče. Pogosto se ji zdi, da je vse njeno delo zaman, da nima smisla, saj otroci doma govorijo pač špansko in na ta način ne bodo nikoli znali slovensko. Starši jih pogosto pošljejo v sobotno šolo samo zato, da so na varnem.

Tudi ti sogovorniki so bili mnenja, da je slovenska identiteta brez jezika nemogoča, čeprav so se strinjali z menoj, da je na neki drugi, »nižji« ravni mogoča.

45

25. april - V pisarni sredi mesta sem »presenetil« Matjaža Jermana, predsednika slovenske skupnosti v Barilochah. Rojen je v Argentini, vendar tekoče govori slovensko. Spada med bogatejše v tem mestu. Kljub številnim telefonskim klicem, ki so naju prekinjali, sva uspela razviti pogovor na mojo temo in v marsičem je bilo njegovo stališče značilno za del bariloške slovenske skupnosti. Govoril je o tem, da komunizma v Sloveniji še ni konec in da ne bo nič drugače, dokler »narod ne bo priznal povojnih zločinov« (vladno priznanje ga niti ne zanima toliko). Po njegovem mnenju ima torej slovenska skupnost še vedno politični motiv obstoja. Sam se je opredelil, da pripada skupini, ki se zavzema za kulturno udejstvovanje in ki ni za odpiranje argentinski skupnosti. Prav tako mu niso všeč zamisli o družabnih prireditvah, plesih itd. Brez slovenskega jezika ne vidi nobene prihodnosti za obstoj slovenske identitete, kulture, čeprav se strinja, da je na nižji ravni ta vendarle mogoča. Če ne bi imel številne družine (6 otrok), bi odšel v Slovenijo. Za seboj ima »standardno« otroštvo, ki ga je preživel v slovenskem duhu, zrasel je s slovenščino.

Po njegovi oceni je v Barilochah do 250 Slovencev, od tega okoli 200 takih, ki še govorijo slovensko. V desetih letih se je po njegovih ocenah v Bariloche priselilo do 100 rojakov iz Buenos Airesa - nekateri so se vključili v skupnost, drugi ne.

Z dvojnostjo identitete sam nima nikakršnega problema, sicer pa meni, da tisti, ki dvojnost doživlja kot problem, tega ne reši s preselitvijo v Slovenijo.

46

Zvečer sem se srečal še z Alenko A. Nenehno se mi je opravičevala, ker ji ni uspelo (z)organizirati srečanj zame (tako da sem si moral pomagati kar sam), čeprav sem ji zagotovil, da razumem nerodnost situacije, ko ima kdo bolezen v družini... Sprehodila sva se skozi mesto in na približno vsakem desetem koraku mi je pokazala kakšnega Slovenca, da ne govorim o kiosku Darila, hotelu Tivoli, fotohiši Triglav, vili Bled in gorah ter jezerih v okolici, ki imajo slovenska imena.

Slovenci v tem kraju so zelo znani ravno po svojih planinskih uspehih in pionirskih pohodih, pa tudi kot uspešni in podjetni smučarji. Prav nič čudnega se mi ne zdi, da so se odločili za hiter pobeg iz hrupnega in prevelikega, pa še vlažnega, vročega in ravninskega Buenos Airesa v to alpsko/andsko oazo.

Alenka ima več kot trideset let in govori in misli slovensko, je prava predstavnica evropske »rase« v Barilochah. Čez dan dela v argentinskem vrtcu, ob sobotah pa se ukvarja z otroki Slovencev v Slovenskem stanu. Letos je bila s skupino učiteljev na izpopolnjevanju v Sloveniji in to je bil njen prvi obisk domovine staršev. Potem ko sva si

D |

ogledala čudovito katedralo, me je povabila na pizzo in končno sva se lahko pogovorila tudi o sami temi mojega obiska. Ni (še) poročena in si tudi ne predstavlja zakona z Argentincem, saj čuti preveliko kulturno različnost: »Vero lahko nekemu približaš, kulture, narodnosti pa ne...« Zelo si želi za svojimi sestrami in brati, vendar se hkrati boji narediti tako velik korak. Vsekakor pa v Slovenijo ne bi oziroma ne bo šla »iskat moža«, kot je že priljubljena fraza med tukajšnjimi rojaki. Za Alenko je Argentina domovina pač zato, ker se je tukaj rodila. Iz njenih besed je čutiti leta trde slovenske vzgoje, za katero so poskrbeli starši, ki so svojo družino očitno videli predvsem kot ladjo, ki se bo kmalu vrnila v matično luko...

V slovenskem vrtcu ima šest otrok, ki sem jih imel naslednji dan priložnost videti »pri delu«. Govorijo izključno slovensko, tako z vzgojiteljico kot v medsebojnem pogovoru in igri, če pa komu po naključju uide kakšna španska beseda, mora takoj poiskati slovensko.

47

26. april - Potem ko sem si ogledal sobotno šolo v Slovenskem stanu, sem se pogovarjal z Blažem R. Ima privlačen poklic: ko je v Argentini poletje, živi v Andori in poučuje smučanje, drugo polovico leta pa študira in poučuje smučanje doma, v Barilochah. Bil je tudi že v Sloveniji, ki mu je bila seveda všeč, vendar ni dajal kakšnih posebej pretresljivih izjav. Govori sicer tekoče slovensko, a zdelo se mi je, da spada prej med svetovljane, med tiste, ki niso razpeti samo med dve domovini, ampak dojemajo vse skupaj nekoliko drugače in si ne delajo problemov s tem, kje, ampak kako živijo.

Najmlajši bariloški Slovenci, pripadniki druge in tretje generacije

Mendoza

48

Med skoraj 19-urno vožnjo do Mendoze sem si nekoliko odpočil od številnih pogovorov, čakala pa me je še ena naporna »etapa«, saj v tem kraju pod Aconcaguo živi velika slovenska skupnost.

Prispel sem okoli 8. ure zjutraj, in ker je bila nedelja, sem odšel najprej naravnost v slovenski dom k maši. Prišlo je okoli 80 ljudi, med njimi kar nekaj mladih. Opazil pa sem, da nekateri sploh ne odgovarjajo, saj ne znajo slovensko. Zanimivo je torej, da vseeno prihajajo k maši, in to je bil že prvi znak, da je ta skupnost nekoliko drugačna od ostalih. Po maši me je ogovorilo kar nekaj posameznikov, predvsem starejših. Mlajši so se me skorajda bali, saj niso vedeli, da govorim tudi špansko. Na kosilo me je povabil eden od bratov Bajda - gre za najznamenitejšo slovensko družino v Mendози. Oče se je po prihodu v to vinorodno pokrajino lotil sodarstva in skupaj s sinovi so kmalu postali pojem tega poklica. Njihovi sodi varujejo odlično vino v številnih kletah, res pa je tudi, da so morali pred leti spremeniti proizvodnjo zaradi hude vinarske krize. Zdaj odkupujejo stare sode in jih uporabljajo za izdelavo parketa, zgolj zaradi tradicije pa so ohranili tudi del stare proizvodnje.

Mendoza je zeleno mesto in domačini znajo to zelenje še kako ceniti. Vsak list je rezultat prizadevnega boja z naravo, ki je tukaj neusmiljena; mesto obdaja polpuščava, in če ne bi pridni priseljenci iz reke Mendoze napeljali nešteto namakalnih jarkov, bi bilo na tem mestu še vedno samo majhno naselje, o vinu pa niti sanjati ne bi mogli.

V razkošni, a simpatični hiši, polni »slovenskega«, smo se pogovarjali o mojem delu in o problematiki, ki jo obdelujem. Tako najmlajši od bratov Bajda kot njegova žena, prav tako Slovenka, sta bila rojena že v Argentini in sta prvič videla Slovenijo pred tremi leti. Z iskrenim navdušenjem sta mi pripovedovala o prvem srečanju z domovino njunih staršev, z ljudmi, ki so na ulici govorili slovensko...(!) Občutek tistega, o čemer sta že vse vedela, pa sta prvič doživela v živo šele ob obisku, je bil enkrat.

Podobno je razmišljala tudi hči Erika, ki je bila v Sloveniji z učitelji in gre spet letos julija, tokrat s slovenskimi srednješolci. Trije sinovi še niso imeli te priložnosti, a so prav taki kot starši in sestra. Med seboj govorijo slovensko, veliko skupaj pojejo, najmlajši, Janez, se celo spoprijema s frajtonarico. Pripovedovali so mi o Slovenski koči Jože Kastelic na smučišču Penitentes pod Aconcaguo - to je gotovo najvišje ležeča slovenska kočna na svetu, saj je postavljena na nadmorski višini 2.700 metrov.

Gre za eno redkih družin s starši iz druge generacije, v kateri je slovenstvo ostalo skozi dve generaciji tako rekoč »neomadeževano«.

49

Odpejli so me še do družine Božidarja Bajuka, kjer sem naletel na vrsto mladih. (Šele kasneje sem zvedel, da je šlo za praznovanje rojstnega dneva...) Spoznal sem tri Bajukove odrasle otroke, vsak pa je imel ob strani še partnerja - Argentince, in prav zato je bil pogovor o moji tematiki toliko bolj zanimiv. Eden od njih je na primer dirigent slovenskega zbora, s katerim je lansko leto obiskal Slovenijo in požel nemalo začudenja in odobravanja - Argentinec, pa dirigira Zdravljico... Čeprav so torej partnerji Bajukovih

otrok Argentinci, prav vsi radi pridejo v slovensko skupnost - ta jih za razliko od večine drugih skupnosti povojnega izseljenstva tudi rada sprejme. Spoštovanje je tako obojestransko.

V pogovoru so se med seboj strinjali, da je potrebno obdržati narodnostno identiteto, z jezikom ali brez (otroci govorijo slovensko, a smo se zaradi argentinskih sogovornikov pogovarjali špansko). Gre namreč za korenine, ki so pomembne za celovitost posameznikove osebnosti. Argentinci tukajšnje Slovence zaradi tega spoštujejo. V Sloveniji, ki so jo spoznali na pevski turneji, jim je bilo všeč, radi so bili tam, bilo je kot nekakšna injekcija za to skupnost. Prišlo je namreč kar nekaj novih pevcev, saj je bilo gostovanje v Sloveniji dovolj velika vaba, sam obisk pa je na pevcih in spremljevalcih pustil veliko sledov - za večino je bil to namreč prvi obisk v domovini staršev, bratov, partnerjev... (Zdaj si prizadevajo vzpostaviti nove stike, da bi lahko čim več gostovali tako po Argentini kot v drugih državah.)

V en glas pa so mi zatrdili, da živeli ne bi tam, saj so pač zrasli na argentinski zemlji, v argentinski družbi. Preveč prijateljev imajo tu, čutijo se Argentinec. Dvojnost zanje ne predstavlja problema v tolikšni meri, da bi razmišljali o odhodu v Slovenijo, sploh pa ne, ker imajo argentinske partnerje. Ti so že napol člani slovenske skupnosti, katere glavna značilnost je po moji oceni ravno odprtost. Zanje je na prvem mestu človek, ljubezen, krščanstvo, šele nato narodnostna pripadnost. ...» Pomembno je, kakšen si kot človek, šele potem te bodo cenili tudi kot Slovenca...« Čutiti je, da so v Mendozi glede teh vprašanj v sporu s SPE v Buenos Airesu. Imajo tudi nekoliko drugačen način pouka in njihova šola v Buenos Airesu »ne šteje«.

Ta skupnost vidi prihodnost v odpiranju, vzdrževanju narodnostne identitete v obliki kulturnih vrednot, ne pa zgolj v vzdrževanju jezika. Zaradi neznanja jezika tu ni bil zavrnjen še nihče, kar je pravo nasprotje od tega, kar sem slišal in videl ponekod v Buenos Airesu ali Barilochah. Tukajšnjih Slovencev ne moti, če se kdo iz skupnosti poroči z argentinskim partnerjem, »domačinov« ne gledajo zviška - morda tudi zato ne, ker je življenjski standard v Mendozi nekoliko višji kot v drugih delih države.

Zvečer sem nameraval obiskati še občni zbor zveze slovenskih deklet in žena, kakšnih 15 jih je bilo, a sem »obtičal« na vrtiljaku na igrišču, kjer sem se zapletel v klepet s fanti. Iz dvorane je bilo tu in tam slišati slovensko pesem, dekleta in žene pa so se nato razšle kot prijateljice in ne kot članice formalne zveze.

50

27. april - Potem ko sem se končno nekoliko spočil, sem se tega dne srečal najprej z Martinom Lečkom, predsednikom novoustanovljenega odbora MARES (Matrimonios Argentino-Eslovenos - Argentinsko-slovenski zakoni). Martin je rojen v Argentini, sicer je njegova mati Slovenka, oče pa Avstrijec. Zna le nekaj malega slovensko, razume precej, po obnašanju pa se mi je zdel precej tipičen Argentinec.

80 odstotkov zakonov med pripadniki druge ali že tretje generacije Slovencev v Mendozi je mešanih, in ker se velikanska večina po poroki oddalji od slovenske skupnosti, so prav pred kratkim, lani, ustanovili ta odbor. Letos nameravajo na štiri velike prireditve pritegniti zakonske pare, s čimer bi slovensko dejavnost približali tudi argentinskemu partnerjem. Na prvo od prireditev je že prišlo 20 parov, kar je uspeh, ker prej ni bilo

nikoli nikogar(!). Ta odbor gleda (realno) na prihodnost in si prizadeva za pravo mero dvojezičnosti v delovanju kluba. Radi bi, da bi bila (slovenska) maša za tiste, ki ne znajo jezika, natisnjena v španščini.

Martin mi je zaupal opažanje, ki se mi je zdelo nenavadno, namreč, da se slovenski jezik izgubi predvsem v primeru, da je žena Slovenka - otroci pridejo namreč v klub, če gredo tja očetje...

51

Pozno popoldan sem se srečal s še dvema predstavnikoma druge generacije, s Tončko Š. in Vladkom Ž., predsednikom fantovske zveze. Obrazložila sta mi, da imajo v društvu Slovencev v Mendozi slovensko fantovsko zvezo, ki šteje 22 članov (prijateljev...!), slovenski dekliški krožek z 12 članicami, zvezo slovenskih mater in žena, pevski zbor, glasbeno skupino, skupino slovenskih naraščajnikov in naraščajnic, planinski odsek, srednješolski tečaj, osnovno šolo sv. Cirila in Metoda ter ob četrtkih zvečer tečaj slovenščine za začetnike.

Praznujejo pust, »pobirajo pirhe« itd. in sploh gojijo običaje, ki so še v Sloveniji marsikje pozabljeni.

Mladina ni bila organizirana skoraj petnajst let in ravno po zaslugi Tončke - farmaceutke in katehetinje - je njihova dejavnost spet zaživela. Organizirajo veselice, taborjenja, izlete, imajo svojo revijo, vsako leto pripravljajo mladinski dan (kar pomeni veliko petja, plesa, recitacij...). Zdaj imajo med seboj tudi člane - prijatelje, ki ne znajo slovensko, a jih to ne skrbi toliko. Pomembna je kultura, pravijo. »Pomembno je, da nikogar ne zavrremo - prej je ravno zaradi tega marsikdo za vedno odšel iz skupnosti, saj se je čutil odrinjenega, in nastala je luknja...«

Nad Slovenijo sta bila tako Tončka kot Vladi navdušena, a zavedata se, da je marsikaj odvisno tudi od ljudi, ki te tam obkrožajo. Oba imata enkratne sorodnike in se tega zavedata, a sta bila vendarle očarana. Vladi je ostal po gostovanju zbora še lep čas in je še zdaj napol »pijan«. Kljub temu pa v Sloveniji verjetno ne bi živela in če bi se na nogometnem igrišču srečali Argentina in Slovenija, bi navijala za Argentino. Sta Argentinca, čeprav sta tudi Slovenca in je vse njuno zasebno življenje posvečeno slovenski skupnosti...

52

Nazadnje sem se srečal še z Miho Bajdo, učiteljem v slovenskem srednješolskem tečaju in članom vodstva društva, s katerim sva govorila predvsem o skupnosti in njeni preteklosti ter prihodnosti.

Samo društvo je bilo ustanovljeno leta 1949. V 60. letih so kupili nov dom, ki so ga pred 15 leti še dogradili in prenovili. Po njegovi oceni je bilo takrat v Mendozi okoli 400 Slovencev, zdaj pa je oseb slovenskega rodu okoli 600. V društvo jih redno ali občasno prihaja od 200 do 220, k nedeljskim mašam od 80 do 100. Včlanjenih jih je okoli 100. S slovenskim srednješolskim tečajem so začeli šele leta 1990, zasnovan pa je drugače od petletne srednje šole v Buenos Airesu. Tu imajo dvoletni tečaj s predmeti, kot so zgodovina, oblikovanje osebnosti, književnost, narodoslovje in verouk, in sicer tri do štiri ure za vsak predmet v letu. Slovenski jezik poučujejo ves čas. Ko se konča en

tečaj, se začne drugi, obiskujejo pa ga potemtakem učenci dveh letnikov skupaj. Tečaj trenutno obiskuje 10 učencev, osnovno šolo pa okoli 40. V osnovni šoli poučujejo verouk, slovenski jezik, petje, zgodovino, zemljepis... Na tej stopnji imajo tudi skupino špansko govorečih, s katerimi iste predmete obravnavajo na nekoliko bolj preprost način, bolj v španščini... Tečaj za starejše, ki bi se radi naučili slovenščine, v glavnem gre za partnerje iz mešanih zakonov ali potomce predvojnih slovenskih naseljencev, obiskuje 16 oseb.

Njihovega šolanja v Slovenskem srednješolskem tečaju Marka Bajuka v Buenos Airesu ne priznavajo, zato učenci tudi ne hodijo z Rastjo na maturantski izlet v Slovenijo. Letos gredo tja prvič vsi, ki so doslej končali tečaj, vendar skupaj s kanadskimi srednješolci.

Slovenska skupnost v Mendози (sestavljajo jo v glavnem Gorenjci, tudi Dolenjci) velja med narodnostnimi skupnostmi za eno najbolj dejavnih. Zaradi svoje odprtosti se ne srečuje s problemom usihanja, manjšanja, ampak se nasprotno še krepi, živi. Glavni cilj je ustvariti prijetno okolje, zdravo družbo, varnost za mlade. Tudi Miha je poudaril, da ni glavna vrednota slovenstvo, ampak človečnost in krščanstvo, čeprav je res, da društvo temelji na narodnostni in kulturni pripadnosti slovenskemu narodu. Vedno povabijo tudi argentinske prijatelje in le-ti pridejo... O tem sem se prepričal na lastne oči. Miha mi je zaupal še eno opažanje: otroci do vstopa v osnovno šolo govorijo prelepo slovensko. Z vstopom v šolo se jezik poslabša, v srednji šoli pa nočejo o slovenščini niti slišati. Ob koncu mladostništva se ta odnos spet spremeni, sicer pa velja, da otroci med seboj govorijo predvsem špansko...

Miha se je rodil leta 1948 v Argentini in je bil leta 1989 prvič v Sloveniji.

Slovenija je za nas kisik, zato so obiski v domovini in iz domovine koristni. Pomembne so konkretne stvari, izmenjava v obliki študija, dela, knjig. Slovenija je zdaj bliže, tudi z razvojem komunikacijskih sredstev... Življenje v Sloveniji je drugačno kot tu, predvsem vam zamerim alkoholizem in neverjetno veliko nevoščljivosti. Imam se tako za Slovenca kot za Argentinca in spoštujem obe kulturi.

Narodnostna identiteta je vrednota, zato pomeni imeti v sebi dve kulturi veliko bogastvo - kot argentinski Slovenec imam tako v sebi več kulturnih vrednot kot Argentinec v Argentini ali Slovenec v Sloveniji - s tem je tako, kot če bi imel dve hiši. Lahko bi živel samo v eni, a bolje se počutiš, če imaš dve.

Pri Slovencih v Argentini me jezi podcenjevanje argentinske kulture...

53

28. april - Ta dan je bil spet namenjen družinam Bajda. Obiskal sem staro znanko iz Slovenije, Bibi B. Najprej mi je razkazala svojo delavnico. V sode in lesene plošče vžiga razne slovenske vzorce, ornamente in podobno, peče torte in izdeluje rože iz posebne mase, slika, vrezuje okraske na steklo... »Vidiš, tako pa jaz živim moje slovenstvo,« je pojasnila svoje početje, iz katerega veje toliko ljubezni do slovenske kulture, tradicije, kot bi tam živela dve življenji, ne samo eno, pa čeprav se je rodila v Argentini. Starši so vedno računali na vrnitev, kar mi je kasneje pri kosilu zaupal oče, a leta so naredila svoje in zdaj nekako razočarano ugotavlja, da je pravzaprav že pognal nove korenine.

| D

Bibi poučuje v slovenski sobotni šoli in sicer oddelek z otroki, ki jim gre slovenščina težko ali sploh ne. Sama govori zelo dobro, verjetno tudi zato, ker je bila že dvakrat po več mesecev v Sloveniji. Zanimivo je, da je trenutno že prav sita Slovenije, utrujena, saj je bilo vsega preveč. Tudi ljudje ji niso preveč všeč, saj so preveč zaprti. Živela ne bi v Sloveniji, ko pa ima tu prijatelje, pa še Mendoza je tako lepa...

Slovenski trg v Mendози

Čile

Naslednje tri dni sem preživel pri stricu v bližnjem San Rafaelu, nato pa sem se odpravil v Santiago de Chile, prestolnico Čila, države, kjer je ogromno Hrvatov oziroma Dalmatincev, Slovencev pa bolj malo. Veliko težav sem imel že z iskanjem prvega stika, a mi je nekako vendarle uspelo.

54

2. maj - Petmilijonski Santiago se mi je ob prihodu zdel precej grd, na cestah je bilo veliko gneče, zrak je bil poln smoga. Vsega tega v nekajkrat večjem Buenos Airesu vendarle nisem opazil. Sprejel me je Maksimilijan R. iz Brd, pravi Primorec, ki je v vsakem drugem stavku uporabil znameniti »oštja«. Zapeljal me je do Angela K., tudi Primorca, doma iz Sežane. V stanovanje je prišla tudi Srbijanka Sofijana, arheologinja, ki je v Beogradu nasedla Čilencu in lani prišla sem, a jo je kmalu zapustil. Zdaj je brez dela in išče samo sebe, julija pa naj bi šla zgolj na obisk, tako je zatrdila, v Beograd. Šli

smo tudi v hrvaški klub, kjer je Maks kakor doma. Gre za »klub« v pravem pomenu besede, kajti hrvaški so le simboli na stenah in morda nekaj članov, o jeziku ali kakšnem izrazitem kulturnem življenju pa ni sledu.

Slovinci v Santiagu so kmalu po slovenski osamosvojitvi ustanovili društvo, vendar ni bilo pravega zanimanja in zadeva je utonila v pozabo. Zdaj se dobi le še tu in tam kakšna družina, očitno pa nisem imel sreče pri izhodiščnih osebah, saj mi Maks in Angelo nista znala poiskati stikov z drugimi. Angelo je bogat samec, ki pa je nekoliko »izgubljen« - navdušeno prebira bolj ali manj strokovne zgodovinske članke o Sloveniji v slovenskem in čilskem časopisju in debatira predvsem o slovenski zgodovini, nad Čilenkami (»sreča« jih je kar nekaj) pa je razočaran. Z nekaterimi Slovenci ter Srbom, Bolgarom itd. se dobiva v kavarni Haiti v središču mesta.

Spoznal sem še Dušana, katerega sin je še kar seznanjen z očetovo domovino oziroma kulturo in menda namerava celo odpotovati na obisk v Slovenijo, a po obnašanju je mogoče opaziti, da je tako rekoč popolnoma asimiliran.

55

4. maj - S Sofijano sva si ogledovala mesto in peljala me je najprej do ruske, nato pa še do grške pravoslavne cerkve. Pogovarjali smo se z mlado Rusinjo Ano, ki se je na Švedskem spoznala s Čilencem, odšla v Čile, tu pa se ne razumeta več in s sinom bo verjetno kmalu spet odšla. Z otrokom govori špansko, kolikor pač tudi sama zna, zdaj, ko se bliža štirim letom, pa ga bo začela učiti rusko.

Ruska in grška skupnost v Santiagu sta skoraj že brez jezika, imata pa svoji cerkvi, ki sta očitno glavna stebra ohranjanja njihove prvotne (narodnostne in verske) identitete.

Večerjali smo pri Maksu in govoril sem tudi z njegovima hčerkama. Obe sta tipični Čilenki in nimata nič s slovenstvom, čeprav spoštujeta očetovo navdušenje in z naklonjenostjo poslušata njegove slovenske kasete. Ko smo po večerji peli slovenske pesmi, je starejša, ki je bila trenutno doma, rade volje ostala z nami. Kar neverjetno se mi je zdelo, kako odprte in navdušene za slovensko glasbo, deželo itd. so bile žene Slovencev, sicer Čilenke...

Angelo ima seznam 73 naslovov Slovencev v Santiagu, ki so jih našli ob obisku predsednika slovenske vlade Lojzeta Peterleta, zato predvidevam, da je v samem mestu okoli 100 Slovencev prve generacije, v vsej državi pa največ do 130 ali 150. V veliki večini so poročeni s čilskimi partnerji, in če imajo otroke, ti ne govorijo slovensko in so popolnoma asimilirani, kljub temu da nekateri njihovi starši zelo pogosto potujejo v Slovenijo. Tukajšnji Slovenci so prišli v Čile večinoma v obdobju od 1950 do 1954 in so ekonomski emigranti, čeprav iz pogovorov lahko sklepam, da v jugoslovanskem družbenem sistemu niso ravno uživali. Opazil sem precejšnjo mero provincializma in malomeščanstva, tudi moji sogovorniki so bili podvrženi »kastnemu sistemu«; Santiago je namreč razdeljen na dva dela, dva družbena razreda, in naši rojaki, ki so večinoma v zgornjem, razmišljajo na enak način.

Ker nimajo svojega društva in tudi ne zmorejo dovolj energije za ustanovitev, zdaj nekateri (kot Maks) zahajajo v hrvaški klub, kjer pa je, resnici na ljubo, mogoče najti tudi Srba. Tako kot slovenski Triglav v Buenos Airesu, je bil namreč tudi ta klub nekoč »jugoslovanski«. Sicer pa je v Čilu čutiti izjemno močno navzočnost Hrvatov, saj

se pojavljajo na najvišjih političnih mestih, v kulturi, svetu zabave itd. ter so poleg Nemcev med najbolj znanimi izseljenski skupinami v tej državi.

Po 20 urah vožnje do Antofagaste, 3 in pol do Calame in še poldrugi uri do San Pedra de Atacama sem se končno znašel sredi najbolj suhe puščave na svetu in tudi tu naletel na Slovenko. Mojca se je pred dvema letoma poročila s Čilencem in odprla restavracijo Sonchek. Privoščil sem si nekaj dni počitka, nato pa odpotoval nazaj v Argentino, k sorodnikom v Rosario.

Rosario (Argentina)

56

14. maj - Milku V. sem bil dolžen kosilo in ta dan sem »poravnal« dolg. Poročen je s svojo sestrično, ki razume precej slovensko, govori pa ne. V Argentino je prišel z družino, ko mu je bilo 6 let. Doma so govorili slovensko in pogosto zahajali v klub ter sodelovali v njem. V društvu so bili tudi drugi Slovenci, pa Hrvati, Rusi itd. »Vedno smo bili skupaj in še zdaj ne morem razumeti, zakaj ločitev...« Ko je s takimi občutki predsedal tudi na Jugoslavijo, sem mu sicer odgovoril nekoliko ostro, vendar pa sem deloma lahko razumel njegovo nostalgijo za prijatelji v društvu, saj ni šlo za politično razmišljanje. Ves čas mi je zatrjeval, da ne govori več slovensko, a nazadnje sem govoril špansko več jaz kot on, čeprav bi njegovo slovenščino lahko razumel le kdo, ki zna tudi špansko, saj je polna španskih besed. Po duši je tako Argentinec kot Slovenec, vendar bi slednjemu lahko prej rekel »klubska pripadnost« kot etnična identiteta. Zanimivo je bilo srečanje z umsko prizadeto sestro, ki je znala povedati nekaj slovenskih besed in je celo pela slovenske pesmi.

57

Skupaj sva obiskala še enega starejšega Slovenca s podobno življenjsko zgodbo. Po upokojitvi se je začel ukvarjati s ptiči in je ustvaril pravi živalski vrt s stotinami fazanov, labodov, rac, nyandujev itd.

Bil je predsednik kluba, a je obupal. Oba z Milkom pravita, da je čedalje težje delati, saj mladih ni več, pa tudi pravega smisla ne vidita več. Veliko naj bi jih bilo, ki znajo kritizirati z varne razdalje, a se nočejo vključiti. Meni se je predvsem zdelo, da sta že precej utrujena, kar je pravzaprav popolnoma razumljivo.

Težke ekonomske razmere so nas razbile in ni bilo časa za društvo. Ves čas in energija sta šla za opeke, ki so jih delali naši očetje. Veliko jih je ostalo samskih. Druga in tretja generacija nimata več občutka za slovenstvo, v glavnem ne čutijo nič več. Tu notri, v srcu, ni ničesar več. Enako je z mojimi otroki, z izjemo hčerke, ki je bila celo dejavna v društvu.

58

15. maj - S stricem sva obiskala 88-letnega Slovenca Lipičarja, ki je govoril o Slovencih, ki naj bi v 30. letih odšli daleč na sever, v Chaco in Formoso - subtropske predele Argentine. Za njimi se je izgubila vsaka sled, zato jih je nemogoče najti.

D |

Buenos Aires

59

17. maj - Obiskal sem zbor Janševe stranke - SDS v Slovenski hiši, ki pa je bil precej klavrn, saj je bilo navzočih samo 30-35 oseb, z radovedneži vred. Nobene prave razprave ni bilo in nekoliko nenavadno je bilo slišati, da bodo s tega zbora poslali pozdrave »prijateljski« stranki SKD v Buenos Airesu, saj gre za ljudi, s katerimi se dobro poznajo in ki uradujejo v isti stavbi.

60

18. maj - Z Mari sva odšla na praznovanje 37. obletnice delovanja Slovenskega doma San Martin. Dobro obiskana prireditev je potekala v znamenju otrok, ki so eno uro recitali, peli, plesali... Navzoči so bili starši, pa tudi drugi člani kluba, običajni in častni gostje itd., med njimi tudi eden od vodilnih v Zedinjeni Sloveniji, krovni organizaciji SPE, ki me je zelo ostro napadel, češ, kaj vendar pišem v zborniku *Dve domovini/Two Homelands*. Njegovi vnuki, 16 jih je, vsi govorijo slovensko, jaz pa pišem o usihanju... Karseda mirno sem počakal, da je prvi val minil, nato pa sem mu povedal nekaj o svojih izkušnjah, o svojih stališčih in se uspel dogovoriti za ustrežnejši dialog v bodoče...

Rosario

61

19. maj - Vrnil sem se v Rosario in še isti večer me je obiskal Miguel Moškat, sin Slovencev, ki so prišli v Argentino šele po vojni. Od lanskega leta je predsednik društva in je že veliko naredil. Začela sva govoriti o društvu, predvsem pa sva se dogovorila o sodelovanju v prihodnjih dneh. Ves čas me je spremljal in mi tako omogočil hitro gibanje in dostop do ljudi, ki jih sicer nikoli ne bi obiskal. Bil je hkrati moj informator, vodnik in »opazovanec«.

62

20. maj - Dušan K. je prišel v Argentino po vojni in je eden redkih predstavnikov politične emigracije v Rosariu. Doma je iz Ljubljane. Ko sva začela govoriti o njegovem življenju, je samodejno prešel na slovenščino in se šele nato zaradi Miguela odločil za španščino.

Kot mladostnik je bil vključen v domobranske enote in ob koncu vojne zaprt. Ker je bil premlad, so ga leta 1945 izpustili iz zapora. Živo se je spomnil očetovega obraza za rešetkami istega zapora, v katerem je bil tudi sam, to pa je bil tudi zadnji stik z njim, saj so ga nato partizani ubili. Leta 1946 je zbežal v Avstrijo, a je v begunskem taborišču zdržal samo dva tedna. Pobegnil je v Italijo in nato v Nemčijo ter prek Severne Amerike v Argentino. Moral bi se sicer vrniti v ZDA, a kaj, ko je v Barilochah spoznal sedanjo ženo, Argentinko. Vedno je bil zelo zavzet za slovenstvo, pisal je domoljubno glasbo in besedila. Ker je kot trgovski potnik veliko potoval, ni bil veliko z otroki in ti zato nikoli

niso govorili slovensko. Zanimivo pa je, da se je vnukinja Maja sama naučila njegovo najljubšo (lastno) pesem.

Ker je vse, kar ga obdaja, tudi družina, argentinsko, se tudi sam čuti bolj Argentinca, a srce je slovensko. »Po srcu sem Slovenec, a moji občutki so argentinski. Vsi moji otroci in vnuki govorijo, da je dedek Slovenec. Nikoli nisem priznal Jugoslavije in tudi nikoli nisem šel v 'jugoslovanski' klub...« Šele zdaj, ko je društvo spet slovensko, obiskuje prireditve.

63

Alejandro K. je enakih let kot Miguel. Njegovi starši, doma iz Medane v Goriških Brdih, so v 50. letih zbežali v Italijo, saj so imeli neposredno ob meji, v Krminu, sorodnike. Tudi on je bil tako rojen v Italiji, nato pa so leta 1955 odšli v Argentino. Zanimivo je, da se spomni dogodkov iz časa, ko je imel šele dve, tri leta. Verjel sem mu, saj je globoko čuteč človek oziroma bolje rečeno izrazit melanholik. Oba z ženo, Argentinko, sta mi zagotavljala, da nikoli ni zares postal Argentinec. Ko je pred kratkim obiskal Slovenijo, je ugotovil, kaj je tisto, kar je nosil v sebi vse od prihoda v Argentino, česar ni razumel. Stik z domovino, s kraji, kjer so živeli starši, je bil zanj izjemno doživetje, čeprav je pred tem dolgo odlašal z obiskom. Mirne duše bi lahko ostal v Sloveniji in tam bi se znašel kot doma, saj se je med obiskom počutil popolnoma domače, čutil je »duha« slovenske kulture, vendar bi ga verjetno veliko stala sama prilagoditev. Žena, precej bolj vesele in odprte narave, je hudomušno ugotavljala, da se je vrnil »še slabši«, še bolj okužen s slovenstvom, kot je odšel. Pred obiskom je poslušal vsakršno glasbo, zdaj pa samo še slovensko...

64

21. maj - Norma S. je ena od štirih sestra, ki so se rodile slovenskim staršem v Argentini. Kot večina tukajšnjih rojakov, so tudi oni prišli v Rosario med vojnami in se ukvarjali z opekarstvom. Z otroki so govorili slovensko, a prišel je čas šolanja in jezik se je počasi začel izgublјati. Sprva so dekleta sicer govorila samo slovensko in so v šoli jokala, ker so ostali govorili špansko in niso nič razumela. Prav zato kasneje niso hotele več govoriti slovensko, pa tudi »Polacos« niso hotele biti. Mama je z njimi govorila čedalje več le še špansko, oče pa ni nikoli popustil. Bil je tudi vedno močno povezan z drugimi Slovenci. Ko je umrl, so doma nehali govoriti slovensko, čeprav ima ona še vedno stike s sorodniki v Sloveniji v slovenščini. Z menoj ji ni šlo, saj je vedela, da znam špansko, in je bila zato nezavedno blokirana.

Mama je Slovenijo obiskala večkrat in bi kar ostala tam, še posebej zadnjič, ko je bila doma celo leto. Oče je prinesel iz domovine samo slabe spomine in nikoli ni hotel na obisk.

Norma je domovino staršev obiskala enkrat, a bi še rada šla. Ko je videla dobro ohranjeno staro hišo, v kateri je živel oče, je bila zelo prevzeta. Presenetila jo je tudi izjemna prijaznost sorodnikov.

Počuti se bolj in bolj Slovenko, še posebej od dneva, ko je prvič stopila na slovensko zemljo, in po slovenski osamosvojitvi. Zdaj je tudi dejavna v slovenskem društvu, za kar ima zasluge novi predsednik. Kljub temu, da se čuti že bolj

Slovenko kot Argentinko, verjetno ne bi šla živet v Slovenijo. Ima dva odrasla otroka, ki čutita slovenske korenine že zaradi tega, ker vidita njo, kako sodeluje v društvu, govori po telefonu slovensko itd.

65

Teodoro P. je pred leti doživel izreden finančni polom in od velikih tovarn mu je ostala le še malo večja strojna delavnica. V skromni pisarni sredi hale sva govorila predvsem o njegovem očetu, katerega zgodba je res zanimiva. Od leta 1916 do 1920 je bil zaprt v Vladivostoku v Rusiji, nato je dolgo potoval domov, od Kijeva proti jugu pogosto kar peš. Doma ga je pričakal fašizem, v Jugoslavijo ni hotel, ker se ni imel za Jugoslavana, zato je odšel v Avstrijo in nato v Argentino. Tako kot večina drugih, je tudi on najprej delal v opekarni. Bil je med ustanovitelji slovenskega društva in je v njem tudi sodeloval, vse dokler se niso pridružili Hrvati. Doma je govoril samo slovensko, tudi s sinom Teodorjem. Ta je po začetku šolanja jezik kmalu pozabil oziroma je odgovarjal le v španščini, popolnoma pa ga je pozabil potem, ko niso več zahajali v klub. Leta 1958 je prišel v Argentino še en stric in ob njem se je spet spomnil jezika.

Ob slovenski osamosvojitvi je njegov nacionalni ponos narasel in zdaj tudi obiskuje slovenski klub, česar prej nikoli ni počel. Vedno je odlašal z obiskom Slovenije, čeprav si tega zelo želi.

Moja domovina je Argentina in zdi se mi prav, da se nekdo prilagodi, adaptira v (novi) domovini, družini, družbi... Vse drugo je fanatizem. Kljub temu, da sem Argentinec, čutim, da imam ravno tako obnašanje kot oče, ki je bil seveda Slovenec. Moje argentinstvo in slovenska nprav sta del življenja, del mene. Še zdaj se s toplino v srcu spominjam trenutkov iz otroštva, ko sem opazoval starejše može pri petju. Harmoniko so igrali vsi, pa čeprav samo po eno preprosto vižo, in igrali so slabo, saj so imeli zaradi težaškega dela predebele prste za eno samo tipko. Spomnim se kolin - to je bila prava umetnost, praznik. Možje so potem veliko popili in veseljačili pozno v noč, a zjutraj so bili vsi urejeni na delu, kot bi se ne bilo nič zgodilo. Živo se tudi spomnim, kako so peli med težaškim delom...

66

Milan M. ima 74 let in je bil rojen v Ljubljani, čeprav so starši Primorci, iz Lokve. Ko je bil star dve leti, so prišli v Rosario, kjer je oče delal na železnici in v hladilnici. Približno leta 1930 so se začeli spoznavati z drugimi Slovenci in obiskovati slovensko društvo ter ob nedeljah tam tudi sodelovati pri raznih delovnih akcijah. Doma so vsi govorili slovensko vse do osnovne šole, nato pa se je tudi on kot otrok srečal s španščino in s prezirom zaradi slovenščine. Učitelji v šoli so jim rekli, naj govorijo samo špansko, da ne bodo preveč zmedeni. Še vedno spregovori katero slovensko besedo, a ne veliko. Sorodniki iz Slovenije mu pišejo v italijanščini.

Vedno si je želel spoznati svojo domovino in ko je prišel domov, se mu je vse zdelo lepo. »Bilo je kot sanje, kot bi ne bilo res.« Zanimivo je, da se je v Sloveniji spomnil jezika in ves čas govoril slovensko. Bilo bi mu vseh živeti tam. Vrnil se je »zadovoljen« - to besedo je izgovoril, kot bi se mu izpolnila edina življenjska želja. Vedno se je čutil Slovenca, tudi ko je bil v Sloveniji; čuti »slovensko kri«.

Ko sva se čez nekaj dni poslovila, mi je naročil, naj pozdravim domovino, in se skoraj zjokal...

67

Ta dan sva z Miguelom obiskala še Majdo K., doma iz Medane.

Oče je veliko pil in sicer »vino triste« - iz žalosti. Nikoli ni pozabil domovine, ni se mogel prilagoditi novemu okolju, pa čeprav je od doma prinesel kup slabih spominov. Delal je v opekarni in zaradi pomanjkanja časa je imel bolj malo stikov z ostalimi rojaki. Doma so govorili slovensko, a Majda je jezik že pozabila, saj ni imela sogovornika. Očetova hiša je zgorela in z njo tudi vsi naslovi v domovini, tako da zdaj nima nikogar, ki bi mu lahko pisala. Prek slovenskega društva zdaj išče stike s sorodniki v Medani. Je Argentinka, ki čuti slovenske korenine in mož opaža njeno drugačnost, njen smisel za urejenost, umirjenost. Zadnji dve leti, odkar je slovensko društvo spet samostojno, pride v klub, čeprav ga dolga leta nista obiskovala. Na vprašanje, čemu vse to, je odgovorila, da jo »žene slovenska kri« (»me tira sangre«), da ji nikoli ni bilo žal, da so njene korenine slovenske...

68

22. maj - Z Roso P. se pozna že sedem let, saj sta skupaj z mojim stricem obiskala tudi moj dom v Postojni, nato pa sva se večkrat srečala v Argentini. Poleg mojega sorodnika je morda edina pripadnica druge generacije Slovencev v Rosariu, ki govori slovensko in sicer v pivškem narečju. Doma je kraljevala slovenščina, če se je kdaj »pregrešila«, pa je bila celo kaznovana.

Če sem očeta ogovorila v španščini, se je zazrl v strop in dejal, da me ne razume. Bil je zelo zaveden in od doma je odšel kot politični izseljenec, saj je zbežal pred pritiškom fašizma. Ko je nato prišel v slovensko društvo in so tam peli tudi italijanske pesmi, se je ujezil in ni hotel več tja, sploh pa ne, ko so se pridružili še Hrvati in je društvo postalo »jugoslovansko«. Čeprav sem bila rojena v Argentini, mislim »dvojno«, namreč, ko gre za slovensko temo, mislim po slovensko, ko sem v službi, pa po špansko. Z mamo, umrla je pred štirimi leti, sem vedno govorila samo slovensko.

Oče se je vedno nameraval vrniti in dolgo ni hotel kupiti niti zemlje ali hiše v Argentini, z očetom v domačem Kleniku si je dopisoval o vsaki spremembi na domačem polju...

Sama se vedno počutim, kot bi bila sestavljena iz dveh polovic. Tudi v Sloveniji sem se počutila enako, tako Slovenko kot Argentinko. Zame je bilo vse zelo domače; ko sem vstopila v hišo, sem vedela za vsak vogal, manjkala je le luža, ki sem jo imela v »spominu«. Ko sem prebirala priimke na pokopališču, se mi je zdelo, kot bi bila v Argentini, saj sem vse poznala... V dvojnosti narodnostne identitete ne vidim nikakršnega konflikta. Moja identiteta je bolj povezana s slovenstvom kot z argentinstvom, ker je v meni nekaj, česar Argentinci nimajo. V Sloveniji se mi neznani ljudje zdijo vendarle bolj znani kot tisti v Argentini.

...Ko sem bila leta 1987 prvič v Sloveniji, se mi je zdelo, kot bi gledala film, ki sem ga nekoč že videla, kot bi že vse poznala. Ko sem bila majhna, sem namreč vedno vnaprej podoživljala trenutek, ko bom pozvonila na vrata očetove hiše, in natančno to se je nato zgodilo...

D |

V Sloveniji bi se hitro prilagodila, a bi pogrešala Argentino. Pravzaprav bi bilo idealno, če bi lahko bila pol leta tu, pol leta tam.

...Tudi jaz se nisem mogla prilagoditi jugoslovanstvu v Triglavu, zato sva z Milkom Žigonom ustanovila Slovenski kulturni odbor. Zdaj, ko je društvo spet slovensko, se pripravljam na poučevanje slovenščine. Za ta tečaj je kar nekaj navdušenih in upam, da mi bo šlo, saj sem dobila tudi gradivo.

69

Sestri V. iz Matenje vasi sta me nehote prepričali, da sta kljub temu, da sta rojeni v Argentini, po krvi, po obnašanju, po značilnem pogledu, nasmehu...pravi »Pivčanki«. Razumeta slovensko in tudi precej govoriga, zanimiv je celo Irmin mož, ki je za slovenstvo navdušen prav tako kot žena in svakinja. Tako kot večina drugih, sta tudi oni govorili sprva samo slovensko, z vstopom v šolo pa sta slovenščino nekoliko pozabili. Ko sta obiskali Slovenijo, se nista mogli načuditi sami sebi, saj sta ves čas »govorili«. V Triglav dolgo niso hodili, zdaj, odkar je novi predsednik nekoliko pognal dogajanje, pa sta spet aktivni. Irma ima tri odrasle otroke, s katerimi smo se pogovarjali o ohranjanju narodnostne identitete. Najstarejši je menil, da pri tem vprašanju ne gre za matematiko, za odstotke ene ali druge identitete, ampak za spoštovanje korenin. Tako tudi on pač ne čuti slovensko, vendar pa spoštuje to, kar nosi v sebi njegova mati, in ga tudi zanima. 21-letna Cecilija, ki ima za seboj že nekaj let učenja klasičnih plesov, je prav pred kratkim začela poučevati folkloro in vodi že osem parov. Zanima se za novo gradivo - skice noš, videoposnetke itd. - in s svojim značajem bo verjetno pritegnila še koga. Kasneje sem na prireditvi lahko samo čestital njej in plesalcem, ki so v pičlih petih vajah naštudirali dva slovenska in štiri argentinske plese.

Še enkrat so me povabili domov, tokrat na večerjo, a žal nisem več imel časa.

70

Na poti domov sva ta dan obiskala še mladega Radmira T., predstavnika tretje generacije Slovencev v Argentini, sicer diplomiranega novinarja, zaposlenega na radiu. Oče je zatrdil, da je Argentinec, a je izjemno ponosen na svoje slovenske korenine, z ljubeznijo se spominja pripovedovanja svojega očeta; v Sloveniji še ni bil, sin Radmiro pa je že dvakrat obiskal domovino starih staršev. Na pogled, po obnašanju in sploh je čisti Argentinec, začudilo pa me je navdušenje, s katerim je pripovedoval o trenutkih, ko je prvič prišel v vas, kjer se je rodil in živel njegov dedek.

V rokah sem držal fotografije dedka, ko je bil še majhen, hodil sem po stezah, po katerih je hodil, pil sem vino v isti kleti, spoznal sem njegovega brata in sestro... bilo je nekaj magičnega... Prvi dan smo ves čas samo jokali... Ne gre za to, da se nekdo nekaj čuti, ampak da se zaveda svojih korenin.

V slovenskem društvu Triglav je imel tudi predavanje oziroma pogovor o svojem obisku v Sloveniji in o vtisih s srečanja papeža z mladimi v Postojni...

71

25. maj - Obiskal sem Triglav, kjer so ob argentinskem državnem prazniku pripravili lokro, pasulju podobno jed, značilno za jesenske in zimske dni. Prišlo je okoli

100 ljudi, med njimi veliko starejših slovenskih potomcev. Nastopila je folklorna skupina, v kateri pleše nekaj slovenskih potomcev in nekaj »Argentincev«, uči pa jih 21-letna Cecilija, pripadnica tretje generacije.

Slovenska folklorna skupina med nastopom v slovenskem društvu Triglav v Rosariu

72

26. maj - Telefon v Cordobo: govoril sem s Cecilijo M., 40-letno potomko Slovencev, ki je celo govorila slovensko, ter se dogovoril, da mi pošlje gradivo o rojakih v tem kraju. Sama je že bila v Sloveniji, če sem prav razumel od leta 1981 do 1990. Ima se za pol Slovenko, pol Argentinko in bi rada šla spet tja...

73

Popoldne sem obiskal razkošno in okusno opremljeno vilo litvanskega tovarnarja Alberta L. Na izletu v Kafayate me je ogovoril in se pohvalil, da še vedno govori litvansko, pa čeprav je rojen v Argentini. Dom je opremljen v izrazito evropskem stilu, čeprav je žena klasična Argentinka - potomka Italijanov in Špancev. V družini nihče nima opraviti z litvanstvom in situacija je precej podobna slovenski. Alberto je najprej predvsem Argentinec, vendar pa je Litva, čeprav je nikoli ni videl, takoj na drugem mestu, saj je vse življenje poslušal o njej, govori jezik, katerega so ga naučili starši itd.

74

Zvečer sem se srečal z Gabrielom P. in še štirimi mladimi Giuliani. Ko mi je stric dal telefonsko številko, sem razumel, da gre za Beneške Slovence, a izkazalo se je, da gre

pravzaprav za potomce nekdanjih Italijanov v Dalmaciji, Istri, na Primorskem... In ko sem v društvu videl zemljevid z nakazano mejo, ki je nekoč Primorsko štela k Italiji, mi je kar zavrelo, vendarle sem se obvladal in mlademu sogovorniku karseda mirno razložil, da na Primorskem niso živeli samo Italijani oziroma da jih ni bilo toliko, kot je bilo mogoče razbrati iz njegovega govorjenja. Ni mi oporekal in pogovor sva prestavila na kasnejše srečanje z ostalimi.

Gabriela se je nekoč pisala Podvršič, nato pa so v družini prevzeli italijanski priimek. Stari oče je bil rojen v Celju, kjer je živel pod Avstrijo, sicer pa so živeli v Gorici. Ima se za Italijanko, čeprav ni zanikala možnosti slovenske krvi. Zelo trezno je razmišljala o odnosih med Slovenci in Italijani na Tržaškem in Goriškem, češ da je na zunaj sicer veliko strpnosti in sožitja, da pa je čutila prikrito medsebojno nasprotovanje. Velik del večera smo mojega prvega sogovornika prepričevali, da delo pač ne more biti vrednota vseh kultur, da sposobnost obdelovanja zemlje ni povezana z dednostjo itd. V društvu, ki je precej odprto in sodeluje s Hrvati in Slovenci, delujejo predvsem mladi, s katerimi sem se srečal, sicer pa imajo okoli 110 članov in na prireditve, ki jih pripravijo nekajkrat na leto, pride okoli 80 oseb. Samoidentificirajo se nekako na regionalni osnovi: so potomci Italijanov, ki so živeli na območju od Vidma (Udin) proti vzhodu in jugu...

75

27. maj - Končno sem uspel vnesti zapoznele vtise v računalnik, zvečer pa sem obiskal družino Beneških Slovencev. Čakalo me je prvovrstno presenečenje, saj je skupnost, o kateri doslej takorekoč nisem slišal, uspela ta večer zbrati kar okoli 15 članov. Pričakali so me pri Manfredu, na oknu sta bili zastavi društva in zveze skupnosti Beneških Slovencev v Argentini. Govoril sem s predsednikom, ki mi je na kratko predstavil delovanje, z drugimi navzočimi in tudi z najmlajšimi predstavniki, člani mladinske sekcije. Beneški Slovenci imajo društva v Buenos Airesu, Quilmesu, Marcos Pazu, San Isidru, Rosariu, San Martinu de Mendoza in v Sao Paulu v Braziliji. Poskusili so tudi v Mar del Plati in Villi Carlos Paz, pa ni šlo. Prvi predsednik je bil Remijio Topatigh. *Federacion Latinoamericana de la Union Emigrandi del Friuli-Venezia Giulia* ima poleg predsednika zveze še dva podpredsednika - Franca Berra iz Sao Paula in Noacco Mario Valentino iz Rosaria. Kot sem pričakoval, se nimajo ne za Slovence ne za Italijane, še najbolj pač za Argentine. Pravo poživitev je predstavljala 95-letna stara mama Emilia, ki pa žal ni prišla prav do besede. Nekateri mlajši in tudi najstarejši so že obiskali domače kraje, saj jim je italijanska vlada plačala vožnjo. Za oboje je bilo to seveda veliko doživetje, vendar pa njihove zavesti ne morem označiti kot narodnostno, ampak kot »mikroetnično«, regionalno.

V Rosariu je okoli 120 oseb slovenskega rodu z območja Furlanije-Julijske krajine, sem so prišli v glavnem konec prejšnjega stoletja, med vojnami in nekaj tudi po koncu druge svetovne vojne, na prireditvah pa se jih zbere od 30 do 50. Nimajo svojega doma, zato se odbor srečuje v zasebnih hišah posameznih članov, za prireditve pa najamejo dvorano. Glavna dejavnost je obiskovanje drugih sorodnih društev v Argentini, imajo tesne stike z zvezo Beneških Slovencev v Tržiču (Cividale), ob medsebojnih obiskih poskrbijo za prenočišče sonarodnjakov itd. Precej dejavna je mladinska sekcija, ki šteje do 35 članov, aktivnih pa jih je okoli 15. Družno so mi zagotovili, da njihovo sesta-

janje ni odvisno od obstoja ali razpada zveze, ker temelji na družinskem vzdušju. Imajo tudi občasne stike s Slovenci iz društva Triglav. Obiskal jih je tudi nekdanji sekretar za Slovence po svetu, dr. Peter Vencelj. Dopisujejo v glasilo Migrant, ena od deklet pa mi je celo zapela En hribček bom kupil...

76

Še pred obiskom pri Beneških Slovencih sem se srečal s »Sinchijem«, pravnikom Janeza (Juana) Simčiča, ki je v Argentino prišel nekje med leti 1879-90 in se naselil na severu province v nenaseljenih oziroma boljše rečeno neobdelanih krajih. Dobil je precej zemlje, kjer pa je bilo veliko nevarnih živali in je bila povrh vsega last Indijancev. Tamkajšnji kmetje so se morali tako spopasti najprej z domačini in šele nato s surovo naravo, tako da so mnogi odnehali. Simčičevo ime so ob prihodu zapisali površno in tako se njegov pravnuk piše Sinchi. Čeprav se ne zaveda, kje so naši kraji, je pokazal živo zanimanje za svoje korenine in spomnil se je celo, da je njegov dedek prišel iz Gorice.

77

29. maj - Srečal sem še enega »Sinchija«, očitno sorodnika prvega. Imel je identične podatke, razen letnice prihoda, prav tako težave s priimkom in prav tako ni vedel, kje in kako je Slovenija, pa čeprav je profesor in docent na fakulteti za komunikologijo (za predmet radio). Spomnil se je celo besede petelin, saj naj bi njegov pradedek tako rekel *gallu*. V provinci Resistencia je skupaj z ženo Mario Schneider dobil 30 do 50 hektarjev zemlje. Sinchi raziskuje družinske korenine in manjka mu le še kraj, od koder je prišel pradedek z ženo, zato me je prosil, če mu lahko pri tem pomagam.

Brazilijska

78

30. maj - Na letališču sem se dobil z Vladimirjem Ovco, 68-letnim podjetnikom, ki je prišel v Brazilijsko leta 1954. Kot predsedniku zveze brazilskih Slovencev sem mu poslal faks s svojimi nameni, a ker nisem dobil odgovora, sem menil, da faksa pač ni prejel, da se je preselil ali kakorkoli že. No, izkazalo se je, da me pravzaprav pričakuje in v poznih večernih urah mi je njegova navzočnost zelo veliko pomenila. Sao Paulo je namreč dvajsetmilijonska pošast, polna kriminala, letališče je 30 kilometrov od središča mesta, taksiji so dragi in vožnja nevarna... Vladimir me je peljal 70 kilometrov daleč do njegovega razkošnega in okusno opremljenega doma. Iz Domžal je zbežal leta 1952 najprej v Avstrijo, od tam naj bi šel v Ameriko k sorodnikom, a ker se mu je ponudila priložnost, je odpotoval kar v Brazilijsko. Z znanjem, ki ga je pridobil v industrijski šoli in v Iskri, je začel kot orodjar in še danes ima tovarno za izdelovanje rezilnih naprav za avtomobilsko industrijo.

Nekoliko me je razočaral podatek, da ve za samo nekaj več kot sto Slovencev v vsej Brazilijski, saj sem sam bral o desetkrat večjem številu. V Brazilijsko je prišlo v primerjavi z Argentino malo rojakov, med vojnama predvsem Primorci iz podobnih razlogov kot rojaki v sosednji južni državi. Imeli so celo svoj klub. Po vojni je prišlo tudi nekaj

političnih beguncev - nekdanjih domobrancev oziroma nasprotnikov komunizma in tudi nemčurjev. Ti so v glavnem že pomrli; prišlo je še nekaj »gospodarskih ubežnikov«, kot npr. Ovca, Hlebanja in še drugi. Rojaki, s katerimi se bom srečal, so očitno zelo premožni in imajo tesne stike s Slovenijo, tudi gospodarske.

Vsako leto se tu sreča okoli sto Slovencev na slovesni večerji ali kosilu in sicer ob obletnici slovenske osamosvojitve konec junija ter za božične praznike, toliko pa jih je tudi na Vladimirjevem korespondenčnem seznamu (114). V ogromni večini gre za pripadnike prve generacije, v Brazilijo prispele po vojni, poročene z brazilskimi partnerji oziroma potomci izseljencev iz drugih evropskih držav. Velika večina potomcev ne govori slovensko in tudi nima višje stopnje narodnostne zavednosti, nekako podobno kot v Čilu.

Eden vodilnih med tukajšnjimi rojaki je prav Vladimir Ovca, predsednik Zveze brazilskih Slovencev in neutrudni gostitelj. Pri njem je prespalo ali ga vsaj obiskalo gotovo več kot sto rojakov iz Slovenije, sam gre vsaj dvakrat na leto v Grosuplje, kjer ima hišo, in na njegovi mizi v pisarni je skoraj več faksov iz Slovenije kot iz Brazilije. Zveza deluje predvsem v smislu stikov s Slovenijo na ekonomski ravni ter nudenja nasvetov in pomoči rojakom v Braziliji ter obiskovalcem iz Slovenije - seveda ne zgolj običajnim turistom.

79

31. maj - Z Vladimirjevo ženo sva obiskala gospo Blanko U. B. Njen oče je bil med vojno pri Nemcih, ti so ga pač pobrali za prevajalca, ker je dobro govoril nemško. Ob koncu vojne so zapustili hišo in odšli v Avstrijo, nato pa leta 1948 v Brazilijo.

Nismo imeli kakšnega posebnega načrta ali želje, šli smo v tisto državo, za katero se je pojavila prva priložnost. Na začetku je bilo po svoje težko, saj nismo znali portugalsko. V trgovini sem na primer vedno kupila kilogram kruha, ker nisem vedela, kako se reče »polk«. Po drugi strani pa smo se kar nekako znašli. Moj mož je najprej kupil nemški časopis in po oglasih našel službo pri nemškem lastniku, jaz pa sem si tudi kmalu poiskala prijatelje, sčasoma tudi Slovence, ki jih tu ni ravno veliko... Rodila sem sinova, ki sta umrla za levkemijo oziroma sladkorno boleznijo, umrla sta tudi oče in mož. Tako sta mi ostali še hčeri, zdaj stari 35 in 53 let. Mlajša ne govori slovensko, starejša pa še kar, saj smo posebej z njo govorili ves čas slovensko, tudi med seboj. Ko je šla v šolo, pa se je jezik izgubil, kajti tudi midva z možem sva morala »poprijeti« za portugalsčino.

...Hčeri sta že bili v Sloveniji in od vseh evropskih držav, ki sta jih obiskali, jima je bila najbolj všeč. Vendar pa je za njiju vendarle najlepša njuna domovina Brazilija. Tudi sama sem tu prav zadovoljna, saj v Kamniku nimam več tako rekoč nikogar. Videla sem fotografije naše nacionalizirane hiše in zadovoljna sem, da njeni gospodarji dobro skrbijo zanjo, ter jim jo konec koncev privoščim...

80

Tudi Christa, Vladimirjeva žena, se ima predvsem za Brazilko, čeprav doma z možem ves čas govorita nemško, čeprav je petnajst let živela v Nemčiji, čeprav tudi hči in vnuki govorijo nemško. Rojena je bila pač v Braziliji in tu je preživela mladost... To, da se ima sama za Brazilko, me ni prepričalo, kajti po obnašanju je več kot »čistokrvna« Nemka.

81

1. junij - Nedelja v Braziliji ni ravno delovni dan, pa vendar sem spoznal zanimivo osebnost, nekako 35-letno Bibi V., primer razseljene osebnosti brez pravih korenin, ki pa se s tem ne ponaša, ampak prizna, da pogrēša občutek pripadnosti doloēeni etniji. Namreē, njen ded se je v Mariboru poroēil z babico, ki je prišla iz Ukrajine. Starši, prav tako pol Slovenci, pol Hrvati, so živel v različnih krajih Jugoslavije, tako da se je Bibi rodila blizu Beograda; nato so živel precej ēasa v Rovinju, v Novem Sadu in še drugod. Del sorodstva še danes živi v Mariboru in Gorici.

Ko sem bila še majhna, sem pogosto odšla na poēitnice v Maribor in hodili smo v hribe, kar mi je bilo zelo všeē. Ker pa so starši in sošolci z menoj govorili hrvaško ali srbsko, sem slovenščino kmalu pozabila. Še vedno veliko razumem, govoriti pa ne morem. Po osnovni šoli smo nekaj let živel tudi na Švedskem in Norveškem, psihologijo sem študirala v Beogradu, bila spet nekaj ēasa v Skandinaviji, nato pa sem odšla v okviru nekega Unescovega projekta še v Brazilijo. To je bilo leta 1989 in od takrat nisem več videla ne Slovenije ne drugih delov nekdanje Jugoslavije. V tem ēasu sem za dve leti odšla spet v Skandinavijo.

...Moji stari starši so bili, kolikor se spominjam, precej projugoslovansko ali natanēneje monarhistiēno usmerjeni in priznam, da prav zaradi življenjske poti tudi sama nikoli nisem prav razumela, kaj in zakaj se je zgodilo v Jugoslaviji.

Ker veliko sodelujem s predstavniki kulturnih ustanov raznih narodov, vsakodnevno uporabljam do pet jezikov (hrvaško, norveško, švedsko, portugalsko, italijansko...), moē je daljni potomec Dubrovēanov, sicer pa iz ZDA..., tako da se imam res za »svetovljanko«, vendar ēutim, da mi nekaj manjka. Dolgo nisem vedela, da v Sao Paulu živijo Slovenci in šele pred kratkim mi je prišlo v roke glasilo Pod slovensko lipo...

Na kosilu v restavraciji Entrelagos, kjer Vladimirja Ovco že vsi poznajo, smo se pogovarjali o možnostih medkulturnega sodelovanja med Brazilijo in Slovenijo. Prav Bibi je bila polna zamisli in energije, tako da me je bilo skoraj sram moje preraēunljivosti in pesimizma. Obēutek sem imel, kot bi se Bibi hotela zavestno odloēiti, da bo slovenska identiteta paē tista prava, pa ēprav na nek ēisto poseben naēin, ēprav v Sloveniji ni nikoli žvela ali je zaēutila na naēin, kot sem to lahko spoznal med Slovenci ali potomci v drugih delih Južne Amerike z bolj »klasiēnimi« usodami.

82

2. junij - Delovni dan se je zaēel res delovno, saj sem pri telefonu presedel debelo uro. Slovence in sploh vse, ki živijo in delajo v Sao Paulu, je med delovnikom zelo teēko dobiti, skoraj teēje kot v ēasu praznikov oziroma ob koncu tedna... Zato sem bil zelo zadovoljen, ko sem se dogovoril za tri zmenke. Najprej je k meni oziroma v hišo Janeza Hlebanje, kjer sem bil trenutno nastanjen, prišla Tanja P. Gospa je zelo zgovorna in s komuniciranjem nisva imela teēav. V Brazilijo je najprej prišel njen oēe, ona pa je v Ljubljani konēala osnovno in srednjo šolo ter zaēela študirati ekonomijo. V Brazilijo je prišla leta 1959, naēeloma za leto dni, na izpopolnjevanje, a se je tu spoznala z Brazilcem, natanēneje romunskim Judom, in se poroēila. Rodila je dve zelo inteligentni hēeri, ki precej razumeta slovensko, govorita pa ne. Oēe namreē ni pustil, da bi z njima govorila v svojem jeziku, asimilacija pa je že tako dovolj moēna. Z moēem sta se razšla in 57-

letna Tanja zdaj uči slovensko vnuke. Sama je Ljubljancanka, pa tudi hčeri sta po obnašanju Slovenki in ne Brazilki, čeprav ne govorita slovensko. Mlajša hči je že obiskala Slovenijo, kjer so ji bile vseč planine, muzeji, sorodniki na Štajerskem... Kmalu namera-va spet tja. Starejša hči še ni uspela priti do domovine njene mame, čeprav si zelo želi. Vedno so bile težave, bodisi zaradi otrok, Tanjinega zdravja itd., a prihodnje leto resno nameravajo vsi skupaj tja... Obe hčeri hočeta imeti slovensko državljanstvo in po mami sta prevzeli tudi navade in zanimanje za Slovenijo.

Tanja mi je govorila tudi o društvu SAJUG (Sociedad Amiga do Jugoslavia), v katerem so dolgo sodelovali tudi številni Slovenci; društvo so zdaj ponovno začeli organizirati in sicer pod novim imenom Društvo Dalmacija, k sodelovanju pa vabijo tudi Slovence in še vedno pojejo tudi slovenske pesmi.

V Brazilijo je prišla velika skupina Slovencev že leta 1896, a odšli so v notranjost, na velike plantaže, in se večinoma tudi (narodnostno) »izgubili«. Skupaj s potomci naj bi bilo v Braziliji od 4.000 do 5.000 oseb slovenskega porekla. Nova številka torej, tokrat skrajno velika v primerjavi z Vladimirjevimi 120 osebami.

83

S Tanjo sva po kosilu odšla na ogled parka-muzeja, ki je bil zaprt, zato sva si ogledala nekaj klopotač v živalskem vrtu za kače, škorpijone in pajke, ki pa je bil na žalost tudi napol zaprt, saj je bil vendar ponedeljek... Pred guvernerjevo palačo sva približno eno uro čakala Petra S. (urednika slovenskega glasila, ki izhaja v nakladi okoli 200 izvodov približno vsaka dva meseca deloma v portugalsščini deloma v slovenščini), a demonstranti so zmedli promet in šele doma sem po telefonu zvedel, da naju je čakal na drugi strani cestne blokade...

No, dan se je vendarle končal uspešno, saj sem se končno uspel dogovoriti za srečanje s profesorjem na zasebni univerzi Puki, obiskal pa sem tudi Andreja K. z družino. Je diplomirani metalurški inženir, ki se je poročil s Slovenko v Nemčiji. Hotela sta domov, a ju je pot vodila čez Luksemburg, Avstrijo in Jugoslavijo v Brazilijo. Tu naj bi ostala samo krajše obdobje, kolikor naj bi Andrej pač potreboval za dokončanje nekega strokovnega projekta, a vedno znova sta se vračala in minilo je že debelih 37 let. Kljub dolgi dobi sta značilen primer sadike, ki nikoli ni pognala novih korenin. Andrej je med brazilskimi Slovenci zaslovel po svojem portugalsko-slovenskem slovarju, zdaj pa pripravlja še slovensko-portugalskega.

Imata dve hčeri in sina ter štiri vnuke in to je zdaj njun dom, ne moreta jih pustiti. Vsako leto gresta za dva meseca v Slovenijo »živeti« (in ne »na obisk« - na razliko me je opozorila ena od hčera...), vsi otroci pa so tudi že bili tam, čeprav še kot majhni. Vsi trije govorijo slovensko, pa čeprav starša pravita, da z njimi nista vedno govorila v slovenščini, saj so ju sami otroci prosili, naj vendar govorita portugalsko, tako kot njihovi mali prijatelji. Prva hči je priznala, da »ni nič - ne Brazilka ne Slovenka«. V Braziliji se ne počuti doma, v Sloveniji pa tudi ne, saj je vendar vso mladost preživela v Braziliji... Tudi druga hči je bila podobnega mnenja, a dejstvo je, da ko se poročiš in imaš otroke, začneš razmišljati drugače. Ob obisku v Evropi je bila Slovenija zanjo vsekakor manj tuja kot druge države, vendar še vedno ni bila domača. Menili sta, da bi približno enako čutili tudi brez ohranjenega slovenskega jezika - to znanje jima je pomagalo predvsem pri

učenju drugih jezikov, drugega večjega smisla pa v tem ne vidita. Na moje namigovanje, češ, ali ni to del njune osebne identitete, se nekako nista odzvali, a se mi zdi, da predvsem zato ne, ker mojega vprašanja nista najbolje razumeli.

Sin je priznal, da ga za razliko od drugih Brazilcev nogomet ne zanima, vendar pa se ima sicer za Brazilca in ne za Slovenca. Njegova slovenščina je še najbolj šepala, pa tudi pogovor ga ni toliko zanimal kot hčere (morda ni sodeloval prav zaradi pomanjkajna znanja slovenščine, saj smo se ves čas pogovarjali v tem jeziku; hčeri sta si tu in tam, pri zahtevnejših izrazih, pomagali tudi z angleščino).

Kljub temu, da imata vsaka dva otroka, bi radi spet obiskali Slovenijo in si tudi želita slovenski potni list, vendar sem imel občutek, da niti ne toliko zaradi nekakšnega globokega pripadništva slovenstvu.

84

3. junij - Še en naporen dan. Ob 9. uri je prišla k meni oziroma k Janezu Francisca B. V Brazilijo je prišla leta 1949 skupaj s starši, ki so morali zbežati iz domovine zaradi očetove povezave z Nemci. Nikoli se ni poročila in nima otrok, zato se o identiteti potomcev nisva mogla pogovarjati, mi je pa zato posredovala vrsto zanimivih podatkov, seznamov, zapisov, zelo koristnih za moje delo. Vedno je bila dejavna v slovenski skupnosti, še takrat, ko ta ni imela svojega društva, a je vseeno vabila številne umetnike iz Slovenije. Počasi so se začeli bolj in bolj »osamosvajati«. Da bi zbrali čim več Slovencev, so prirejali celo dneve izdelovanja klobas in kislega zelja, pa štrukljev... Bežno sva obiskala tudi njeno sestro, hčere pa nismo uspeli videti, ker je študirala.

85

Zelo me je navdušil obisk pri gospe Avgusti Š., rojeni davnega leta 1904. Doma je iz Dobravelj in njena vipavščina zveni tako mehko domače... Ko sem jo gledal, se mi je zdelo, kot bi se sam pomaknil v tiste davne čase po prvi svetovni vojni. Leta 1926 se je poročila - nekega dne ob 6. uri zjutraj - in še isti dan sta z možem odpotovala v Brazilijo. On je bil tam že prej in jo je prišel samo iskat - odšla sta na poročno potovanje, se je pošalila iskriva Primorka. Po tistem ni bila doma do leta 1966, torej 40 let, zdaj pa bi kar še šla in tudi verjamem, da ji bo uspelo. Ni namreč kazala večjih zdravstvenih težav razen naglušnosti, nasprotno, za moj obisk je spekla okusno pecivo, vsako leto naredi potico itd. Pokazala mi je kup fotografij zgodovinske vrednosti in ob koncu obiska še zapela kratko pesmico o tem, kako bo vedno nosila v srcu Slovenijo, tako da so mi skoraj prišle solze v oči - s tako iskreno preprosto ljubeznijo je govorila, gledala, se premikala...

Ko sta prišla z možem Josipom v Sao Paulo, je ta štel okoli 700.000 prebivalcev, zdaj pa jih ima skupaj s predmestji 20 milijonov. Takrat je bilo v Braziliji malo rojakov, veliko jih je namreč odšlo naprej v Argentino. Vseeno pa so imeli dve društvi: Ormus (1928), ki se je nato preimenoval v Naš dom, in Slovensko Primorje. Nove maše slovenskega duhovnika se je udeležilo okoli sto rojakov, v glavnem seveda Primorcev. Imeli so gledališče, v katerem je igrala tudi ona, pevski zbor, v letu 1938 tudi slovensko šolo.

Pri njej je bila tudi nečakinja Almira, ki ji za nič na svetu ne bi prisodil 73 let. V Brazilijo je prišla, ko je bila stara dobri dve leti. Doma so vedno govorili slovensko, zato

D |

je kljub brazilskemu okolju ohranila dobro slovenščino. Še bolje pa ji menda gre, ko je dva, tri dni v Sloveniji. Po obnašanju, gestikulaciji, sploh pa po prepričanju je čista Slovenka in tudi vsem dopoveduje, da Slovenija pač ni več Jugoslavija itd.

86

Po res ganljivem srečanju z Avgusto me je Francisca odpeljala še do Amalije M. (Sliši se preprosto, a ni, saj ima tudi Francisca 68 let, ki pa jih prav tako ne kaže, še posebej ne, ko vozi avto po divjih cestah velemesta.)

Amalija je le devet let mlajša od Avguste, pa prav tako bistrh misli. Spomnila se je do dneva natančno datumov raznih dogodkov. Z možem sta se poročila še pred vojno, nato pa sta se po številnih zapletih in razpletih spet dobila po vojni v Parizu in leta 1949 prišla v Brazilijo. Slovence sta spoznala po naključju, ko sta na tržnici slišala srbsko govoricu. Srbi so ju nato povezali s Slovenci. Takrat že ni več bilo slovenskih društev, spomnila se je le še primorskega Bertioğa. Pripovedovala mi je o prvi slovenski maši ob Miklavžu leta 1954, ki se je je udeležilo okoli 150 ljudi, med njimi tudi nekaj predvojnih primorskih priseljencev. Vse od takrat imajo Slovenci v Sao Paulu vsak mesec slovensko mašo (zdaj se je udeležuje le še okoli ducat starejših rojakov). Imeli so tudi miklavževanje, materinski dan na prvo nedeljo v maju, štirje pari so imeli slovenske narodne noše in ob prazniku narodnosti so z napisom Slovenija in zastavo brez zvezde predstavljali svoj narod.

Tudi njen fotoarhiv ima zgodovinsko vrednost. Med drugim sem lahko videl fotografijo Silve Palme, predvojne štirikratne svetovne prvakinje v drsanju, itd.

Pokazala mi je še najnovejšo Družino, staro samo teden dni. Že na hodniku mi je zabičala, naj »pozdravim njeno Slovenijo!«. Nazadnje je bila tam lani, ob papeževem obisku v Mariboru, in to sama...

87

Zvečer sem spoznal še Petra Slavca. Skupaj z Janezom Hlebanjo smo večerjali in mimogrede sem zvedel, da Janezovi otroci govorijo slovensko, Petrovi pa bolj razumejo kot govorijo. Zanimivo je, da je Janezova žena verjetno edina Brazilka, ki govori slovensko - tolikokrat je že bila v moževi domovini in toliko Slovencev iz Brazilije in domovine je že bilo pri njih doma, da je preprosto morala »pobrati« ta jezik. Peter je bil včasih alpinist, nato pa je skupaj s še tremi kolegi začel z jamarstvom v Braziliji in sam odkril več kot 50 jam. Bil je tudi že na brazilski Antarktiki, poleg redne službe v kemični tovarni, katere lastnik je, pa je zadnji dve leti še urednik slovenskega glasila Novice pod lipo. Žal ni bilo priložnosti za zbran pogovor, a upam, da ga bom »ujel« v Sloveniji, kamor odpotuje samo dan za menj.

88

4. junij - Dan je bil sicer uspešen, saj sem obiskal profesorja Siampa na Pavlistični katoliški univerzi (Paulistana Univerzidade Catolica - Sao Paulo), sicer socialnega psihologa, ki se ukvarja z identiteto, ter CEM (Centro de Estudios Migratorios), a tudi naporen. Spoznal sem vse »čare« velikega mravljišča, od neskončnega čakanja na avtobus, ki ga kljub zagotovilom treh oseb tam ni bilo oziroma je vozil kakšen kilometer

stran, do prometne gneče in nadvse neprijetnih ulic, v katerih sem se znašel popolnoma sam kot edini bledoličnik, z očali, torbo, skratka pravi gringo, poslastica za roparje - hvala Bogu, ni jih bilo ali pa sem hodil prehitro, saj me je izučilo, da je to še najboljše zdravilo v takih primerih. Nisem se ustavil niti, ko me je neki možakar začel vpraševati po nečem, menda če imam zanj en real, kajti ravno ustavljanje je najnevarnejše. Domov sem se vrnil izmučen, a počitka ni bilo, kajti šli smo na večerjo k Janezovi in Sandrini hčeri. Prišel je tudi Yan (Janez), 34-letni sin, ki preživi vsak mesec 12 dni v Sao Paulu, 18 pa v Torontu v Kanadi. Tam ima svoje trgovsko podjetje za trgovanje med Kanado in Brazilijo, hkrati pa je tudi predstavnik očetovega podjetja, torej za prodajo njegovih gasilnih aparatov. S sestro govorita slovensko, čeprav s težavo; z Yanom sva se pogovarjala predvsem v angleščini, kar nama je oče nekoliko zameril, vsaj zdelo se mi je tako. Živo se je zanimal za moje delo, sicer pa Slovenijo dobro pozna, saj je kot majhen tam preživel vsako leto dva meseca in tako tudi ohranil jezik. Tudi on nima težav z denarjem, zato potovanje v očetovo domovino zanj ne predstavlja tehničnega problema.

Glede lastne identitete je menil, da je predvsem Brazilec, ker je tu odrasel. Je seveda napol Slovenec, po očetu, a ne močno. Sicer pa se začenja čutiti tudi Kanadčana. Vse skupaj precej povezuje s poslom, čeprav me je kasneje presenetil z nič kaj materialistično zadevo. Izkazalo se je namreč, da je močno veren in celo član ene od katoliških skupin. Tako njegovi kot sestrični otroci so predvsem in zgolj Brazilci, pa čeprav so svetlih las in gredo pogosto v Slovenijo. Gre pač za »tip« belih potomcev Evropejcev, podobno kot so se skozi stoletje ohranili na primer beli Afričani, sicer potomci Nizozemcev in Angležev v Južnoafriški republiki, Namibiji, Zimbabveju. »Kri« in tudi samo obnašanje sta morda drugačna, identiteta pa je afriška, brazilska...oziroma nima nič z identiteto prednikov.

5. junij - Pot v notranjost Brazilije, najprej v Bauru, kjer živi Milenin sorodnik, le-ta je lastnica postojnskega Bara Bor, nato pa v močvirski Pantanal, k misijonarju Saksidi.

Valdeir Vidrik, pravilno Vitrih, je prav posebne vrste človek, kar sem lahko ugotovil že po nadvse toplem sprejemu v manjšem mestu Bauru v notranjosti Brazilije, kakšnih 400 kilometrov od Sao Paula.

89

8. junij - Dopoldne rekreacija do nakupovalnega središča, kjer sem kupil *kashaso* in kavo, popoldne pa srečanje z Lorenzom P., verjetno najbogatejšim od ne ravno revnih Slovencev, ki sem jih doslej srečal v tej državi.

Njegov dedek, doma iz Slavine pri Pivki, je konec prejšnjega stoletja izgubil politično bitko in se je zato izselil. Z otroki je najprej prišel do Brazilije, od koder naj bi odšli v ZDA. Ker pa jih tja niso pustili, so ostali v deželi kave in sladkornega trsa. Najprej so se lotili pivovarstva, a to ni bilo tako donosno. Sicer pa se je kmalu vrnil v takratno Avstro-Ogrsko, saj je njegova stranka spet zmagala. V Braziliji so ostali dve sestri in trije bratje, med njimi tudi Lorenzov oče, prav tako Lorenzo. Leta 1913 so v notranjosti države zgradili prvo tovarno grobega usnja, s katerim se poldružinsko podjetje ukvarja še danes, leta 1928 pa se je rodil moj sogovornik. Nikoli ni govoril slovensko, saj je bil oče poročen s potomko Italijanov in je z njo govoril portugalsko ali kveč-

jemu italijansko. Slovensko so nekaj časa govorili le bratje med seboj. Lorenzo mlajši je sicer že bil v Postojni, a le poslovno in ni imel časa obiskati očetove rojstne hiše, čeprav si to še vedno želi. Med pogovorom ni pokazal posebnega navdušenja za slovenstvo, je pač Brazilec. Vseeno pa se je razživel, ko je pripovedoval, da so se pred nedavnim ob 90-letnici enega od njegovih stricev zbrali (skoraj) vsi Podbojevi iz Južne Amerike - skupaj s prijatelji jih je bilo več kot sto... Njegov nečak je že bil v Slavini in na fotografiji skupaj z enim od Lorenzovih stricev, ki se je z očetom vrnil iz Brazilije, je menda podobnost več kot očitna.

90

Na koncu naj zapišem še nekaj vtisov o paru, pri katerem sem preživel največ časa in brez katerega bi bilo moje bivanje v Buenos Airesu, pa tudi ves čas potovanja, verjetno precej drugačno.

Mari in Milan Keržič sta vsekakor zanimiv par, saj se gibljeta med predvojnimi in povojnimi izseljenci, pripadata različnim izseljenskim generacijam in izobrazbenim skupinam ter modelom obnašanja, skupaj pa tvorita svojevrstno, za moje delo izjemno »korporativno« partnerstvo.

Mari je pripadnica druge generacije, hči matere z Goriškega in očeta z Dolenjske. Njena zgodba iz otroštva je zelo podobna zgodbam njenih slovenskih vrstnikov, saj je tudi ona najprej govorila samo slovensko in je v šoli prav tako naletela na zaničevanje vrstnikov itd. Za razliko od mnogih je svojo slovensko identiteto zelo uspešno ohranila, verjetno tudi zaradi bližine doma povojnih priseljencev v San Martinu. Tam je bila tudi predsednica - kot prva ženska in kot prva pripadnica predvojne emigracije, kar je še danes zelo pomembno dejstvo. Dobro se še spomni jezikovnih situacij iz otroštva, npr. oče jo je prosil za »stumpf«, mati za »kalceto«, a dali so ji vedeti, da se pravilno reče nogavica... Mari ne govori jezika, ki ga uporabljajo pripadniki druge generacije povojnih izseljencev, čeprav je sama posebno v odraslih letih med njimi preživela večino časa. V njenem jeziku je največ sledov zapustil čas otroštva in druženja s »primorsko« mamo, zato je njena govorica danes tipično primorska, podobno kot pri potomcih drugih predvojnih priseljencev - s to razliko, da slovenski jezik obvlada tekoče in ji le tu in tam zmanjka izraz. Nedavno se je upokojila, in ker z možem nimata otrok, se je posvetila starejšim slovenskim osebam, ki jih obiskuje sama ali skupaj z možem. Sicer je bila ravnateljica na argentinski osnovni šoli. Pije mate, kar je ena od drobnih značilnosti pripadnikov druge generacije - le redki Slovenci, rojeni v Sloveniji, imajo to tipično argentinsko navado. Rada ima slovensko glasbo, z velikim veseljem in ljubeznijo je pripravljala velikonočno potico, vedno je bila izjemno dejavna v življenju slovenske skupnosti. Nisem pa se mogel znebiti občutka, da je marsikatero »slovensko« dejanje storila tudi ali celo zgolj zaradi Milana.

Ima se za Slovenko in tudi za Argentinko. Le težko bi se sprijaznila z morebitno preselitvijo v Slovenijo. Rada ima tudi vse, kar je argentinsko, čuti to, česar njen v Sloveniji rojeni in deloma odrasli mož ne bo nikoli. V težkih trenutkih, ko je sama, na ves glas posluša argentinsko ali brazilsko glasbo, ne pa slovenske...

Danes 58-letni Milan je bil še čisto majhen, ko so partizani prišli v vas in očetu, članu vaške straže, s puškinim kopitom razbili glavo. Mati je kmalu umrla zaradi bolezn

in po raznih zgodah in nezgodah se je znašel v varstvu pri teti. V Argentino je prišel leta 1954 in sprva naletel na ignoriranje v slovenski politični skupnosti. Podobne izkušnje so imeli še nekateri njegovi vrstniki oziroma tisti, ki so prišli v Argentino nekaj let za glavnino. V teh letih je bila SPE ravno dobro organizirana, vsak prišlek iz Jugoslavije pa je pomenil potencialno nevarnost in bil pogosto pogojno označen za komunista v smislu: »Kdor ni (še) z nami, je (že) proti nam.« Milanov proces adaptacije in integracije se nikoli ni zares niti začel, saj se nikdar ni privadil od notranjske tako drugačni argentinski mentaliteti. Še po več kot 40 letih se jezi na lastnosti, ki jih je imel priložnost spoznati že prve dni - veliko glasnega govorjenja, pomanjkanje občutka za varčnost, dolžnost, natančnost, držanje besede... Ohranil je neomajno zvestobo slovenstvu in kljub temu, da je politično desno usmerjen in velik nasprotnik prejšnjega režima, ki je tako njegovim staršem kot njemu naredil veliko krivic, daje vedno prednost posameznikovemu občutenju ljubezni do domovine - ne glede na politično opredeljenost. Ohranil je tudi razmeroma kritičen odnos do SPE in negativnih pojavov v tej skupnosti, v kateri sta z ženo pogosto prisotna. Zadnje čase je čedalje dlje v daljnem patagonskem mestecu San Martin de los Andes, kjer oddajata več prostorov in imata tudi majhno hišico, želel pa bi živeti pol leta v Sloveniji in pol leta v San Martinu, pa morda še nekaj malega v Buenos Airesu, toliko da bi ostal v stiku s starimi slovenskimi prijatelji...

V kritičnih tednih, ko so se nakopičile težave, je kar prekipeval od želje po odhodu v Patagonijo, ki mu za silo nadomešča domovino, ob srečanju čez dva meseca v Sloveniji pa je bil popolnoma drug človek...

II. Izpovedi

Pred nami je gotovo najzanimivejši del knjige. Gre za kolaž objavljenih in neobjavljenih »izpovedi« - slednje lahko razumemo kot večinoma izredno poglobljena razmišljanja o zastavljeni problematiki občutenja (dvojne) narodnostne identitete naravnost izpod peres izseljencev ali njihovih potomcev.

Do pisnih »izpovedi«, večinoma uporabljenih v diplomski nalogi (*Problem dvojne identitete slovenskih izseljencev*, Ljubljana, FDV 1993), sem prišel tako, da sem na v veliki večini naključno izbrane naslove po vsem svetu razposlal 75 pisem s kar najbolj neformalno oblikovanimi vprašanji. (Naslove sem »zbiral« kar nekaj časa in sicer pri SIM, SSK, Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU v Ljubljani itd.) Zavedal sem se namreč, da so moji nesojeni sogovorniki verjetno že siti raznih vprašalnikov, ki jim jih pošiljajo ustanove v imigrantski družbi, pa tudi iz Slovenije, vrh vsega pa drezam v precej občutljivo in intimno področje. Pisma sem naslovil na slovenske izseljence različnih generacij, na izseljenska društva in druge organizacije ter na nekatere znanstvenike, ki sicer niso nujno slovenskega rodu, se pa ukvarjajo z etničnim vprašanjem in izseljenstvom. Po Evropi nisem pošiljal pisem, saj sem dobil precej podatkov z osebnim stikom na potovanju leta 1992. Največ odgovorov sem prejel iz Avstralije, kajti nevede sem naletel ravno na najbolj ustvarjalne posameznike, večinoma člane slovenskega izseljenskega literarnega krožka (SALUK), od teh so nekateri znani tudi v Sloveniji. »Pisma«, ki predstavljajo razmišljanja pripadnikov druge generacije, so v glavnem napisali moji osebni prijatelji ali znanci, ki so le-to postali v času mojega bivanja pri njih in v kasnejših stikih.

Poudarim naj, da je dilema, ali naj pisma in pogovore vnašam v računalnik v knjižni slovenščini ali z vsemi morebitnimi jezikovnimi značilnostmi in verjetnimi napakami, že po nekaj prejetih pismih izginila. Velika večina tistih, ki so mi odpisali, namreč piše vsaj enako dobro kot povprečna večina v Sloveniji živečih Slovencev. To sicer ni značilnost slovenskega izseljenstva, je pa značilnost tistega dela le-tega, ki v sebi čuti predvsem pripadnost slovenski kulturi in ki v slovenskem jeziku tudi ustvarja. Popravlil sem torej le tipkarske ter nekatere skladenjske napake in po lastni presoji izpustil dele, ki se mi za raziskavo niso zdeli pomembni. Predvsem je šlo za dele pisem, namenjene meni osebno, pa tudi za razmišljanja, ki so se oddaljila od vsebine mojih vprašanj. Imena avtorjev so prava, razen v dveh ali treh primerih, ko nisem mogel vzpostaviti ponovnega stika z njimi in tako nisem uspel dobiti njihovega privoljenja za objavo oziroma avtorizacije, ali ko so si avtorji nadeli psevdonim.

Metoda navezovanja in ohranjanja stikov prek pisem je bila sicer sprva zgolj sad pomanjkanja časa in denarja za neposredne stike (potovanja), a se je izkazala za zelo koristno. Čeprav v antropološki metodološki literaturi nisem zasledil tovrstnega načina

dela, sem si drznil »eksperimentirati« in lahko ugotovim, da je poskus - morda tudi z nekaj sreče, pa vendar - uspel. Zaradi zelo visoke kakovosti večine prispevkov dobiva ta del knjige že »priokus« zbornika. Čeprav se v delu ukvarjam predvsem s potomci izseljencev v Južni Ameriki, sem zaradi zanimivosti, koristnosti in univerzalnosti v knjigo uvrstil tudi pisma predstavnikov prve generacije iz ZDA in Avstralije. Ugotovitve mojih pisnih »sogovornikov« so velikokrat sorodne mojim, ne glede na celino, na kateri živi avtor, zaradi različnih ozadij, pristopov in gledanj pa besedilo prispevajo komparativno vrednost.

Proti koncu tega dela knjige povzemam tudi nekaj razmišljanj, objavljenih v različnih publikacijah. Tako sem se odločil zaradi njihove izrazite povezanosti s tematiko, katere se dotikam.

Pismo, naslovljeno na izseljence, društva in znanstvenike (na slednje v angleščini, a z enako vsebino):

Spoštovani...!

Ljubljana, ...januar (februar) 1993

Ker se na Vas obračam z nekoliko nenavadno prošnjo, naj se Vam najprej na kratko predstavim. Rojen sem leta...

...Trenutno večino časa posvečam svoji diplomski nalogi, katere naslov je Problem dvojne identitete slovenskih izseljencev. V praktičnem delu naloge nameravam navesti tudi nekaj pričevanj izseljencev. Do nekaterih sem prišel na nedavnem potovanju po Evropi, določeno mnenje sem si ustvaril med petmesečnim bivanjem v Argentini že pred dvema letoma, večinoma pa sem seveda odvisen od dopisovanja.

Prosim Vas torej, če lahko napišete nekaj vrstic o tem, kako Slovenci, s katerimi imate stike (morda tudi ostali) dojemajo(-te) svoje slovenstvo oziroma izseljenstvo. Koliko se počutijo Slovence, kakšne so vezi z domovino ali katero od slovenskih ustanov (Vašo...) in v kolikšni meri je dežela, v kateri živijo, zanje (za Vas...)(tudi) domovina, bi se vrnil v Slovenijo (in zakaj da oziroma ne), je občutenje dvojne identitete, če jo sploh občutite, problem, je vse to od osamosvojitve drugače, kako je z mlajšo generacijo...? Zaradi občutljivosti, subjektivnosti in subtilnosti tematike sem sklenil, da se problema ne bom lotil empirično, s številkami, ampak opisno, zato se Vam seveda ni treba držati navedenih vprašanj, ampak svoja občutenja lahko napišete čisto po svoje. Prosim pa Vas, da vsakdo vseeno čisto na kratko opiše svojo življenjsko zgodbo in kaj dela(-te) sedaj. Napišejo(-te) lahko tudi svoje mnenje o dvojnosti identitete izseljencev okoli Vas. Glede jezika naj nikomur ne bo nerodno - obvladam angleško, pa tudi špansko, če je treba, da je le dovolj čitljivo... Če Vam ni pretežko, Vas prosim, da to pismo pokažete še nekaj (recimo vsaj petim) slovenskim (lahko pa tudi drugim) izseljencem različne starosti, izobrazbe... in jih zaprosite za sodelovanje!

Prosim Vas, da mi odgovor(-e), če se boste za sodelovanje z menoj sploh odločili, pošljete najkasneje do konca februarja ali prve dni marca. (Če ne bo šlo, pa bom vseeno zadovoljen tudi s kasnejšimi, saj je navsezadnje pomemben že sam namen in moja osebna informacija...)

D

Še to... Natančnost navajanja imen pri tej tematiki ni odločujočega pomena, zato lahko, če tako hočete, ime (v primeru navajanja) izpustim ali ga »prevlečem« s psevdonomom.

Vem, da zahtevam veliko, zato Vam ne bom zameril, če mi ne boste odgovorili, bom pa zato sodelovanja toliko bolj vesel...!

Vnaprej iskrena hvala in toplo pozdravljeni!

Zvone Žigon

Avstralija, prva generacija

1. Jože Žohar, Sydney, Avstralija, 10. marec 1993

(Besedila, poslana iz Avstralije, so bila objavljena tudi v glasilu Slovenskega -avstralskega literarnega-umetniškega krožka (SALUK) Svobodni razgovori, ki ga ureja Jože Žohar, marec 1993.)

Pod oznako »dvojna identiteta« si predstavljam to, kar mislim, da nam, izseljencem, pripisujejo tisti, ki nas poskušajo videti nekoliko preblizu od nekoliko predaleč. Med drugim opažajo, da smatramo za svojo domovino tako Slovenijo kot Avstralijo, da se imamo hkrati za Slovence in Avstralce. Razumljivo jim je, da se nam v Avstraliji toži po Sloveniji, je pa težje prebavljivo to, da si na obisku v stari domovini kmalu znova zaželimo vrnitve »domov«, na kontinent pod ekvatorjem, v že privajeno domač(n)ost in avstralski, sproščen, (navidezno) skoraj brezbrizen način življenja. Kot avstralski državljani imamo tu med drugim tudi volilno pravico, kot slovenski izseljenci pa bi radi s svojimi glasovnicami pomagali postavljati ali rušiti oblasti tudi v Sloveniji. Imamo torej dve domovini, govorimo vsaj dva jezika (koliko dobro ju zares poznamo, o tem raje molčimo), prištevamo se k dvema nacijama, imamo lahko dvojno državljanstvo, avstralski in slovenski (prej jugoslovanski) potni list, ponosno in hkrati nonšalantno sedimo na dveh stolčkih. Imamo mar res tudi »dvojno identiteto«?

Gre za vprašanje, koliko smo na sicer dvosmerni transverzali med točko A in B - med staro in novo domovino - izgubili enega in si pridobili drugega; koliko se še identificiramo s prvo in koliko že z drugo domovino; koliko smo še Slovenci ali že pripadniki drugega naroda; koliko oboji.

Naj že takoj na začetku izpostavim, da dvomim v obstoj »dvojne identitete«, kjer bi njen nosilec lahko v trenutku prestopil iz ene v drugo identiteto, istočasno bil in se tudi čutil povsem drugega od prvega, brez kakršnih koli zunanjih ali notranjih sledov menjava. Vprašanje je toliko bolj zanimivo, ker z njim ne mislimo na določeno psihopatološko stanje, kot če bi govorili npr. o dvojni osebnosti. Ne, večina naših izseljencev je šla skozi

manjši ali večji pekel, preden je dosegla svoja majčkena, trdo zaslužena nebesa in se ustalila v njihovem miru. Njihove duše so vmes morda res trpele, a duševnost je ostala zdrava, razen redkih izjem, kar pa v našem prenašanju dvojnega sveta ni nobena posebnost, če naj bi vsak peti prebivalec imel kakšno duševno motnjo, kot je pred kratkim izjavil neki avstralski psiholog.

Bolj razmišljam o tem, bolj se mi zdi, da je »dvojna identiteta« pojmovni konstrukt (v očeh tistih, ki nas hočejo videti nekoliko preblizu od nekoliko predaleč) za več ali manj zunanje in nekoliko zavajajoče pojave pri izseljencih, pojave, ki pa so vendarle intimno povezani tudi z njihovim življenjem in notranjostjo. Je poleg že v začetku naštetega še sploh kaj več, kar nas navaja (točneje: zavaja) na misel, da ima nekdo različni (narodnostni, državljanski) identiteti? Kako se to kaže na zunaj in kako se čuti znotraj izseljenske psihe, če se sploh kako kaže in čuti?

Identificirati se pomeni istovetiti se z nečim ali nekom, imeti nekaj močno, če ne že kar usojeno skupnega. Istovetiti se z določeno etnično ali nacionalno skupnostjo pomeni biti v njo narojen, privzema(ti) iz nje lastnosti, ki jo kot skupnost označujejo in s tem od drugih raz-ločujejo: jezik, kulturo v vseh njenih vejah, skupen zgodovinski spomin, vse, s čimer je neki eth(n)os drugačen od drugega. Človek pa se z določeno etnično ali nacionalno skupnostjo lahko istoveti tudi tako, da pride v njo iz druge in začenja postopoma sprejemati njene karakteristike kot svoje. Pri tem lahko svojo prejšnjo identiteto v celoti obdrži, lahko pa jo tudi delno ali v celoti izgubi; slednje je prej izjema kot pravilo.

*

Res, Slovenijo sem zapustil; s tem pa nikakor ni rečeno, da sem se ji odrekel kot svoji izvorni in izvorno duhovni domovini, in ker se ji kot taki nisem odrekel, tudi slovenstva nisem zavrgel: tisto, ki sem ga nekoč zavestno v sebi poglobil in utrdil - kolikor le sem to v danih razmerah mogel; to je proces v nadaljevanju, ki se pri meni ne more končati samo z mojim lastnim koncem.

Torej, prej kot vse drugo sem (vsaj zase in v sebi) Slovenec. Če bi se bil Sloveniji kot svoji izvorni in izvorno duhovni domovini odpovedal, ob tem pa morda še slovenstvu, ki me determinira, če bi se odpovedal že samo enemu ali drugemu, bi si naredil medvedjo uslugo: odpovedal bi se tudi samemu sebi; razbil bi obraz svojemu lastnemu Jazu in potem to ne bi bil več jaz, ampak nekdo drug, ki z njim v isti osebi ne bi mogel živeti. S tem je moja prv(otn)a, slovenska identiteta identificirana, zapečatenata in odpečatenata.

Tu bi veljalo še omeniti zvezo z jugoslovanstvom. Ker je bila Slovenija sestavni del jugoslovanske federacije, sem bil kot Slovenec državljan Jugoslavije. Za takega sem se - brez sramu ali zadrege - celo s ponosom smatral do famoznih »skupnih jeder«. Od tam naprej je moja državljanska vera v Jugoslavijo začela naglo bledeti in je ob aferi z JBTZ že skoraj ni bilo več, dokler se končno ni povsem razblinila ob agresiji jugovojske na Slovenijo. Na isti mah se je sesula tudi moja vera v »bratstvo« ljudi in narodov po logiki, kot so jo ustvarjali, pojmovali, nas o njej učili in v njo silili komunistični hegemoni v tedanji SFRJ. Moje jugoslovanstvo je stalo na trhlih temeljih, bolj, kot pa sem se tega sam zavedal, kar lahko samo spet potrdi, da sem bil in ostal Slovenec bolj kot Jugoslovan, da v resnici jugoslovanstvo ni bilo moja prava, niti - ob slovenstvu - moja drug(otn)a identiteta.

Ciril Zlobec že ve: Slovenec biti je lepo, ni pa lahko. A to smo vedeli in vemo tudi vsi drugi, od prvih duhovnih utemeljevalcev in utemeljiteljev slovenstva, recimo od Trubarja in za njim vseh drugih stebrov, iz katerih še vedno oscilira in na njih sloni naša današnja zavest o nas samih, pa do nas, povprečnih slovenskih smrtnikov v deželi kengurujev.

Slovenstvo, kolikor že nam je lepo v njem in z njim, je hkrati tudi odgovornost, je zaveza: da ga živimo ali vsaj poskušamo živeti, kolikor le moremo, v vsej njegovi razsežnosti, da ga s tem individualno ohranjamo dokler trajamo. Da kot skupnost trajamo. Je breme, ki ga radi nosimo, mnogi pogosto kar z nekakšnim sadomazohističnim užitkom, drugi prepovršno.

Za tiste v izseljenstvu, ki se ne zavedajo tega bremena v zgornjem pomenu, torej kot bremena - odgovornosti - zaveze, je slovenstvo zgolj breme samo sebi in njim - na njihovih ramenih. Ker se tega ne zavedajo, jih ne moti. S svojim slovenstvom se ogradijo tako, da jim pred zunanjim svetom postane azil, če ne že kar bunker, v katerem se ob vikendih strelja kozle, s kroglo krogle ali splakuje grla, da še bolj škripajo stare slovenske pesmi; da ne umre folklor, ki je središče in najpogostejši izraz slovenske kulturne zavesti v Avstraliji, sicer res dobronameren poskus, ki pa je vendar le folkloristični fokus in najmanj, kar je možno potegniti iz slovenstva. Je: muka uka, retrogardna koračnica, gradatio in minus za prenos slovenstva na drugo, tretjo generacijo. Sicer pa, v tem razmišljanju ne nameravam izpostavljati naših kritičnih točk, ker bi me to preveč zavedlo od osrednje teme in ker - podobno kot v Sloveniji - imamo Slovenci tudi v Avstraliji poseben odnos do kritike: obilo je namenjam drugim, nimamo pa radi, če jo kdo namenja nam samim - samokritičnost pa je vrлина le redkih posameznikov; kot skupnost smo z njo v stalnem deficitu.

Angleščino uporabljam že četrto stoletja, pa vendar se mi po govorici takoj pozna, da (še) nisem pravi Avstralec. Najbrž tudi ne bom, dokler sem v slovenščini bolj angažiran kot v angleščini; pomeni, da v maternem jeziku pretežno razmišljam, berem, pišem, govorim v družini in z rojaki. Ne da ne bi tudi angleško razmišljal, bral, pisal in govoril, saj sem vsak dan v stiku z ljudmi, s katerimi se lahko sporazumem le v angleščini. Biti moram na tekočem z novicami, zato dnevno preberem vsaj dva dnevnik, potem so tu še periodične publikacije in seveda knjige. Bil pa bi res na koncu sveta, če ne bi prebiral tudi tiska iz Slovenije. Novo revijo in sobotne priloge Dela mi pošiljajo v paketih vsake pol leta; kljub časovnemu razmaku je oboje še vedno izredno zanimivo. Prihajajo tudi Literatura, Razgledi, Srce in oko, Rodna gruda in še kaj. Vse to je treba brati in brati, biti kolikor toliko informiran. V dveh urah vožnje z vlakom, ki ju dnevno izgubim, da pridem na delo in domov, je mogoče veliko prebrati. Z vsem tem hočem reči: moj živ angažma v slovenščini je močna ovira pred tem, da bi svojo slovensko identiteto izgubil, hkrati pa je tudi ovira, ki mi preprečuje, da bi bil ali si domišljal, da sem Avstralec, kot so pravi Avstralci.

A ni bil samo tuji jezik, ki sem se ga moral čim prej navaditi, pač pa še veliko drugih stvari, začeniši z banalnostmi, kot so npr. privajanje na ovčetino, ki je prej svoj živ dan nisem okusil, ali v največji vročini vroč čaj z mlekom. Pozimi poletje in poletje pozimi. Značilen avstralski pozdrav, ko greš mimo nekoga, nepoznanega ali na videz poznanega in se z njim ne želiš vplesti v pogovor - zmigneš z glavo in prijazno pomežik-

neš z očesom; некоč so se tako pozdravljali prisilno naseljeni angleški kaznjenci, ko jim ni bilo dovoljeno govoriti. Nekje med gromozanskimi vinogradi ob reki Murray prvo delo in prvi žulj, prvi dolar. Prvo srečanje s pravimi Avstralci. Strah pred kačami in pajki, katerih strup lahko ubije človeka v nekaj minutah. Strašanske prostranosti in razdalje. Vožnja po napačni strani, volan na napačni strani, takrat še milje, inči, unče, pinte itd. Na glavo obrnjen svet, bolj tuj kot tujost sama. Učenje vsak dan. Hvala kadar koli, celo šoferju avtobusa, ko ustavi, da izstopiš.

Ob privzemu avstralskega državljanstva priseganje zvestobe neki daljni kraljici in njenim potomcem, volilna pravica, krivenčenje hrbta med tekom za avstralskim snom: košček zemlje s hišico in avtomobilom. Krediti za to, krediti za ono, za prvi obisk Slovenije - po šestnajstih letih; od tega obiska tako prevzet in z novoodprtih domotožjem tako prizadet, da sem moral obisk ponoviti naslednje leto. Ha, če bi takrat imel vsaj pol milijona dolarjev gotovine, me Avstralija nikdar ne bi več videla. Bi že rajši bil, karkoli bi bil, v Sloveniji. Tako pa, z dvema otrokoma in s hipoteko na hišico, kaj bi drugega, kot da ostanem v Avstraliji. Življenje kot življenje povprečnega Avstralca, namesto da bi se vsemu odpovedovali, varčevali za vrnitev. Kakšno vrnitev, ko pa sem si sam dal spono na gležnje in na njih pritrdil verigo z železno kroglo. Da je bilo lažje, sem si včasih to kroglo zadal na pleča in taval skozi puščavske lepote. Moral sem biti kot Atlas, tiho preklinja-joč, a brez trohice samopomilovanja.

Poldrugoletni vnuček mi vleče knjige s police in jih meša s svojimi avstralskimi slikanicami. Aleš Debeljak, Niko Grafenauer, Boris A. Novak, Milan Vincetič, nesrečni slovenski Blake, ki bi to gotovo postal - Vojko Gorjan, Jeruzalem. Vsi so naenkrat na kupu. Imenitna družba. Vnučku tulim: »Puuuusti to!«

»Puuuuuusti to,« ponovi za mano Avstralček. Namrščim obrvi in mu požugam: »Te bom!« Zajčje našobi svoje male ustnice in me pogleda, kot da sem jaz tisti, ki počne vse narobe. In me odmeva: »Te bom. Te bom.«

Strašni so ti otroci. Zvežejo te, da ne moreš nikamor. Komaj se rešiš svojih, že so tu njihovi. In potem gledaš in iščeš v njih tistega sebe, katerega se še komaj spominjaš. Dokument, ki ne moreš kar tako razpasti, se vidiš v lastnem triplikatu, v vsakem bolj bled in že komaj razberljiv. V vseh treh brezupno tipaš za svojo identiteto, a jo najdeš le v sebi. Svojim potomcem je nisi vsilil. Zato te je tako malo v njih. Ni ti žal. Oni morajo stati na trdnih tleh, biti enaki svojim avstralskim vrstnikom, doživljati svojo domovino neobremenjeni s tvojo, kajti ti že veš, kot vedo tudi mnogi tebi enaki, če prav pomislijo, da je dvodomovinstvo pravzaprav vegetiranje med dvema obrobjema. Nisi povsem ne tam ne tu, periferen enim in drugim. Kot nepredvidljiv komet krožiš svojo pot med orbitama planetov, ki te privlačita in odbijata hkrati.

Naveza: sem že skoraj pri vrhu, sprijaznjen z zatonom. Nekaj klinov moram še čvrsto zabiti, da se bojo tile moji za menoj imeli kje prijeti, preden se na drugi strani podam v sestop. Pa še nekaj zraka moram pred tem tudi sam zaužiti. Sem izžejani vodnar; v morju slepa riba brez plavuti.

Starejši, ki je prek svoje prvi ponovil mojo podobo, a ne moje slovenske identitete, je že skoraj v bližini lastnega kruha. Mlajši, karakterni in umski odlitek tistega, kar bi moral biti jaz v njegovih letih, a nisem bil, se je komaj vpisal na univerzo. Hoče biti

doktor medicine. Bog mu daj srečo; moja bo zdaj v njegovi, kajti ta rod do sem smo bili sami polpismeni gruntarji in garači. Naj bo vsaj eden od nas nekaj drugega, nekaj več. Naj ima identiteto, kakršno pač hoče. Človek lahko tudi brez slovenstva veliko doseže. Pomembno je, da (p)ostane človek. V sebi in za druge.

*

Pobiram moje pesnike in jih postavljam nazaj na polico. Oni so prišli za menoj precej let pozneje; niso politični ne ekonomski emigranti. Moji gostje so, skupaj še z drugimi. V shizofreniji sveta, ki nas obkroža, oživimo šele malo pred polnočjo, ko se vrnem z dela. Ob kozarcu vina kramljamo o raznih poetikah, tudi o dandanašnji slovenski poeziji in postmodernizmu. Beremo pesmi in nam je lepo. Pogosto me kateri spremlja na delo in nazaj, tako da dolga vožnja med domom in mestom mine prijetneje in hitreje, kot bi sicer. Nekoga moraš imeti rad, bi Minatti lahko zavzdihnil tudi takrat, ko smo z Berglesom in Kraljem sedeli pod kostanji Pri Urški. Pa mi ja ta vzdih v obliki svoje knjige položil v dlani. Za na pot. Tudi Kralj in Bergles sta tako šla za menoj v emigracijo. Nekoga moram imeti rad. In tu smo si na dosegu bolj kot doma. Spominjam se Kuntnerja in pokojnega Hofmana, naših srečanj v Ljubljani in Horjulu. In vseh drugih se spominjam. Misel se vrača tudi v Prekmurje, med goričko gričevje, v rojstno vasico, k domačiji, ki se kot kmečka nevesta skriva med njivami, sadovnjaki, brezami in akacijami. Malo me je vedno nekje doma. To je tisti nezaceljivi tvor.

Stiki slabijo. Nekaj sem moral zakriviti, preden sem se skrčil vase. Tone se več ne oglašaja; dom, dača v Horjulu, Slovenske gorice, gledališče, poezija - kaj vse ga ne jemlje celega! Morda pa mu v svoji neuvidevnosti nisem izkazal dovolj hvaležnosti? Srce in oko. Tam je. Ga berem in sva blizu. Kot na tisti strašno dolgi poti iz Sydneya v Brisbane. Ciril se razcveta v svoji južnoameriški poeziji. Kaj vse mi ponuja! Pisma skoraj niso potrebna. Aleš je verjetno v Ameriki izgubil moj naslov, a sva vsaj v enosmerni komunikaciji prek Razgledov. Vmes: Slovar tišine. Njegova tišina ob moji. Klic čez ocean - kako v prazno, kako zaman.

Kljub vsemu, stiki so še, kajti poštar se vsak dan ustavi pred našo hišo. Enkrat se bom pa le moral spet vrniti v Slovenijo na obisk, da med drugim osebno srečam tudi Milana iz Sobote. Dopisujeva si že nekaj let. In tu so še Feri, Feliks, Ditka, pa Jože in Janez. Prijatelja še iz osnovne šole ter vrsta drugih, s katerimi bi bil moral ostati in rasti. In Matjaž: v Črnučah bere predložene pesmi za mojo drugo zbirko. Zgrožen od mojega stihoklepskega nazadovanja gotovo razmišlja, kako bi mi lepo in obzirno pojasnil, da stvari pač niso še dovolj zrele za objavo. Breda in Barbara se me tudi še spominjata, kot jaz njiju; naša srečanja so obrodila in še rodijo zlahtne sadove. In seveda mati: da ne pozabim kameljih grb Panonskega morja. Kot ritual skozi daljavo in čas: najprej s pozdravi vnaprej, potem kako so, hvala Bogu, vsi zdravi. Kako se po teh gričih in ravninah porajajo, poročajo in umirajo duše, kako ostajajo in tudi še vedno odhajajo čez meje in prava morja, kako se prav nič ne spreminja in kako sta sreča in žalost zmeraj prisotna, zmeraj ista - v tej pokrajini, ki je tako polna surovonežnega boga, a hkrati od njega tako odmaknjena in pozabljena. Mati mi piše v prekmurščini z madžarsko pisavo, da ne pozabim jezika, ki me ga je naučila. In ga nisem. Njen glas je kot »Amerikanszki Szlovincov Glasz«.

Misel na vrnitev se sama vrača. Kako bi se vrnil zdaj, ko mi jesen tako počasi in

hladno seda na hrbet? Kam bi se vrnil? Tam, kjer sem bil nekoč doma, živi zdaj druga družina. Po krvi in duhu smo sorodni, vendar si več nismo in si več ne moremo biti blizu, kot smo bili nekoč ali kot bi to bilo pričakovati od taistih krvi in duha. Brez bližine drugega nam je vsakemu po svoje stekel čas, vmes pa je nastal dolg pomišljaj, katerega ne moremo niti skrčiti niti izbrisati. Odtujili smo se. Drugače ni moglo biti. Ni je stvari, s katero bi mogli zapolniti vakuum odsotnosti, spojiti vraščenost z izraščenostjo. Morda pa le? Čudno je zdaj to: isti smo kot pred petindvajsetimi leti, hkrati pa vsi drugi in drugačni. Pot nazaj je iz veliko razlogov vprašljiva, dvomljiva. A sirene svirajo. V osek. Vosek!

*

Kar nas je Slovencev v Avstraliji, smo si ustvarili domove in družine tu, kjer so znanci in prijatelji, s katerimi smo dolga leta delili dobro in hudo izseljenskega življenja, svoja majhna veselja in sreče. Tu smo si postavili svoja društva in cerkve, da bi si v njih potrjali zavest sopripadnosti eden drugemu in istemu narodu, da bi še ostali v svojem jeziku in navadah. Da bi med sabo in vsak v sebi bili vsaj malo stara domovina.

Ni kaj, bilo je težko, a lepo. Naša sprotna sedanost je bila vseskozi prihodnost, ne toliko naša, kot naših otrok. Živelimo svoja življenja in iluzije, si postiljali tako, da smo skoraj pozabili na omejene moči svojega organizma, ne da bi mislili na to, da bomo nekoč omagali in bo treba leči k počitku. Čas se nam je izmuznil hitreje, kot bi si to bili mogli misliti na samem začetku svoje poti.

Mnoge smo že pokopali. Celo zemljišče, ki smo si ga izbrali na rookwoodskem pokopališču za svoje, slovensko grobišče, je postalo za vse pretesno; zakupili smo večjega. Kdo bi si bil mislil, da pride ura poslednje selitve tako hitro. Toliko nas je na umiku v čas in čar njegove statike! A mi, kot v življenju, tako po njem, hočemo ostati isti Slovenci in skupaj. Tekmujemo in spogledujemo se tudi v posmrtnju: čim lepša in daljša zadušnica, da se podaljša odhod in muka poslavljanja, čim več rož in žalujočih ostalih, da vidim, kako so me za življenja čislali, da vidim njihovo trpljenje (če le ne hlinijo?) zaradi moje izgube. Bolj se bodo jokali, lažja bo zemlja. Vrsta limuzine, v kateri me bodo peljali, vsaj miljo dolga kolona avtomobilov s pogrebci, da bo normalen promet od Merrylandsa do Rookwooda ja čim bolj moten, da tudi drugi vedo, kako se je treba seliti v večnost. In pevski zbor mora tudi biti tam. Če prilika tako nanese, da bomo v Avstraliji imeli gostujoči zbor iz Slovenije, naj ta ob grobu zapoje vsaj ducat narodnih. Da se ve, kako Slovenci nismo nevesel narod. Sedmina naj bo kot ob poroki, naj se vdova smehlja in naj bo galantno počaščena ona druga žena, s katero smo živeli vse življenje in na kraju z njo odšli na neskončno dolge medene mesece. Vse to je bitno. Najglavnejše pa pride potem, namreč to, kdo bo na sebi držal čim lepši kamen, z vdelano sliko iz svojih mlajših let. (Slovenski paradoks: starejši smo, mlajši hočemo umreti.) Ime in ostali podatki, to mora biti vklesano z dovolj velikimi, zlatimi črkami, da mimoidoči tudi brez očal ničesar ne zgreši. Da ne bomo tako čisto sami in pozabljeni. Zato je pomembno, da si svoje mesto na božjih njivah rezerviramo še za živa in si vnaprej postavimo skalo, kakršne nima še nihče izmed tam počivajočih. Vse to. In vse drugo.

*

Kako naj bi se vrnil v Slovenijo, ko sem svoja najlepša leta že dal in še dajem Avstraliji z upanjem, da mi bo nekaj od tega vračala, ko bom star in nezmožen za delo?

Sloveniji sem dal zelo malo ali skoraj nič; ona je meni dvaindvajset let dajala zastonj, kolikor je že, v dobrih starih časih samoupravnega socializma, zato od nje ne morem ničesar pričakovati, še manj pomisliti na to, da bi ji bil v breme, ne glede na to, da je naša republika zdaj samostojna in resnično demokratična država, bodoča Švica. To je eno. Drugo: če bi se kdaj vrnil, bi se moral vrniti zelo bogat; moral bi imeti več kot povprečen kranjski Janez, kajti doma mislijo samo na to, koliko smo v tujini menda lahko zaslužili in prihranili, kako dobro smo tam živeli. Na kratko: če bi se vrnil reven, bi me pregnala, če ne že ubila, njihova privoščljivost in zbadanje. Če bi se vrnil bogatejši, kot je kdor koli od njih, bi isto opravila z menoj njihova bolestna ljubosumnost. V vsakem primeru pa bi me zelo motil njihov malomeščanski napuh in - po eni strani, čudna zaplankanost v prostorček, ki pa je tudi meni še domovina, ter - po drugi strani, enako čudno podcenjevanje tega prostorčka in njegove kulture z bastardizacijo jezika s tujkami ter pretirano ponašanje s tujim, kot da je lastno res tako malo vredno. Smo tako bližje Evropi? Svetovljani?

*

Kakšen Slovenec sem? Ne udeležujem se več slovenskih veselic, nisem član nobenega našega društva, ne hodim ne k maši ne k spovedi in na dom ne sprejemam v goste Marijinega kipa. Ni me tam, ko proslavljajo Prešernove, Cankarjeve ali druge obletnice, ker imamo oba na knjižni polici in ne samo za okras, ker sem z njima, kadar sam hočem in tako, kot bi si bila onadva sama želela. Zastarele, a še vedno veselo-/žaloigre, ki jih z veliko truda dobro pripravi in igra igralska skupina v Sydneyu, so večinoma šle mimo, ne da bi jih videl. Bral sem igre v Novi reviji, Sodobnosti in Dialogih, pa sem si na tistem želel kaj takega na odrih avstralskih rojakov. Celo namignil sem režiserju na neka dela Ferija Lainščka in Draga Jančarja, ki so res zanimiva in povrh še sodobna; v Sydneyu bi jih mogli postaviti na oder. Nič takega se ni zgodilo. Tudi v bodoče se bom namesto Pribelem konjičku smejal ali solzil Čakajoč na Godota, doma, Godot priseljeni. Itd.

Kakšen Slovenec sem? Domoljubni rojaki pred konzulatom, ambasado ali kjer že marširajo in mlahutajo s svojimi simboli, protestirajo, apelirajo, zbirajo pomoč Sloveniji, solijo pamet eden drugemu in vsakomur, ki jih je pripravljen poslušati, namesto kulturnikov vabijo sem ministre slovenske vlade, si ponižno in vsiljivo drgnejo ramena z visokimi gospodi in se večkrat z njimi tudi grdo sporečejo, namesto kulturne nam ponujajo in poskušajo vcepiti (slovensko) politično zavest. Namesto da bi vriskal od zadovoljstva ob padcu komunističnega in vzpostavitvi demokratičnega sistema v Sloveniji, namesto da bi se ponosno bil na prsi, kakšen patriot sem (še)le zdaj, ko je moja prva (in od mene desetletja ignorirana) domovina postala neodvisna država, namesto da bi novi (takrat še Peterletovi) vladi in desničarsko usmerjenim strankam pomagal s kakšnim desettisočkom ali več, ponižno pričakujoč, da mi bo milostno poklonjena kakšna beseda in vsaj malce vpliva pri krojenju bodoče politike v državi Sloveniji, namesto da bi se klečeplazno slinil okrog slovenskih ministrov, katerih strankarsko-politična orientiranost je enaka ali vsaj podobna moji - v upanju, da bodo za izkazano moralno in dolarsko podporo počastili avstralske rojake z imenovanjem ambasadorja v Avstraliji, ki naj bi bil, kakopak, iz naše izseljenske srede in iz vrst naše, nekoč tako kategorizirane »politične emigracije«, namesto da bi bil aktivno vključen v vse to, kot se za »pravega« domoljuba spodobi, sem se oddaljil v svoj kot. Moja draga čreda, iz katere me je sredobežna sila

izvrгла v svet nikoli končanega (samo)iskanja, izgubljeno kroži svoj blaženi, centripetalni krog in še v sanjah se ji ne bo utrvalo, da je življenje možno tudi zunaj nje. Koliko sem sploh še del tropa v zavestnem oddaljevanju od njega in skupne identitete? Mislim, da vem; da vem, mislim. Zato križ čez vse.

*

Prva generacija Slovencev v Avstraliji je svojo slovensko identiteto obdržala v merilih in na stopnji, kot jo je bila prinesla s seboj. (Izjeme govorijo same zase, zato v tem razmišljanju o njih ni besede.) Ta identiteta, ki se prej v Sloveniji ni preveč izpostavljala, če se je sploh, se v tujini zave same sebe, ker se čuti stalno ogroženo, ker je drugačna in samoizločena iz svojega izvirnega in habitualnega okolja. Hoče se obdržati in preživeti v merilih ter stopnjah, ki so od nje ostale. Otrpnjena se zapre vase, kjer črpa svoje moči in se tudi oplaja predvsem iz same sebe. Subjekt, v katerem tukajšnja identiteta statično vegetira, se čuti zadovoljnega, trdnega in zavednega Slovenca. Njegov notranji svet, ne da bi se tega sploh zavedal, je tisti »mundus«, kot bi morda rekel papež Pavel IV., ki »hoče biti varan, torej ga varajmo«. Ker pa smo v tem vase zoženem mini svetu vsak svoj mini papež, ker hočemo biti varani, se torej vsak po svoje izdatno varamo. Kaj to pomeni na ravni naše etnične skupnosti v Avstraliji kot skupnosti posameznikov, je jasno samo po sebi: konec.

Kakršna koli je že stopnja ohranjene slovenske identitete pri prvi generaciji avstralskih Slovencev, ohranjena je kot prvotna. Dejstvo pa je, da je ta identiteta zaradi različnih asimilacijskih in integracijskih pritiskov morala, če je hotela preživeti tudi zunaj svojega geta, privzemati - vsaj najnujnejše - iz avstralske identitete. S privzemanjem in privzetim se ni niti malo (po)škodovala, ampak je v lastnih prvinah ostala celotna in toliko bogatejša. In če ni privzela toliko, da bi sama sebe izničila, če ni privzela samo toliko, da bi bila enaka identiteti, iz katere je jemala, ali potem sploh moremo z gotovostjo govoriti o »dvojni identiteti«, slovenski in avstralski?

Potomci prvega in drugega rodu slovenskih priseljencev v Avstraliji niso obremenjeni s slovensko identiteto, še najmanj do mere, da bi dvomili v svojo avstralskost. Samoumevno dejstvo za njih je, da Avstralija JE njihova domovina; tu so se rodili in odraščali, tu so vsi njihovi prijatelji, tu je njihova bodočnost. Slovenija je zanje tista tuja dežela, ki je bila ali še je prv(otn)a domovina njihovih staršev ali starih staršev. To pa ne pomeni, da o njej nimajo nobenega vedenja - kar si ga že niso pridobili od svojih najbližjih, so si ga v slovenskih šolah, pri društvih in cerkvah, če so jih obiskovali. Mnogi so se slovenščine zelo dobro naučili, predvsem tisti, ki so se slovenskega pouka udeleževali več let. Koliko pa bodo to svoje znanje slovenskega jezika in poznavanje Slovenije uporabili in koliko bodo s svojim znanjem koristili preostali slovenski skupnosti v Avstraliji, koliko bodo most med kulturo enega in drugega naroda, je seveda vprašanje, ki bo nanj odgovoril le čas. V tem oziru je trenutna situacija bolj klavrna, (v predpostavki) na njej ali iz nje projiciran bodoči razvoj slovenske skupnosti v Avstraliji pa nam še ne daje nobenih razlogov za optimizem.

Kot na začetku tega razmišljanja, še vedno dvomim v obstoj »dvojne identitete«. Znaki, ki pri nas navajajo k takšni kategorizaciji, so preveč zunanji, preplitki in prepovršni, so premalo, da bi samo zaradi njih kategorizirani imel resnično »dvojno« identiteto, ki bi bila globinsko vseobsegajoča prv(otn)a in drug(otn)a v neki novi, »dvojni«, kot v

enakovrednem skupku obeh identitet. Kolikor poznam avstralske rojake in samega sebe, se mi to zdi skoraj nemogoče.

2. Inž. Ivan Žigon, Padbury, Avstralija, februar 1993

Dvojna identiteta?

Najprej poskusimo definirati pojem identitete. V vsakodnevnem življenju se moramo pogosto identificirati: s podpisom, z osebno izkaznico, potnim listom, fotografijo. Prijatelji in znanci nas identificirajo po videzu, hoji in postavi ter drugih, zunanjih zna-kih. Če bi se v nesreči poškodovali do take mere, da bi morali ležati v bolnici, prek oči poviti kot mumije, bi nas identificirali po skupnih spominih.

To lahko imenujemo »zunanja identiteta človeka«. Sem spada tudi tak ali druga-čen potni list, ki nas identificira kot prebivalca neke določene upravne enote. Ta identi-teta bi se lahko imenovala tudi »formalna identiteta«.

Poznamo pa še drugo identiteto. Lahko bi jo imenovali »notranja identiteta« ali »osnovna, bistvena identiteta«.

Znani fizik Paul Davies v svoji nadvse zanimivi knjigi »God and the new physics« razpravlja o odnosu današnje znanosti do vere oziroma do metafizičnih pojavov. Citira Descartesa: »Cogito, ergo sum« - »Mislim, torej sem.« Junga: »Verjamem, da del človekovega jaza ali duše ni podvržen zakonom časa in prostora.« Poznamo tudi definicijo: »Homines sunt voluntates« - »Ljudje so volje.«

Ta identiteta, ta enkratni, enoviti in neponovljivi jaz, katerega se neposredno za-vedamo, pa je nekaj, česar ne moremo ne deliti ne tehtati in določiti ter locirati na noben fizikalni način. Je nekaj zunajmaterialnega.

Znanost na stopnji determinizma v prejšnjem stoletju je obstoj zunajmaterialne-ge agensa zanikala, na današnji stopnji razvoja relativnostne teorije in kvantne mehani-ke pa ga ne samo dopušča, ampak tudi jemlje v obzir kot delujoč faktor, ki tvori celoto s fizikalnim svetom. Opazovalec nekega poizkusa dejansko vpliva nanj, po mišljenju neka-terih celo z vzratnim učinkom, ker je tudi čas relativna stvar.

V trenutku, ko se odločimo, ali bomo dvignili levo ali desno roko, je tisti »jaz« nekje v svetu tridesetih bilijonov možganskih celic moral vplivati, da se je v ustreznem nevronu pojavil prav tak in ne drugačen tok, začela prav taka in ne drugačna kemična reakcija. Popolnoma jasno je, da tok in kemična reakcija ne moreta biti v obeh primerih enaka. Ta dvosmernost, da naša fizična narava vpliva na duha in obratno, da duh nekje v svetu atomov vpliva na materijo, je v soglasju tudi s splošnim principom akcije in reakcije v statiki in mehaniki.

V čem torej vpliva zdomstvo na našo identiteto? Ker smo kot čebule z mnogimi plastmi, v sredini pa je tisto, čemur pravimo »jaz«, ki se sebe neposredno zaveda, je nacionalnost njegov adjektiv, prilastek, njegova »zunanja identiteta« blizu jedra, katere-ga označuje. Če torej rečem: »Jaz sem zaveden Slovenec«, hočem s tem povedati, da se zavedam sorodnosti svojih genov z določeno skupino ljudi in da se moj jaz najbolje izraža z jezikom te skupine ter da bo moj odziv na vplive zunanjega sveta zaradi skupne

kulturne tradicije najbolj podoben odzivom te skupine. Državljanstvo leži na »lupini«, ki je že bolj oddaljena od jedra, je zunanji identifikacijski znak, tako kot lastnina ali lastnost, po kateri tudi identificiramo osebe. »Aha, to je tisti jaz, ki ima tako in tako hišo. Aha, to je tisti g. Žigon, mladi inteligent, ki dela diplomu iz dvojne identitete, ne pa tisti Žigon, stari inženir, ki mu piše o njej.«

S tem hočem povedati, da zdomstvo, dvojno državljanstvo, bivanje na drugem koncu sveta ne spremeni notranje identitete, »jaza« nekega človeka. Lahko pa spremeni, doda ali odvzame nekaj »zunanje identifikacije«, ki se nahaja na oddaljenejših orbitah »jaza«; pri nekom bližje, pri drugem dalje od centra.

Zato lahko zaključimo, da dvojne identitete v najglobljem smislu ni. Človek je človek in ostane človek ne glede na to, kaj vse se je obesilo na njegove »orbite«, ali bolj po domače povedano, na njegove »čebulne lupine«. Ni zelo važna ne barva kože, ne različna kultura, niti ne izobrazba. Vse to so periferinalije - obrobne stvari, ležeče okoli jedra. Ne moremo pa zanikati, da obstoj diferencirane »zunanje identitete« ne bi imel vpliva na samo jedro, na naš »jaz«. Banka podatkov z vsem ostalim, kar se je nabralo na orbitah, vpliva na njegove odločitve. Identiteta zdomca je podobna nomadovi, nomad je doma povsod in nikjer, ostane pa še vedno on sam, enkratni, neponovljivi človek.

Imamo lahko več »orbit«, torej zunanjih, deloma čisto formalnih identifikacijskih znakov, obdržimo pa še vedno svojo najglobljo, osebno identiteto, ki je nespremenljiva neznanka. Večkrat ugotovimo, da človek še sebe samega ne pozna. Pozna(!) ga (bi) le osebni Bog, vseobsegajoči življenjski princip, velika Misel in obenem Človek. Stavek sem napisal na tak način, da je sprejemljiv za verne in neverne, kajti končno se vse, tudi vprašanje naše prave identitete, zreducira le na vero - ali nevero. Z razumom se resnici lahko le asimptotično bližamo. To se pravi bolj enostavno, da se ji lahko neprestano bližamo, ne moremo pa je doseči, ker je naš razum omejen.

Zato še enkrat povzamem: dvojne, notranje, osebne, bistvene identitete ni, lahko pa imamo več zunanjih, formalnih identitet, ki so pravzaprav le prepoznavni znaki za osnovno identiteto.

3. Ivan Legiša, Adelaide, Avstralija, 12. februar 1993

Moja dvojna identiteta

Rodil sem se na zamejskem Krasu. Ko še nisem bil star sedem let, so mi v šoli oblekli črno srajco. Takrat sem prvič slišal očeta zarobantiti: »Prokleti Italijani!« Prišli so hujši časi; zmanjkalo je sladkorja in končno niti kruha ni bilo več v omari. Seveda, vsega so bili krivi: »Prokleti Italijani!« Nekega dne, na poti iz šole domov, sem srečal vojaka. Prestrašen, zijoč v dolgo puško, sem počasi korakal. Ko sem bil par metrov mimo njega, me je osorno poklical nazaj. Vprašal me je, zakaj ga nisem pozdravil, in že v isti sapi mi je pritisnil klofuto, ki me je z vso silo pognala v dir. Nazaj se nisem ozrl, le slišal sem, ko je za mano jezno zavpil: »Mascalzone!« Od tega dogodka je šla moja pot v šolo in domov skoraj vedno prek vrtov. Hotel sem povedati, da se je moja prva in zadnja identiteta pričela v maminem naročju. Izoblikovala se je na njenih kolenih s pe-

smijo in molitvijo, z nauki in grajo, z veseljem in žalostjo, z očetovo jezo in uporom, kakor tudi z vsem, kar so mi vtisnili v dušo enako čuteči vaščani. Tisto bo ostalo z mano do groba.

Ko sem hodil v nižjo gimnazijo in smo po tržaških ulicah govorili slovensko, se je večkrat pripetilo, da so pljuvali na nas ali za nami psovali. Seveda tokrat nisem več bežal. Z vso silo smo se postavljali po robu, kakor smo pač vedeli in znali, saj so to bila naša boljša leta, ko so vladali zavezniki.

Po vrnitvi Italije v Trst sem se, raje kot da bi moral biti tujec doma, s težkim srcem odločil za tujino. Prvih pet let Avstralije nisem niti živel. Sanjal sem o svojih ljudeh, o deželi, ki bi po vsej pravici morala biti naša, a je bila na silo odrezana in vržena psu. Domotožje me je podilo iz kraja v kraj, vseeno kam.

Po petletki sem se napotil domov na obisk. Morda za stalno? S skupino jugoslovanskih državljanov sem si šel ogledat Postojnsko jamo. Še danes me stresa, ko se spominim, kako me je že pri vhodu oblila kurja polt, ko mi je prodajalka vstopnic povedala, da je za tujce druga cena. Ni šlo za tistih par dinarjev! Ravno, ko sem si mislil, da sem doma, svoj med svojimi, mi je ta svoja oseba zabrusila v obraz: »Tujec!«

Italijani nam niso nikoli hoteli priznati NARODNOSTI. Zatrli so nam šole, zamenjali priimke, požgali hiše, zapirali, streljali in obešali, vse, da bi izbrisali slovenstvo. Razumljivo, tisti obisk Postojne me je naredil za brezbarvnega posvetnega cigana. Tujca so me spet odrinili med tujce, kjer se tujci zbiramo iz vseh vetrov sveta in se po kapljicah utapljam v tujem morju.

Tolažimo se s tem, da nas je veliko. Pri dobri mačehi se vsak na svoj način trudimo ostati dvoživke. Pisana družba nam daje zavest, da nismo osamljeni. Pravica identitete nam ni kratena! Na splošno smo sprejeti kot njim enaki, vendar nas ločijo kot tuje-rodce. Čim odpremo usta, vedo, da nismo njihovi. »Kri ni voda.« Posebno na podeželju smo večkrat ozmerjani z: »Bloody New Australian Wog!« To nas niti ne zaboli najbolj, ker pač smo tujci. Šele drugi rod je resnično sprejet v avstralski »melting pot«, kjer se različne prvine zlijejo v enoličen mlad narod, ki nas sprejme brez strahu in ki se bogati z novimi kulturami in običaji.

Proces asimilacije mladih je zelo hiter: množični mediji, šola, cesta, šport, prijatelji, delovno okolje itd. V širšem medčloveškem stiku je njihova dvojna identiteta most, prek katerega brzijo v asimilacijo. Čeprav si mi starejši prizadevamo, da bi tudi oni ostali Slovenci.

Lažje je, kjer so zbrane večje skupine rojakov. Predvsem imajo večje učne moči, več kulturnih prireditev, večje število otrok v nedeljskih šolah, večje število istorodnih zakonov in podobno. Ravno na teh skupinah smemo graditi svojo bodočnost. Identiteta emigracije z avstralsko maso, v katero smo se vrastli, je predvsem državljanska. Narodna nikoli ne bo! Po zgledu drugih narodov se tudi Slovenci »ugrajujemo« v slovensko občestvo in smo njen živi del, čeprav v tujini. Naše ustanove nas vežejo in ohranjajo naš duh, zato je važno, da se vsak rojak vključi v narodno družino svojega kraja in v njej išče dopolnilo za tisto, kar je doma vsak dan dobival v okolju.

Naš narod krvavi in se razdaja drugim že na tisoče let. Brezbrižnost matične države je bila do zdaj, za nas v svetu kot v zamejstvu - tragična! Upati je, da se bomo z lastno državo prenovili in obnovljeno v slogi zaživel. Baje je celo »leden mož«, ko so ga lansko leto vrh Alp dvignili iz ledenika, najprej vzkliknil: »Mej duš, še smo tu!«

Ohranjati jezik in kulturo ni šovinizem, je dolžnost in pravica vseh nas! Spoštujmo druge. Obožujmo sebe. Bodimo strpni in izkazujemo si vsaj trohico več medsebojne ljubezni! Gotovo, ohranili se bomo tudi v Avstraliji, saj smo trdoživ, iznajdljiv, trmast in predvsem zaveden narod. Slovenščina v Sydneyu in Melbournu se že nekaj let poučuje v gimnaziji in utrla si je pot celo na Macquaire univerzo.

Kljub hitrim letalom se moja vez z domovino na žalost vedno bolj oddaljuje. Poleg službe, kjer si v tovarni stekla služim kruh, imam polne roke vsakdanjih skrbi in problemov. »V Slovenijo za stalno?« Da, če bi imel spet dvajset let. Poleg nabranih let so otroci, ki me priklepajo na tuja tla, in pa tisto »presajanje«, ki požre toliko let življenja preden se zemljan ponovno ukorenini. Dom si lahko ustvarimo kjerkoli. Domovina nam je ob rojstvu poklonjena - le ena, zato bodi nam SVETA!

4. Ivan Kobal, Rydalmere, Avstralija, februar 1993

Dvojna domovina

Za slovenske povojne izseljence, posebno tiste, ki so bežali pred nasilnim režimom SFRJ in postali brezdomci brez upanja vrnitve, je zgornji naslov kar domač izraz. Beg pred terorjem politične diktature in izguba človekovih pravic v rojstnem kraju nikakor nista izražala zavrnitve domovine in odklona državljanskih pravic s strani prizadetih, marveč prisilno izgnanstvo najboljših sinov slovenskega naroda, ki niso bili pripravljene peti prisiljene pesmi in jim zato ni bilo ostati doma.

Zgodba teh ljudi po petdesetih letih zgodovine je zelo pestra in živa, čeravno so mnogi že legli v grob na tuji zemlji, prej kot je njihova prva domovina vstala in se postavila kot samostojna Slovenija.

Tem ljudem je po dveh, treh, tudi štirih letih tavanja po zasmrajenih begunskih taboriščih zasijal žarek novega upanja, ponudba azila v nepoznani novi domovini - Avstraliji, Argentini, Kanadi - kakor zarja novega dneva, ki se ga srce veseli po prestanem, nepopisnem neurju.

Tedaj nihče ni izbiral, kam ga bo nesla usoda, samo da se reši nezdržljivega stanja negotovosti in začne živeti znova človeku primerno življenje, kjerkoli na tem svetu.

Ni mogoče na kratko opisati brezštevilnih zgodb posameznikov, ki niso nikomur povedali vsega, le tu in tam so zapustili zgoščeno pripoved svojega življenja na dveh koncih sveta, razdvojeni in vendar povezani, kakor sam Bog ve, razdeljeni med prvo in drugo domovino. Tudi jaz ne vem, kako zgostiti svojo življenjsko zgodbo, razen če objavi občutke, ki sem jih od časa do časa iz srca preložil na papir:

1981: *Domovina*

*Deseti brat se na Planino vračam -
oh, kod sem vse že bil iskat si sreče!
Na grbi dolgo zgodovino vlačim.
Domači kraj me vztrajno k sebi vleče.*

D |

*Kdo majav moj korak opazil bo,
ko tujec stopim na domača tla?
Zaman spomin po znancih gledal bo.
Kdo sumil bo, da sin je spet doma?*

*Do tal tedaj na mah se bom priklonil,
prisluhnil zemlji, čul, če še živi;
na sanje zgodnje bom srce naslonil,
pozval domačo vas, sorodno kri.*

*Če dece truma me tedaj zapazi,
v posmeh pokaže čudnega berača,
spoznanje dala mi bo vas domača,
da je berač, kdor tujo zemljo gazi.*

*Spoznal bom ljube domovine cvet,
obudil upe novih, srečnih dni.
Pozdravil bom z vasi slovenski svet,
v občutku blaženem zaprl oči.*

*Tedaj le sprejme naj me domovina,
čeprav bom praznih rok - tak sem odšel.
Med brati naj objame oče sina,
da spet med njimi z dušo bom zapel.*

5. Ivanka Škof, Melbourne, Avstralija, januar 1993

To, kar bom napisala, mogoče ne bo odgovarjalo naslovu diplomske naloge g. Z. Žigona »Problem dvojne identitete slovenskih izseljencev«. V dvojni identiteti ne vidim problema, temveč prednost pred enojno identiteto. Trpela sem 15 let v Avstraliji t. j. čas, dokler nisem bila pripravljena sprejeti drugo (še eno) identiteto.

Včasih rečemo: »Slovenijo sem zapustil tega in tega leta.« S tem povemo, da smo jo fizično zapustili. Ne poznam Slovenca, ki bi zapustil domovino z dušo in telesom. Mogoče prekine z ureditvijo, katere ne prenese, a domovina ni politična ureditev neke dežele. Da, 15 let mi je bilo neznosno v Tujini. Tudi moje sanje so se sukale le v krajih Slovenije. Še danes so moje sanje v krogu stare domovine. Nikdar ne sanjam o naselju ali pokrajini, ki jo poznam v Avstraliji. V sanjah govorim slovensko, tudi če sanjam o avstralskem človeku. Pomeni, da še nisem sprejela Avstralije za svojo domovino, čeprav me napajajo njene lepote. Šele zadnjih 10 let se počasi privajam na to zemljo in ljudi na njej. Vključila sem se mednje, česar v začetnih letih nisem bila sposobna. Zame je bilo vse negativno, socialno skrbstvo, šolstvo, in njihov pogled na socialistično ureditev me je motil in vznemirjal. Šole so bile obupne po zunanjem videzu in po pičli skrbi za učence

ter njihov uspeh. V celotni ureditvi sem videla le negativno. Danes mislim drugače. Avstralski otrok ni živčen. Šolski osip na drugi stopnji osnovne šole je velik. Avstralski šolski sistem ne vleče mas na tretjo stopnjo izobrazbe. Če učenec ni sposoben, ostane tam, kjer bo lahko dal skupnosti največ; ostane fizični delavec. Vendar s tem ni zapisan v drugorazrednega državljanu. Družba dobro skrbi, da siplje enako onim, ki gredo dalje. Zato je fizično delo bolje plačano kot ono po pisarnah, zato študenti postanejo med počitnicami smetarji in delavci na velikih živinorejskih posestvih. Direktorje, učitelje, profesorje pa kličemo: Bob, John, Rebecca itd. Zidar gre na banko ves od malte in nihče se zaradi tega ne spogleduje. V Avstraliji ne merijo človeka po obleki ali dolžini polakiranih nohtov, temveč po sposobnosti na njegovem področju. To pogrešam v rodni domovini.

Vse te navedene stvari sem obsojala, jih prištevala k malomarnosti. Obsojala sem »brezbržnost« učiteljev, češ da ne nudijo dijakom dovolj znanja, da jih pošiljajo v knjižnice in tam naj najdejo material za šolske in domače naloge. Zame je bilo to zamuda, zguba časa. Rezultat pa je bil čudovit. Učenci so postali samostojni. Snov so dobili z več zornih kotov. Niso bili »brain washed« (možgansko oprani) od enega predavatelja, ki je bil na tej ali oni strani resnice. Študent se je učil kritičnosti in ne kimanja ter ponavljanja.

Vsa ta spoznanja pripomorejo, da postajam del družbe, v kateri živim. Ta del me veže na to zemljo. K temu veliko pripomore udejstvovanje na U3A - Univerzi tretje starosti. Tu spoznavam Avstralce, njihovo mentaliteto, njihovo kritičnost in strpnost do vsega - na političnem polju ali ob misli, kako ohraniti življenje na tem planetu. Brez napetosti, histeričnosti, z veliko umirjenostjo sprejemajo ljudi z drugačnim pogledom na svet. Prava umirjenost me privlači in mi marsikdaj odpre oči, da spoznam resnico. Ko človek dojema vse to iz okolja, kjer živi, ko poleg tega spoznava naravne lepote, potem postaja nehote del tega. Še vedno pa globoko v srcu ostaja povezan z domovino. Občutke hote ali nehote prenaša na svoje otroke, ki le delno čutijo, da so Slovenci, ker so v večji meri del družbe, v kateri rastejo in dozorevajo. Pozabiti rojstni kraj je enako kot pozabiti svoje starše in svoj dom. Čeprav so nas starši včasih ošteli, smo vseeno ohranili nanje spomin, ki se povečuje z našimi leti, ko prihajamo v njihova leta.

Z domovino sem bila povezana prek sorodnikov, za duševno hrano pa sem se obračala na SIM, na Cankarjevo in Državno založbo. Dopisovanje z nekaterimi literarnimi osebami mi je pomagalo ohranjati popoln stik z rodno grudo in slovenskim jezikom. Ostala sem z domovino v njenih deževnih in sončnih dnevih. Vesela sem, če se ljudem v njej godi dobro, žalosti pa me, če trpijo in so nezadovoljni. Enako čutim do Avstralije. Kadar jo zapustim in potujem po drugih krajih, se mi toži po njeni širini, tihoti in miru. Srečna sem, da me bogatita dve domovini, ki sta zelo različni, a v mojem srcu gojim enako ljubezen do obeh.

Izseljenec (22. januar 1993)

*Z napol prazno culo,
z mislijo, polno dvomov,
podal sem se v svet.
Na palubi slonim, v divje valove strmim.*

D |

Življenje, kaj prinašaš mi?

*Morda solze, gorje, smeh
na daljnih tujih tleh.
Tovarno, sladkorni trs,
ovce v travi do prs.*

Odgovora ni.

*Čas beži, stopnjuje skrbi.
Otroci rastejo, zahtevajo,
dozorevajo.
Vnuk boža sive lase,
dedovih težav ne ve.*

*Sonce sije v njegovih očeh.
Obraza širok nasmeh pove,
človek je lahko doma
v dveh koncih sveta,
če ju nosi v pravem kotu srca.*

6. Stanko Kopše, Sydney, Avstralija, april 1993

...Po mojem mišljenju je večina tukaj živečih Slovencev ponosna na svojo matično deželo Slovenijo in tudi na to, da so Slovenci. V času dramatičnih dogodkov v domovini (ki smo jih tu vsi spremljali z zanimanjem) je prišlo v naš klub veliko ljudi, ki so se drugače oglasili zelo redko ali sploh nikoli, ter na ta način demonstriralo svojo slovensko pripadnost. Vsekakor smo Slovenci zelo prilagodljivi, saj smo se tukaj takorekoč že udomačili, posebno tisti, ki so prišli v Avstralijo po drugi svetovni vojni in v poznih šestdesetih letih - ti ljudje se imajo za slovenske Avstralce, torej je zanje domovina Avstralija. Imajo sicer še stike s Slovenijo, a se večinoma ne želijo ali ne nameravajo vrniti. Razlogov za to je verjetno več. Eden bi verjetno bil, da so njihovi v Avstraliji rojeni otroci z družinami in službami brez slovenske identitete, drugi razlog pa bi lahko bil ta, da so zapustili razmeroma nerazvito državo s totalitarnim komunističnim režimom, v katero se nikakor niso hoteli vrniti. Zato verjetno tudi niso prenesli kulturne in jezikovne dediščine, ki so jo prinesli s seboj, na otroke. Zdaj, ko smo neodvisna, demokratična in samostojna država, pa je zanje prepozno. Odziv tu rojenih Slovencev je veliko boljši, odkar je Slovenija postala samostojna, vendar številčno še zmeraj zelo šibak.

Bodočnost... Na žalost v vseh slovenskih organizacijah opažamo kronično pomanjkanje mladih obrazov, kar je za nas zelo zaskrbljujoče, saj novih emigrantov iz Slovenije ni, tu rojeni pa se ne zanimajo.

Večina iz moje generacije, ki smo prišli v začetku osemdesetih let, pa se na-

meravamo vrniti domov, torej osebno za slovenstvo v Avstraliji ne vidim rožnate bodočnosti. Slovenske organizacije se bodo obdržale za nekaj časa, kako dolgo, pa nihče ne ve.

Delo - Slovence najdemo na vseh področjih družbenih služb ter industrije, torej v tovarnah, v gradbeništvu (večinoma zasebni podjetniki) in celo v politiki. Obstaja celo nekaj tovarnarjev ter lastnikov industrijskih objektov, računovodje, odvetniki itd.

Dvojna identiteta - Avstralija je dežela, v kateri se vsak lahko počuti kot doma, to pa zato, ker je to dežela emigrantov z vseh koncev sveta. Družba ni razredna, kar pomeni, da smo tu vsi na približno enaki življenjski ravni in imamo vsi približno enake možnosti za napredek ne glede na narodnost. Status in materialno premoženje sta torej odvisna od posameznika.

Večina Slovencev ima stike z domovino le na družinski ravni...

7. Andreja Skubic, Redbank Plains, Avstralija, februar 1993

...Tu sem šele osem let in novemu načinu življenja sem se kar hitro privadila. Imela sem to prednost, da sem dokaj dobro obvladala angleščino, še preden sem prišla sem, in kmalu dobila zanimivo in izobrazbi primerno službo. Slovenija je zame danes lep spomin, dežela, kjer sem odraščala in kamor se bom nekoč vrnila, a samo na obisk. Kjerkoli sem, če sem z ljudmi, na katere sem čustveno navezana, sem doma, se pravi tam, kjer hočem biti. Slovenija so Slovenci in ti so tisti, ki bi me danes, če bi se vrnila tja, sprejeli kot tujko, turistko z devizami in nič drugega. Dvojne identitete ne čutim. Dejstva, da sem Slovenka, ne bo spremenilo še ne vem koliko let življenja na tujem in seveda tega tudi ne bi hotela, saj sem ponosna na svoje poreklo.

8. Jože Čuješ, Brisbane, Avstralija, februar 1993

...Na žalost vam ne bom v veliko pomoč, saj sam nikoli nisem imel takih občutkov (dvojnosti identitete). Dvojnost domovine je po mojem domena pesnikov in pisateljev, ne pa dejstvo, ki ga doživlja povprečen izseljenec.

9. Leon Krek, Sydney, Avstralija, februar 1993

*Kdo in kaj si, identiteta slovenska
(Jaz sem »A«, in »A« je 25. del abecede)*

Veliko črnila je bilo razlitega na temo identiteta slovenstva, istovetnost Slovenca, umeščanje slovenstva v evropsko kulturo, pa v ameriško, avstralsko in tako naprej. Vsi veleumni članki, ki sem jih kdaj utegnil prebrati na to temo, se strinjajo v enem, in to je materni jezik, ki ga Janezi, Marije, Marys in Johns rabijo za vsakdanje ali občasno komuniciranje s svojimi vrstniki. Jezik sporazumevanja se kaže kot pomembna večšina

Slovenca in Slovenke, ki rabita slovenski jezik za razliko od kitajskega, hrvaškega ali nemškega.

In potem je tukaj ozemlje, na katerem se ta slovenski jezik rabi za sporazumevanje. Ozemlje je seveda zamejeno z državno mejo, republiško mejo in temu primerno obarvanimi potnimi listi. Pisec tega članka je lastnik slovenskega potnega lista številka: AA 171023. S tem lastništvom sta izražena pripadnost in državljanstvo, kar je oboje pravna kategorija. Zavezanosti in pravice, ki izhajajo iz ustave, postanejo naenkrat več kot samo slovenstvo, kitajstvo ali nemštvo. Postanejo konkretnosti, zaradi katerih imam možnost postati lastnik nepremičnine in zemljiškoposestne enote v Sloveniji, pod Karavankami, in pravico investirati v podjetje, kjer je delež stoo odstotno zapisan na moje ime. Tudi voljen sem lahko v razna slovenska družbeno-politična združenja.

Ampak jaz živim v Sydneyu, v Avstraliji. Na Južnem Otoku, ki JE. Na velikem Otoku, ki spominja na Južni otok iz Kovičevega Labradorja iz zgodnjih sedemdesetih let.

In tukaj se vprašanje identitete slovenstva pravzaprav začne. Jezik, ki ga občasno rabim za sporazumevanje, je slovenski, dežela, kjer si služim kruh in potico in kjer plačujem davek, pa je avstralska. Fizično kakih dvaindvajset tisoč kilometrov od rodne grude. Tukaj se počutim Slovenec tako globoko in zagrizeno, kakor redko poprej na Slovenskem. Pred nekako šestimi leti se mi ni bilo treba zavzemati za slovenstvo, saj ga je bilo doma naokrog v izobilju. V Ljubljani, pa v Kranju in Metliki in na Štajerskem in drugod. Z izjemo mejnih prehodov, kjer so cariniki sekali srbsčino in nosili uniforme, pa restavracij, kjer je bratska natakarica hotela streči na »srpskohrvatskom jeziku«, in je ljubljanska televizija prenašala parlamentarne diskusije »u živo ponovo na srpskohrvatskom jeziku«; v teh izjemnih jezikovnih položajih sem se zares čutil Slovenca, ker je za to nastala potreba in nujnost. Nujnost razlikovati se od drugih po narodnosti. Natakarici sem povedal svoje in zahteval poslovdjo, cariniku sem odgovarjal v slovenskem jeziku in RTV-ju sem napisal odprto pismo, naslovljeno na Aleksa Štakula, ki ga je Olga Rems prebrala na njenem tedaj zelo popularnem programu 625. KAPLJA V MORJE. Vse skupaj.

In potem končno revolucija. Slovenija samostojna in 15. januarja 1992 priznana tudi od ZDA in neke oddaljene dežele, ki se imenuje Avstralija. Sedaj je pisec tega članka začutil več moči, ker je njegova rodna domovina dobila priznanje o obstoju, s tem zakonitost, in bila sprejeta v Združene narode.

SLOVENSKA IDENTITETA v pomenu narodove istovetnosti se v mojem aktivnem odnosu kaže v naslednjih značilnih potezah:

- *na leto preberem najmanj pet knjig v slovenskem jeziku,*
- *na delovnem mestu (mednarodna šola mrežnega računalništva: Sydney, Melbourne, Los Angeles) se zavzemam za svobodo izražanja istovetnosti, kjer je to potrebno, in se s tem razlikujem od Vietnamcev, Hrvatov, Nemcev in drugih,*
- *v socialnih stikih sem toleranten do drugih narodnosti, ki živijo na istem ozemlju (moj sosed na severni strani hiše je iz Hong Konga, na južni pa s Sicilije),*
- *ne čutim se ogroženega in ohranjam slovensko identiteto kot potrjevanje in uresničevanje svojstvenih kvalitete, ki pestrijo multikulturno avstralsko družbo, s posebnostmi slovenske politične zgodovine in slovenskega umetniškega izražanja,*
- *zavračam vsakršno cankarjansko solznodolinskost in mevžarstvo, ki mi je v študentskih letih nekajkrat preprečilo, da se po desetem padcu enajstič nisem skušal pobrati,*

- *ne sprejemam nikakršnih arogantnih slovenofilskih razlogov, ki narekujejo, da zaradi oddaljenosti od matične dežele vrednost mojega slovenstva pojenjuje z leti in družbenim vplivom,*
- *odločno zavračam vsakršno »dvojno identiteto«, kot jo je Sodobnost objavila v sedemdesetih letih, kjer je študij tuje literature in kulture pomenil »vdor in sprejem druge kulturne identitete v lastni jaz«,*
- *za mednarodno slovenstvo se počutim tako srborit, kot se je Josip Vidmar leta 1929, ko je napisal razpravo »O Slovenstvu« in z njo razmejil slovenstvo od jugoslovanstva,*
- *čutim se kot internacionalizirani Slovenec, katerega potni list, številka AA 171023, pomeni delovno zavzetost, privrženost in pripravljenost na prenašanje in razširjanje sprejetih vrednot, ki so mi jih v preteklih letih vgradili ponosni Julijci in Karavanke ter predvsem ljudje, ki sem z njimi ustvarjal ekonomsko presežno vrednost, bral Prešerna, Kosovela in Balantiča.*

Razširjanje slovenstva in ohranjanje istovetnosti je kot nekakšen misijon, kjer misijonar ne čuti potrebe, da je član misijonarske družbe, saj njena pravila in darovi bijejo in žijejo v njegovih mislih, srcu in dejanjih.

10. Pavla Gruden, Avstralija, marec 1993

Dragi Zvone,

tako zato, ker ne poznam generacijske vrzeli. Zahvalite se toplemu tonu Vašega pisma, da Vam nanj odgovarjam, kajti pisma, ki jih nekateri od nas dobivamo iz Slovenije, so največkrat ali tako neumna ali pa tako drzna, da gredo v koš.

...Predlagate mi, da Vaše pismo pokažem vsaj še petim Slovincem in da jih zaprosim za sodelovanje. Smili se mi Vaš optimizem. V mojem naselju, razen mene, živijo še trije slovenski pari z že odraslimi otroki, ki imajo že tudi svoje družine. Ne obiskujemo se, ne telefoniramo si, komaj da se kdaj srečamo. Tudi nobenih skupnih interesov nimamo. Če se srečamo, ni nič posebnega. Drug drugemu se nasmehnemo, »kako ste«, in že gremo vsak za svojimi opravki. Slovenec Slovincu po nekaj letih v izseljenstvu ni nič posebnega. Tako radi se imamo, kot Slovenci v Sloveniji. Tisti, ki bi jim eventuelno poslala fotokopijo Vašega pisma, pa so ga tako in tako že dobili od Vas.

Kar se tiče navajanje mojega imena - izvolite! Najin ugled, kolikor ga pač imava, zaradi tega ne bo trpel. Kaj delam sedaj? Upokojena vdova sem in s podvojeno energijo uživam življenje, kolikor mi ga je še pač dano. S čim se najraje ukvarjam, pa se Vam bo samo pokazalo.

Moja življenjska zgodba? Pestra, bogata, zanimiva, vse, kar hočete, toda ne ljubi se mi je več pripovedovati. Saj nisem neki star borec, ki obuja, kamor koli ga zanese, spomine na vojno. Ne, o tej bi imela marsikaj ziniti, pa ne bom, sem dala roko sprave. Ponujeno pa mi je bilo, ne samo enkrat, da napišem svojo štorijo, kajti karakterji, ki sem jih v življenju srečevala, so res eksotični ptiči. Celo »best-seller« se mi obljublja, toda ker žive spoštujem (do mrtvih mi ni), se mu bom odrekla. Honorar pa mi tako in tako ni

potreben. Denar: dovolj ga imam za svoje potrebe. Do luksuza mi ni. Če bi vsak skrbel samo za svoje potrebe, bi na svetu ne bilo revščine...

...Vprašate, kako je z mlajšo generacijo? Če mislite na splošno, je z mlajšo generacijo zelo žalostno. Podedovala je skorumpiran svet, brezposelnost in bolno mater Zemljo. Če pa z gornjim vprašanjem mislite slovensko mlajšo generacijo, je zadeva drugačna. Zanj smo, kar se slovenstva tiče, zelo slabo poskrbeli. V sobotne slovenske šole so naši otroci privlečeni tako rekoč za lase, toda ko jo končajo, so zelo veseli, da znajo komunicirati v materinščini. Navzlic temu je med mlajšo in starejšo generacijo nastala kulturno-politična vrzel. Ne morem Vam govoriti o naši mlajši generaciji, da ne bi užalila slovenskih staršev in voditeljev slovenskih klubov, ki so kulturno obstali pri folklori. Vem pa, da se večini naše mlajše generacije studi naše politikantstvo in da jih balincanje ne zanima, naša zaplankanost pa še manj oziroma se ji čudijo. Ta zaplankanost, ki se nas drži še z doma, mi je nagrizla živce, saj jo opazujem že 40 let in več. Če bi ne prišlo do vojne med JA in Slovenijo, Avstralija za nas ne bi vedela - zdaj jo je večina Avstralcev, razen politikov, že pozabila ali pa misli, da je Slovenija Slavonija, Slovakia ali pa Čeho-slovaška. Pa tudi za Hrvate nas imajo...

...K ljubezni do domovine Slovenci v izseljenstvu (po Žoharjevo Zlo-venci, ker tako je) prištevamo tudi sentimentalnost, v kateri nista samo jok za belim božičem in slinjenje zagledanosti v vinske steklenice s slovensko nalepko in, in, in od tu dalje je vse bolešno prepleteno s šovinizmom in nacionalističnimi usedlinami - roba za sovražnike kulturnoduhovnega napredka. Takšni napihnjenci so krivi, da tudi v Avstraliji še nismo povsem dosegli sloge, ki naj bi nam jo prinesla sprava; takšni napuhnjenci so krivi, da se naša odraščajoča mladina oddaljuje od politično razklanega slovenskega izseljenstva v Avstraliji, ki ima tako rekoč kronični rahitis...

...Kar se tiče generacijske vrzeli, je v slovenskem družinskem življenju ni opaziti. Prva in druga generacija sta v toplem odnosu. Babice so vključene v družinsko življenje, kot doma v Sloveniji. Očetje so dobri delavci, matere odlične gospodinje, otroci, če so tudi matere zaposlene, so v zanesljivi oskrbi babic.

Društva, ki so ustanovljena predvsem za ohranjanje slovenstva, za konec tedna postanejo mala Slovenija, kjer se srečajo prijatelji in razvedrijo slovenske družine. Slovenska kuhinja, slovenska glasba, balincanje, polka, klobase, potice, radenska in naša vina, kartanje itd. in slovenska pesem.

Ne sprejemam izgovora, da je Slovenska izseljenska matica (SIM) zanemarjala izseljence, češ da ni skrbela za njihovo kulturno rast. Zanj bi lahko bila poskrbela tista peščica slovenskih tako imenovanih akademikov, ki je vse do nedavnega predvsem politizirala, a pozabila na svoje poslanstvo, na svoj dolg narodu oziroma delu njega - na slovenske izseljence v Avstraliji. Zdaj je prepozno. Omenjate Argentino. Slovenski intelektualci v Argentini, ki so sicer tudi vodili svojo politiko, na preproste izseljence niso pozabili. Zato ni noben čudež, če je slovenska kultura v Argentini na višji stopnji od naše. Krivično je trditi, da nam SIM ni posredovala kulture. Dala nam je toliko, kolikor je njej bilo dano, da nam da. Po mojem mišljenju čisto dovolj za raven kulturnih potreb naših izseljenskih getov. Številne knjige, ki jih je SIM podarjala našim knjižnicam, leže na policah, ki jih pokriva prah.

Ne vem za nobeno državo, ki bi na prvo mesto v svojem proračunu postavila

kulturo. Jo bo naša? Kdaj? Vesela sem, torej zadovoljna, da se je Slovenija izvlekla izpod sence balkanske narcisoidnosti. In absolutno skrajni čas je, da se Slovenci doma in po svetu otresejo medsebojnega sovraštva, ki ga je povzročila naša bratomorna vojna v drugi svetovni vojni... Niti zavzemanje naših cerkvenih središč, katerih zasluga za ohranjanje naše kulture v izseljenstvu je z ozirom na okoliščine neprecenljiva, izseljenskega slovenstva ne bo rešilo, če bodo kulturne ponudbe morale ostati na dosedanjem nivoju.

Pohvalno je, da imamo sobotne šole za poučevanje slovenščine, slovensko katedro na sydneyjski univerzi, slovenske radijske oddaje (tedenske) in verski mesečnik Misli, ki bo kmalu slavil 40-letnico svojega obstoja. Imamo ribiško skupino, lovsko skupino, gledališko skupino, SALUK (Slovenski-avstralski literarni-umetniški krožek, ki obstaja že deset let za droben krog ljubiteljev slovenskega jezika), folklorne skupine, pevske zборе, balinišča, Cankarjev, Župančičev in Prešernov spomenik, letne mladinske koncerte, počitniške kolonije in slovenske cerkve. Razveseljivo je vedeti, da imajo skoraj vsi slovenski izseljenci lepe stanovanjske hiše, razna uspešna podjetja in da so dobri starši že tretje generacije.

Vendar ugašamo. Če umre slovenščina, smo kot Slovenci na koncu naše avstralske poti; navkreber, navkreber, navkreber, nikoli skupno do vrha. Zelo samotno je na vrhovih, pogled navzdol pa jasen...

Nekateri naši narodni delavci so že v četrtem desetletju slovenskega izseljenskega garanja, treba jih je spoštovati, ker ne odnehajo. Pamet se zašibi, ko pomislimo na njihovo delo. Žal kritike ne sprejemajo, nasveta tudi ne, med njimi in intelektualci je ogromna kulturna vrzel, ki se kaže ravno v finančnih naporih za vzdrževanje poučevanja slovenščine in slovenske literature in kulture na univerzi. Jim ni do mednarodnega ugleda? Naj zanj poskrbi domovina? Radikalno se moramo spremeniti, mladini ni niti malo do naše zaspane, gluhe, kratkovidne narodne kulturne zavesti. Amen. Na žalost naši narodni delavci ne razumejo, da kritika prihaja iz ljubezni do slovenstva. Štirideset let se že borim z besedo proti kulturni provincialnosti. Solze mi tečejo samo še za katastrofalno duhovno stanje človeštva, njegovo zdravje in za Zemljo. Za nas ne več.

Predno preidem na Vaše vprašanje o moji identiteti, naj se na kratko dotaknem geografske oziroma časovne shizofrenije, v tem slučaju slovenske. V največji meri je zabavna. Na prste štejemo, »koliko je zdaj ura doma«, kadar srce terja, da pokličemo bližnjega v Sloveniji, ker nam je Slovenija bližja, ljubša od naših getov.

Vprašanje letnih časov nam spočetka dela težave, ker smo navajeni na evropsko klimo, a ne pomislimo, da so letni časi predvsem odvisni od geografske lege te ali one dežele.

Verjeli ali ne, da so nekateri šele tukaj spoznali, da sonce ne zahaja, pač pa da se Zemlja obrača od Sonca. In da živi ne bodo s kamenjem vred popadali z Zemlje, ko bo konec sveta, kot je prikazovala neka risba v sanjskih bukvah... In to v slovenščini v moji mladosti. Ni čudež, da me je še pred drugo svetovno vojno gnalo v svet.

Nekaj časa se Avstralija zdi vsakemu narobe svet, vključno s favno in floro. Absolutna neumnost. Ogledati si jo je treba! In še ena večja! Ko nas obiščujejo rojaki iz domovine, pravijo: »Vi v Avstraliji se pa nič lepo ne oblačite.« Hm! V Avstraliji se oblačimo udobno. Hudičevo dobro, revni in bogati, vemo, da delo, ne obleka, dela človeka. So živali nage? Moda je za malomeščanstvo.

D

Končno prihajam do Vaših čisto osebnih vprašanj. Dvojna identiteta? Noben normalen človek ne nosi v sebi dvojne identitete. Nobenemu poštenemu človeku ni naprtati dvojne identitete, razen špijonom - če se jih sme smatrati za poštene. Dvomim.

Vem za Eno dvojno identiteto: Jezus (Človek) Kristus (Bog). Ima tudi tretjo: Sv. Duha. Le-ta verjetno rezidira v Vatikanu.

Zdaj moja strogo singularna identiteta: krstno ime Pavla mi je všeč. Če bi mi ne bilo, bi nikogar ne vprašala za dovoljenje, če ga smem spremeniti ali ne. Tudi mene nihče ni vprašal, če mi bo všeč ali ne in če sploh želim priti na svet. Mati Slovenka, oče Slovenec sta se vžgala in me prižgala. Torej sem Slovenka. Mojega poročnega imena sem se otresla, čim sem postala vdova. Nisem krava, da bi morala nositi znak, čigava sem - nikogar last. Moje rodbinsko ime mi je izredno všeč - cel december bi ga lahko slavila. Polno ženskosti in zemeljskosti je, saj sem Zemljanka, gruda med nebom in Zemljo.

Institucije celega sveta, kolikor niso humanitarne, naj se gredo solit, ker so ga zafurale! Imam pa prijatelje, ki jih ljubim, v raznih institucijah so, v katerih in kje, pa je čisto moja zadeva. O veri mi niste postavili nikakršnega vprašanja. Naj Vam vseeno povem svoje mišljenje: ne strinjam se, da bi že samo zato, ker sem Slovenka, morala biti katoliške, naše tradicionalne vere. Jaz verujem v jasni, preprosti Kristusov nauk.

S tem sem odgovorila na vsa Vaša vprašanja in več.

Ker sem praktičen človek, želim izkoristiti to priložnost še za sledeče: tu pri nas mi je neka oseba zatrobila v ušesa, da je Bog ustvaril Slovence. Fuj, sem rekla, to smrdi po fašizmu - neonacizmu! In pri tem ostajam. Za odgovor sem dobila s prezirom v glasu, da sem individualist. Točno! Sem...

11. Marija Košerok, Avstralija, 23. avgust 1992

Drevo

*O Bog, blagoslovi to drevo,
ki raste iz naše prsti,
za neskončnost rodov.*

*Ni nas malo, kdo nas šteje?
Vemo le, da smo
in izginemo.*

*Kdo nam meri rast,
vse to je bitno naše
za ta čas.*

*Pota naših dedov,
to smo mi.
So zabrisane sledi?*

*Naj bo kruh za vse,
dom in ljubezen
ter dobrota v srcu.*

*Kdaj bo ta čas?
Vsi smo eno,
ti in jaz.*

ZDA, Kanada, prva generacija

1. Jože Velikonja, Seattle, ZDA, februar 1993

Dragi gospod Žigon,

pred nedavnim sem dobil Vaše pismo s prošnjo, naj bi Vam posredoval svoje gledanje na dvojno identiteto...

...Tipologija identitete, tudi dvojne identitete, že nekaj desetletij zanima sociologe in psihologe. Njihovi izsledki niso preveč prepričljivi, ker bi hoteli izdelati univerzalen model, ki bi veljal za vsakogar. Do tega je pot še dolga. Ljudje, ki se dvojnosti zavedajo, ne soglašajo med seboj. Niti slovenski izseljenci ne. V Argentini gledajo na to drugače kot v Clevelandu; v Coloradu drugače kot v Pennsylvaniji; izobraženci drugače kot samostojni kmetje.

Moja »dvojna identiteta«, morda celo trojna, je zaporedna. Zdajle je vezana na slovenski kontekst. Pred pol ure je bila povsem ameriška. Zvečer bo morda italijanska. Te identitete se ne mešajo, se le prepletajo. Ob tem je pomembno, da so to subjektivne identitete, ki ne sovpadajo s tem, kako me identificirajo ljudje okrog mene. Moje lastne izkušnje me niso napravile za del slovensko-ameriške identitete, ker sem imel z njo pač malo opravka in sem se čutil v njej tujega in so me tudi od zunaj označili za »drugačnega«.

Identiteta je vezana na aktivnosti. Prav te odločajo o globini identificiranja, saj pogojujejo sistem izražanja in komuniciranja, pa najsi bo to jezik, ali kompjuterski program, ali note v glasbeni kompoziciji, ali barva na platnu. Ker se poslužujem različnih sistemov komuniciranja, so tudi moje identitete neenotne in nobena od njih ne dominira.

Osamosvojitve Slovenije na ta proces in rezultate nima nobenega vpliva. Moja »slovenska« identiteta je taka, kot je bila, saj ni bila nikdar jugoslovanska. Verjetno je zavestno močnejša, kot je za Slovence v Sloveniji, zato je bolj občutljiva za njeno »slovenskost«, ki jo v današnji Sloveniji ljudje sprejemajo kot dano in si umišljajo, da jo bodo ohranili, tudi če zanjo nič ne napravijo. Slovenska identiteta v današnji Sloveniji je bolj plakatarska kot resno doživeta. Dovolj mi je brati Slovenca, da se o tem prepričam. Napačno je tudi posploševati gledanja, ki so jih prinesli v Ljubljano argentinski Slovenci, kot so Fajdiga, Rot, Kocmur in Batagelj. Njihovo gledanje je pač njihovo in bi ga bilo

mogoče posplošiti na kakih 20 odstotkov argentinskih Slovencev. Za to, kaj se je zgodilo s tisoči predvojnih in povojnih izseljencev v Argentini, komaj vedo. Ali ste opazovali, kaj se zgodi v družinah v Buenos Airesu, kjer je eden od staršev Neslovenec? Verjetno niste segli do njih, tamkajšnji »zavedni Slovenci« Vam jih niso niti pokazali. Kakšna dvojnost v identiteti se kaže v teh primerih, ki jih je mnogo več kot tistih, ki trdijo, da so svojo slovensko identiteto ohranili neokrnjeno.

Redko najdem v slovenščini kaj napisanega o tem na način, da bi prenesel resno kritiko. Predvsem zato, ker marsikdo v slovenski emigraciji misli, da je to doživljanje za Slovence edinstveno. V resnici je to proces, ki ga doživljajo selilci, podobno Slovenci kot Neslovenci. Ali sledite, kaj se godi Bosancu v Ljubljani? Kako si on zamišlja dvojnost svoje lastne identitete? Ali je njegova slovenska identiteta samo teritorialna (živi v Sloveniji in ima poštni naslov v Sloveniji) ali postaja tudi kulturna (če se sporazumeva v slovenščini)? Ali ne bi Slovenci okrog njega raje videli, da bi njegova dvojnost postala enojna, namreč samo slovenska, pa četudi bo ohranil svoj neslovenski priimek...

2. Polonca Cesar-Nedzbala, Columbia, ZDA, januar 1993

...Rodila sem se 1958. v Ljubljani, v družini intelektualcev. Tam imam še vedno starše, brata in veliko prijateljev. Leta 1984 sem diplomirala iz etnologije in sociologije na Filozofski fakulteti. Med študijem sem se posebej specializirala za etnologijo izseljenstva in leta 1985 dobila študentsko Prešernovo nagrado za diplomsko nalogo »Slovenci v Kaliforniji; Etnološka raziskava načina življenja Slovencev v Los Angelesu, Fontani in San Franciscu«. Kasneje sem o tej tematiki napisala tudi veliko člankov in sodelovala v radijskih in televizijskih programih. Morda bi vam vsi ti članki pomagali pri ustvarjanju podobe o naših rojakih v ZDA.

Moj mož, Mark Nedzbala, je pravi proizvod t.i. ameriškega topilnega lonca, ki bi lahko iskal prednike v vseh evropskih državah, priimek pa so v prejšnjem stoletju iz Avstro-Ogrske prinesli rusinski izseljenci iz današnje Slovaške. Spoznala sva se leta 1979 v Ljubljani in se šest let kasneje poročila. Zdaj imava dva sinčka; Marko je star pet let in pol, Luka pa dve in pol.

Združene države sem prvič obiskala leta 1982 za pol leta, leta 1985 sem preživela devet mesecev v Kaliforniji, 1986 pa sem se za stalno preselila sem.

Edino zaradi moža živim v Ameriki. Vendar pa nisem edina. Po vseh Združenih državah je veliko mladih Slovencev obeh spolov, ki sodimo med »izseljence srca«. Vendar pa vsekakor nismo tisti pravi izseljenci in z njimi tudi nimamo dosti stikov, ker nimamo veliko skupnega. Tu, v bližini Washingtona, kjer živimo, je več mladih Slovencev, poročenih z Američani ali Američankami, nekaj pa je tudi takih, ki so sem prišli s posebnimi štipendijami le na študij, a so se odločili, da ostanejo. Srečujemo se le na prijateljski osnovi in nismo člani slovenskih društev. Poleg nas je tu še srednje velika skupina političnih izseljencev, ki imajo svoje Baragovo društvo in se včasih vidimo na kakšni prireditvi.

Še vedno sem slovenski državljan, imam slovenski potni list in sem na decembrskih volitvah celo volila po pošti (čeprav se je bilo zelo težko odločiti za imena na volilni

listi). Verjetno bom zaradi praktičnih razlogov in lažjega potovanja z družino, ki mora zaradi mene pri vstopu v ZDA čakati v dolgih imigracijskih vrstah, slej ko prej zaprosila za dvojno državljanstvo. Večina tistih Slovencev, o katerih sem prej govorila, ki so poročeni tu, je zelo hitro zaprosila za ameriško državljanstvo in nekako ne morejo razumeti, zakaj s tem odlašam. Morda je moj razlog preveč čustven, a je zame sprememba državljanstva tudi simbolična, ker sem v bistvu zelo trdna Slovenka.

Slovenski način življenja sem vnesla tudi v družinsko življenje in dom, ki se močno razlikuje od šablonsko opremljenih ameriških hiš. Moža in otroke učim slovensko, kar pa ni tako enostavno, kot sem pričakovala. Z Markcem sem od rojstva govorila le slovensko, a zdaj, ko je začel hoditi v »Kindergarten« (ameriška mala šola), to znanje pomalem zaostaja. Otroci so namreč pametni: zakaj bi se trudil z izgovorjavo izredno težke besede »knjiga«, ko pa je »book« toliko lažje izgovoriti. Takih primerov kar mrgoli. Otroci se izredno hitro učijo, predvsem od vrstnikov, zato se tolažim, da bo med igro v Sloveniji hitro okreplil znanje slovenščine.

Mark, ki ima Slovenijo izredno rad, vedno razmišlja o tem, da bi kdaj živela tam. Zato ob vsakem obisku vzpostavlja stike z arhitekti in poskuša več izvedeti o tamkajšnjem načinu dela. Slovcem se zdi čudno, da bi kak Američan sploh hotel živeti v majhni Sloveniji. Priznati pa moram, da je bil ob zadnjem obisku (maja lani) prav Mark bolj navdušen nad vrnitvijo v Slovenijo kot jaz. Ne vem namreč, če bi se spet lahko navadila na duševno majhnost, zaplankanost in značilno slovensko zavist. Poleg tega pa je vprašljiva predvsem zaposlitev, ker imamo Slovenci že sami dovolj arhitektov, etnologom pa tudi ni lahko najti službe.

Nekaj prvih let v Ameriki enostavno nisem hotela brati ničesar v angleščini, ampak le slovenske knjige. Zdaj se ne bojim več toliko, da bi pozabila slovenščino, ker jo vsak dan tudi v službi uporabljam. Delam v slovenski redakciji radia Glas Amerike v Washingtonu, tako da me starši lahko vsak dan slišijo tudi po radiu. Poleg tega sem naročena na Rodno grudo, revijo Slovenija (ki je bolj za Marka, ker je v angleščini), dobivam pa tudi sobotno Delo. Slovenske revije in časopise vedno hranimo in jih damo slovenskim prijateljem. Poleg precej velikega števila slovenskih knjig pa imava tudi precej slovenskih glasbenih kaset, otroških knjig in slikanic itd.

Domotožje me je v začetku precej pestilo in sem vsak dan čakala le na pošto iz domovine. Zdaj sem seveda vesela pisem, a jih je vedno manj, ker se tudi življenje prijateljev spreminja. Ob družinah imajo manj časa za pisanje, a nas še vedno veže močno prijateljstvo, ki se pokaže predvsem ob obiskih doma. Tudi moje življenje je tako polno, da v bistvu niti nimam časa za domotožje. Najtežje je predvsem to, da živim daleč od vseh ljudi, ki so mi bili tako blizu že od otroštva. Tu je bilo treba začeti na novo oblikovati mrežo prijateljev. Poleg tega pa močno pogrešam slovenske gozdove, nabiranje kostanja in gob v njih (ali ni to smešno!) in pa hojo na splošno. Ameriška mesta niso namenjena hoji in največ časa preživimo predvsem v avtomobilih...

Avtoriziranemu pismu je avtorica po petih letih pripisala še naslednje:

Dragi g. Žigon!

Columbia, Maryland, 6. julij 1998

Od takrat, ko sem napisala priloženo pismo, se je pri nas precej stvari spremenilo.

Pred tremi leti sem prenehala delati na Glasu Amerike v Washingtonu. Od osamosvojitve Slovenije se je namreč povpraševanje po slovenskih prevajalcih tako povečalo, da lahko opravljam samostojne prevajalske posle kar od doma, seveda s pomočjo računalnika.

Otroka sta že precej velika: Marko je star 11 let in je letos končal osnovno šolo (ki se tu konča po petem razredu). Luka je zaključil drugi razred in je star 8 let. Po nekaj letih zatišja se oba spet močno zanimata za vse slovensko. Poslušata slovenske pesmi za otroke, bereta slovenske knjige in ker redno potujemo v Slovenijo, jo tudi dobro poznata.

Luka je v okviru šolskega programa za nadarjene otroke (Gifted and Talented) opravil posebno raziskavo o slovenskih otrocih in jih primerjal z ameriškiimi. Vzpostavil je stike med svojo šolo in Osnovno šolo iz Cerkelj na Gorenjskem. Otroci so si izmenjali pakete, pisma, risbe itd. Prilagam članek o tem, objavljen v časopisu Baltimore Sun.

Življenje tu je dobro in smo zelo zadovoljni. Oba z možem pa nisva še povsem izključila možnosti, da se kdaj še preseliva v Slovenijo in ob vsakem obisku iščeva kakšno hišo, ki bi bila primerna za nakup...

3. Prof. dr. Edi Gobec, Willoughby Hills, Ohio, ZDA, februar 1993 (Slovenian Research Center of America)

Dvojno identiteto bi skušal najprej razumeti v smislu obrobnosti (marginalnosti), ki je v resnici povezana z večjimi problemi, a tudi z bogatitvami. Problem je v razdvojenosti in v dejstvu, da marsikdaj človek z dvojno identiteto nikamor ne pripada »povsem«, da mu torej v vsaki kulturi in družbi nekaj manjka. Ameriški Slovenec npr. pogreša slovenske vrednote v Ameriki, a tudi ameriške v Sloveniji. Je hkrati subjekt in objekt dveh kultur, a včasih se obe ne dasta povsem uskladiti, ali sploh ne, kar seveda vodi k razdvojenosti in notranjim kot tudi družbenim konfliktom. V tem in še marsičem je dvojna identiteta vsekakor problem.

To obrobnost ali marginalnost so dobro zadeli že Stonequist, Robert Ezra Park in drugi (v literaturi npr. tudi naš rojak Ivan Jonetz, čigar črtico »A Soul Divided« lahko najdete v naši Anthology of Slovenian American Literature). Vendar dvojna identiteta pomeni ne le problem, občutek konflikta ali celo krivde, ker je tak človek izpostavljen pritiskom pričakovanj dveh (ali več) različnih kultur in družb in se sledeč eni čuti nezvestega drugi, kakor ga skladnost z eno družbo vodi k neskladnosti in često k negativnim sankcijam druge. Izpostavljenost dveh različnim družbam, njih vrednotam in pritiskom pomeni pa tudi bogatitev osebnosti in družb. Znana je sociološka ugotovitev, da dokler človek pozna le eno samo kulturo, dejansko ne pozna niti svoje kulture, saj nima meril in možnosti primerjave, ki je za vsako razumevanje nujno potrebna. Človek z dvojno identiteto je prisiljen stalno primerjati, bodisi da to dela zavestno ali podzavestno. Ima torej pogoje, četudi ne samo po sebi zadostne, za boljše razumevanje in kritično presojanje smislov, vrednot in norm. Še več: potrjen je dodatnim ali dvojnimi izzivom ali stimulacijam, in če jih modro in vestno izrabi, ima torej kritično in ustvarjalno prednost v primerjavi z osebami z eno samo identiteto in pripadnostjo. Mislim, da je v svojih pripombah o naši knjigi Slovenian Heritage I. pisatelj g. Drago Jančar to odlično zadel in

razumel: sprostitve ustvarjalnosti, ki o njej priča visoko število izjemno uspešnih Slovencev izven Slovenije. Morda bi lahko rekli s Toynbeejem, da se obrobní ljudje z dvojno identiteto že zaradi izpostavljenosti dvojni kulturi soočajo v večji meri z izzivom in odzivom (*challenge and response*), kot recimo oseba, ki živi v okviru ene same kulture. To vodi k dvigom ali zlomom, kjer bi po Gordon Allportu sodili, kako dragoceno je zavetje družine ali prijateljev (to je primarne skupnosti) za preprečitev zloma.

Življenje zunaj domovine gotovo poveča in izostri to dvojno izpostavljenost, vendar se mi zdi, da bi bilo dandanes napačno predpostavljati, da so npr. ljudje v Sloveniji izpostavljeni zgolj eni sami - ali celo homogeni - kulturi. Tokovi od verskih do marksističnih, od idealizma do grobega materializma in oportunitizma, subkulturne razlike med mestom in deželo in med generacijami, da ne omenjam vplivov literature, medijev, turizma, manjšin in priseljencev, vse to tudi predstavlja probleme in bogatitve, vendar manj zaostrene, šibkejše in milejše kot obrobnost na tujem; zasidranost v eni kulturi je brezdvomno težja na tujem in v svetu narodnih manjšin v zamejstvu.

Razumljivo je, da npr. vsi rojaki v zdomstvu ne doživljajo obrobnosti in dvojne (ali več kot dvojne) identitete v isti meri in z isto intenzivnostjo. Izzive in odzive dveh kultur si je treba predstavljati kot »kontinuum« - proces med dvema poloma ali skrajnostima. So ljudje, ki vsaj zavestno dvojne identitete več ne občutijo - »Vsi smo samo Amerikanci«, vam utegnejo odgovoriti; ali: »To je družba topilnega lonca« - in ne moti jih, če so strokovnjaki take trditve povsem ovrgli. Potem zasledimo povsem rahle sledove »kulture starega kraja« - ta in ta prednik je prišel iz Slovenije - ali je bila Avstrija? Ne ve točno, od kod. Osveščenosť se postopoma večja. Z občutkom rahlega »domotožja« se vnuk ali pravnukinja spominja kakega slovenskega običaja, pesmi ali jedi, kot npr. potice ali štrukljev. Ko se prek sredine, kjer ljudje čutijo približno enako navezanost na Slovenijo in Ameriko, postopoma bližamo drugemu pretežno slovenskemu polu, vidimo, da prevladujejo slovenske vrednote. Tako imamo tudi v Ameriki iskrene »stoodstotne« ali »poklicne« Slovence, ki jim je res prvenstvene važnosti slovenstvo in dobrobit in ugled slovenskega naroda - na tujem, v domovini, povsod. To so seveda ljudje iz vseh plasti: duhovniki, pevovodje, učitelji, delavci, obrtniki - ljudje, ki opravijo vsako narodno delo z navdušenjem in ljubeznijo in mnogokrat še plačujejo stroške iz svojega žepa. Poznam npr. tri mizarje samo v Clevelandu, ki jim ni nobeno zastojno delo za Slovence pretežno ali predolgo, pa naj gre za šole, cerkev, pristave, narodne domove, časopisno tiskarno ali kar že. V vseh mogočih poklicih in starostih najdemo take Slovence, ne le priseljence, ampak večkrat tudi rojene že v Ameriki. In nič koliko je čudovitih slovenskih žena, ki pojejo v zborih, poučujejo slovenščino, kuhajo in strežejo na slovenskih prireditvah, kamor prinašajo tudi velike količine svojega doma pripravljenege peciva, darov za srečelove ali cvetja za okrasitev cerkva, zelenjave za dom za ostarele itd. To so tisti čudovito požrtvovalni ljudje, ki najbolj držijo slovenstvo pokonci, ki z dejanji izpričujejo izjemno močno slovensko identiteto (mislim, da je mnogokrat močnejša od marsikatere v domovini). Vsaka živa skupnost jih vsaj nekaj ima; brez njih bi kvečjemu le životarila.

Ko gledamo ta kontinuum identitete (lahko bi si ga zamislili v smislu Max Webrove idealne tipologije) med dvema poloma (dozdevno samo ameriška, ameriško-slovenska, slovensko-ameriška in dozdevno samo slovenska), bi seveda pričakovali, da so najnovejši priseljenci najbliže šibkejši ameriški in močnejši slovenski identiteti in potomci

najbolj časovno oddaljenih priseljencev najbliže samo ameriški identiteti. V glavnem verjetno to drži, vendar je presenetljivo dosti izjem. So slučaji, ko se novi priseljenc neverjetno hitro izneveri slovenski identiteti, enači slovenstvo z nečim negativnim (vsaj v Ameriki), celo s stigmo v Goffmanovem smislu, in je na našem kontinuumu npr. dosti bliže ameriškemu polu kot kaka oseba, ki pripada že tretji ali četrti generaciji. Poznam pa spet ljudi, ki so ponosni na svojo slovensko dediščino, čeprav so njih predniki prišli v Ameriko pred več kot sto leti. V preteklosti tudi ni bil povsem brez podlage Hansenov zakon, po katerem naj bi otrok priseljenca želel pozabiti ali vsaj prikriti dediščino staršev, vnuk pa se je želi naučiti. Skratka, etnična identiteta naj bi bila po Hansenovo močnejša v tretji generaciji, ki se čuti že dovolj trdno zasidrana v ameriški kulturi kakor v drugi, saj je druga dosti bolj sama v sebi negotova, razdvojena in ogrožena. Mislim, da je bilo to dostikrat (gotovo pa ne vedno) res v času do izseljenskega preporoda v Ameriki (delno v 1930-ih, a najbolj v 1960-ih in 1970-ih letih), ko se je ameriška družba začela vse bolj odpirati kulturnemu pluralizmu in se je sorazmerno zmanjšal prej silno močan in brezobziren asimilacijski in anglokonformistični pritisk, da ne omenjam nordijske teorije, ki je bila več desetletij prej izredno močna. Zadnja desetletja pripadnost raznim evropskim izseljenskim skupinam v glavnem ne predstavlja več stigme in vzbuja vsaj v večjem delu družbe celo zanimanje in odobravanje, zato se tudi druga generacija (otroci priseljencev) na splošno ne sramuje več svoje »stare« identitete in narodnostnega izvora. Kdor npr. pozna Fante na vasi ali člane Kresa in druge mladinske organizacije v Clevelandu, bo ugotovil, da kljub pogosti uporabi angleščine ta že v Ameriki rojena mladina izpričuje zelo visoko stopnjo slovenske identitete in (po diplomski nalogi hčerke Milice) v veliki večini želi slovensko dediščino ohraniti tudi v življenju in dejavnostih svojih otrok. (Seveda je različen tudi odnos raznih kultur do priseljencev, da ne omenjamo situacijskih dejavnikov, kot npr. gospodarske krize, ki navadno poveča predsodke proti priseljencem.)

Gotovo je jezik glavni dejavnik identifikacije, ni pa edini in ne nujno vedno najmočnejši (pri muslimanih je dosti važnejša vera). Poznam nič koliko ljudi, ki ne znajo slovensko, a imajo zelo močno slovensko identiteto. Tu bi mogli potegniti vzporednico, na primer z Irci, ne le v njih rodni domovini, kjer jih je nad tri četrtine jezikovno povsem poangleženih, ampak tudi v Ameriki. Zlepa nihče tu več ne zna keltske gelščine, a irska zavest je zelo močna. Naš Slovenski ameriški raziskovalni center pa je tudi priča zanimivim in pogostim slučajem, ko se pripadniki tretje, četrte ali še starejše generacije želijo vsaj nekoliko naučiti slovensko, medtem ko je želja po razkritju slovenskih korenin in domačih krajev prednikov postala tako močna, da take poizvedbe začenjajo presegati vse naše zmogljivosti.

Pred tedni sem poslal slovensko zastavo v eno najstarejših slovenskih naselij v Ameriki, ker so si jo želeli potomci naših ljudi, ki so tja prihajali od ameriške Civilne vojne naprej. Bil sem prvič med njimi s predavanjem in razstavo za 200-letnico neodvisnosti Amerike; zdaj pa so proslavljali 500-letnico Kolumbusovega odkritja Amerike in so poleg ameriške zastave s ponosom nosili v sprevodu tudi slovensko. Našli so nekje še avbo in ruto, kar je skupaj s krajšim ameriškim krilom nosila ljubka domačinka, učiteljica »v slovenski narodni noši«, kot so mi potem ponosno pokazali na slikah in pisali v

pismih. Da, tudi slovensko se učijo in njihova ljubezen do slovenstva je naravnost ganljiva. Imajo pa po več kot stoletju v Ameriki tudi poteze slovenske popustljivosti. Ko so Hrvatje zaradi premajhnega števila izgubili svojo župnijo, so se preselili v slovensko, a zahtevali, naj se spremeni ime slovenske cerkve na čast svetnika iz njihove ukinjene fare. Poleg gostoljubnosti so ti dobri ljudje pristali še na to, tako da se danes njihova cerkev imenuje, kot se je prej hrvaška, vse drugo pa je ostalo po starem - tudi prejšnji »slovenski« farni patron. Čeprav manjka slovenskih duhovnikov, samo v tej fari poznam dva tuja, ki sta izredno odprta do Slovencev in skušata ohranjati slovensko dediščino (v živem nasprotju s preteklostjo, ko je tuja duhovščina često izvajala hud potujčevalni pritisk).

V drugi stari slovenski naselbini je župnik poljskega rodu in se je med prvimi začel učiti slovensko, potem pa je pomagal voditi krožke slovenskega jezika. Nazadnje so si zaželeli tudi maše v slovenščini in z domačim petjem in mi to sporočili. G. župnik Božnar iz Clevelanda je ljubeznivo priskrbel pesmarico in pozneje so pisali, kako lepo doživetje je bila slovenska maša s slovenskim petjem. Da plešejo polko, se razume! Niti eden od teh ni bil rojen v Sloveniji, večinoma so že njih starši ali stari starši rojeni v Ameriki. General, sin rudarja, ki je v mladosti sam nekaj časa delal v rudniku, mi je pred meseci napisal krasno pismo, kaj mu pomeni slovenska dediščina, ki ga bom, upam, objavil v njegovem življenjepisu. In dodajmo še primer župnika g. Kumšeta v Clevelandu, ki ni znal nič slovensko, ko je postal tu kaplan. Zdaj po skrbni pripravi pridiga v tako lepi slovenščini, da bi človek zlahka mislil, da je šele pred kratkim emigriral iz Slovenije. Nekaj pisem imam tudi od Slovenke, katere predniki so prišli v Ameriko sredi 19. stoletja. Večja skupina se vsako leto zbere v kraju, kjer so ti pionirji nekoč kmetovali - tja pridejo iz vseh vetrov, ona sama več sto milj iz Kalifornije! Še vedno dvojna identiteta!

Mislím, da je potrebno opozoriti še na zelo pomemben dejavnik v pogledu ohranjanja slovenske identitete, ki je važen posebno v modernih časih, ko so ljudje zapustili kmetije in stopili v tehnološko razviti babilon. Tako je že leta 1929 slovenski ameriški pesnik in skladatelj Ivan Zorman v Zarji, glasilu Slovenske ženske zveze v Ameriki, zapisal: »Kako naj bodo naši mlajši Slovenci ponosni na naše velike može in žene, če jih sploh ne poznajo!?« Podobno lahko vprašamo, kako naj nas Neslovenci spoštujejo, če ne vedo ničesar pozitivnega o našem narodu? Kot so pokazale razne študije, dobršen del ljudi, ki niso nikdar slišali nič pozitivnega o kakšnem narodu ali narodnostni skupini, enostavno misli, da tako ljudstvo pač nima kakih pozitivnih lastnosti ali dosežkov, torej je v njihovih očeh manjvredno. Tak primer sem sam doživel, ko sem se pred več kot 40 leti kot študent preživiljal s težakim delom pri zidarjih in v tovarnah. Najbolj me je bolelo posmehovanje in zbadanje sodelavcev, ki so nas radi poniževali z očitki, da Slovenci nimamo uspešnikov in zvezdnikov kot drugi narodi. Do smrti utrujen sem poleti 1951 po delu pri zidarjih zahajal v knjižnice, da bi kje našel kaj lepega in močnega o Slovencih in njih prispevku Ameriki in svetu. Odkril sem nekaj povsem neresničnih in ponižujočih trditev (recimo, da nas je 86 odstotkov nepismenih in sploh nimamo svojega pismenega jezika), pa domala nič res močnega, kar bi mogli s ponosom pokazati drugim. Takrat sem sistematično začel z zbiranjem dokumentacije o Slovencih, predvsem še o slovenskem prispevku Ameriki in svetu in polagoma so se odzvali še drugi z vseh celin. Danes imamo najbogatejšo zbirko te vrste kjerkoli, iz katere smo že črpali snov za več

knjig, vsaj nekaj močnih pa bomo, upam, še izdali, preden po en izvod zbirke poklonimo Sloveniji, duplikate pa ohranimo za zanamce v Ameriki.

Zdrav (ne pretiran) narodni ponos je vsaki skupnosti prav tako potreben, kot je zdrava samozavest (*self-concept and self-feeling*) nujno potrebna za zdravo osebnost in značaj posameznika. Naklonjeni tujci so v preteklosti spoštovali naše delavce po poštenju in pridnosti in to je zadoščalo v kmečkih in tovarniških okoljih, čeprav tudi tam ni manjkalo prezira nenaklonjenih Neslovencev. V zadnjih časih pa so se merila močno dvignila in vsak pričakuje od etnične skupine ali naroda tudi kaj nadpovprečnega, zgodovinsko pomembnega. Ko sem kot študent nosil malto, so kričali name v angleščini: »Pokaži nam enega samega Slovenca, ki je kdaj kaj izrednega dosegel - velikega izumitelja, filmsko zvezdo, športnega prvaka, po vsej Ameriki znanega politika, industrialca ali kar že!« Težko je ohranjati identiteto, če se je drži stigma. Zelo dolgo sem spraševal in iskal, predno sem našel podatke o prvem slovenskem izumitelju v Ameriki. Danes vemo za več tisoč slovenskih patentov in izumov - vsaj kak proizvod slovenske iznajdljivosti pa uporablja skoraj vsak Amerikanec! Domala na vsakem področju lahko pokažemo tudi kakega svojega velikana! Vsaj drobec tega danes ve več in več ljudi po vsej Ameriki.

Vendar se je v neugodnih razmerah tudi prenek Slovenec marsikdaj potuhnil in zatajil slovenstvo, ker se je bal, da ga bo to stigmatiziralo v očeh tujcev, ali pa da se bomo skušali potem z njim samim in »edinim« postavljati in bi ga tako spravili pred Amerikanci v zadrego. Kaj če bi npr. rekli: »Poglejte, kako uspešni smo, saj imamo slovenskega kongresnika, gospoda X!« - a nič več. Tako se mi je npr. en slovenski ameriški kongresnik (Mr. X) par let izmikal in na moje prošnje za gradivo ni niti odgovoril. Leta 1969 pa sem mu poslal kratek angleški članek, kjer sem naštel nekatere bleščče slovenske dosežke v Ameriki in v svetu. Čez nekaj dni dobim njegov telefonski klic na Kentsko univerzo. »Tako ponosen sem, da sem Slovenec,« je po angleško na ves glas zatrjeval. »Ali je tudi v Washingtonu še kak drug Slovenec?« Povedal sem mu najprej ime še enega od več kongresnikov. »Philip?« se kar ni mogel načuditi. »Z njim skoraj vsako jutro skupaj jeva zajtrk, pa nisem vedel, da je tudi on Slovenec!« Kmalu sem imel presenetljivo bogato gradivo tudi za ta dva kongresnika - skupaj s slikami, kako jesta zajtrk ne le skupaj, ampak tudi z več ameriškimi predsedniki. Podobno se je odzval admiral, ki je bil večkrat Trumanov gost, in znanstvenik, slednji še s sliko, ko razkazuje svoj laboratorij belgijskemu kralju - in filmska zvezda in lepotna kraljica z angleškim imenom, za katerim bi pač nihče ne slutil Yericheve ali Jeričeve hčerke, itd., itd.

Ostanem prepričan, da je posebno v novejših modernih in tekmovalnih časih poznavanje dokazanih slovenskih uspehov, predvsem še izjemnih, silno močen (čeprav nikakor edini) dejavnik pri ohranjanju slovenske zavesti in identitete.

V knjigi »From Carniola to Carnegia Hall« omenjam primer slovenskih priseljencev, ki jih je utrujal prezir tujcev. Drugače bi bilo, če bi bili vsaj Nemci ali Švedsi! Pa je prišel v njihovo mestece slovenski operni pevec Anton Šubelj in več dni zaporedoma je ameriški tisk na prvih straneh hvalil njegove koncerte in tudi slovenske pesmi. Nemudoma se je priseljencem dvignila samozavest in začeli so pripovedovati Amerikancem, da so tudi oni - kakor Šubelj - Slovenci.

Izjemno važna je gotovo zavednost družine, važne so ustanove, kot šole, cerkve in

društva, dobra slovenska družba, tisk in seveda stik z domovino. Pomemben pa je tudi psihološki prijem. Primer iz slovenske šole: ko je moja žena poučevala Prešerna, kar ni mogla zanj navdušiti učencev. Potožila mi je in sem ji rekel: »Poskusi naslednjo soboto najprej z Adamletom, slovitim ameriškim nogometašem, ki ga otroci poznajo, in jim povej, da je Slovenec in je kot otrok živel prav na ulici poleg šole.« Storila je tako in otroci kar niso mogli verjeti, potem pa so komaj čakali, da bodo to v ponedeljek povedali svojim ameriškim sošolcem. Ko se je nato vrnila k Prešernu kot drugemu zelo pomembnemu Slovencu (zgodovinsko neizmerno bolj, a psihološko v začetku za te otroke mnogo manj), so začeli prav pazljivo poslušati in se zanimati. Vsaj v začetku identiteta potrebuje tiste objekte, ki uživajo posebno spoštovanje ali priznanje v ameriški (ali drugi »tujki«) družbi, pri otrocih so to mnogokrat ljudje kot Adamle ali slavni, delno slovenski drsalec Eric Heiden, ki je bil na eni naših mladinskih anket na prvem mestu; za verne odrasle so magneti škof Baraga ali senator Lausche; za znanstvenike slavni rojaki v znanosti, za marsikoga polka in potica; različni sloji rabijo večkrat različne korenčke, vsi pa nekaj močnega na vsej fronti!

Mešani zakoni praviloma slabijo slovensko identiteto slovenskega zakonskega druga in še posebno otrok, zlasti še, če je mati Neslovenka. Opazne pa so tudi izjeme, kadar je slovenski zakonski drug nadpovprečno zaveden in zmožen pridobiti naklonjenost do slovenske skupnosti pri neslovenskem zakoncu. Poznam primer, ko se je Neslovenka zelo dobro naučila slovenščine in pustila daleč za sabo moža, sina slovenskih priseljencev. Žal so to le izjeme, medtem ko je hitrejša padanje slovenske identitete v mešanih zakonih pravilo.

Presenetljivi so tudi primeri, ko se včasih šele na starost močno dvigne slovenska identiteta. Pomembni so stiki z domovino, kjer se razmere počasi boljšajo. Ker so prvi priseljenci največkrat prišli iz revnih in tehnološko nerazvitih vasic, so to podoba, ki je bila recimo pred koncem stoletja precej podobna razmeram revnih naselbin (in vse bolj pošastnih ulic) v Ameriki, posredovali otrokom in vnukom, ki so si še 50 ali sto let pozneje predstavljali Slovenijo takšno, iz kakršne so se izselili njih ekonomsko siromašni dedje in babice in jo primerjali s svojim sedanjim, mnogo bolj razvitim in bogatejšim ameriškim okoljem. Mnogi niti na slikah niso nikdar videli slovenskih lepot, niti razvitega turizma, kulture, razvoja tehnologije itd. Zdaj vedno več ljudi potuje in ve, da je Slovenija lepa in napredna dežela. Pa vendar prenekokrat Slovenci doma ne vedo, kako prikupno predstaviti slovenske lepote, zanimivosti in bogastvo tujini z vidika psihologije tujcev.

Na ameriški televiziji smo npr. ob zadnjih zimskih olimpijskih igrah s ponosom gledali slovensko zastavo in simpatične in uspešne športnike in na po vsej Ameriki znano televizijsko osebnost Kuralta, ki se je javno priznal za Slovence; zaprepaščeni pa smo postali ob prikazu nekaj prav neotesanih in verjetno že vinjenih slovenskih izletnikov in potem še kurentov, ki so sicer dragocena slovenska folklorna dediščina in zanimivost, tujci pa so se čudili tistim tako zelo primitivnim kožuhom in jih primerjali z vse bogatejšimi in mnogo lepšimi in slikovitimi oblačili Indijancev in drugih »primitivnih« plemen - pred stoletji! Kako neverjetno primitivno! In ples zamaskiranih moških z moškimi - ali so to slovenski homoseksualci na olimpiadi? Vem, kako sodijo Amerikanci, in stresel me je mrz. Skozi desetletja smo gradili lepšo podobo Slovencev - in zdaj ob čudoviti prilležitosti za slovenski medijski triumf taka polomija! Naslednji dan so študentje in učitelji po

vljudnostnih pohvalah kmalu začeli spraševati o tistih neverjetnih kožuhih in moških plesih. Neotesanca, ki si je pred milijoni gledalcev kot psiček metal kose bologne v usta, niso, hvala Bogu, posebej omenjali. Slišali smo, da ni lepšega dekleta, kot brhka Slovenka v narodni noši, a na svetovni forum nismo znali poslati prikupne in bistre mladenke v narodni noši, ampak čisto nekaj drugega. Razglednica pokaže mesto s praznimi ulicami - ljubi mir brez gneče, morda reče Slovenec. Kako mrtvo mesto brez prevoznih sredstev - reagira Amerikanec! Skratka, pri predstavljanju Slovencev v tujini je treba poznati in upoštevati psihologijo in presojanje tujcev (in tudi naša mladina je že močno vzgojena v njej) in merila so večkrat povsem drugačna kot v Sloveniji. Isto bi seveda veljalo tudi pri razvoju turizma v Sloveniji, a ima človek večkrat vtis, da bi bil tudi najbolj dobronameri in koristni nasvet marsikomu odveč.

Razumeti je treba še to, da imata ljubezen do naroda in narodni ponos tudi svoje nasprotje: gnev ali jezo, sovraštvo do samega sebe in do lastne skupnosti (po Lewinovo »self-hatred«), ko pripadniki narodnosti ali manjšine pod tujim pritiskom čutijo, da jih nekaj v očeh tujcev postavlja v slabo luč in tako pred vsemi obremenjuje in (še bolj) stigmatizira.

Vse podobno jih zadene v živo, ker jih stigmatizira v okolju, kjer si želijo spoštovanja zase in za svoj narod. Zločin Slovenca na tujem je verjetno bolj boleč za slovensko skupnost tam, kot je zločin v Sloveniji za Slovence v domovini, čeprav sta oba boleča. (Na srečo je izjemno malo zločinstva in mladostnega zločinstva med Slovenci v Ameriki, zaprepaščajo pa nas časopisne vesti o vse pogostejšem zločinstvu v Sloveniji.) A izseljenec in še njegov narodnostno znani potomec na tujem se upravičeno bojita, da ljudje s predsodki posplošijo vsako slabo slovensko dejanje ali neroden nastop na vse člane njegove narodne skupnosti, torej tudi nanj osebno. Ta strah je upravičen. Bogardusovo ugotavljanje odnosa Amerikancev do določene izseljenske skupnosti je npr. vsa leta dosledno pokazalo presojanje izseljencev po sprejemljivosti njih domovine, npr. zaostren odpor do ameriške etnične skupnosti, katere narod doma je bil takrat med ameriški sovražniki (od ameriških Japoncev v času japonske vojne z Ameriko do ameriških Rusov v razdobju hladne vojne), a tudi povečanje naklonjenosti, kadar je bila »stara domovina« v ugodnem razmerju do Amerike, četudi izseljenci sami niso bili niti za eno, niti za drugo navadno prav nič odgovorni. Vsaj v Ameriki je npr. zmaga »prejšnjih« komunistov na volitvah in celo pošiljanje komunistov na vodilna diplomatska mesta zelo negativen dejavnik ne le za Slovenijo, ampak tudi za Slovence v Ameriki, kar razloži precejšen preplah in potrnost premnogih rojakov ob napovedi takih volilnih rezultatov, da ne omenjamo raznih pripomb vodilnih Amerikancev, med njimi tudi pripomb v Beli hiši, zavednima in zelo aktivnima washingtonskima Slovincema, dr. Cirilu Mejaču in dr. Stanetu Šušteršiču, kamor so ju povabili na moje priporočilo.

Prej sem omenjal takoimenovane »poklicne« Slovence, ki takorekoč živijo in izgorevajo za slovenstvo tudi na tujem. Te za slovenstvo tako dragocene iskrene ljudi je seveda treba ločiti od oseb, ki so »veliki« ali »glasni« Slovenci le, kadar jim to osebno koristi - in žal tudi takih ne manjka. V naši knjigi »Slovenski ameriški slavček Ivan Zorman« (1991) ta veliki in resnični »poklicni« Slovenec ogorčeno zavrača tako oportunistično slovenstvo, ko piše: »Rad bi z bičem nad lisjake, ki jim rod naš nič ni mar, ki le ljubijo rojake, kadar slutijo dolar.« (Primorski rojak Lojze Bajc, ki vedno poudarja, da

je »navaden človek«, pa mnogo dobrega stori v slovenski skupnosti, je isto misel na preprost, a pošten način izrazil v svoji pesmi »Koristno budalo«, ki vam jo prilagam (kjer je spremenil le ime).) Ti slednji ljudje sploh nimajo resnične identitete. Precej mučen primer tako osiromašene osebnosti in značaja (do stopnje, ko govorimo o brez značajnosti) že dolgo ustvarja precej živčnosti in zaskrbljenosti v naši slovenski skupnosti: človek, ki se je prenekokrat izdajal za Italijana, a je hotel biti prvi med Slovenci, ko je hotel v njih imenu pobirati vladne in druge podpore za slovenske izseljenke študije, za katere se dotlej sploh ni zanimal; človek, ki ni pošiljal svojih otrok v slovenske šole, niti ni obiskoval ali podpiral šolskih prireditev, je pa takoj postal prvobornik za sobotne jezikovne šole, ko je tem država nudila finančne vire, ki jih je potem tudi pobral, v javnost pa vrgel povsem izmišljena poročila, da je priredil sobotne tečaje za več kot 7.000 mladih (tudi 70 bi ne bilo res!), in na šolstvo spet pozabil. Človek, ki si je zaradi neznanja »sposojal« in objavljajl gradivo drugih, pa po načelu »Primate tatu!« skušal naprtiti take grehe poštenim in ogoljufanim rojakom. Človek, ki je hotel biti v ospredju na clevelandskih proslavah 29. novembra, največjega jugoslovanskega komunističnega praznika, a je brez zadrege in brez vabila domobrancev sam zakorakal med častne goste na žalni komemoraciji za pobite domobrnce v clevelandski stolnici, kjer ga je seveda kot »velikega katoličana« opazil mašujoči škof, itd. Znaniecki je dobro zadel to tako imenovano »reflektivno« kramarsko osebnost, ki skuša vsakomur predstaviti sama sebe v luči, ki je za trenuten položaj zanj najkoristnejša. Taka »osebnost« odseva v vsaki situaciji hlinjene lastnosti, ki naj bi ji omogočale predvidevane prednosti in koristi v tisti situaciji.

Tudi Marxova strategija lažne zastave lepo osvetli razne sicer nerazumljive ali teže razumljive pojave. Marx jo je ponovno sam uporabljal, ko je npr. leta 1848 kot urednik, kmalu po izidu Komunističnega manifesta, ukazal svojemu časopisu in sodelavcem povsem molčati o komunizmu, a visoko dvigati zastavo demokracije, kar je takrat najbolj vleklo. Primerov ne manjka: v določenih obdobjih molčati o revoluciji in označiti osvobodilno fronto, molčati o diktaturi manjšine nad večino in govoriti o složnem sodelovanju vseh skupin, uvesti diktaturo proletariata (partije in številčne manjšine) in jo celo v uradnem naslovu predstavljati kot »socialistično demokracijo«, molčati o zatiranju potrebnih reform ali prenov in se predstaviti pod zastavo prenoviteljev, ko se izkaže prenova za najboljši magnet; in zamolčati ekstremno strankarstvo, ki ga goji partija, in se predstavljati za nestrankarskega ali nadstrankarskega itd. Tu gre seveda za ljudi z lažno, premaskirano identiteto - za ~~de~~formirane (ne ~~re~~formirane) osebnosti, kjer nepoučeno ali propagandno zapeljano ljudstvo večkrat enostavno ne zmore prave diagnoze, ali pa je v otopelosti postalo brezbržno.

Nujno je torej ločiti med resnično ali pristno identiteto, kjerkoli na kontinuumu že je, in pomanjkanjem kakršnekoli identitete, kjer pride do zgolj reflektivnih pojavov, ali pa skrivanjem nesprejemljive ali manj sprejemljive identitete, kjer gre za pojave premaskiranja ali preobleke - za lažne podobe ali za Marxovo »strategijo lažne zastave« v imenu trenutno najbolj popularne vabe, kar, se mi zdi, pomaga razložiti prenek presenetljiv uspeh vodilnih komunistov in njim podobnih, v kolikor so jih izvežbali v tej strategiji in v kolikor so ljudje na splošno nepoučeni in naivni in sledijo privlačnim zastavam, za katerimi se skriva živo nasprotje resničnega stanja ali cilja.

Naj povzamem: iskrena dvojna identiteta lahko povzroča probleme in kopiči izzi-

D |

ve, a tudi bogati osebnost, razumevanje, kritičnost in ustvarjalnost. Obe možnosti - problemsko in bogatitveno - v različnih merah in stopnjah intenzivnosti opažamo med Slovenci v Ameriki in drugod zunaj Slovenije. Zdi se mi, da bi razdelitev na kontinuumu padla nekako pod bolj ali manj normalno krivuljo, z večino ameriških Slovencev, ki jim je znan njih narodni izvor, nekje na osrednjem delu kontinuuma in s postopnim upadanjem števila, ko se gibljemo proti poloma na levi in desni.

Nihče seveda ne ve, koliko oseb s kakim slovenskim prednikom v Ameriki je povsem izgubilo slovensko identiteto. Vendar pa so mi znani slučajji, ko kdo do zrelih let sploh ni vedel, da je slovenskega rodu, a je po takem spoznanju razvil razmeroma močno slovensko identiteto, včasih celo slovenski ponos. To dviga upanje, da se utegne marsikdo, ki niti ni vedel, da so bili njegovi predniki Slovenci, pozneje še slovensko osvestiti ali postati celo slovensko aktiven Amerikanec.

Na splošno bi se sam nagibal bolj k optimizmu kot k pesimizmu glede bodočnosti dvojne identitete v ZDA in drugod po svetu. Znova in znova so se vrstile napovedi, kdaj bo slovenstva v Ameriki konec - in pretekla je doba napovedi, pa je bila slovenska skupnost še polna življenja z močno ameriško in slovensko identiteto. Z rastjo kulturnega pluralizma in stikov s postopoma bolj odprto in demokratično domovino in z dviganjem znanja o slovenski dediščini in slovenskih uspehih in zmogljivosti se bo sorazmerno manjšal konflikt zaradi dvojne identitete in poleg ameriške se bo krepila tudi zdrava slovenska identiteta. Kakor npr. za zrelega moža ni konflikta med istočasnim identificiranjem z materjo in ženo in lahko prava ljubezen do matere le krepí pravo ljubezen do žene, tako bo, upam, več in več ljudi doseglo stopnjo, ko bodo zlahka sledili navodilu: »Ljubi Slo-

Prof. dr. Edi Gobec v svojem inštitutu v Clevelandu

venijo kot svojo mater in Ameriko (ali drugo deželo naselitve) kot svojo nevesto!« Ob zdravih in treznih politikah in kulturah obeh držav bo dvojna identiteta postajala vse bolj harmonična in povezovalna in problemi se bodo sorazmerno manjšali, medtem ko se bodo pojavljali jasnejši izzivi in boljši pogoji za bogatitev osebnosti in medsebojno oplajanje obeh (in vseh) narodov. Dvojnost identitete bo tako vse bolj postajala nekaj pretežno pozitivnega in dragocenega za osebnost in značaj posameznikov in za kulturno, duhovno in materialno rast obeh narodov.

Južna Amerika, prva generacija

1. Dr. Enio Alojzij Fonda, Sao Paulo, Brazilija, januar 1993

Najprej prav lepa ti hvala za spomin in za prijazno pismo in voščila. Tudi ti si ostal doma, pri nas, v spominu. Škoda, da nisi imel več časa na razpolago in tako spoznal še marsikoga in marsikaj v tej, danes zelo omejeni, zdrobljeni, neubrani, nesoglasni in zato tudi hirajoči izseljenski slovenski občini. Pred preobratom komunizma nas je sleparila paradržavna ustanova Slovenske matice (izseljenske), ki je, na žalost, jasno veljala kot neko raztezanje udbovskih podružnic. Danes pa nas sleparijo posamezniki z ustanovitvijo društev, ki obstajajo samo v uradnih listinah. Vsak ustanovitelj se smatra za edinega gospodarja svoje »izmišljenosti«. Glede vprašanj, ki si mi jih zastavil, bom odgovoril po vrstnem redu:

- Nadaljujem kot redni profesor za latinski jezik in književnost v podiplomskem tečaju za doseg doktorskega naslova. Istočasno vodim inštitut, ki sem ga ustanovil leta 1971, Archivum Generale Poetarum Latinorum Brasiliensium, za raziskovanje latinskega pesništva v Braziliji. S tem se ukvarjam že šest let, čeprav bi imel pravico do pokojnine. Zato dobivam tudi pošten priboljšek.

- Moje slovenstvo obstaja predvsem v tem, da gojim, kolikor je mogoče, slovenski jezik, da ohranjam slovensko kulturno dediščino, lato sensu, da se kljub dolgim letom zdomstva čutim Lokavca (4. oktobra 1941 sem zapustil domačo vasico Lokev, rodil pa sem se v Trstu) in vernega kristjana po »starem slovenskem kopitu«, tako kot so nas učili doma in pri verouku, da še vedno odmevajo globoko v meni spomini otroških let: vrtec, šola, cerkev, kapelica, znamenja, pokopališče, duhovščina, cerkveni pevski zbori, stare domače šege, navade, običaji itd.

Ne morem in ne smem pa zatajiti razočaranja nad »novim slovenskim človekom«, rezultat novega reda 45-letnega brezbožnega komunizma: nevera, nasplošna nezmernost, »materializem«, izguba vrednot marsikaterih izročil, pokvarjanje slovenskega jezika itd. Vse to vpliva slabo na mojo dušo, tako da, v resnici povedano, ne vem, če bi se sploh znova udomačil v sedanjem okolju. Tako da, zaenkrat, Slovenija samo za počitnice in za učinkovito vajo slovenske govornice.

V mojem osebnem primeru je treba upoštevati še posebnost moje stroke: »brazilska latinščina«. Kaj naj bi počel doma, zunaj mojega raziskovalnega območja?

Želel sem si na morebitno povabilo ljubljanske univerze, da bi na njej predaval vsaj eno leto portugalščino in brazilsko književnost, toda zaman. Slovenski prijatelji so me pozabili. Riniti pa se ne maram...

2. V. Lovrač, Buenos Aires, Argentina, marec 1993

(Pismo Zvonetu Žigonu; neavtorizirano, ker sem izgubil stik z osebo, zato je priimek psevdonim.)

... Za sabo imam ljudsko šolo in že peto desetletje v Argentini...

Od dneva, ko smo zapustili domovino in vse, kar nam je bilo najdražjega, ni minil dan, da ne bi v mislih in željah hodila po naši slovenski zemlji. Približno s takimi občutki se srečujejo tudi moji najbližji, znanci in prijatelji v naši slovenski skupnosti. Boleča je rana, ki jo trpimo že peto desetletje, in to po lastnih bratih in še z žigom »izdajalci« - kakšna krivica...

...Kar je nas starejših, bo šla naša narodna zavednost z nami v grob taka, kakršna je bila od vsega začetka. Slovenstvo gojimo še v večji meri, kot bi ga v domovini, ker je tudi bolj ogroženo in brez naše trdne skupnosti izpostavljeno asimilaciji. Zato si mi starejši prizadevamo vplivati na mlade in jim nuditi čim več slovenskega, npr. slovenske šole (osnovno- in srednješolski tečaj), slovenske prireditve, tako kulturne kot verske... Nekaj mladih tudi sodeluje pri Slovenski kulturni akciji, tudi Slovenska fantovska zveza in Slovenska deklška organizacija sta še agilni. Kar se tiče pevskih zborov in folklornih skupin ste delno lahko videli v sami Sloveniji. Res pa je tudi, da so mladi, tudi če se počutijo Slovence, že precej vraščeni v svojo rojstno domovino, kar je povsem logično, saj tukaj živijo od rojstva in čutijo nekako dvojno identiteto. Nas starejše zelo boli, da bodo naši potomci nekoč pripadniki tujega naroda - in po čigavi krivdi? Po krivdi tistih, ki so ljudstvo varali, da se borijo za narod in njegove pravice...

Vezi z domovino vzdržujem v glavnem z dopisovanjem s sorodniki in delno z literaturo, ki jo dobivamo od tam. Veliko jih tudi obiskuje Slovenijo, tako posamezniki kot tudi skupine. Jaz sem domovino obiskala le enkrat, in to že pred več leti.

V deželi, v kateri živimo, se je močno spremenilo od tedaj, ko smo prišli vanjo. Ne vem, če si nekdo, ki ni okusil begunstva, lahko predstavlja naš takratni položaj... Argentina nas je velikodušno sprejela, čeprav nam ni nudila nikakršnih ugodnosti. Tega tudi nismo pričakovali, bili smo zadovoljni, da nas je sprejela. Nikoli nas niso zapostavljali, nasprotno, gledali so nas od spodaj navzgor. Zlasti pa smo se uveljavili kot dobri delavci in poštene ljudje. To nam je vsaj v začetnih težavah bilo v veliko uteho...

Bi se vrnili v domovino? Kakor smo vedno hrepeneli in načrtovali vrnitev domov (doma pravzaprav nimamo več), to zdaj skoraj ni več mogoče. Ko bi prevrat prišel pred dvajsetimi leti, sem prepričana, da bi se velika večina vrnila, kljub temu, da je bila nova domovina do nas zelo širokogrudna. Vendar pa po vsem tem, kar smo morali v življenju pretrpeti in si postaviti nove domove, si priboriti pokojnine in še marsikaj, bi bilo zelo nesmiselno. Kako bi zopet zmogli vse od kraja pri letih, ki gredo že h koncu, in ustvariti znova, kar smo že ustvarili - življenje nas je že preveč izmозgalo. Morda bodo nekateri posamezniki šli, zlasti mlajši, ki šele začenjajo ustvarjati in se jim zato izplača. Mi sta-

rejši smo se že tolikokrat selili, da se tega v resnici bojimo. Moja mama je večkrat ponavljala pregovor: »Dvakrat seliti ali enkrat pogoreti.« Naše selitve pa so bile mnogo številnejše kot dvakrat, zato bi bila naša ponovna selitev res pravo pogorišče, se pravi še slabše kot pogorišče. Na pogorišču se lahko znova kaj postavi, mi pa še pogorišča ne bi imeli. Potem pa še življenje med ljudmi, ki bi nas še vedno gledali kot »izdajalce«. Tukaj smo pa le vsi eno in mislimo enako. Če nam je že bila ukradena mladost, zrela doba, imetje in še in še, bomo križ naredili do konca, četudi nam je bil krivično naložen, pa naj bo Bogu potoženo. On pa, upam, da nam bo v dobro štel našo žrtev...

Velika Britanija, prva generacija

1. Feliks Srečko Jereb, Glamorgan, Wales - Velika Britanija, marec 1993

...Rojen sem leta 1928 v Žirovnici na Idrijskem, torej pod italijansko okupacijo. Sedem let sem hodil v italijansko šolo. V maju 1944 sem bil mobiliziran v domobranstvo, tako da sem do konca vojne služil na Primorskem. Po vojni sem bil, star komaj šestnajst let, izgnan iz domovine. Dve leti sem preživel po raznih vojaških taboriščih v Italiji, konec leta 1947 pa sem prišel v Veliko Britanijo. Tu sem dobrih 38 let delal kot rudar, najprej kot navaden delavec, nato pa kot delovodja. Poročil sem se z domačinko in dobil dva otroka, ki na žalost ne govorita slovensko. Tako je na tem področju z vsemi otroki v mešanih zakonih, tam, kjer sta oba od staršev Slovenca, pa tudi otroci še govorijo slovensko. Na prvi obisk v Slovenijo sem se podal leta 1966, po enaindvajsetih letih, od takrat pa se vračam redno, tudi po večkrat na leto. Za stalno se ne nameravam vrniti, še posebej ne zato, ker so slovenske oblasti še vedno bolj naklonjene Srbom, kakor pa svojim rojakom, in nam še vedno mečejo polena pod noge glede državljanstva. Le-to je doslej dobilo zelo malo naših ljudi, pa še tisti z velikimi težavami, bivši okupatorji pa so ga dobili brez težav... Drugi vzrok je rezultat zadnjih volitev, nad katerimi sem bil zelo razočaran ne le jaz, ampak tudi skoraj vsi slovenski izseljenci v Veliki Britaniji... Ugotovil sem, da je večina naših ljudi politično popolnoma nezrelih, ker so skoraj dvotretjinsko volili za komunista in njegove privržence. Kako naj bodo ti ljudje sposobni izpeljati slovensko gospodarstvo iz močvirja, v katerega so ga prav oni zapeljali...?

(Avtorizaciji in dovoljenju za objavo zapisanega je avtor po petih letih pripisal še nekaj misli, ki izražajo izrazito nezadovoljstvo nad družbenopolitičnim položajem v Sloveniji. Op.: Z. Ž.)

2. Janez Kovič, Hatfield, Velika Britanija

Pismo Janeza Koviča iz leta 1993 je bilo izrazito politično obarvano in velik del ni sodil v tematiko, s katero se knjiga ukvarja. Z avtorjem sem se zato dogovoril za ponatis pisma, ki ga je poslal uredništvu Rodne grude: *Dvojna identiteta izseljenca*, Rodna gruda, april 1994, str. 2, SIM, Ljubljana.

Identiteta izseljenca je v veliki meri odvisna od okolja, v katerem živi, oziroma iz kakšnih razlogov je zapustil svojo domovino in se podal v tuje dežele. Okoliščine, v katerih živi, ga včasih približujejo, drugič oddaljujejo od njegove prvotne identitete. Prav tu pa se verjetno pojavi dvojnost. Življenje med tujimi ljudmi ga kaj kmalu nauči, da »ni vse zlato, kar se sveti«. Ker se po svoji zunanosti običajno dosti ne razlikuje od svojih sosedov, se v veliki meri počuti enakovrednega z njimi. Poskuša se prilagoditi novemu okolju, išče nove znance in prijatelje - dela in v upih gradi novo življenje. Skratka, vse, kar človek običajno upa in pričakuje od življenja, kjerkoli živi. Tuji svet ga sprejme ali zavrže. Obsojen je na pristransko sodbo življenja.

Med svojimi ljudmi je človek uvrščen po »velikosti« svojih nazorov, prepričanja, misli. Na tujem pa teh nazorov ne (po)zna ali pa jih noče, ne more izraziti. Po svojih močeh se prilagodi okolju - misli pa po »svoje«. To je njegova neizogibna nujnost za obstoj. Njegova moč in slabost, »dvojna identiteta«, s katero se vsak dan ubada.

Slovenski izseljenec ima zdaj svojo, suvereno in samostojno državo. Naj se vrne »domov« ali naj od zunaj pomaga k napredku Slovenije? Bo njegov povratek zaželen ali ne? Ga doma kdo pričakuje? Ali bo imel kot »povratnik« vse pravice in dolžnosti? Ali bo ostal povratnik in »tujec« med svojimi ljudmi? Kako do zaslužka, strehe nad glavo? Kaj bo z otroki in družino? Bodo trdo prisluženi prihranki, pokojnina, zaslužena v tujini, dovolj, da bo lahko tudi na stara leta preskrbljen? Ta in podobna vprašanja ga težijo, ker sam ne more priti do vseh odgovorov. Do danes še nisem naletel na Slovence, ki ne bi vsaj na tiho upal in želel, da pride do odločitve in dočaka dan, ko bo lahko zopet živel med svojimi ljudmi. Toda ta odločitev ni odvisna od posameznika, temveč tudi od pogojev, ki danes obstajajo v njegovi rodni domovini.

Politične spremembe v zadnjih letih obetajo boljše pogoje za slovenske izseljence in Slovence na splošno. Novi zakoni naj čimprej zagotovijo demokratično in pravno državo, da bo vsak po svoji želji smel srečno in zadovoljno živeti med svojimi in doma. Kajti izseljenec si svojo rodno grudo predstavlja v najlepši luči. Več let ko je zunaj nje, lepšo jo vidi in raje jo ima!

Druga (tretja) generacija

1. Marjana Pirc, Buenos Aires, Argentina, februar 1993

(27 let, neporočena, zaposlena kot tajnica diplomatskega kulturnega svetovalca)

Vem, da sem bila rojena v Argentini, čeprav sem se že od malega počutila Slovenko. Mogoče zaradi vzgoje, navad, jezika... Že od nekdaj sem sanjala o domovini Sloveniji; tudi po tem, kar so mi starši pripovedovali o njej. Vedno sem si mislila, škoda, da nisem bila tam rojena. Vezi s Slovenijo imam veliko. Prek telefona, pisem, časopisov, osebnih stikov. Sodelujem pri slovenski radijski oddaji že skoraj pet let. V slovenskem domu sem dve leti poučevala v slovenski osnovni šoli. Sem »zagrizena« Slovenka z dušo in telesom in ravno zaradi tega ne čutim, da bi bila Argentina moja domovina. Čeprav sem tu rojena, se nikoli nisem počutila doma. Po Sloveniji pa sem še bolj zahrepenela, ko

sem jo osebno spoznala leta 1989. Ponovno sem jo obiskala 1991. Takrat sem občutila, kje sem doma, kam spadam in kje so moje korenine... Z veseljem bi živela v Sloveniji. Trdno upam, da se mi bo ta želja prihodnje leto uresničila. Glede dvojne identitete - vedno bolj se občuti, še posebno med mlajšimi. Med seboj se pogovarjajo v španščini, ker jim je lažje, mislijo po špansko, zahajajo v argentinsko družbo, študirajo, delajo, vse v argentinskem okolju. Čeprav sodelujejo po slovenskih ustanovah, vse to upada, oddaljujejo se, poročajo se z Argentinci in počasi pozabljajo na korenine. »Kri ni voda,« pravijo, čeprav se včasih to pri mladih ne pozna. V Sloveniji je sedaj težak položaj. Moje skromno mnenje je, da moramo vsi Slovenci, kjerkoli živimo, držati skupaj, gledati, kaj ji lahko mi nudimo in ne toliko, kaj ona nam. Veliko je bilo hudega, veliko sporov in sovraštva. Popraviti moramo krivice, odpustiti eni drugim in gledati naprej; graditi lepšo prihodnost v prid vseh dobro mislečih Slovencev...

2. Maks Skarlovnik, Buenos Aires, Argentina, februar 1993
(34 let, neporočen, vodja trgovskega oddelka v podjetju v Buenos Airesu)

Slovenščina je materin jezik, ki ga ljubim in spoštujem, rad bi ga obdržal, kakor tudi slovenske navade in običaje. Počutim se pa pol Argentinca in pol Slovenca, saj sem se tukaj rodil in služil vojsko. Tukaj živim in tukaj delam. Vezi s Slovenijo imam prek pisem sorodnikov. Novice izvem tudi prek časopisa Svobodna Slovenija. Argentina je zame domovina, ne vem pa, kaj bi rekel glede Slovenije, ker je ne poznam, nisem še bil tam. Upam, da se mi bo želja uresničila naslednje leto. Ravno zato, ker domovine mojih staršev ne poznam osebno, ne bi mogel reči, če bi lahko tam živel. Moral bi poizkusiti. Kar se tiče slovenske identitete, počutim se pol - pol, kot sem že povedal. Ker je tako, imaš tudi dvojno identiteto. Ta problem je prisoten predvsem med mladimi. Ni več istega navdušenja za sodelovanje, kot je bilo pred leti. Počasi se vse izgublja, še posebej, ker je vedno več mešanih zakonov.

3. Lučka Pirc, Buenos Aires, Argentina, februar 1993
(40 let, poročena z Argentincem, uradnica v šoli)

Po narodnosti se počutim Slovenka, čeprav sem rojena v Argentini. Tu sem se poročila in tu živim. Ljubim Slovenijo kot domovino mojih staršev. Vesti iz Slovenije imam prek telefona, pisem, radijske oddaje in slovenskih časopisov. Bila sem v Sloveniji leta 1974. Čudovita dežela in čudoviti ljudje. Težko bi šla živet tja, saj imam dva sinova, ki žal ne govorita slovenskega jezika. Šele sedaj spoznavam, kakšno napako sem naredila, da ju nisem naučila. Moj mož je Argentinec in mogoče je tudi to vplivalo, da nisem bila dovolj vztrajna pri tem. Mislim, da tukajšnji Slovenci občutimo dvojno identiteto, čeprav se mi zdi, da to ni tako velik problem, saj si lahko istočasno dober Argentinec, pa tudi Slovenec. Imaš lahko dve domovini, lahko imaš obe rad. Glede mlajših pa - opažam, da se počasi oddaljujejo od slovenstva na sploh. Ni več takšnega zanimanja, kot je bilo leta nazaj.

4. Timothy Pogačar, Bowling Green, Ohio, ZDA, februar 1993

..I am an associate professor of Russian at a mid-sized American university. Fortunately I have had time to continue, on a modest scale, writing about Slovene literature. Since 1987 I have served as the secretary of the Society for Slovene Studies. My father's parents were born in Slovenia; Slovene was my father's first language; I know the language thanks primarily to formal study through the graduate level.

I identify myself as an American-Slovene since American culture and language are my first. However, I sense that certain values or outlooks on life that can be characterized as Slovene, or at least divergent from American cultural norms, have been passed down in my family. I strongly suspect that I have imparted them to my children, ages 12 and 7. (I should also mention that my mother is Dutch born.) On the other hand - and my father pointed this out to me - my education in Slavic languages and literatures strengthened my awareness of my cultural heritage. In comparison with my two brothers, who do not speak the language, I am far more influenced by Slovene cultural values. (One brother did work as editor of a Slovene-American newspaper for several years, though.) It might be said that I feel less a member of the American cultural mainstream than others my age (mid 30s), and this may be evidence of a cultural duality. Being a practicing Catholic no doubt is of significance here, too.

My general sense is that educated second- or third-generation American-Slovenes of my generation preserve a fairly strong consciousness of their cultural past, even without knowledge of the language. When in Slovenia I feel myself completely at home, although it would be difficult for me to settle there permanently. But that applies to Europe as a whole. The cultural value of space that I possess is more American. It would be physically difficult to adjust to Central European dimensions, from living quarters to distances between settlements. Other values, though, such as attitudes towards work and leisure, I have found to be more easily transferable...

...And I apologize for writing in English, samo da je bilo malo hitreje...

5. Andreja Z., Tucuman, Argentina, januar 1993

(18 let, študentka - psevdonim, saj sem z osebo izgubil stik in nisem uspel dobiti dovoljenja za objavo pod pravim imenom)

...Od majhnega so nas doma učili, da smo Slovenci. Govorili smo slovensko prej kot argentinsko. Osebno sem se naučila špansko šele pri petih letih, v šoli. Večkrat sem spraševala mamico, zakaj naj bi se učila slovensko, če sem Argentinka in sem se rodila v Argentini. Ta doba je seveda že mimo in ne sprašujem več takih neumnosti, ker pride čas, v katerem razumeš več stvari, in pojavijo se nova, težja vprašanja. Sem rada Slovenka? Se znam prilagoditi tej dvojni identiteti?

Ponosna sem na slovenstvo; vesela sem, da imam take starše, da so me naučili slovenskega jezika in ga doma z vsakdanjim življenjem in molitvijo ohraniti. Vendar je težko. Človek se ne more zapreti samo v to, mora v stik z drugimi ljudmi, dobiti prijatelje... In to je težko, če se zapreš sam vase in ne posvojiš drugačnih navad, novega jezika.

Končno vidiš, da je tudi Argentina tvoja domovina. Ko si v Argentini, hrepeniš po Sloveniji. Sem pa prepričana, da bi v Sloveniji tudi hrepenela po Argentini. S tem hočem povedati, da nikjer ne dobiš miru za svojo dušo, nikjer nisi stoodstotno srečen, vedno ti nekaj manjka.

Obiskala sem Slovenijo (kot se gotovo še spomniš) septembra 1991 z mojimi sošolci (maturanti slovenske srednje šole v Argentini, Rast XX.). Ko sem se vrnila, sem prišla do tega, da bi mi bilo všeč živeti v Sloveniji. Pa ni bilo veliko sošolcev tega mnenja. Slovenci v Argentini živimo s tistimi navadami, ki so jih imeli naši starši, ko so zapustili domovino. Ko greš v Slovenijo, misliš, da bodo tudi tam taki, pa niso. Oni so se spremenili, in se čutiš drugačen. Tako si v Argentini Slovenec, v Sloveniji pa Argentinec. Če bi šla v Slovenijo za stalno, vem, da bi morala v sebi spremeniti (in pustiti za sabo) veliko stvari in se tudi mnogo naučiti.

Slovenski jezik je vsakič težje hraniti. Govorica doma je zelo važna. Važno pa je tudi pogosto branje, da se s tem naučiš ali bolje obvladaš knjižni jezik.

Ko sem prišla iz Slovenije, sem se čutila prazno. Od kod prihajam, kaj sem? In kaj bom, kam grem? Čeprav so bila zadnja leta odločilna in so se stiki z matico zelo povezali, čutim, da slovenska skupnost v Argentini peša. Vsakič je težje hraniti jezik, ki ga starši že ne znajo tako dobro. Profesorjev in intelektualcev je vsakič manj. Pa upam, da bo šlo vse to zdaj na boljše in kot ponosna Slovenka obljubim, da bom svoje otroke učila slovensko. In bom to tudi rada storila.

Sedaj sem še učenka. Študiram na fakulteti in sem zaključila prvi letnik...

P. s.: Gotovo manj trpiš, če se prepričaš, da nima smisla živeti v slovenstvu, in vse to pozabiš, govoriš samo špansko, »pokažeš hrbet«. Vem, da tega ne bi mogla storiti. Čeprav vem, da trpim, vem tudi, da ne bi bila zmožna tega storiti. Mislim, da se spleča za to boriti, ohraniti slovenske navade, biti ponosna Slovenka in s tem veliko pridobiti. Dvojna identiteta je težka, ker moraš v sebi hraniti dva drugačna načina življenja, dva jezika, dve vrsti navad z enako močjo. Ima pa tudi svoje koristi in mislim, da so sadovi boljši in močnejši kot trpljenje za dosego teh sadov.

6. Pablo - Pavel Fajdiga, Ljubljana (rojen v Buenos Airesu), marec 1993 (novinar, publicist, pesnik, literarni kritik)

Los puntos basicos de mi texto son, tal como yo lo veo, los siguientes:

- 1. la identidad nacional no es algo que se pueda imponer;*
- 2. la lengua cumple un rol fundamental en la constitucion de la identidad nacional;*
- 3. los eslovenos nacidos en Argentina somos una mezcla, una mixture, sin bordes precios y claros.*

Los tres puntos son discutibles. En el 1. pareciera que es imposible hablar de un imperativo etico, en el 2. se puede replicar que este caso no se cumple con los judios, en el punto 3. no todos los jovenes de Baries estarian de acuerdo.

Del besedila, objavljenega v Meddobju

...Prav razumljivo vidim zahtevo nekega nazorskega imperativa, ki vidno ali nevidno, izrecno ali nemo dopušča ali prepoveduje določen diskurz, pogovor, v območju slovenske skupnosti v Argentini: dejstvo je, da ste vi politični, idejni emigranti in skupnost, ki je nastala iz vaših rok, ne bi mogla in ne more biti drugačna, kakršna je. Upravičeno se pa lahko vprašamo, če nazor ali ideološko-verska struktura skupnosti more nuditi utemeljene in pravilne odgovore na določena vprašanja dejanskosti. Drznem zarditi, da ne, seveda, to je absolutno moje osebno mnenje. Dovolite mi, da nekoliko obrazložim to trditev: menim, da vsaka teorija, nazor, ideologija, misel, ki se samo-postavlja, postulira, kot izčrpen odgovor dani stvarnosti nujno okosteni in se sprevrže v zapreko za razumevanje osrčja realnosti same, ki je prav novost nastalega.

Prav zato je pomenljiv nocojšnji razgovor, ker vključuje kot predpostavko spoznanje, da smo pred dejstvi, ki se ne puste kategorizirati z običajnimi pojmi, ki se ne pustijo okrciti. Tu tiči dolgotrajna pomota, ki sem jo doživljal, postopoma, seveda, toda pogosto hudo: Slovenec si, Slovenec (moraš) ostati, ukazno naglašen stavek. Vedno mi je zvenelo kot etični princip, etična naloga, moralni imperativ. Polagoma mi je postalo jasno, da ni mogoče izsiliti ali prisiliti nekemu narodnostno identiteto (vsaj meni ne, saj govorim iz golega ozkega osebnega izkustva), ker takorekoč narodnostni imperativ velja (če sploh velja) samo za uho, ki ima posluš zanj, to se pravi, za uho, ki je slovensko.

Na misel mi prihaja primerjava, ki morda ni popolnoma zadeta, a bo pripomogla k razjasnitvi: dolga leta so klasične moralke obsojale homoseksualnost, ker so predpostavljale, da volja lahko pripomore pri spolni opredelitvi; a dejstva kažejo, da posameznik sam ne odloča pri graditvi svoje lastne spolne identitete, svoje lastne moškosti ali ženskosti, temveč je produkt sil, ki niso njegove in mu niso podrejene; on se ne odloča, temveč je ločen-od ali od-ločen po drugih. Zato, po mojem, seveda, nisem odgovoren za mojo lastno narodnostno identiteto in tudi nimam nobene zasluge zanjo. Na kratko bi rekel, da sem zaznamovan, nosim pečat - sem zapečaten - žig - ožigosan (če mi dovolite, da se poigram z besedami). In prav beseda me je zaznamovala. Slovenska beseda, namreč, me je dojila, zato mi je domača, intimna, topla. Leži mi na srcu, kot pravimo.

Seveda, ko pravim beseda, ne govorim, se ne nanašam na slovnico in slovarje, leksikone in učbenike, temveč beseda kot sila, ki sestavi svet, našo stvarnost, ki poustvarja to, kar je in kar smo. Beseda, ki vzpostavi dejanskost: življenje in smrt, dobro in zlo, veselje in žalost, sveto in svetno, tujino in domovino...

A rahlo, toda učinkovito se ta slovenska beseda-svet prepleta s kasteljanščino, določneje buenosairščino, portenščino, če smemo tako reči. Čudno prepletanje, vraščanje, nekoliko bolešno, ker beseda ni nedolžen, nevtralen sestav naše identitete, temveč temelj, podstavka, fundament; in v svetu kasteljanščine jaz nisem tujec, temveč domačin, jaz nisem naseljenec ali emigrant, jaz nisem politični izseljenec, jaz se ne bom vrnil v domovino, ker nikdar nisem odšel - kam naj bi se vračal? Čudno tujstvo to, ki je od vsega začetka na domačih tleh, na zemlji, ki ga je rodila. V tem paradoksu se čutim vkleščene-ga, ko me sprašujete, kaj čutim narodnostno in zakaj. (Še zdaj se živo spominjam, kako so me pozdravljali v Sloveniji kot Amerikanca, ki sicer govori, obvlada slovenščino, a je končno prišlec iz Amerike; ko me tukaj prijatelji, sošolci poznajo, označujejo kot tujca,

in kako bi takrat najraje ostal na Tržaškem, ker se počutim doma samo na razdvojenem polju.)

Nisem Slovenec in nisem Argentinec, med-med sem. Medmed. To se pravi, določen medmed, ker tudi sem Slovenec in tudi sem Argentinec, toda ne izčrpno eno ali drugo. Moj narodnostni profil ni enobarven, eno-ten, ni eno-staven, temveč sestavljen. Določene plasti moje identitete so narodnostno slovenske, a druge argentinske, pravzaprav buenosaireske, ker nisem kordobes ali puntano ali misionero, in vsak Argentinec prepozna v meni »lo porteno«. In ko razčlenjujem te različice, posebnosti, perspektivo mojega argentinstva, mi nastaja vprašanje: katero ali kakšno slovenstvo je mene zaznamovalo? Tukaj ni, da bi govorili o abstrakcijah, ker moje čutenje ni abstraktno, temveč vsakodnevno in konkretno, »otipljivo«. Mar vem, kaj je slovenstvo in kaj argentinstvo v vseobsegajočem pomenu teh besed? Mar čustvujem splošnost v mojem a- ali pred-racionalnem dnu? Vsekakor ne! Argentinstvo in slovenstvo sta mi »modus vivendi«, v katerih vzbrsti posameznik in ga bistveno določita, od-ločita od drugih možnih, determinirata, zgradita, opredelita itd. (Mimogrede se upravičeno lahko tudi sprašujemo, kaj zapuščajo, zapuščamo ali opuščajo, opuščamo tu rojeni sinovi slovenskih staršev? Slovenstvo? Slovenstvo je povsem mnogoobrazen narodnostni fenomen, in slovenska skupnost ni celostni izraz slovenstva v malem - ali je?) Tudi vi ste opustili, prav gotovo, mnogo »podedovanega«, ki se ni usklajevalo z vašimi življenjskimi izkustvi. V našem »izjemnem« slučaju se takovrstno opuščanje in poustvarjanje, seveda, poostri. Poudariti hočem, da narodnost, politična opredelitev, verska angažiranost niso na eni in isti ravni, eno ne sledi nujno drugemu, kar se prepogosto ponavlja v naši slovenski skupnosti, ki je nazorsko jasno opredeljena in, seveda, tudi prav zaradi tega omejena in tako tudi njej lastni izklesani narodnostni profil.

Po vsem tem bi zaokrožil misel takole: moja narodnostna identiteta je prepletanje, prekrivanje, preplavljanje, vedno težavna in nikdar dokončna spojitev slovenstva in argentinstva. Zavesno lahko samo nakažem to prepletanje, a ne morem samovoljno manipulirati tega presnavljanja. Jaz sem to prepletanje in to prepletanje je prostor mojega bivanja. Ontološki prostor, bi rekel; in kot ontološki prostor mi omogoča bivanjski razmah, ne z ukazom, temveč s ponudbo; me ne obremenjuje, temveč osvobaja, če mu dovolimo, da je in da ostane, kakršen je: odprti prostor. Seveda, to zadnje silno težko, ker je slovenstvo tu v Argentini strogo fizično pogojeno. Slovenstvo in argentinstvo me hranita in jaz živim iz njiju. Potrebujem slovensko besedo in uživam kasteljansko. Ne ohranjam, temveč živim dana mi jezika. Tukaj sila ni potrebna, temveč odveč; če bi sila bila prisotna, bi bila vsekakor brezsmiselna, nastrojena v prazno. Nobena sila ne more prisiliti nekoga, naj bo, kar ni, naj čuti, kar ne čuti.

Pojmujem ali predpostavljam, da je narodnost bivanjski prostor, v katerem se živi in ki se razvija, razprostira, poustvarja, odpira, ne ohranja. Smo hranjeni v tem prostoru. Tu leži vogelni kamen narodnostne problematike naše in bodočih generacij: naše življenje se ne odigrava ob izviru slovenstva, ali prav to, od-igrava, saj smo od-daljeni izviru slovenstva samemu.

Ne vem, če so primerne besede, ki jih pogosto uporabljamo, ko razmišljamo o tej tematiki: »asimilacija« in »integracija«. Morda za objektivizacijo dejstev služita, opredmetita dinamičen proces prelivanja ali prepletanja, kot sem ga prej imenoval, ki pa ne

dopušča popolne razjasnitve ali izčiščenja. Preprosta bi bila rešitev, ko bi se stvarnost mogla razporediti s samimi pojmi - a vse zaman, življenje samo kaže svojo preobilnost, bogastvo, stalno prestopa bregove pojmov. V tej dialektiki med slovenstvom in argentinistvom ni ravnotežja, ker ga tudi ne more biti - kako bi sploh bilo možno ravnotežje, ko pa jima nista dani enaki možnosti biti.

Morda bodo nekomu zvenele te besede pesimistično, malodušno. Nikakega idealizma, navdušenja ni v mojih besedah, bo kdo pripomnil. Ni moj namen črno gledanje v bodočnost, tudi ne umetno podpiranje želja. Trudil sem se, da bi izrekel, kar narodnostno sem, kar narodnostno doživljam, a priznam, da ni sonca, ki bi odpravilo megle, ki se nabirajo, da bi razčistilo pojme. Moj položaj je prav ta narodnostna napetost, neke vrste narodnostna nedokončanost. (Meddobje, XXI. 1985, št. 3-4, str. 181-184. SKA, Buenos Aires)

7. Katica Arnšek, Bariloche, Argentina, 1993 (zdaj poročena s Slovincem, živi v Gorici v Italiji)

Sem Slovenka, rojena v mestu San Carlos de Bariloche v Argentini. Kot hči slovenskih staršev sem že od malega črpala ljubezen do slovenskega naroda in jezika. To se je na povsem naraven način ukoreninilo v meni. Doma nas je devet otrok in vsi smo vedno govorili slovensko. Tega nikdar nisem čutila kot nekaj prisiljenega, ampak le kot nekaj naravnega. Naš dom je bil in je vedno odprt tako do Slovencev kot do Argentinecev. Starši in mi otroci smo imeli in imamo slovenske in argentinske prijatelje. Ko sem pričela z osnovno šolo, nisem znala veliko španskih besed. Tega se ne spominjam dobro, saj sem se španščine naučila, kot vsak otrok, mimogrede. Kot vzgojiteljica vem, da je veliko odvisno od učitelja oziroma vzgojitelja - če ta otroka, ki doma govori drug jezik, ne sprejme normalno, lahko s tem otroku povzroči težave.

Jaz sem Slovenka! Do Argentine čutim zelo veliko, ker sem tam živela 30 let, torej takorekoč vse življenje (do nedavne preselitve v Slovenijo), ker sem hodila v argentinsko šolo in aktivno sodelovala v življenju te dežele in njenih ljudi. Vsi moji prijatelji so vedeli, da sem in se čutim Slovenko, čeprav sem rojena v Argentini, in so to tudi razumeli.

V slovensko šolo, srednješolski tečaj, slovenske domove itd. sem redno zahajala. Kasneje sem poleg dela v argentinskih vrtcih poučevala tudi otroke v slovenskem vrtcu v Barilochah.

Starši so nas naučili spoštovati oziroma vrednotiti Slovenijo, slovenski jezik, kulturo itd. Ponavljam, sem Slovenka, rojena v Argentini! Nikoli nisem imela problemov z identiteto. Vedno sem si želela priti v Slovenijo, tu sem že leto in pol in sem vesela. Seveda Argentino pogrešam, a vem, da so moje korenine tu in tu je moj dom.

8. Andrej Rot, Buenos Aires, Argentina

(zdaj urednik Radia Slovenija; odlomek iz njegove knjige *V obljubljeni deželi*, Ljubljana, 1992, str. 9)

Z vprašanjem: ali ohraniti narodno zavest ali popustiti integraciji, se kmalu sreča vsak zdomec. Zlasti vzgojitelji so v zdomstvu veliko truda posvečali temu vprašanju. Razprave so obsegale pisano paletu vprašanj od najbolj preprostih: pouk v materinščini - da ali ne?, integracija ali asimilacija? - do bolj zapletenih, kot je na primer vprašanje povezanosti med narodno zavestjo in verskim življenjem. Vsak priseljenec, zlasti pa njegovi potomci občutijo to vprašanje kot nekaj temeljnega za osebno odločitev v danih okoliščinah. Zato poznamo veliko različnih izkušenj. Za svojo generacijo vem, da je morala nenehno poslušati: »Doma govori slovensko«, »Zdaj si v slovenski šoli, zato govori slovensko«, »Zakaj rabiš kastiljansko besedo, ko imaš lep slovenski izraz«. In podobno. Narodna zavest šestletnih otrok je trčila ob argentinsko identiteto. V argentinski javni šoli je bil nekaj tipičnega takle pogovor: »Kaj si?« »Slovenec.« »Kje pa si se rodil?« »Tukaj.« »Beži, beži, ti si vendar Argentinec.« Kljub temu je našim staršem uspelo, da so nam privzgojili neomajno zavest o pripadnosti slovenstvu vsaj za časa otroštva. Pojma Jugoslavije nismo poznali do srednje šole, ko je bilo treba drugim in sebi neznano Slovenijo postaviti v širši okvir.

V primeri s Severno Ameriko je v Argentini, deželi gospodarske zaostalosti, status Slovenca sprejemljivejši. Zato Slovenci tu niso bili pripravljani sprejemati kompromise. Še več, biti Slovenec nam je hkrati pomenilo biti katoličan, del politične emigracije in imeti višjo kulturno raven. Biti član skupnosti je pomenilo za mnoge prestiž in dolžnost obenem, dolžnost, ki je postala imperativ. Ta imperativ je segel tako globoko v našo duševnost, da je v očeh vzgojiteljev, voditeljev slovenske skupnosti in verskih predstavnikov veljala opustitev narodnih, verskih in svetovnonazorskih prepričanj za - samoizključitev. Predsodki o tistih, ki so prenehali biti lojalni do skupnosti, ali takih, ki niso bili v soglasju z njo, pa so hkrati izključevali tudi tiste, ki so vztrajali pri svojem slovenstvu, političnem ali verskem prepričanju...

...Gotovo je vredno ohranjati identiteto že zaradi duševnega bogastva. Vsekakor pa navdajata človeka zavest in ponos, da zna tisoč v zdomstvu rojenih otrok nastopati na odru - v slovenščini, da jih velika večina med seboj govori slovensko in da je zavest narodne pripadnosti še živa tudi pri tistih, ki so se hitreje asimilirali.

*

Peti letniki slovenske srednje šole v Buenos Airesu od slovenske osamosvojitve dalje hodijo na maturantski izlet v Slovenijo. Rast, kot se imenuje maturantska skupina, prinese s seboj brošuro z lastnimi prispevki o Argentini, Sloveniji, letih šolanja... Gre za pripadnike druge in čedalje bolj tudi že tretje generacije, ki pa še vedno govorijo večinoma zelo dobro slovenščino. Nekateri prispevki iz brošure Rast 25, Argentina 1996, lahko služijo tudi kot podlaga za razpravo o narodnosti identiteti oziroma o njeni dvojnosti.

9. Pavlinka Vombergar

Smo Slovenci in Argentinci

...Da bi ostali zvesti svojim koreninam in da ne bi izgubili stika s Slovenci, so pričeli ustanavljati krajevne domove in se tako združili v močni slovenski verski skupnosti. Združili so se, da bi ohranjali slovenstvo in ga prenašali iz generacije v generacijo. Vživel so se v argentinsko skupnost, v kateri so našli veliko možnosti napredovanja pri delu in v osebnih odnosih. Starši so nas vedno vzgajali v slovenskem duhu in nam pripovedovali o svoji domovini, o lepoti slovenskih pokrajin in o svojih otroških dogodivščinah. Nas otroke so že od majhnega učili slovenski jezik in pošiljali tako v slovensko kot v argentinsko šolo. Naše življenje se je razvijalo v argentinskem okolju, argentinska zemlja je priča našega otroštva in naše mladosti. Zrasli smo v slovenskem in argentinskem duhu. V slovenskem, ker so nas starši že od majhnega učili, da moramo slovenski jezik nositi v svojem srcu, in ker je bila naša prva beseda slovenska; v argentinskem, ker je bila Argentina tista, ki je sprejela naše starše in je bila argentinska zemlja tista, ki nas je videla rasti. Zato mi mladi nismo samo Slovenci ali samo Argentinci, smo oboje in zato dolgujemo zvestobo, spoštovanje in ljubezen tako Sloveniji kot Argentini.

(Vombergar, Pavlinka. 1996. V: *Kje domovina si*, Rast XXV, str. 9)

10. Sandra Jerončič

Kaj čutim do Slovenije

Ko sem bila majhna, nisem vedela, kaj mi pomeni Slovenija. Govorila sem slovensko prej kot argentinsko. Špansko sem se naučila, ko sem bila stara štiri ali pet let. Še zelo majhna sem hodila tudi v slovensko šolo. Ko sem šla v vrtec, sem imela tri leta, ker sem hotela spremljati svojo najboljšo prijateljico. Govoriti slovensko je bilo zame naravno in se nisem vprašala, zakaj znam dva jezika.

Ko sem začela hoditi v prvi razred argentinske šole, so me spraševali o slovenskem jeziku; tudi učiteljica. Vedela sem samo, da je jezik, ki ga znam, slovenščina, in da je Slovenija domovina mojih starih staršev.

Vse je bilo preprosto v mojem življenju. Spominjam se, da je neki dan stari ata poslušal po radiu slovensko uro. Tudi jaz sem prisluhnila slovenski pesmi. Starega ata sem spraševala o Sloveniji, o njegovih otroških letih in zakaj, če je Slovenec, živi v Argentini. Odgovoril mi je, da je Slovenija njegova domovina, da je krasna in da jo ljubi. Tam je živel s svojo družino, se igral s prijatelji, delal, bil srečen, dokler se ni začela vojna. Takrat je moral zapustiti vse in iti iz dežele. Bežal je v Italijo; tam se je poročil. V Italiji sta s staro mamo živela tri leta, nato sta skupaj odšla v Argentino. Stari ata mi je pokazal knjige in slike in mi tako lepo govoril o Sloveniji. Nikoli je nisem videla in vendar sem začutila, da je ta dežela tudi moja.

Leta 1991 je Rast XX šla na potovanje v Slovenijo. Med dijaki je bila tudi moja

sestrična. Ko je prišla nazaj, mi je pokazala zelo lepe slike o Sloveniji in mi povedala zanimive stvari in doživetja.

Tisto leto je bila osamosvojitve Slovenije. Stari ata je bil prav tedaj na obisku v svojem rojstnem kraju. Ko se je vrnil, mi je pripovedoval o dogodkih ob razglasitvi samostojnosti. Pokazal mi je slike svojih bratov, sester, bratrancev in nečakov, ki so nas pozdravljali iz Slovenije. Čutila sem, da smo tako daleč in vendar smo si blizu.

Leta 1993 je prišla na obisk v Argentino sestra starega ata teta Mija. Tukaj ji je bilo zelo všeč. Govorila sem z njo in dobro sva se razumeli. Če pomislim, da sva tako daleč druga od druge in da govoriva isti jezik...tako neverjetno je.

Tudi ona mi je pripovedovala o Sloveniji in mi rekla, da me pričakuje za leto 1996, ko bom s sošolci potovala v Slovenijo, moje drago deželo.

Rada grem v Slovenijo, da bom osebno videla in spoznala deželo, o kateri sem do sedaj videla le slike, slišala pripovedovati ali brala o njej knjige. Da, tam za morjem je moja druga domovina, Slovenija.

(Jerončič, Sandra. 1996. V: *Kje domovina si*, Rast XXV, str. 21)

11. Alenka Vivod

Kako se pripravljamo za potovanje v Slovenijo

Sem že peta iz Vivodove družine, ki pišem v almanah. Obiskovala sem slovensko osnovno šolo na Pristavi v Moronu, provinca Buenos Aires, in Slovenski srednješolski tečaj v glavnem mestu Argentine. Vsaj nekoliko sem se v teh letih seznanila s slovensko kulturo.

Vsi člani naše družine so že bili v Sloveniji. Veliko lepega so mi povedali o njej in o svojih obiskih, zato ni čudno, da si želim iti v domovino svojih prednikov, v samostojno Slovenijo. Rada bi napisala, kako se mi, Rast XXV, pripravljamo na potovanje. Glavne točke naše priprave so naslednje: zbiranje denarja, spoznavanje sošolcev po družinah, izbor voditeljev in nastopi v Sloveniji.

Že v tretjem letniku smo začeli zbirati denar, ker ga za potovanje precej potrebujemo. Najprej nam je k temu pomagalo zbiranje in prodaja časopisnega papirja. Vsako soboto smo vlagali denar v hranilnico. Precej pričakujemo od rife, ki smo jo pravkar začeli prodajati. Seveda pričakujemo večjo denarno pomoč od svojih domačih.

Od tretjega letnika naprej se srečavamo s sošolci po družinah. Tam se pogovarjamo, poleg drugega, seveda o našem potovanju, o tamkajšnjih sorodnikih, pa tudi pojemo in plešemo. Ob koncu četrtega letnika, v vročem poletju, smo šli skupaj z voditeljema na celodnevni izlet v mestno okolico.

Naše potovanje bo trajalo mesec dni, zato je bilo potrebno dobiti odgovorne voditelje. Skupaj s starši smo se veliko pogovarjali o tem. Ob koncu lanskega šolskega leta so se nam izpolnile želje, ko sta na našo prošnjo prevzela vodstvo gdč. Mirjam Oblak in duhovnik Franci Cukjati. Oba dobro poznata tukajšnjo mladino in domovino naših prednikov.

Da bomo v Sloveniji dokazali, da smo zvesti svojim koreninam in da predstavlja-

mo Argentino, se že vse leto pripravljamo za nastope. Na programu imamo petje, recitacije in ples. ...

... Tudi letošnji abiturijenti pripravljamo svoj zbornik, almanah, ki ga bomo vzeli s seboj v Slovenijo, da bo povezoval vse Slovence, rojene tu in tam preko oceana.

(Vivod, Alenka. 1996. V: *Kje domovina si*, Rast XXV, str. 33-34)

12. Lučka Kramžar de Luisa

Med številnimi pogovori ter zapisanimi ali celo objavljenimi izpovedmi pripadnikov druge generacije o njihovem občutenju slovenstva izstopa govor Lučke Kramžar de Luisa v Peterlinovi dvorani v Trstu, 12. februarja 1996:

Slovenstvo mi je pomenilo bogastvo

...Meni, Slovenki, rojeni v Argentini, se je slovenstvo najprej ponujalo v obliki zgodbe. Ko smo bili z bratom in sestrami še otroci, smo se vsak večer zbirali okrog očeta in ga prosili, naj nam še kaj pove o Sloveniji. Oče nam je torej, v obliki nadaljevanke, približal Slovenijo, njene lepote, njeno zgodovino. Pripovedoval nam je o naših prednikih, pradedih in prababicah. Pripovedoval nam je o sorodnikih in znancih, o vseh, o katerih smo potem veliko vedeli, nismo pa jih nikdar osebno spoznali. V nizu očetovih pripovedovanj smo izvedeli, kako je oče rasel v Ljubljani in mati v Radovljici. Še na misel nam ni moglo priti, da bomo vendarle nekoč vse te kraje tudi osebno videli in se s solzami v očeh spominjali očetovih pripovedovanj... Seveda nam je oče pripovedoval tudi o vojni, ki jih je pognala v svet... Slišali smo o prihodu v Argentino, o težkih časih, ko so bili sami na tuji zemlji, kako so se postavili na noge, se organizirali in načrtno delali za ohranjanje slovenstva.

Slovenstvo, ki so nam ga posredovali naši starši, je občutek velike ljubezni do domovine, do njenih ljudi, do njenih običajev in do njene kulturne dediščine. Je tudi globoka zavest, da smo kot Slovenci poklicani k ohranjanju, pa tudi seveda nenehnemu oživljanju ustvarjalnega duha slovenskega človeka. V nas so starši in vzgojitelji vcepili trdno prepričanje, da moramo biti vedno prisotni na prizorišču, kjer se slovenstvo poraja, snuje in dogaja, da bomo konstruktivno sodelovali, po naših močeh, pri oblikovanju slovenske prihodnosti.

Pa naj se vrnem na to, kako sem doživljala slovenstvo. V osnovni šoli se mi je odprl nov svet, argentinski svet. Tam sem začutila različnost. Različnost v pisanju, v govorjenju, v razmišljanju. Različnost tudi v šolskem tednu, ki se je za moje argentinske sošolke končal ob petkih, mene je pa še čakala slovenska sobotna šola.

Različnost se mi je ponujala tudi v verskem življenju. Zakramente sem prejemale v okviru slovenske skupnosti in ne argentinske, kot ostale moje sošolke.

Različnost sem čutila tudi ob uporabi svojega imena. Doma sem bila Lučka, v šoli pa Lucia, saj argentinski zakoni načelno ne dovoljujejo vpisati otroka s tujim imenom.

Tako sem počasi doraščala in v puberteti, pa tudi malo kasneje, je slovenstvo bilo razlog za krize, za dvome. Kaj sem? Kdo sem? Ali sem Slovenka? Sem lahko Slovenka,

pa čeprav rojena v tujini in tako daleč od domovine? Sem Argentinka? Sem lahko oboje? Ali lahko zatajim eno ali drugo? Pri iskanju odgovora sem imela vedno pred očmi, da to ni enostavno vprašanje in da bom v vsakem primeru nosila posledice odgovora vse življenje.

Kdo sem? Sem Slovenka, rojena v tujini. Slovenijo čutim kot svojo domovino, kot kraj, kjer so moje korenine. Sem pa tudi, istočasno, zvesta argentinska državljanka. Z veseljem in žalostjo spremljam dogodke v tej državi. Počutim se prizadeto, ko se kaj slabega govori o Argentini. Lepo mi je, če kdaj pa kdaj vidim ali slišim, kaj se prijetnega tam dogaja. Tudi mi ta nekakšna dvojnost ne povzroča nikakršnih težav, saj ni med mojima dvema domovinama medsebojnih napetosti, ki bi me obremenjevale.

Ko sem torej našla odgovor na vprašanje, kdo sem, mi je slovenstvo pomenilo bogastvo. Rasla sem v objemu dveh precej različnih kultur. In to lahko samo bogati, širi obzorja, pogloblja znanje in omogoča boljše razumevanje svetovnih dogodkov. Slovenstvo sem začutila kot bogastvo, ker sem v slovenski skupnosti dobila dobre prijatelje, takšne, ki ti ostanejo zvesti celo življenje, tudi prek oceana. Slovenstvo me je bogatilo, ker smo v skupnosti prirejali športne dneve, dramske uprizoritve, počitniške dneve in glasbene festivale. Pri vseh teh dejavnostih smo se učili, kako naj se v skupnosti živi in dela; naučili smo se, da delati za ideale zahteva veliko napora in žrtev.

Slovenstvo je zame tudi odgovornost, da kot državljanka vestno izvršujem svojo dolžnost; da posredujem ljubezen do slovenstva in Slovenije svojim otrokom in torej tudi odgovornost za skrb, da bom sploh imela komu vse to posredovati. Da, tudi za konkretno narodovo rast sem odgovorna...

...Slovenstvo je zame tudi odgovornost, da kaj naredim, saj je dela vedno veliko, delavcev pa malo. Odgovornost, da nas Neslovenci spoznajo, da spoznajo našo besedo in našo pesem, našo kulturo.

Zaradi vsega tega je slovenstvo tudi borba. Borba za ohranjanje čistega jezika; da se najprej sama potrudim, da ne uporabljam tujk, ko imam na razpolago slovenski izraz; da ne mešam slovenščine s španščino ali italijanščino. To je tudi borba proti asimilaciji zaradi sramu ali zaradi lenobe. Kolikokrat bi bilo morda lažje pustiti vse skupaj in se utopiti v večinskem morju...

V Argentini smo se mladi večkrat spraševali, če ima smisel vse to delo, saj se bomo tako ali tako asimilirali... In prišli smo do zaključka, da če se ti neka stvar zdi vredna, se zanjo boriš, zanjo delaš in žrtvuješ, ne glede na to, koliko bo trajalo. In pa, tudi od mene je odvisno, če bo do asimilacije prišlo prej ali kasneje...

V Argentini je morda nevarnost asimilacije večja, ker je delo v zvezi z ohranjanjem slovenstva precej zahtevno; nevarnost je tudi v oddaljenosti od Slovenije, v dejstvu, da so včasih stiki težavni. Nevarnost za slovenstvo je tudi vedno večje število mešanih zakonov, v katerih se seveda argentinski zakonec ne čuti tako vezanega na slovensko skupnost in bodo otroci morda v manjši meri čutili pripadnost tej skupnosti.

V Argentini smo tudi primorani se skoraj popolnoma vključiti v tamkajšnjo stvarnost. Hodimo v argentinske šole in univerze, v argentinska gledališča, športne klube in podobno...

(Svobodna Slovenija 1996, št. 13, str. 1-2)

13. Pismo Maria Kalainisa Zvonetu Žigonu, Cambridge, 14. avgust 1997*

Dragi prijatelj!

Hvala za pošto! Nekega dne bi me resnično veselilo spoznati tvojo deželo in upam, da bo to kmalu.

Naj se vrnem k najini tematiki. Opisujem ti zgodovino in sedanost naše mladinske skupine, tako da boš lahko sklepal, kako razmišljamo in zakaj počnemo, kar počnemo.

Glavni razlog mojega potovanja v Boston je bilo sodelovanje na IX. svetovnem kongresu litvanske mladine. Ta srečanja so sad več kot 13-letnih prizadevanj znotraj skupnosti.

Pred 13 leti smo s skupino prijateljev začeli razmišljati in se vpraševati, kaj je sploh Litva in kje so živeli naši predniki. Težava je bila v tem, da so nam učiteljice v šolah vedno govorile, da smo potomci Rusov, in ko smo to ponovili doma, je bilo razburjenje popolno. Nekega popoldneva januarja 1984 smo se odločili, da bo treba nekaj storiti - takrat smo imeli samo 12 let. Starejši brat enega od vrstnikov nas je začel organizirati in nas povezal z duhovnikom Josejem Margisom, ki je prevzel vodstvo naše skupine ter nam pomagal oblikovati cilje delovanja.

Iz dneva v dan smo prihajali do pomembnejših zaključkov in že po letu dni smo s pomočjo litvanske izseljenske skupnosti iz Buenos Airesa ustanovili folklorno plesno skupino. Ta še vedno obstaja in se celo pripravlja za nastop na mednarodnem festivalu prihodnje leto v Litvi.

Naš glavni namen je bil vedno braniti in propagirati litvansko kulturo v vseh pogledih, ter, logično, boriti se za neodvisnost Litve. Ob vseh litvanskih praznikih smo organizirali proteste proti sovjetski okupaciji; ko smo to dosegli, nismo več imeli proti komu protestirati in začutili smo praznino, kot bi izgubili cilj. No, zdaj smo si »opomogli« in cilji spet so, spet je veliko dela.

Smo zelo skrajnostna skupina, ne želimo ubogati nikogaršnjih ukazov, vedno mislimo na prihodnost. Zaradi tega veljamo za eno najdejavnějšíh izseljenskih skupin v Argentini (v Buenos Airesu so še tri litvanske skupnosti z boljšo infrastrukturo in ekonomskim položajem). Tudi v Rosariu obstaja še ena litvanska mladinska skupina, vendar so v njej vključena samo dekleta. Nekoč smo bili ena sama skupina, a zaradi notranjih težav in vztrajanja staršev so šle na svoje.

Starši so vedno igrali pomembno vlogo - nenehno so nas hoteli usmerjati in nikoli niso sprejeli naših zamisli. Zato je v naši skupnosti toliko delitev in zato je med starejšimi toliko nezaupanja.

Ko je postalo očitno, da ne gre le za otroško igro in da smo sposobni tudi marsikaj storiti, so se starši in drugi odrasli začeli organizirati in nam govoriti, kako in kaj naj počnemo - in tu so se začele težave...

* Mario Kalainis je pripadnik druge generacije litvanskih izseljencev v Argentini, doma iz Rosaria. Zaradi obojestranskega pomanjkanja časa med mojim bivanjem v Južni Ameriki sva se dogovorila za pisno obliko sodelovanja.

Naša skupina nikoli ni prenesla ukazov od oseb, ki so imele polna usta Litve, po litvansko pa niso znale reči niti »živijo«. Poudarim naj, da pred našo skupino ni bilo v Rosariu nobene.

V tem mestu živi okoli 200 družin litvanskega porekla. Od tega okoli 50 oseb sodeluje, in od teh nas je resnično dejavnih le okoli 30. V naši skupini 24. Obstaja še litvanski klub, katerega najmlajši član šteje okoli 52 let; imajo kar lepo število članov, a le eden govori litvansko. Gre za skupino brez prihodnosti, nas pa ne sprejmejo, ker je naš način delovanja zanje preveč drugačen. Imamo program štipendiranja, v okviru katerega vsako leto pošiljamo dekleta in fante na študij litvanske zgodovine, zemljepisa, jezika in kulture - v litvansko šolo v Nemčiji, pa tudi v samo Litvo. Skupaj z 52 skupinami z vsega sveta smo lansko leto sodelovali na festivalu folklornih plesov v ameriškem Chicagu, letos pa sem jaz sam kot edini predstavnik iz Argentine odpotoval na litvanski svetovni kongres. Imamo neposredne stike z vsemi središči Svetovne litvanske skupnosti, še posebej z Litvo in njenimi državnimi ustanovami. Smo edina skupina iz Rosaria, ki jo poznajo in priznavajo na svetovni ravni. Skoraj polovica naših članov govori litvansko in so delali ali študirali v domovini prednikov.

Upam, da si tako dobil predstavo o tem, kakšno je stanje v Rosariu na ravni društev. Zdaj pa še nekaj besed o tem, kaj čutimo, morda v obliki anekdote:

Ko je Gorbačov v Litvo poslal tanke, nekaj mesecev za tem pa dobil Nobelovo nagrado za mir; smo v časnike poslali protestno izjavo. Neki novinar nas je povabil v radijski studio in nas pred mikrofonom vprašal, kaj čutimo in zakaj to počnemo. Odgovorili smo mu, da to počnemo kot potomci zatiranega naroda, predvsem pa iz ljubezni do Litve. »In Argentina, jo imate radi, ali imate raje Litvo?« je vprašal novinar. Eden od mojih prijateljev je pametno odgovoril, da je Argentina za nas kot mati, Litva pa kot dekle, torej ne moremo imeti ene raje od druge...

Na koncu naj povzamem še nekatere zaključke s kongresa v Bostonu, kjer smo sprejeli smernice delovanja za naslednja štiri leta:

- *okrepiti moramo programe širitve litvanske kulture,*
- *težiti k tesnejšim stikom med društvi,*
- *pomagati pri vključevanju Litve v Nato in Evropsko unijo,*
- *vzdrževati in dopolnjevati programe štipendiranja ter*
- *ustanoviti informacijsko središče in oblikovati stran na internetu, tako da bo z našimi dejavnostmi lahko seznanjen vsakdo.*

III. Pogovori

Na naslednjih straneh bomo našli 13 pogovorov s slovenskimi izseljenci oziroma njihovimi potomci. Opravil sem jih bodisi v Sloveniji ali v Argentini, ZDA itd.; nekateri so bili tudi objavljeni v časopisju, kar je pri vsakem tudi označeno. Večinoma so sicer napisani v izrazito novinarskem slogu, vendar upam, da to bralca ne bo motilo, ampak nasprotno, da to prispeva k živosti besedila. Vprašanja so napisana v pokončnem tisku, odgovori pa v poševnem.

1. Pogovor z dr. Janezom Zorcem, Pariz, 23. november 1992 (povzetek)

Med bivanjem v Argentini sem ugotovil, da je zelo malo Slovencev, ki bi se bili pripravljene vrniti oziroma odseliti v Slovenijo... Še vedno je namreč vidna razlika v kulturah, tu pa so še ekonomske in tehnične ovire...

Teh primerov je malo. Ne moremo si delati utvar, da bodo slovenski izseljenci po političnem preobratu v matični domovini preprosto zasedli Slovenijo.

Mladi Slovenci v Argentini tožijo nad razklanostjo - v Sloveniji se čutijo tujce, v rodni Argentini pa tudi... Tudi vi ste rojeni v Argentini...

Ko sem prišel v šolo, nisem znal niti besede špansko. To niti ni bil problem, kajti otrok se jezikov nauči mimogrede. Vendar sem, ko sem prišel iz šole domov, spet vstopil v slovenski svet. Oče me je še pred odhodom v šolo učil šteti po slovensko in še danes imam kot astrofizik veliko opraviti s številkami, računam po slovensko, predvsem odštevanje. Takih primerov je več. Če me vprašate, kaj se sam čutim, ne morem reči drugače, kot da sem Slovenec, rojen v Argentini. To mi ne povzroča nobenih kriz. Enostavno sem Slovenec, ki se je tam rodil, tako kot so se mnogi rodili v Italiji ali Avstriji, a med slovensko skupnostjo. Seveda, hodil sem v argentinske šole, kar je na meni pustilo določen vpliv, tudi jezik morda ni »slovenski«. Toda te razlike v jeziku so prav take, kot npr. med Ljubljancami in tržaškimi Slovenci.

Dvojnosti identitete za vas torej ni. Večina tistih, ki so v svoji slovenski zavesti šli tako daleč, da so prišli recimo študirat v Slovenijo, mi je potožila, da se tam prav tako ne čutijo doma, kot se niso v rodni državi. Kaj občutite vi, ko pridete v Slovenijo?

Sam čutim, da mi Slovenija na nek način pripada, ko pa sem tam, se ne počutim doma, saj je ne poznam dovolj. Konec koncev sem tam preživel skupaj samo nekaj mesecev. Čutim, da je to moje, na misel pa mi ne pride, da bi se tam naselil in živel. Človek si o domovini staršev ustvari določeno idealno, imaginarno sliko, ki je ne povezuje z real-

nostjo - vsakdanjim delom, zaslužkom, odnosi. Zame je Slovenija kraj, kjer imam prijatelje. Ne vprašujem se, kako oni delajo in služijo vsakdanji kruh. Vem le, da so tam, da govorijo slovensko, da občudujem to, kar delajo, pišejo... Ko prideš tja in se srečaš s tem problemom, se čutiš nekako tuj, vendar to ne pomeni razočaranja. Realnost kar sprejmeš tako, kot je, drugačno od tiste, ki jo doživljaš vsak dan - s tem si računal...

Kako vidite Slovence v Parizu?

Starejši, ki so se rodili v Sloveniji in šele potem prišli v Francijo, se v to okolje sploh niso vživali. Doživljajo precejšnjo razdvojenost, še posebej v Franciji, ki dela razlike med Francozi in Nefrancozi. Tak odnos okolja pogosto pripelje do zapiranja vase. Ti ljudje povprečno tudi slabo govorijo francosko, ves čas so tesno povezani s Slovenijo in jo pogosto obiskujejo. Še vedno so doma v Sloveniji. Težava pa je v otrocih, ki se počutijo bolj Francoze in so na ta način staršem odtujeni. Seveda so tudi izjeme.

Je osamosvojitve Slovenije po vašem mnenju vplivala na nacionalno zavest Slovencev v Franciji?

Je, zelo. Predvsem pri mladih. Biti Slovenec še nedolgo tega ni pomenilo ničesar, kajti za Francoze smo bili Jugoslovani. Nam, ki nismo v Jugoslaviji nikdar živeli, imamo pa kulturo, ki je izključno slovenska, naziv »jugoslovansko« torej ne pomeni popolnoma ničesar. Zdaj pa vendarle imamo nekaj, na kar se lahko opremo - Francozi dajo veliko na »državo« (kar enačijo z narodom), etnije in podobni pojmi pa jim ne pomenijo prav veliko. Mimogrede te zamenjajo z manjšino... Obenem je osamosvojitve povezana s propadom komunizma, kar pomeni tudi to, da posameznika okolje ne enači več z režimom, ki je vladal v Jugoslaviji. Mladi zato zdaj s ponosom povedo, da so Slovenci.

Kako bo s slovenstvom na tujem v naslednjih desetletjih?

Tujina pusti svoj pečat, zato bo seveda vse skupaj pojemale. Starejši bodo pomrli, ostali pa bomo tisti, ki smo se že rodili v »tujini«. Nekaj bo ostalo, pripadnost Sloveniji pa bo pojemale. Veliko dela bo potrebno za vzdrževanje tistega, kar je ostalo. Pri tem sploh ne gre za razočaranja, ampak za naravno dejstvo. So tudi določeni vzponi, a daljnoročna silnica je obrnjena navzdol, k oddaljevanju od Slovenije...

2. Pogovor s patrom Robertom Podgorškom, vodjo Slovenske katoliške misije v Zuerichu, Zuerich, 12. november 1992

Misija v Zuerichu pokriva vso nemško Švico. Kako je s »slovenstvom« med slovenskimi izseljenci v tem delu države? Se namerava večina sicer v glavnem ekonomskih priseljencev še vrniti v Slovenijo?

Zelo slabo kaže. Večina je prišla v tujino, da bi zaslužila za avto... Potem so prišli otroci, zgradili so si hiše, otroci so šli v švicarske šole... Prišel je čas, ko so se morali odločiti, toda otroci še niso končali šole in - »Morda pa se bomo vrnili potem...«. Čas pa medtem neusmiljeno beži, otroci se odtujujejo Sloveniji, starši vse dopuste porabijo za zidanje... Pogovorni jezik otrok je švicarski in so praktično »izgubljeni«. Še tisti, ki en-

krat mesečno pridejo v slovensko šolo, govorijo švicarsko in so že popolnoma asimilirani. Ti ljudje se gotovo ne bodo vrnili v Slovenijo.

Se je slovenska zavest ob osamosvojitvi naše države dvignila?

Zavest je porasla, a to je bila le evforija, ki je posebno po padcu Peterletove vlade uplahnila. Slovenci v Švici smo zbrali 80.000 švicarskih frankov za pomoč žrtvam vojne v Sloveniji, pa še danes nismo prejeli nikakršnega podatka, kam je šel ta denar! Spremenil pa se je odnos do Katoliške misije, saj so bila društva prej pod večjim vplivom jugoslovanske in komunistične propagande.

In kako bi vi opredelili občutenje slovenske identitete med švicarskimi Slovenci?

Čeprav zelo nerad umeščam ljudi v predalčke, bi vendarle lahko označil tri glavne skupine slovenskih izseljencev v nemškem delu Švice. Prva skupina so tisti, ki so uspeli zadržati svojo slovensko identiteto, kulturo in kar še štejejo zraven. Znali so sprejeti okolje in obenem ohraniti svojo identiteto ter jo oplemenititi s kulturo okolja, obenem pa so to okolje oplemenitili s svojo kulturo. Menim, da gre v tem primeru predvsem za izobražence.

Druga skupina se je popolnoma izolirala. Ti izseljenci se ne družijo ne s Švicarji ne s Slovenci. Niso se asimilirali, svoje kulture pa tudi niso znali ohraniti. Lahko rečem, da so kar izkoreninjeni, nezadovoljni, neuspešni.

Tretjo skupino predstavljajo tisti, ki so se popolnoma asimilirali in prevzeli vse elemente švicarske kulture.

Hudo je, ker Slovenci ne držimo skupaj, kot npr. Italijani ali Španci, ki imajo pravzaprav težave z integriranjem. Obenem jih je neprimerno več, Slovencev pa je v Švici vsega 3500 do 4000. Tudi velike izseljenske skupine, kot so Italijani ali Španci, imajo težave z mladino, ki hitro podlega vplivom okolja.

Večina Slovencev, ki jih poznam, malo bere slovenski tisk, ki prihaja v Švico (Naša luč, Slovenija, Nedeljski dnevnik, Rodna gruda, Družina, Ognjišče, Slovenec...). Kulturno so osiromašeni, pogrešam obzirnost pri raznih kulturnih prireditvah in pri slovenskih mašah bi jih lahko bilo več, podobno tudi v slovenskih šolah...

3. Pogovor z Josephom Evanishem, predsednikom Slovenske narodne podporne jednote (SNPJ) iz Pittsburga

(objavljeno v: Slovenec, 23. maj 1994, str. 2, avtor: Z. Ž. (odlomek))

Slovenija kot osebna skrivnost

Joseph Evanish je od leta 1991 predsednik druge najstarejše slovenske zadruga oziroma zavarovalnice v ZDA.

...Kakšni so Vaši občutki do Slovenije? Kako bi opisali svojo narodnostno identiteto?

Rojen sem v družini v ZDA rojenih Slovencev, pripadam torej tretji generaciji.

Čeprav je vzgoja potekala že v angleščini, sem bil vedno nekako vpet v utrip slovenskega okolja, ki ga daje SNPJ. Tako je tudi zdaj, ko poklicno vodim organizacijo s slovenskimi koreninami, čeprav ne znam slovensko.

Imam se sicer v prvi vrsti za Američana. Ko sem na obisku v Sloveniji, pa so občutki zelo topli; ponosen sem, ker je ta lepa in uspešna dežela domovina mojih prednikov, ker izhajam od tod in ker sem tudi sam del tega.

Včasih si skušam predstavljati, kako bi bilo, če bi na lepem ostal tu, v Sloveniji...

Lahko bi tudi rekel, da mnogi Slovenijo hranimo v svojih srcih kot skrivnost. Večina Američanov te dežele ne pozna - in čeprav se načeloma trudimo, da bi jim jo približali, hkrati na trenutke na tihem ostajamo kar malce sebični, hočemo jo imeti zase. Morda nočemo, da bi kdo vdrl v to našo skrivnost in jo pokvaril.

4. Pogovor s Tinetom Vivodom, predsednikom Zedinjene Slovenije, največje organizacije Slovencev v Argentini

(objavljeno v: Slovenec, 23. julij 1994, str. 2, avtor: Z. Ž. (odlomek))

»Čudež se je zgodil v Sloveniji«

...Rodil se je leta 1944 v Kočevju, natanko med bombardiranjem, s starši pa je v Argentino odšel leta 1954. Šolal se je v škofovih zavodih v Adrogueju, na sorbonski univerzi v Franciji pa je študiral sociologijo in filozofijo s poudarkom na organizaciji prostega časa. Zadnjih 11 let je občinski tajnik, odgovoren za civilno zaščito, za vzgojo, kulturo, šport in rekreacijo, za skrb za ostarele in invalide ter za 47 občinskih društev v buenosaireški občini San Isidro. Svojo rojstno hišo je prvič videl šele to nedeljo, saj je bil doslej le trikrat v Sloveniji.

Leta 1991 je v domovino prišel kot predstavnik argentinske konference Slovenskega svetovnega kongresa na njegovo prvo zasedanje in bil izvoljen za predsednika.

Pri slovenski Teritorialni obrambi sem se brez pomišljanja priglasil kot prostovoljec za obrambo Slovenije. Sebi in drugim sem obljubil, da se ne vrnem v Argentino, dokler se razmere v domovini ne uredijo. Ker imam v Argentini precej znancev tudi pri občilih, je bila moja naloga obveščanje Zedinjene Slovenije in prek nje argentinske javnosti o dogodkih v domovini...

...Kakšna je identiteta Slovencev v Argentini? Je politična emigracija še »politična«?

Osamosvojitve Slovenije je bila prebujenje za tiste, ki so že izgubljali slovensko identiteto. Za tiste, ki smo vedno živeli v upanju na samostojnost domovine, je bil ta dogodek potrditev. Slovenstvo bomo lažje ohranili, če nam bo uspelo uresničiti cilj - uvedbo dvojezične šole s priznanjem slovenščine kot maturitetnega predmeta (podobno že imajo Slovenci v Avstraliji), menjavanje profesorjev in kulturnih skupin...

Zahtevamo pa, da se spoštuje našo identiteto, da torej nismo objekti, temveč subjekti; nočemo, da nekdo dela programe za nas. Politična emigracija se je znašla v novem položaju, ki pa razmer bistveno ne spreminja. Poslanstvo emigracije se ni končalo, tem-

več se odpirajo nova področja. Proces demokratizacije v domovini še ni končan, saj še niso izpolnjene temeljne zahteve - med drugimi sprava, priznanje in poprava krivic. Dogaja se neke vrste narodna birma. Skupnost slovenskih političnih emigrantov je desetletja delovala navznoter in se bojevala za lasten obstanek, zdaj pa je njeno delovanje usmerjeno tudi navzven, v sodelovanje z drugimi sorodnimi ustanovami v Argentini in s Slovenijo...

5. Pogovor z Mojco, Nevenko in Marjano, maturantkami slovenskega srednješolskega tečaja v Buenos Airesu na izletu v Sloveniji

(objavljeno v: Slovenec, 12. september 1992, str. 2, avtor: Z. Ž. (odlomek))

...O Sloveniji ste torej veliko vedeli, še preden ste prišli sem. Je izpolnila vaša pričakovanja?

Obiskati deželo, o kateri ti starejši pripovedujejo s toliko ljubezni, pa čeprav jih je ta izgnala in je mnogi od njih od konca vojne sploh še niso obiskali, je gotovo enkratno doživetje. Res, da Slovenijo poznamo skoraj »na pamet«, o njej so nam govorili tudi lanski maturanti in drugi, ki so bili pred kratkim tu na obisku, vendar je čisto nekaj drugega deželo tudi obiskati, jo občutiti.

...Kako mlad »Argentinec« vidi slovenske navade, življenje, mladino? Kaj vas je pri Slovencih motilo?

So dobri in slabi vtisi. Predvsem so Slovenci, celo v primerjavi z nami, kaj šele s tistimi »pravimi« Argentinci, bolj hladni, umirjeni, preračunljivi, razumarski. Lepo se je sprehajati po čistih in urejenih ulicah, vseeno pa bi se včasih bolj prilegel kakšen nasmejan obraz več. Predvsem, če gre za natakarja... Slovenci so večji individualisti kot južnjaki, kar se vidi že v zelo raznolikem načinu oblačenja. V Argentini je vse bolj kampanjsko. Najbolj nas moti to, da, predvsem mladi, v Sloveniji veliko pijete (pa tudi jeste), kar v Argentini sploh ni v navadi. Sicer pa imajo v Argentini boljše sladolede in kavo, v morju pa ni ježkov...

Čeprav ste Slovenci, ste tudi Argentinci in obratno. Kako mladi živite s to svojevrstno dvojnostjo?

Res je pogosto zelo težko. Počutiš se Argentinca, pa vseeno veš, da so nekateri bolj Argentinci kot ti, saj oni drugače razmišljajo, verujejo. Sošolci v argentinskih šolah nas postrani gledajo, če »pretiravamo« z dejavnostmi v slovenskih domovih. Če pa se družimo bolj z Argentinci, so Slovenci tisti, ki jim ni ravno vseeno, saj se bojijo, da bi pozabili na to, kdo smo in kdo so naši starši. Pri vsem tem je zelo pomembno, da se znotraj Rasti in tudi v slovenskih domovih mladi med seboj zelo dobro razumemo in smo prijatelji. Zato nam druženje v imenu slovenstva ne pomeni prisile, ampak veselje.

6. Pogovor z Luko Debevcem, učiteljem na slovenski srednji šoli v Argentini
(objavljeno v: Slovenec, Ljubljana, 3. februar 1996, str. 2, avtor: Z. Ž.)

Ne učimo se samo iz koristoljubja

Dnevi bivanja slovenskih učiteljic in učiteljev iz Argentine in Avstralije v Sloveniji se iztekajo. Ostal je le še neuradni del, namenjen obiskom sorodnikov. Izobraževanje v Dolenjskih Toplicah in okoliških šolah, nato pa še obisk številnih krajev v Sloveniji in slovenskem zamejstvu v Italiji in Avstriji sta bila naporna, a rojaki »izpod Južnega križa« so vse to »junaško« prenašali, zavedajoč se, da se bodo tovrstnega potovanja lahko spominjali vse življenje. O stanju v slovenski šoli v Argentini in o vtisih s tečaja smo se pogovarjali z Luko Debevcem, devetindvajsetletnim učiteljem iz Buenos Airesa.

Morda bo najbolje, če se najprej predstavite bralcem Slovenca - s čim se ukvarjate, ko ne učite, kaj poučujete na slovenski šoli?

Rojen sem v Buenos Airesu, kjer sem končal študij filozofije. Zdaj se poklicno ukvarjam s petjem, saj študiram solopetje v znani operni hiši Teatro Colon in tudi zasebno. Petje zapolnjuje velik del mojega življenja - lansko leto je bilo zame dokaj uspešno, saj sem imel več vokalnih koncertov in pel pri nekaj operah - poleg tega pa seveda sodelujem v slovenski skupnosti in sicer na Pristavi v Castelarju (del Buenos Airesa). V okviru Srednješolskega tečaja Marka Bajuka, kot se uradno imenuje slovenska srednja šola v Argentini, poučujem slovnico in književnost v prvem in tretjem letniku.

Koliko učencev imate in koliko je učiteljev, kako poteka pouk?

Imeli smo obdobje, ko so številke upadle, zdaj pa se spet večajo. Tako imamo zdaj okoli 150 dijakov, učiteljev pa nas je blizu 20. V osnovnih šolah, ki so po različnih slovenskih domovih, je okoli 500 učencev in okoli 120 učiteljev. Srednješolski tečaj je organiziran tudi v Barilochah in v Mendози, imamo pa tudi »dopisne« dijake, ki živijo v oddaljenejših krajih Argentine in se izobražujejo s pisnimi nalogami ter na koncu leta opravijo izpit. Pouk seveda poteka ob sobotah, na srednji šoli pa poučujemo zemljepis, zgodovino, etnografijo, slovenščino itd., ne pa eksaktnih ved. Bistveno je namreč poučevanje jezika in slovenske kulture.

Kakšna je raven slovenskega jezika oziroma »slovenstva«, v kolikšni meri se pozna vpliv asimilacije?

Ti pojavi so zelo zanimivi. Tudi otroci iz mešanih zakonov lahko lepo tekoče govorijo slovensko, za tiste, ki imajo težave z jezikom, pa imamo posebne tečaje. Mnogi od teh dosežejo tako visoko raven, da se lahko vpišejo v srednješolski tečaj, v katerem je raven slovenskega jezika že precej visoka. Še vedno pa velja pravilo, da zanesljivo znajo slovensko tisti, ki doma govorijo slovensko. Vsi, ki se vpišejo v srednješolski tečaj, ga običajno tudi končajo. Seveda se dogaja, da mladi med seboj govorijo špansko. To je namreč doba, v kateri menijo, da se lahko tako bolje izražajo, udobneje je. A spet pride čas, ko te nagovorijo v čisti slovenščini.

Ali je med slovenskim šolanjem pred in po nastanku samostojne demokratične Slovenije kakšna razlika?

Dijaki petega letnika srednješolskega tečaja redno prihajajo na maturantski izlet v Slovenijo, kar je gotovo ogromna razlika v primerjavi s prejšnjimi rodovi. Izlet je namreč velika motivacija, saj mnogi tako prvič vidijo domovino svojih staršev. Mnogim je navdušenje nad Slovenijo kot samostojno državo ostalo, saj je končno postala nekaj otipljivega, tisto, o čemer so se leta in leta učili in sanjali v Argentini, postane resničnost. Precej se jih kasneje odloči za ponoven obisk, nekateri pa celo ostanejo, za nekaj časa ali »za vedno«.

Dobivamo tudi precej gradiva za poučevanje, doslej v glavnem knjige, zdaj pa tudi nekaj videokaset. Gotovo je pohvale vredna zamisel o izpopolnjevanju učiteljev v Sloveniji. Tako lahko svoje vtise in nove izkušnje prenašamo na svoje učence, pa tudi v nas samih se slovenska zavest »osveži«.

Kakšen je pomen tovrstnega izpopolnjevanja. Se vam zdi, da je mogoče na področju sodelovanja med slovenskimi šolami po svetu in matico še kajboljšati?

Menim, da bi bilo zanimivo razmisliti o pobudi, da bi učenci sami prihajali na izobraževanje v Slovenijo, predvsem tisti, ki so uspešni in jih stvar res zanima. Kakšnih drugih predlogov pravzaprav nimam. S seminarjem sem zelo zadovoljen - imeli smo zanimiva in poučna predavanja in odlične hospitacije po osnovnih in srednjih šolah. Zelo nas je obogatil tudi stik z učenci in učitelji kot osebnostmi, način, kako nekdo dela, misli, čuti. Za tovrstne stike je bilo zaradi natrpanega urnika skorajda premalo časa. Nekateri od nas bi si morda želeli spoznati tudi druge, zasebne šole, kot na primer Zavod sv. Stanislava, gimnazijo v Želimljah itd.

Kako kot zunanji opazovalec vidite izobraževanje v Sloveniji?

Vse šole, ki smo jih videli, so se mi zdele zelo v redu, kljub temu, da sem se zavedal, da so med najboljšimi, kar so nam povedali sami organizatorji. Zadovoljen sem z ravno poučevanja in sodelovanja učencev, ure so zelo razgibane. Morda mi ni bilo všeč to, da vsi zelo poudarjajo koristnost - znanje naj bi učenci pridobivali, da bi od njega imeli (gmotno) korist. To pa ni najvažnejše. Prvo je, da se znanju približuješ z namenom, da si razširjaš obzorje, da si zadovoljen z znanjem samim po sebi in z njim laže potuješ skozi življenje.

Kaj boste povedali svojim učencem po vrnitvi?

Gotovo jim bom najprej pokazal vse fotografije, sicer pa... Nikoli v življenju mi še ni prišlo na misel toliko zamisliti za poučevanje kot doslej. V Sloveniji sem že četrtič, a to, kar sem pridobil samo v teh kratkih dneh, bi mi bilo všeč dajati drugim vse svoje življenje. Poln sem vtisov; moja glavna naloga bo svoje navdušenje za slovenski jezik in Slovenijo prenašati na druge.

Imate tudi vi namen nekoč priti za dlje časa v domovino staršev?

Da, predvidoma čez leto ali dve, po poti odličnih pevcev Janeza Vasleta in Marka

Finka, ki sta prav tako kot jaz študirala v Teatru Colon in prišla v Evropo oziroma v Slovenijo. Tu že imam brata in sestro...

Hvala za pogovor in torej kmalu na svidenje!

7. Zapis pogovora z Zalko Arnšek (Bariloche, Argentina), Ljubljana, 13. oktober 1997 (v Ljubljani živi že več let)

Oče, doma iz Hrastnika, je odšel iz Slovenije leta 1945 in bil vrnjen ter zaprt v Teharjah, nato pa je leta 1949 odšel oziroma zbežal v Avstrijo in nato v Argentino. Tudi mama, sicer Primorka, je že imela brata v tej državi in je prišla leta 1957. Oče se je naselil v Barilochah, kjer so gore, v katere je vedno rad zahajal. Za očeta je bila izselitev težka, ker si nikoli ni želel, ampak je moral iz domovine. Nikoli se ni popolnoma vživel v Argentino, čeprav jo zelo spoštuje in tudi ljubi naravo, vendar vse to doživlja izključno kot Slovenec.

Od rojstva (1962) oziroma od trenutka, ko sem se začela zavedati sebe, se spominim predvsem slovenskega jezika in okolja, saj nas je bilo v družini s starši skupaj enajst, pa še sosedje so bili naši rojaki. Spominjam se tudi igre in komuniciranja z argentinskimi vrstniki, ne spominim pa se, v katerem jeziku smo se pogovarjali. Vem le, da mi tovrstna vprašanja niso predstavljala težav. Nekoliko drugače je bilo na začetku osnovne šole, ko na primer nisem znala učiteljici pojasniti, da sem svinčnik pustila doma. Počasi sem se vključevala v argentinsko okolje, ne da bi se tega zavedala, nikakršnega šoka ni bilo. Doma smo govorili slovensko, v trgovini, na ulici itd. pa pač špansko. Na račun svojega slovenstva nikoli nisem bila zasmehovana, morda tudi zato, ker velja v Barilochah posebno vzdušje multikulturalnosti. Veliko je namreč priseljencev iz različnih držav.

...Vedno sem se zavedala, da sem zaradi svojega slovenstva drugačna, vendar so bili tudi otroci priseljencev iz drugih držav »drugačni«. Poznala sem jih ne le kot Argentine, ampak tudi kot Jude, Nemce, Italijane... Logično je bilo, da ima vsakdo poleg svojega argentinskega še drugačno življenje. Do tega je prišlo morda tudi zato, ker so Bariloche razmeroma novo mesto, razvijati se je začelo šele po drugi svetovni vojni.

...Ob sobotah sem redno obiskovala slovensko šolo, imeli pa smo tudi planinske izlete in druge dejavnosti. Še vedno je to predstavljalo minimalni del časa, sicer sem (smo) preživeli večino časa med Argentinci. Res se lahko zgodi, da te dejavnosti v društvu obremenjujejo, če si zelo angažiran, vendar se mi nikoli ni zgodilo, da bi se mi to delo zdelo samo kot obveznost. Gre za izbiro, si pripravljen sodelovati ali ne... Prav tako se mi nikoli ni zgodilo, da bi hotela zapustiti vse, kar je slovenskega, da bi mi dvojnost kultur v meni povzročala težave.

Lahko bi rekla, da sem Slovenka, rojena v Argentini, a to ni dovolj. Lahko bi tudi rekla, da sem po rojstvu Argentinka, kot so me obravnavali v argentinski okolici, a vse to je težko opisati. Sama sem se vedno čutila Slovenko in če sem kdaj izjavila, da sem Argentinka, je to izražalo lojalnost do Argentine, ki je sprejela begunce, nas - rojene v Argentini - pa priznala za svoje državljane, nam nudila življenjski prostor, kulturo. Ko se je pred kratkim zrušilo argentinsko letalo, me je na primer prav tako presunilo kot kate-

rega koli »pravega« Argentina. Pravzaprav je težko opredeliti; nekateri se razglašajo samo za Slovence in prav nič za Argentine, pa v odstotkih itd., a to je neumnost.

V Slovenijo sem prišla leta 1990. Pred tem sem veliko poslušala in brala o tej deželi. Zanimivo je, da je beseda »domovina« zame predstavljala Slovenijo. Za Argentine pa je Argentina »patria« (očetnjava) - tako da iste asociacije sploh ni bilo. Argentinci pravijo Španiji »madre patria« (mami očetnjava), a jaz tega absolutno ne morem reči. Že zato je moja domovina Slovenija. Šlo je (in gre) za nekakšno čustveno vez.

Moje doživetje Slovenije, preden sem jo videla zares, je bilo precej konkretno. Da je bil razkorak med neko podobo in resničnostjo razmeroma majhen, govori že dejstvo, da nas je od devetih otrok že šest v Sloveniji. Moja predstava o Sloveniji je bila prijetna, lepa, pa hkrati neprijetna, saj so bile pripovedi staršev povezane z drugo svetovno vojno in komunistično revolucijo. Sama lepota kraja ne bi zadostovala, da bi me nagovorila za obisk ali preselitev, saj so tudi v Barilochah zelo lepa narava, dobri ljudje itd. Odločitev za prihod v Slovenijo je padla zelo na hitro, ponudila se je pač priložnost in odšla sem poskusit. Zelo pomemben je bil tudi zgodovinski moment, saj je bila takrat možnost demokratizacije tu na višku. Ena od ovir, ki bi me utegnile ovirati pri odločanju, je tako padla. Težko rečem, kaj natančno je bilo tisto, kar je povzročilo mojo preselitev. Človek si pač želi videti, občutiti, živeti nekaj časa v slovenskem kulturnem prostoru. Šla sem, pripravljena tako na vrnitev v Argentino kot na to, da ostanem v Sloveniji.

...V Slovenijo sem prihajala »dolgo«, najprej sem prišla na neko srečanje na Rebrci na Koroškem, nato na študijske dneve Draga in šele nato peš čez mejo in potem v Medano, kjer je bila rojena moja mati. Takrat je bilo čutiti v Sloveniji ogromno energije, pozitivnega vzdušja... Danes se mi zdi vse skupaj precej otopelo, na področju tragike, o kateri sem poslušala, se ni skorajda nič spremenilo...

Niti malo nisem razočarana nad lepotami; kultura Slovenije in resničnost sovpadata z mojimi predhodnimi predstavami, tudi z ljudmi v glavnem nisem imela težav, gotovo pa je opaziti drugačen način življenja, ki je za menoj v primerjavi s Slovenci, rojenimi tu.

Počutiti se domačega v nekem okolju je odvisno od tega, kje postavimo meje. Tudi npr. Prekmurec se lahko počuti tujega v Ljubljani. Ker ne more nihče reči, da je »do tu Slovenec, od tu naprej pa tujec«, je bolje, da se vključi argentinsko v slovensko, kot da izmenično izključujem eno ali drugo. Tudi Slovenija se lahko bogati s prispevkom drugih kultur.

Rojstvo v neki drugi kulturi in v zvezi s tem doživljanje dveh kultur namreč ni normalna, ampak izjemna situacija, v našem primeru je to posledica vojne. Drugače je seveda, če človek to sam izbere. Moti me, da nekateri obravnavajo Slovence, ki pridejo iz tujine, kot »razdvojen«, »razseljen«. Sama doživljanja dveh kultur ne jemljem kot razdvojenost, kot »konflikt«, ampak kot enotnost, kot »danost«. Zato sem lahko srečna, da sem se kot Slovenka rodila v Argentini.

Seveda pa smo tudi tisti, ki smo prišli iz Argentine, med seboj različni in imamo različne zgodbe, vzroke, poglede na razna vprašanja.

...Ko sva že pri pogovoru o izseljenstvu, naj izrazim razočaranje, ker je slovenska država doslej storila tako malo za vračanje rojakov. Še naši starši, ki so prišli v Argentino kot begunci, so imeli prvih nekaj dni »emigrantski hotel«, vsaj streho nad glavo,

preden so se lahko sami znašli. Kaj bi naredila, ko bi se »le« 1.000 Slovencev odločilo za vrnitev iz Argentine v Slovenijo? Vprašanje je, če si slovenska država sploh želi, da se Slovenci, ki so bili prisiljeni zapustiti Slovenijo, vrnejo v matično domovino. V tej smeri namreč ne stori nič konkretnega. Menim, da brezbriznost slovenske oblasti dokazuje pomanjkanje občutka za pravičnost in odsotnost srčne kulture. Če je to stanje res izraz volje večine Slovencev, bi morali biti zaskrbljeni.

Na vprašanje o smislu ohranjanja slovenstva v izseljenstvu lahko odgovorim takole: dokler nekdo čuti potrebo po tem, da svojim potomcem to posreduje, je smisel že vključen v to početje. O smislu ne moremo govoriti posebej, ampak je vključen v to početje. Slovenska država bi morala vložiti karseda veliko energije za gojenje in ohranjanje slovenske identitete v Sloveniji in med Slovenci po svetu. Vsiljevati slovenščino ne bi imelo smisla. Otroka učiš to, kar znaš in ljubiš. Zdi pa se mi nujna povezava s Slovenijo, konkretna vez s stvarno deželo.

...Menim, da je obstajal »mit« o vrnitvi SPE v domovino bolj v Sloveniji (strah pred sovražno emigracijo) kot v Argentini, sploh v zadnjem obdobju, saj se je večina že davno zavedala, da vrnitev v celoti oziroma pri posameznikih ni mogoča. O vrnitvi so govorili predvsem še v Avstriji in morda nekateri še prva leta izseljenstva v Argentini, potem pa ne več. Zdaj bi se, če bi Slovenija pokazali pravi interes, še marsikdo vrnil, večina pa tudi ne več. Vrnitev Slovencev bi morala biti predmet stalnega prizadevanja slovenske države. Glavni razlog ni gospodarski, ampak gre za občutek, da nisi dobrodošel. Drugi »mit« - »mit« o vrnitvi - pa je v vsakem človeku; starejši ljudje hočejo videti svoje starše itd., torej gre za hrepenenje po nečem, kar ti je nedosegljivo, po nečem, kar si izgubil in morda nikoli ne boš videl. Tako morda tudi rojaki v Argentini hrepenijo po boljši Sloveniji.

...Da, želim se vrniti v Argentino, domov, saj tam nisem bila že štiri leta. Domov..., doma sem tam in tu.

...Zanimivo je tudi, da nekateri poudarjajo, da se mi, v Argentini rojeni Slovenci, nismo »vrnili« v Slovenijo, ampak »prišli« - pa vendar tudi sama svoj prihod čutim kot neke vrste vrnitev...

8. Pogovor z Brankom Janom, Bariloche, Argentina, 24. april 1997

(objavljeno v: Nedeljski dnevnik, št. 215, 10. avgust 1997, str. 34, avtor: Z. Ž. (odlomki))

Najprej duša, potem jezik

...Še ne tako dolgo tega je bilo misijonarstvo sinonim za širjenje krščanske vere. Danes je ta navzoča tako daleč v drugih kulturah, da o širjenju težko govorimo. Današnji misijonarji so ne le duhovniki, ampak pravzaprav nekakšni socialni delavci, zdravniki, pedagogi..., ki se ukvarjajo z najrevnejšimi sloji prebivalstva.

In kako vse to doživlja 38-letni duhovnik - lazarist Branko Jan, sin povojnih slovenskih beguncev v Argentini, ki se je po letih študija in služenja v Sloveniji vrnil na jug, daleč v Patagonijo? Živi in dela v barakarskem naselju, kot bi lahko rekli njegovi župniji

na obrobju razvpitega turističnega središča Bariloche. Poleg dela z revnimi mašuje tudi v slovenski izseljenski skupnosti, zato je med pogovorom tekla beseda tudi o tem: o narodnosti, o koreninah...

Kakšna je bila vaša življenjska pot do prihoda v sedanjo župnijo?

Začnem naj pri starših, ki so v Argentino prišli po vojni, kot domobranski begunci. V Slovenski vasi v Lanusu, četrti velikega Buenos Airesa, sem zrasel in končal srednjo šolo. Doma smo govorili slovensko, obiskoval sem slovensko šolo, in ko sem prišel k tamkajšnjim slovenskim lazaristom, je sledila pot na študij teologije v Jugoslavijo. Tja sem prišel leta 1978. Na letališču je bila megla in najprej sem zagledal policijskega psa. Iz Argentine sem pripotoval prestrašen pred komunističnim režimom in lahko si predstavljate, kaj sem kot osemnajstletnik takrat čutil, pa čeprav imajo pse in policijo na vseh letališčih sveta...

Leta 1985 sem zaprosil za stalno nastanitev v Sloveniji. Leto dni ni bilo odgovora, potem pa so me z Mačkove poklicali in ugotovili, da nikoli nisem izgubil jugoslovanskega državljanstva in da ni nobene pravne osnove, da bi živel v Jugoslaviji kot tujec. Nekateri so se za slovensko državljanstvo torej mučili, meni pa so jugoslovanskega skoraajda vsilili. To je pomenilo tudi vse pravice in dolžnosti, med drugim tudi služenje vojaškega roka v takratni JLA. Zaradi tega, pa tudi iz drugih razlogov, sem odšel nazaj v Argentino.

Zakaj ravno v Bariloche? Kakšna je vaša župnija?

Tu so Slovenci potrebovali duhovnika, a samo za to majhno skupino ne bi imelo smisla, zato sem ustanovil novo župnijo. Ena od župnij v naši provinci je celo večja kot vsa Slovenija, ima pa vsega 6.000 prebivalcev, moja pa je po površini zelo majhna, a po gostoti gotovo najbolj naseljena, saj se v enem samem predelu drenja okoli 22.000 ljudi...

...Rojeni ste v Argentini, slovenskim staršem. Kaj ste pravzaprav? Na kakšen način je to vprašanje navzoče med tukajšnjimi Slovenci?

100% Slovenec in 100% Argentinec. Ko sem prvič prišel v Slovenijo, sem prišel domov, in ko sem se vrnil v Argentino, sem spet prišel domov. Vsaka kaplja krvi je eno in drugo in s tem nimam nobenega problema, pa čeprav mi nekateri to lahko zamerijo, češ, »ti si vendar Slovenec«.

S tem je povezanih več različnih problemov. Eno so tisti, ki so prišli iz Slovenije in še danes govorijo, da gredo domov. Druga generacija pa je razdeljena na dve skupini: ena ponavlja tisto, kar govorijo starejši, in vztraja v razmeroma zaprti skupnosti, druga pa je prišla do razkoraka: ni jim všeč, naveličali so se, uprla se jim je prisila, razmišljali so in prišli do drugačih zaključkov, kot jih ponuja slovenska družba. Navadno se taki, ki se odcepijo od jedra slovenske skupnosti, odcepijo tudi od verskega življenja nasploh. V tem je problem nas duhovnikov: kako poskrbeti, da bodo tisti, ki se ne čutijo več del slovenske skupnosti, ostali v veri. In če me vprašate, kaj je zame pomembnejše, ali naj nekdo ostane Slovenec ali kristjan, bom rekel, da kristjan, saj je krščanstvo zame večja vrednota od narodnosti!

Slovenski jezik se počasi, a vztrajno izgublja. Kakšna je torej prihodnost slovenske skupnosti v Barilochah?

Nad jezikom je srce, a jezik je gotovo pomemben. Sprejeti bomo morali dejstvo, da bo nekoč prišel trenutek, ko se potomci Slovencev ne bodo več imeli za Slovence. S pastoralnega in kulturnega vidika bi morali predvideti, da bo čedalje manj otrok govorilo slovensko, in zato delati na tem, da bi obdržali slovensko kulturo, a v tem me še nihče ne posluša.

V čem je smisel ohranjanja narodnostne identitete?

Gre za notranje bogastvo. Govorili so mi, da kolikor jezikov znam, toliko glav veljam. Pa ne gre toliko za znanje jezika, ampak za širino človekovega obzorja, za omiko. Postaneš bolj človeški. Povezan si s svojimi koreninami. Ravno širina je bila razlog, zaradi katerega so nas slovenski lazaristi iz Buenos Airesa pošiljali študirat v Slovenijo. Zaradi tega smo bili deležni neštetihih kritik, saj je bila domovina takrat še komunistična.

Bi ostali v Sloveniji, če bi se ponudila možnost?

Ko se mi je leta 1985 ponudila priložnost, tega nisem hotel, pa ne, ker bi se bal vojaščine v JLA, ampak ker nisem hotel živeti v sistemu, ki je pregnal moje starše.

Če bi imeli že takrat demokratičen sistem in Slovenijo, pa bi skoraj gotovo ostal in se hkrati z veseljem vračal na obisk v Argentino.

9. Pogovor z Valdeiom Vitrihom, 5. junij, Bauru, Brazilija

(objavljen v krajevnem glasilu Prestop, Postojna, 21. avgust 1997, avtor: Z. Ž.)

Brazilija je po velikosti peta največja država na svetu in njena prostranstva so neizmerna. Nič čudnega torej, da se je tudi večina slovenskih izseljencev - tja so večinoma prišli na prelomu stoletja ali med svetovnimi vojnami - nekako »porazgubila« med pripadniki drugih priseljenjskih narodov in tudi domačinov. Za mnogimi tako ni več sledu, zato je vsako srečanje s katerim od potomcev, ki se še zavedajo svojih korenin, lahko zelo pristrčno. Tako je bilo tudi na domu Valdeira Vitriha v mestu Bauru, kakšnih 400 kilometrov severozahodno od velikanskega Sao Paula.

Po resnično pristrčnem sprejemu v skromnem, a toplem domu mi je gostitelj najprej razkazal svojo delavnico za izdelovanje mortadele, raznih salam in čisto pravih krvavic ter kranjskih klobas, nato pa mi je pojasnil, kako se je dokopal do lastnih, skoraj že izgubljenih družinskih in narodnostnih korenin.

Ker se je po letu 1945 izgubila vsaka sled za naslovi v Sloveniji in ker je Valdeira zelo mikalo spoznati domovino svojih prednikov, je leta 1982 po nasvetu jugoslovanskega konzula v Sao Paulu pisal pismo v revijo Jana in v njem prosil morebitne sorodnike, naj se oglasio. Vedel je le, da je njegov pradedek Andrej z ženo Ivano prišel v Brazilijo davnega leta 1895, vedel je za nekaj imen in za ime vasi v nekdanji Avstro-Ogrski - Belsko. Zamisel je obrodila sadove in po štirih mesecih je že prejel prvo pismo. Napisali so ga sorodniki iz Belskega, potomci tistega dela družine, ki se je iz Brazilije leta 1905 vrnil domov...

Stiki so se hitro pomnožili in leta 1986 je prvič obiskal Slovenijo in hišo pradeda v Belskem.

Še zdaj mi gre na jok, ko se lotim opisovanja občutkov ob prvem srečanju. Starejša sorodnica Ana me je ob odhodu prosila, naj ji ob naslednjem obisku na grob prinesem vrtnico, saj je slutila, da se na tem svetu ne bova več videla. Prošnja se mi je vsadila v srce in zato ji zdaj vsakič, ko pridem, prinesem vrtnico. Ker je Brazilija daleč, plastično, pa vendar...

Morda je tudi kateremu bralcu Prestopa znana zgodba prijaznega potomca Slovencev. Nazadnje je bil tu z vso družino decembra in januarja, menda ravno v najhujšem mrazu. Čeprav vajeni toplega brazilskega podnebja, so se privadili tudi naši zimi, seveda ob pomoči gostoljubnih sorodnikov in, zakaj pa ne, »toplega« domačega žganja.

Pol mojega srca je brazilskega, pol pa slovenskega, mi je vzneseno pripovedoval Valdeir.

Ko sem v Braziliji, nenehno mislim na slovenske gore, predstavljam se v Belskem, v Strmci, vse svoje delo posvečam naslednjemu obisku. Najbolj mi je žal, da ne znam jezika, saj bi na ta način svoja močna občutja veliko lažje izrazil. Prvo, kar sem doživel v Sloveniji, je bila voda iz slovenske zemlje, iz vodnjaka v Strmci. Morda se sliši smešno, toda v tem sem videl ogromno simbolike in močno me je ganilo. Zdaj sanjam o tem, da bi si življenje lahko uredil na ta način, da bi živel pol leta v Sloveniji in pol v Braziliji.

Valdeirjev oče je vse do leta 1982 mislil, da je Avstrijec, saj je imel njegov oče še avstroogrsko državljanstvo. Nenavadno sem mu je zdelo le, da se ni znal pogovarjati z avstrijskim gostom v svojem hotelu... No, sin oziroma vnuk, ki se je osebno prepričal o tem, od kod je njegov dedek, je razjasnil situacijo in zdaj je tudi oče ponosen, da se sin skoraj vsako drugo leto odpravi »domov« - Valdeir se namreč v naših krajih resnično počuti kot doma. Podobno je tudi z ženo, ki v Braziliji peče slovensko specialiteto - potico, in mladoletnima hčerko in sinom, ki si obiska prav tako goreče želita in včasih celo »snameta« kakšno slovensko besedo. Nobenega od Vitrihovich ne moti naša - za mnoge »hladna« - mentaliteta, zaprtost. Valdeir zna ceniti iskreno gostoljubnost, všec so mu gore, narava, ljudje, gostilne (sorodnike ima v znanem Baru Bor).

Valdeirjeve police so zdaj polne slovenskih knjig. Naročen je na izseljenski časopis Rodna gruda, poslušá slovensko glasbo, kot ljubitelju dobre hrane pa mu del Slovenije prinašajo tudi naše jedi. Prav nenavadno je zato sredi Brazilije uživati v krvavicah, potici, prežganki, žolci, klobasah...

Višek Valdeirjevega prizadevanja za ohranitev slovenskih korenin je prizadevanje za slovensko državljanstvo, pri čemer mu pomaga sorodnik in naš domačin Miroslav Gerželj.

10. Pogovor s Francijem Šenkom, duhovnikom v Buenos Airesu, rojenim v Argentini, Buenos Aires, 14. april 1997

Franci Šenk je bil kot otrok očeta domobranca rojen v begunskem taborišču v

Avstriji. Konec leta 1948 so prišli v Argentino, oče pa je bil tako zaveden, da ni hotel sprejeti dobre službe daleč od Buenos Airesa, ker tam ni bilo slovenske šole in cerkve. Tako so se v prestolnici s še eno slovensko družino stiskali v dvosobnem stanovanju s skupnima straniščem in kuhinjo.

Spregovoriti špansko doma je bil smrtni greh, zato je Franci v osnovno šolo vstopil brez znanja španščine. Tudi poslej je ta jezik uporabljal le v šoli, saj je sicer štiri leta živel v slovenskem internatu v Paternalu (del Buenos Airesa), pozneje pa je obiskoval tudi sobotno slovensko osnovno in srednjo šolo. Že v času osnovne šole je moral zaradi slabih razmer v družini ob šoli tudi delati. Ker ni končal ustrezne srednje šole, je moral za vpis na fakulteto vse skupaj ponoviti v večerni šoli, nato pa je končal študij novinarstva in 17 let delal kot radijski poročevalec z avtomobilskih dirk. V tem času ni prihajal v skupnost, razen morda ob sobotah ali nedeljah, če ravno ni imel dela. Na svojih reporter-skih poteh pa je vedno, ko je zvedel za slovensko družino, to tudi obiskal. Imel je več deklet, tudi Slovenk, in skoraj bi se poročil, a z Argentinko. Ko pa sta prišla navzkriž in se tudi razšla, se je odločil za duhovniški poklic. V argentinskem semenišču je živel do leta 1990, ko se je moral odločiti: bo novo mašo opravil v Argentini in s tem postal argentinski duhovnik z dobrimi možnostmi napredovanja, s tem da ne bo mogel sodelovati v slovenski skupnosti, ali bo diakonat in novo mašo opravil v Sloveniji, se s tem podvrgel slovenski cerkvi in zelo verjetno končal kot župnik. Odločitev je bila težka, pravi Franci, saj je tudi on samo iz mesa in krvi. Prevladala je slovenska kri, zato se je odločil za Slovenijo.

Ko sem prišel tja, sem ugotovil, da je ta dežela še lepša kot tista, o kateri so mi vse življenje govorili moji starši. Res sem imel v začetku zelo težko obdobje. Nisem še imel pravih prijateljev, vrstili so se izpiti, pa še sonca nisem videl skoraj dva meseca. Sit sem bil vsega in bi se najraje vrnil. A z božičnimi prazniki, novim letom in bližajočo se pomladjo se je vse spremenilo. Tako sem se vživel v Sloveniji, da nisem hotel nazaj. Nikoli se nisem počutil tujca, Argentinca, niti v Sloveniji ne. Nadškof me je prosil, naj odidem nazaj v Argentino, ker so bili štirje duhovniki tu zelo bolani, jaz pa še vedno nisem hotel, saj so me potrebovali tudi na avstrijskem Koroškem. Nazadnje sem privolil, da se vrnem za tri leta. Minilo jih je že pet in še vedno sem tu, čeprav grem pogosto v Slovenijo. Zdaj razmišljam takole: v Slovenijo ali na Koroško bi odšel takoj za župnika ali cerkvenega novinarja, vendar vem, da me v slovenskem domu tu v Buenos Airesu potrebujejo, potrebujejo pa me tudi ostareli starši.

Franci nikoli ni imel krize zaradi svojega slovenstva, smisla vseh naporov itd. Nasprotno, včasih se je čutil prikrajšanega, ko zaradi službe ni mogel na slovensko prireditve.

Moj sogovornik se je izkazal kot realist, saj je priznal, da mladina ne obiskuje sobotnega srednješolskega tečaja samo zaradi slovenščine, ampak bolj zaradi končnega izleta v Slovenijo, kamor bodo odšli sami, brez nadzora staršev.

...Ampak to ni nič slabega in moramo jih spoštovati. Za nekatere je cilj postati zdravnik, pravnik, inženir itd., za nekatere pa ob tem še obiskati domovino staršev. Vsi vemo, da na nas pritiska asimilacija. Dokler bodo slovenske šole, domovi, maše..., bo tudi slovenstvo. Potem bo čedalje težje in jezik bo čedalje bolj izgubljal na veljavi. Dol-

D |

go je bil za našo skupnost jezik merilo slovenstva, španščina v domu je bila prepovedana. Zdaj so marsikje veseli, da mladina sploh pride, tudi če govori špansko.

Tudi sam kot duhovnik pravi, da mu je vseeno, ali bo otrok prišel do vere v kitajščini ali slovenščini.

Govoril mi je o svojih duhovniških izkušnjah. Neka gospa je bila 21 dni v komi in ko jo je obiskal, ni vedel, kaj bo sploh storil. Hči in vnuk nista govorila slovensko.

Ko sem prišel do nje, sem jo nagovoril, čeprav je bila v nezavesti, in to v slovenščini. Po 21 dneh je odprla oči in mi odgovorila. Nato sva opravila spoved, maziljenje in obhajilo, se pogovarjala o domovini in celo zasmejala se je. Ko sem končal obisk, sta bila hči in vnuk objokana in nista se mogla načuditi, kako mi je uspelo. Podobno se je zgodilo pri nekem starejšem moškem, ki se je prav tako zbudil iz nezavesti, ko sem ga ogovoril, in spregovoril slovensko, neki drugi starejši moški pa se je z menoj pogovarjal slovensko po 40 letih. Iz srca se mi je zahvalil, da je z menoj lahko kramljal v maternem jeziku, za katerega je mislil, da ga je pozabil. Druga gospa je v 10 letih ohromelosti spregovorila le, ko je molila, in to v slovenščini, v vsem tem času pa ni spregovorila niti ene besede v španščini...

Gre torej za obliko »podzavestne identitete«, ki potrjuje pomembnost primarne socializacije za etnično identiteto.

11. Pogovor z Mateom Štirn, redovnikom, Rosario, Argentina, 13. maj 1997

Poleg ostarelih šolskih sestra je edini slovenski redovnik v Rosariu in daljnji okolici 51-letni Mateo Štirn. V Rosariu je že dolga leta in srečal sem ga že ob mojem prvem obisku pred sedmimi leti. Ukvarja se z video tehniko in je avtor tedenske nedeljske verske oddaje na tamkajšnji televiziji (ki jo spremlja več kot milijon gledalcev...). Je reden gost družine mojega sorodnika in še nekaterih Slovencev in govori tekoče slovensko. Če bi živel v Buenos Airesu, bi ga lahko štel med tipične predstavnike druge generacije slovenskega političnega izseljenstva v Argentini, a od tega ga ločuje prav »osama«, v kateri živi, saj v Rosariu pač ni rojakov, s katerimi bi se lahko sproščeno pogovarjal v slovenščini, ni slovenskih maš...

Njegova družina je prišla v Argentino leta 1948, ko je imel dve leti. Sicer je rojen v Lienzu v Avstriji, kajti najprej so živeli v Celovcu, nato v Insbrucku in šele pozneje so odšli čez Genovo v Argentino. Ena od sestra je »pristala« v Severni Ameriki.

Z ladjo nas je prišlo okoli 1.500 Slovencev, od katerih nas je odšlo okoli 500 družin v Mendoza in prav toliko v Bariloche (številke beležim s pridržkom, saj se ne ujemajo z nobenim od ostalih podatkov o teh krajih in Slovencih v njih, op. Z. Ž.). Čakanje na razporeditev, v kateri kraj bomo šli, je bilo zelo dolgo in mučno. Čeprav sem bil še majhen, se mi je v spomin vsadilo veliko slik iz »emigrantskega hotela« (bile so navadne hale). Vem, da je takrat izginilo veliko mladih deklet... Leta 1950 smo prišli v Mendoza, kjer je podnebje precej podobno slovenskemu, blizu so hribi... Hudo je bilo, ker nismo poznali jezika. Mama je večkrat prijokala domov, saj so se ji domačini smeja-

li, ker ni znala kupiti stvari. Slovenski duhovnik, msgr. Orehar, je zato na hitro naredil majhen priročen slovarček, s katerim smo si za silo pomagali. Do mojega sedemnajstega leta, ko sem odšel v redovništvo, podobno jezuitskemu, sem doma vedno govoril samo slovensko, tako kot tudi v slovenskem društvu, ki je nastalo kmalu po našem prihodu. Tam sem obiskoval slovensko šolo in verouk. Pri sedemnajstih sem tako prišel v Rosario in tu tudi ostal. Leto dni sem preživel tudi v Rimu, kjer sem študiral komunikologijo, dve leti in pol sem bil v Urugvaju in leto dni v Ekvadorju. Leta 1981, ko sem šel v Rim, sem obiskal tudi Slovenijo in svojega brata, ki ni prišel z nami v Argentino in ga nisem še nikoli videl. Zdaj je težko zame, ko govorim slovensko, laže mi gre pisanje. Mislim namreč po špansko in jezik hitro otrdi, če nimaš prakse. Drugačna je fonetika in skladnja.

...Ko sem prišel v Slovenijo, je bilo težko. Najprej sem moral na policiji podrobno opisati svoje načrte v Sloveniji in to me je precej prizadelo. Ves čas, ko sem bil doma, je bila pred bratovo hišo policija. Ko sva šla na občinski urad urejat zadeve v zvezi z očetovo pokojnino, nama je mlada uslužbenka zabrusila, da je bil izdajalec. Več kot dva tedna me niso pustili doma, in še ta čas je bil pod premočnim vtisom režimskega pritiska. Z bratom sva se sicer lepo razumela, obiskala sva očetove stare prijatelje, ogledal sem si očetovo hišo, v kateri so bivali drugi ljudje. France je hotel leta 1963 priti v Argentino, a ko je to zvedela policija, ga je za poldrugo leto zaprla in v zaporu je skoraj izgubil oči in dobil pljučnico.

...Kot otrok nisem imel veliko težav z dvojnim kulturnim pritiskom. Doma smo pač govorili slovensko, v šoli in na ulici pa sem govoril špansko. Z jeziki torej nisem imel težav in to mi je koristilo tudi, ko sem hodil po svetu. Tudi sicer sem to dobro prenašal - v obeh kulturah sem se dobro počutil. Nikoli mi ni bilo žal, da sem tudi Slovenec, nisem imel krize v tem smislu in nisem se čutil manjvrednega zaradi tega, nasprotno, vedno sem bil ponosen na svojo narodnost. Svojo slovensko kulturo sem vedno spoštoval in cenil, kar mi je dala. Za to ima veliko zaslug moj oče, ki je bral slovenski tisk, skrbel za vero svojih otrok v slovenstvu. Zdi se mi, da je ohranjanje maternega jezika in kulture posameznikova dolžnost; ne moreš tega pustiti, zanikati, tako kot ne moreš zamenjati staršev.

Vrstniki so me na nek način poniževali zaradi moje drugačne kulture, po drugi strani pa so mi bili skorajda nevoščljivi - niso razumeli, kako smo si lahko iz nič ustvarili hišo, avto itd., in niso hoteli videti, da je moral oče za to delati dan in noč, da sem jaz del šole izdelal praktično ponoči, saj sem podnevi pomagal očetu.

...Živimo tu, a dušo imamo v Sloveniji. Mislimo, delamo in živimo po slovensko. Svoje slovenstvo vzdržujem tako, da berem slovenski tisk, vsak mesec se dobim s tukajšnjimi Slovenci pri maši, nekatere obiskujem, pišem pisma v domovino in sorodnikom v Mendozo.

...Mislim, da ne bi imel veliko težav prilagoditi se življenju v Sloveniji, saj sem tudi sicer precej prilagodljiv.

12. Pogovor z Miguelom Angelom Moškatom, predsednikom Slovenskega društva Triglav, Rosario, Argentina, 23. maj 1997

Miguel je predsednik društva od konca leta 1996, potem ko je prejšnji predsednik

odstopil zaradi težav pri razdvajanju slovensko-hrvaškega društva. V začetku je imel veliko dela s pravnim razdruževanjem, saj je bila stavba kluba zgrajena z rokami in opekami Slovencev; kasneje so prišli Hrvati in klub je postal »jugoslovanski«... Zdaj sta se izoblikovali dve samostojni društvi, ki si v souporabi delita prostore. Pod njegovim vodstvom so do mojega prihoda organizirali že šest prireditev z gosti v sodelovanju s slovensko kulturno sekcijo, ki jo je skupinica izobražencev osnovala že pred tem.

Društvo ima trenutno 100 članov in vsako leto organizira okoli pet večjih srečanj; v glavnem gre za kosila, veselice... Na večje prireditve, gostovanja skupin iz Slovenije itd. pride tudi do 200 oseb. Po njegovem mnenju je v Rosariu samo okoli 15 oseb prve generacije.

Mnogi niso prihajali v društvo, ker jih je motila jugoslovanska zastava z rdečo zvezdo, pa čeprav ne gre za politične izseljence. Ni jim bilo všeč, če so ob obisku društva poslušali jezik, ki ni bil slovenski, gledali plese in poslušali pesmi, ki niso bile slovenske... Prav zato je zdaj, po slovenski osamosvojitvi in reorganizaciji društva, zaznati povečano zanimanje za sodelovanje, več ljudi obiskuje predavanja in koncerte, ki jih organiziramo. Danes skušamo biti politično uravnoteženi, zato se niti ne dotikamo tematike medvojnih in povojnih dogodkov, partizanstva in domobranstva. Gledamo naprej in s to zgodovino nimamo nič skupnega, tako kot ne naši starši, ki so večinoma prišli še pred drugo svetovno vojno... Zdaj se oblikuje nova skupina, v kateri imamo občutek, da smo ena sama velika družina, kar smo doslej pogrešali. Tak občutek družinskosti, prijateljstva je namreč zelo koristen in krepí skupnost. Doslej je bilo to bolj navzoče pri Hrvatih, zdaj pa se je pri njih precej izgubilo.

Miguel je sploh zelo navdušen in namerava začeti z izdajanjem časnika Slovenski glas. Rad bi zbral fotografsko gradivo o starih priseljencih in organiziral razstavo ter uredil arhiv društva. Tudi zame je žrtvoval veliko časa in me predstavljal mojim intervjuvancem. V društvu je dejaven že od leta 1980, zadnji dve leti pa je bil tudi tajnik.

Z vsakim dogodkom, ki ga moramo pripraviti, poglobljamo svoje stike s Slovenijo, z našimi slovenskimi koreninami. Razmišljamo tudi o organiziranju čarterskega leta v domovino naših staršev, konec jeseni (avgusta...) pa bomo začeli s tečajem slovenskega jezika za odrasle, ki ga bo vodila Rosa Polh. Slednje je za nas zelo pomembno, saj bomo tako lahko vsaj za silo komunicirali s skupinami iz Slovenije in tudi lažje odšli na obisk v domovino naših staršev.

Miguel je imel dva strica; eden je bil na partizanski, drugi na domobranski strani. Oba sta še mlada umrla med vojno. Njegovi starši, doma iz Cerknega in Tolmina, so prišli v Argentino leta 1948. Oče je bil mobiliziran v italijansko vojsko in je služboval na jugu Italije. Po italijanski kapitulaciji je ostal v tujini kot nemški ujetnik in kasneje kot član civilne policije, ki so jo v Trstu organizirali Američani.

Miguel se je rodil leta 1952 kot Argentinec, vendar se tudi on spomni trenutkov zasmehovanja (»Polaco...«). Sam sicer nikoli ni govoril slovensko, ker ga oče ni hotel učiti jezika zaradi težav, ki bi jih utegnil imeti v šoli. Oče je vedno odklanjal vse, kar je bilo povezano s Slovenijo, kot bi hotel pozabiti na kraj, ki ga je tako ljubil, na domotožje, ki ga je žrlo.

Moj oče je pil »el vino triste« - »žalostno vino«. Vedno si je na tihem želel nazaj, medtem ko mama ni bila tako navdušena. Pa vendar je, čeprav neizobražena, pisala celo pesmi v slovenščini.

Naključje (ali ne) je hotelo, da se je Miguel poročil s hčerko enega od organizatorjev slovenskega društva, ki je sicer doma prav blizu doma njegovega očeta. Morda se je to zgodilo prav zato, ker je iskal slovenske korenine. Njegova žena sicer ne govori slovensko, vendar pa je na nekem velikem družabnem kosilu presenetila z odličnim petjem slovenskih pesmi.

Moje korenine, moje srce so slovenski, pa čeprav sem rojen tu, v Argentini, in mi je ta država tudi všeč. Nekoliko drugače je z mojo soprogo, ki je bila vedno bolj pod vplivom »jugoslovanskega razmišljanja«, pa tudi toliko navdušenja ne čuti.

Zakaj počnem vse to? Ker je to del mene, del mojih korenin. Ima smisel in ga bo imelo, vse dokler bo odmev med drugimi rojaki. So ljudje, ki čutijo veliko, in ljudje, ki ne čutijo ničesar. Na te lahko pozabimo.

...V Sloveniji nisem bil nikoli, a podrobno poznam slovensko zgodovino, politiko in zemljepis. Na nek način je torej zame zelo blizu, po drugi strani pa daleč, ker (še) ne znam jezika. Spomnim se, kaj se je dogajalo v meni leta 1980, ko se je mama vrnila z obiska v Sloveniji in s seboj prinesla konkretne, oprijemljive stvari. Zame bi bilo idealno, če bi lahko prišel za leto dni v Slovenijo in tam študiral jezik, obiskoval kraje, govoril z ljudmi.

...Nikoli mi ni bilo žal mojega porekla in tudi nisem pomislil, da bi se slovenstvu odrekel, da bi ga namenoma pozabil...

13. Pogovor z Milkom - Emiliom Žigonom, Rosario, 23. maj 1997

(Milko Žigon je bratranec mojega očeta, sorodnik, pri katerem sem stanoval in delal več kot tri tedne, najprej za veliko noč in nato v maju 1997.)

Rojen je leta 1934 v Rosariu. Žena je Španka, sicer pa zelo razume njegovo navdušenje za slovenstvo in ga spremlja pri raznih dejavnostih v povezavi s tem (samo nekaj tednov po mojem odhodu je umrla za rakom, op. Z. Ž.). Ima sina in hčer, ki jezika ne znata, a bi rada vsaj obiskala domovino starih staršev po očetovi strani. Milkova starša sta bila oba Slovenca, doma iz Stomaža pri Ajdovščini, in spadata med značilne predstavnike predvojnih slovenskih priseljencev v Argentini oziroma v Rosariu. Vsa družina me je vedno sprejela z odprtimi rokami in komuniciranje s Slovenijo je zelo živahno že zato, ker je Milko pogosto posrednik in organizator številnih obiskov. Velja za nekakšno neformalno avtoriteto in predsednik slovenskega društva se je v času mojega bivanja pri njem pogosto oglasil s prošnjo za nasvet v tej ali oni pravni ali človeški zadevi. V društvu noče biti več dejaven, saj meni, da je vrsta na mlajših.

Oče je prišel v Argentino z ladjo Belvedere leta 1926, v tistih časih pa je prišlo še okoli 500 ali več rojakov, večinoma mož. Poročil se je že v Sloveniji, kjer sta se rodila sestra Cilka in še en brat, ki pa je umrl še kot otrok. Iz Buenos Airesa je prišel naravnost

v Rosario in sprejel prvo službo, ki so mu jo ponudili. Skupaj z drugimi Slovenci se je zaposlil na veliki kmetiji in pomagal pri kopanju krompirja, nato pri žetvi žita. Več mesecev so spali na prostem - to so bili težki časi. Kmalu so ugotovili, da primanjkuje zidarjev, zemlja pa je dobra za opeko. Zato so skupaj zgradili opekarno, katere gospodar je bil moj oče. Delo je bilo gotovo eno najbolj umazanih in težkih. V zahodnem delu Rosaria so bile samo slovenske opekarne in lahko rečem, da so prav Slovenci zgradili več kot polovico Rosaria. Drugi možje iz Slovenije, predvsem Primorci, so se večinoma zaposlili v velikih hladilnicah v mesni industriji. Bili so v glavnem skromni in ne ravno bogati, razen morda nekaterih gospodarjev. Tudi mojemu očetu je zato šlo kar dobro, tako da je lahko poklical še mojo mamo in sestro. Jaz in moj brat Izidor sva se rodila tu.

...Skoraj nihče ni računal na vrnitev v domovino, saj je bila tam huda lakota in pritisk fašistov - tudi zaradi tega so odšli od doma - je samo še naraščal. Moj oče je bil pri italijanski vojski 11 let...!

Drugi rojaki so načrtovali društvo Triglav, moj oče pa je menil, da je najprej treba poskrbeti za ohranjanje jezika. Zato je organiziral slovensko šolo. Bil je blagajnik in ravnatelj prve slovenske šole, ki so jo ustanovili skupaj s slovenskimi šolskimi sestrami iz Maribora. Prvo leto so v to sobotno šolo vpisali kar 300 otrok, pa čeprav le-tem nekateri starši niso mogli dati niti za avtobus. Imeli so pouk slovenščine, verouk, slovenske maše, razne prireditve, veselice itd.; v primestnem San Lorenzu je bil tudi vrtec. Sam nisem obiskoval ne šole ne vrtca, saj sem bil še premajhen.

...Ko je sem prišla moja mati, je bila tu še »puščava«, čeprav Indijancev ravno ni bilo... Doma smo govorili samo slovensko, pa tudi v opekarnah je bilo slišati predvsem naš jezik. Španščina je bila zgolj jezik za preživetje, za nakup in trgovini in sporazumevanje z ostalim svetom. Ko sem prišel v osnovno šolo, je bilo zame zelo težko, saj španščine nisem znal. Mene in druge potomce Slovencev so zmerjali s »Polacos«. No, z leti sem se nekako naučil, čeprav sem še na srednji šoli tu in tam »zapletel«. Drugače je bilo z mojim bratom, ki je kmalu »pozabil« slovensko.

Veliko smo tudi brali, saj je bil oče naročen na knjige Mohorjeve družbe, dobivali smo slovenske časnike iz Buenos Airesa...

Po srednji šoli sem nekaj časa študiral medicino. Nato sem delal doma v pekarni, ki smo jo zgradili skupaj z bratom in še drugo družino. Čez dan sem delal, ponoči pa študiral; tako sem diplomiral iz stikov z javnostjo, združništva in humanizma. Dobil sem državno službo kot direktor več kot 2.100 »kooperativ« (zadrug), predavam pa tudi na univerzi v Rosariu.

Tudi sam sem nekaj časa sodeloval v društvu kot tajnik, član odbora itd. Hoteli so tudi, da bi bil predsednik in celo konzul, a sem odbil, saj sem bil premlad. Vseeno sem moral na prireditvah imeti več govorov, kar vse je šlo v javnost. Začeli so me sumiti, da sem komunist. V tistih časih, ko je »izginilo« več kot 30.000 »komunistov«, sem bil v hudi nevarnosti, saj me je policija že opazovala. K sreči sem imel dovolj vplivnih prijateljev, ki so jamčili, da sem zgolj sin Slovencev oziroma Jugoslovanov.

...Življenje Slovencev je bilo tudi veselo. Ker je bilo delo težko, so se že v petek zvečer dobili v slovenski gostilni in ogromno prepevali in tudi popivali. Imeli so celo (moški) pevski zbor.

Prvo slovensko društvo so zgradili sami, vsak je prispeval nekaj opek. Pomagal

je tudi moj oče, vendar je, ko je prevladala komunistična struja, tako kot veliko drugih, odšel. Z družino smo včasih šli v društvo, a nismo bili dejavni, saj so se po vojni pridružili še Hrvati in deloma tudi Srbi in Makedonci. Hrvatov je sploh zelo veliko, predvsem iz Dalmacije so prišle cele vasi. Glavni praznik je bil 29. november, praznik rojstva nove Jugoslavije, svojo kulturo pa so predstavljali tudi na tukajšnji prireditvi ob prazniku narodnosti. Imeli so folklorno skupino in tamburaški orkester Zagreb.

Zdaj je kulturno življenje precej osiromašeno, saj so tisti, ki so nekoč bili dejavni, že stari ali so umrli, mladi pa so se že precej porazgubili oziroma asimilirali.

...Ko sem prvič prišel v Slovenijo, se mi je zdelo, kot da bi bil tam rojen. V Stomažu pri Ajdovščini sem se »spomnil« ulic, krajev, kjer so prepevali moji starši. Veliko mi je tudi pomenilo, da še govorim slovensko. Ko je moj oče umrl, sem mu še kar naprej pisal pisma, tako da nisem pozabil jezika. »Doma« so me zelo pristrčno sprejeli in bilo je izjemno lepo. Če bi mi čas dopuščal, bi prišel ne dvakrat, ampak vsaj petkrat.

Ob zadnji slovenski vojni za samostojnost sem začel zagovarjati trditev, da Hrvati in Slovenci ne morejo več delovati v istem društvu, in ustanovili smo slovenski kulturni odbor. Začeli smo se povezovati s Slovenijo in s Slovenci v Buenos Airesu, k Spomeniku zastavi v Rosariu smo prinesli slovensko zastavo in zapeli Zdravljico, pripravili smo gostovanje kvinteta Sonček iz Pivke, moškega zbora Srečko Kosovel iz Ajdovščine, slovenske televizije in radia, predsednika ljubljanskega mestnega sveta, več gospodarskih delegacij itd.

...Navdušen sem nad slovenstvom. Rad bi bolje spoznal domovino staršev, kraje, kjer so živeli stari Slovenci, ki sem jih poznal. Če bom uspel, bom odšel v Stomaž in se tam vsaj teden dni sam sprehajal. (Milko Žigon je že aprila 1998 res obiskal Slovenijo - op. Z. Ž.)

V Argentini se imam za predstavnika naroda, ki ga nihče še ne pozna, pa čeprav sem rojen tu in sem potemtakem tudi Argentinec.

Zahvala

*Zavarovalnici TRIGLAV d. d., OE Postojna, ter občinama Postojna in Pivka za pomoč pri izvedbi študijskega potovanja;
zasl. red. prof. dr. Stanetu Južniču, Vidi Toplak s FDV, sodelavkam in sodelavcema z Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Milanu in Mari Keržič ter Marjani Pirc iz Buenos Airesa, Pilar in Milku Žigon iz Rosaria, dobrotnikom v Sao Paulu, Montevideu, Barilochah, Mendozi, Santiagu...;
hvala vsem, ki ste mi poklonili svoje misli, mi pomagali, svetovali, me kritizirali,
hvala mami, tatu, sestram, Ireni.*

Ta knjiga je tudi vaše delo.

Summary

‘Vladi is a keen accordionist in his late seventies. Way back in 1925, when he was still a little boy, he and his parents fled the increasingly violent fascism and inexorable hunger of his native Košana, near Pivka, and arrived in mighty Buenos Aires. It was difficult, and there was a great deal he did not really understand - still doesn’t today in fact. Seventy years later, when his large and apparently clumsy prominently-knuckled fingers bring to joyful life his diatonic accordion and coax from it an ancient Slovene melody, already forgotten, perhaps, at home, it seems to be a living relic, an open door into the past, something which will die with him. And what will remain? Will everything that is Slovene disappear with him? What has been transplanted into his descendants; how long will they keep his memory and a sense of belonging to the country where he was born; what does Sloveneness mean to those who were born in Argentina and have never seen that little country beneath the far-off Alps of Europe?’

These are the fundamental questions noted in the introduction to the book and around which the present text revolves. It takes national identity as an important part of personal identity which reaches even greater expression in the emigrant context. This is first felt by the emigrant himself, and then by his descendants who almost of necessity find themselves in the vice of dual socialisation.

The ‘new’ culture is for them not new but the only one they know, at least the only true one. No matter how intensively Sloveneness is transmitted to the descendant, it cannot overcome physical distance, the lack of contact, the imaginarieness or even ‘fairy-taleness’ of the specific culture that is called Slovenia; they lack the experience of territorial belonging, and the presence of the majority, ‘graspable’ culture is too strong. In what forms, then, is a Slovene national identity possible among those who have grown up in a different environment, in this case a South American one? This is the main question and at the same time the purpose of the present work. To describe, explain, predict and in this way to answer.

The theme we have set ourselves is by no means as simple as the question itself seems. A great deal of prior knowledge of and acquaintance with the target population was necessary. Carrying out the key part of the work - the study trip - demanded enormous energy. Understanding and analysing the reports required empathy and concentration and of course time, for time cannot be overtaken but must be allowed to run its course.

The question of emigration in the general sense has already been dealt with frequently in both Slovene and foreign literature, but in the great majority of cases has involved historical and occasionally sociological or psychological treatment of the emigrants themselves. The present text tackles the problem of preserving national identity

from the viewpoint of cultural anthropology (to which the methodology of the work also conforms), and the field of research is itself relatively new: the descendants of Slovene emigrants.

The subject demands interdisciplinary work - a combination of the results and methodologies of cultural anthropology, social psychology, sociology and history. History is important for the understanding of the present (with which this work is concerned), social psychology and sociology provide a theoretical basis for understanding conditions and relations between individuals and the environment and the social processes which influence them, while cultural anthropology itself (within the framework of which the work unfolds) gives to all of this graspability, practicality and life. It directs all these branches towards the goal that has been set, and limits them so that none can dominate and thus 'upset the apple-cart'.

The text comprises four main sections, the basis of which is a study visit among the target population. I shall start then with a brief word about the trip itself and my method of work.

From the end of March to the end of June 1997, three months then, I was on a study trip in South America. Since written sources can only be of partial help in this type of work, it was of the utmost importance to visit and move among the descendants of emigrants. In this way research is built on the writer's own experience, which is a very necessary feature of cultural anthropological research.

In three months I visited all the major Slovene centres in South America with the exception of Caracas in Venezuela (due to financial and transport difficulties): Buenos Aires, Mendoza, Bariloche, Rosario (Argentina), Montevideo (Uruguay), Santiago de Chile (Chile) and Sao Paulo (Brazil). I conducted over 70 guided interviews, not including the time spent staying with Slovene emigrants or their descendants, familiarised myself with the work of around 25 Slovene emigrants' institutions, and forged contacts with the representatives of academic and professional institutions dealing with the issues of emigration and identity.

Because of the great distances between cities the trip was exhausting, both physically and mentally. I spent about 190 hours on the road (in buses and cars) and covered 10,500 kilometres (seven nights were spent 'sleeping' on buses), not including my difficult and time-consuming trips around Buenos Aires (12 million people) and Sao Paulo (20 million).

It often happened that after a journey of a thousand kilometres and a sleepless night I had to be ready to follow events and make the most of opportunities, to talk with concentration about the topics, and then in the evening note it all down in my journal.

Moving among the emigrants and communicating with them were considerably easier this time since their situation, which at least to a certain extent is a specific one, and their 'mentality' were already known to me. My knowledge of Spanish proved to be extremely useful, if not essential. When looking for people to interview I generally met with a good response. This was greatly helped by appearances on three Slovene radio broadcasts.

The purpose of the trip was to move among second generation Slovene immigrants - to hold informal guided conversations and note down thoughts relating to the

preservation of a Slovene identity, acquaint myself with the work done by cultural societies in the field of identity, and to make contacts with the institutions that deal with similar themes to the Institute for Emigration Studies in Ljubljana.

The work took place in very varied circumstances, since I tended towards contacts that were as informal as possible and adapted myself as much as I could, trying to fit in with them and practising the established anthropological methodological approach of 'observation through participation'. This is also the main reason that for the most part I did not record conversations during lunch or dinner for example, or even at other times. I experienced communication difficulties with certain interviewees because of the fact that I myself was from (formerly Communist and to some still hostile) Slovenia. Many were bothered by my making occasional notes in my notebook, and even people used to making public appearances were slightly uncomfortable at the sight of a microphone. For the sake of relaxed and open conversations about what are very personal and, for some, intimate issues, I chose for the most part to use a journal to record the most important observations from individual conversations.

I asked the people I spoke with about the following:

- how, when and why did their parents come to South America;
- what was it like adapting to a new homeland;
- what were the childhood years like: what language was spoken at home, what was the attitude of the surrounding area to their 'Sloveneness', how did they cope with the duality of the inculturation process as children;
- how did they 'practise' their Sloveneness, if at all, later;
- whether they experienced an identity crisis, whether they ever intended to abandon Slovene culture, language, friends, etc.;
- how was their first encounter with their parents' homeland;
- whether they also feel themselves to a certain extent to be Slovenes;
- as people 'born in an emigrant community', what do they see as the point of preserving Slovene identity, language, etc.

Visits to people's homes were particularly helpful, since this enabled me to get a more complete picture of my interviewees.

I met an extremely varied group of people, from intellectuals to semi-qualified labourers, from the extremely wealthy to those on the margins of society, from children to people in their nineties (the latter belong to the first generation but their testimonies were in any case extremely useful), from those who were apolitical to those who were extremely politically involved, from fluent Slovene speakers to those who did not even know a word of Slovene. The conversations took place either one-to-one or over a meal with a whole family or entire group, in Slovene, Spanish and also English.

It is worth stressing that I was quite unable to find any of those people who are completely assimilated and no longer have any kind of contact with Slovenes, since because of their lack of response no trace of them remains. In proportional terms they are the largest group, especially among those who emigrated before the war or formed part of the first wave of immigrants in South America at the turn of the century.

I did not get involved in collecting archive material on the arrival of the Slovenes, or in trying to establish numbers, since they immigrated in different periods as citizens

of different countries (Austro-Hungary, Italy, Yugoslavia), many of them had Italianised surnames, and immigrants arriving in different countries were only asked about their nationality or mother tongue for brief periods or not at all. Nowhere is it possible to find in the archives a column headed 'Immigrants from Slovenia', and a search through all the immigrants from Italy, Austro-Hungary or Yugoslavia would have to focus on separating out Slovene surnames (and even that is not always reliable).

Over the course of my stay, in addition to conversations with individuals, families and groups, and the representatives of Slovene institutions in Argentina, I attended several Slovene masses and social and cultural events for immigrants.

The book begins with an explanation of the methodology employed and a theoretical explanation of key terms. 'Identity', 'socialisation', 'acculturation', etc. are comparatively well-known expressions but deeper definitions are essential to give the work as solid a construction as possible, and to enable proper understanding of the text that follows. The second section has a somewhat historical aspect. It describes the settlement of Slovenes in South America, their social organisation, and then in each category separately arrives at present conditions. In Argentina it describes in detail Slovene societies or communities of emigrants from the period between the wars (Triglav in Buenos Aires and Rosario, Beneški Slovenci in Buenos Aires, Prekmurski Slovenci in Buenos Aires) and political emigration in Buenos Aires; there is a similar description of the Prekmurian community in Montevideo, Uruguay, and the emigrant community in Brazil, particularly in Sao Paulo. The section also touches on the smaller number of Slovenes in Chile. Particular attention is given to the descendants of settlers between the wars who are resisting the disappearance of their ethnic identity, and to the descendants of political emigrants who were forced to leave their homeland immediately after the war. Between six and seven thousand emigrants came to Argentina, and in fifty years this community has managed to preserve an extremely high level of Slovene identity, including an almost faultless knowledge of Slovene, a highly developed social and cultural life, education and upbringing, etc., in which an important role has been played by the powerful presence of the Slovene Catholic Church, or rather Slovene priests who arrived along with the other refugees. While acknowledging absolutely the successes in the preservation of Sloveneness, the text in this section is also critical at times, especially where it identifies the conflict situations which appear at the level of the relationship of the individual to such a relatively solidly built community with its own (informal) rules.

The third chapter is what makes the work different, unique, innovative and autonomous, since it is almost entirely the result of my own conclusions and inferences. It establishes connections between individual facts, forwards new observations and on this basis embarks on a formulating of models and making predictions of processes in the future. It establishes that among the first generation the Slovene identity is almost intact, since the primary and often the second socialisation took place in the primary culture, that is, in Slovenia. Even if conscious behaviour is apparently 'non-Slovene', subconsciously conditioned actions are typically 'Slovene'.

The situation is different with the descendants of emigrants, who are usually subject to dual socialisation: to the influence of the primary culture of their parents in the family circle, and the pressures of the dominant majority culture in the street, among

their peers, at school, via the mass media, etc. This is particularly true of children in families where both parents are Slovenes. The individual thus finds himself in a situation which in most cases could be described as a 'dual identity'. The influence of the majority culture is significantly stronger in the case of mixed marriages; in every case the majority culture has the advantage since it is 'tangible', the individual lives and works in it every day, while the primary culture of the parents is for the growing person imaginary, 'semi-real', and does not belong to the real world of everyday existence. This is the reason that so much more effort is needed to preserve a high level of Slovene ethnic affiliation among the descendants of emigrants. These efforts in any case do not necessarily lead to the desired results, and can even have the opposite effect – i.e. a withdrawal from this culture.

The preservation of the ethnic identity of one's forebears is influenced by the possibility of motivation for self-preservation. This on the other hand is the consequence of the (various) causes of emigration, distance from the mother country, the difference of the immigrant culture and the positive attitude to socio-political conditions in the mother country. Ethnic identity is preserved in the family, in emigrants' societies and their institutions and in ethnic religious institutions. It is preserved by preserving customs, typical food, music and dance, cultivating the political tradition, preserving and cultivating the mother tongue of the parents, typical symbols, historical memory, via cultural activity, and so on. This model is followed by an attempt to design a moving qualitative scale of the level of feeling of ethnic identity among the descendants of Slovene emigrants. There are nine of these levels, although none of them implies a moral evaluation. They merely attempt to show characteristic forms, with the supposition that each of them is the most that the individual is capable of in a given social context or set of circumstances. The levels range from the 'identification identity', which includes the largest section of the overall population of 'people of Slovene origin' (simply knowing about the origin of their ancestors), via the 'mobilisation' identity (this brings individuals to active cooperation in Slovene societies or to other forms of this type of activity), to the rare, subconscious use of the (Slovene) mother tongue and in the final phase even a decision to move back to the original homeland. There are currently more than a hundred such people in Slovenia.

The journal of the trip contains daily observations based on unstructured conversations, meetings or mere interaction with Slovene emigrants during my three-month stay in South America. They are complemented by letters, articles and interviews (or just extracts from them) on ethnic identity among the target population. These are further complemented by the exceptionally valuable letters of members of different generations from different continents on the theme of the preservation of (Slovene) identity or its duality. These compositions give the book something of the flavour of an anthology, since the reader has the opportunity to compare the author's observations with the reflections that have arisen in different situations, on different continents, among the people to whom these issues actually relate.

Resumen

»Vladi es un acordeonista entusiasta de avanzados setenta años. En el lejano año de 1925, siendo aún niño, huyó junto con sus padres del fascismo cada vez más agresivo y del hambre implacable en su pueblo natal Košana, próximo a Pivka, para arribar finalmente al gran Buenos Aires. Fue duro, muchas cosas no las pudo comprender del todo bien, y aún hoy no las comprende. Después de 70 años, cuando con sus dedos aparentemente torpes y de grandes nudillos, alegremente tecléa su acordeón y le va extrayendo antiguas melodías eslovenas - en su hogar quizás ya olvidadas -, me parece una verdadera reliquia viviente, puertas abiertas al pasado, algo que morirá con él. ¿Y qué es lo que quedará? ¿Desaparecerá con él todo lo que es esloveno? ¿Qué es lo que ha quedado trasplantado en sus descendientes?, ¿que es lo que significa lo esloveno para ellos que nacieron en Argentina y nunca vieron aquel pequeño país al pie de los lejanos Alpes europeos...?«

...Estos son los fundamentales interrogantes conceptuales, formulados en la introducción de la obra, en torno a los cuales gira el presente texto. La conciencia nacional es considerada una parte relevante de la identidad personal, que adquiere una expresión aún mayor en una situación de expatriación. Esto lo siente en primer lugar el emigrante mismo, luego sus descendientes, quienes casi necesariamente terminan encontrándose atezados por una doble socialización. La »nueva« cultura no es para ellos nueva, sino la única - al menos la única verdadera. De hecho, por más intensa que sea la transmisión de lo esloveno a los descendientes, ésta no puede superar la lejanía física, lo inasible, lo imaginario, mejor dicho, lo »novelesco« de aquella cultura específica llamada Eslovenia; falta la experiencia de la pertenencia territorial, demasiado fuerte es la presencia del entorno mayoritario y »palpable«. ¿En qué forma es posible una identidad nacional eslovena en aquellos que crecieron en un entorno diferente, en este caso en un entorno sudamericano? Ésta es la pregunta fundamental y, a la vez, el propósito del presente trabajo. Describir, aclarar, pronosticar y, con ello, responder.

El tema propuesto no es de ningún modo tan sencillo como parece ser sencilla la pregunta misma. Fue necesario mucho conocimiento previo y el conocimiento de la población objeto, una enorme cantidad de energía para la realización del trabajo clave el viaje de estudio, la empatía y la concentración para la comprensión y el análisis de los mensajes y, por supuesto, el tiempo - no es posible adelantarse a él y únicamente él »trae lo suyo«.

El problema de la emigración en general fue tratado con frecuencia en la literatura eslovena y extranjera, pero en gran medida se trata de elaboraciones históricas, a veces también sociológicas o psicológicas sobre de los emigrantes. El presente texto elabora la problemática de la conservación de la identidad nacional desde el punto de

vista antropológico cultural (con una metodología adecuada para tal fin), relativamente nuevo es también el campo mismo de investigación, o sea, los descendientes de los emigrantes eslovenos.

El tema exige un trabajo interdisciplinario, una combinación de los resultados y de la metodología de trabajo de la antropología cultural, la psicología social, la sociología y la historia. Ésta última es importante para la comprensión del presente (con el que esta en relación este trabajo), la psicología social y la sociología aportan la base teórica para la comprensión del acontecer y de las relaciones entre el individuo y el medio, y de los procesos sociales que influyen en aquellos, mientras que la antropología cultural (en cuyo campo se desenvuelve este trabajo) le confiere a todo ello concreción, practicidad, vida. Esta última orienta todas estas ramas del conocimiento hacia la meta propuesta y las acota de tal modo que una u otra no predominen sobre las demás y destruyan el equilibrio necesario.

El texto esta compuesto de cuatro partes principales, basadas en la visita de estudio de la población objeto que realicé, por ello, diremos en primer lugar algunas palabras sobre el viaje mismo y la forma de trabajo.

Mi viaje de estudio por Sudamérica se desarrolló desde fines de marzo a fines de junio 1997, o sea, tres meses. Dado que en este tipo de labor sólo parcialmente es posible recurrir a las fuentes escritas, fue sumamente necesario visitar y convivir con los descendientes de emigrantes y es por ello que esta investigación se fue construyendo sobre la experiencia personal del autor, lo que es absolutamente necesario para una investigación antropológica cultural.

En tres meses visité todos los grandes centros eslovenos, a excepción de Caracas en Venezuela (dificultades económicas y técnicas, mejor dicho, de transporte): Buenos Aires, Mendoza, Bariloche, Rosario (Argentina), Montevideo (Uruguay), Santiago de Chile (Chile) y Sao Paulo (Brasil). Realicé más de 70 entrevistas guiadas, sin considerar la convivencia misma con los emigrantes, mejor dicho, sus descendientes, me interioricé con la labor de alrededor de 25 instituciones eslovenas de emigrantes y me contacté con 20 representantes de instituciones científicas y profesionales dedicadas al problema de la emigración y la identidad.

Debido a las grandes distancias entre las ciudades, el viaje fue agotador tanto psíquica como físicamente, ya que en ómnibus o en automóvil consumí exactamente 190 horas, durante las cuales recorrí 10.500 kilómetros (en los asientos de ómnibus »pernocté« 7 noches), sin contar el dificultoso y demorador traslado por un Buenos Aires de 12 millones y por un Sao Paulo de 20 millones de habitantes. A menudo me sucedió que, por ejemplo, después de mil kilómetros de viaje y una noche en vela debí estar atento a los acontecimientos y las oportunidades, dialogar atentamente sobre el tema propuesto y a la noche incluso registrar todo ello en mi diario.

El trato con los emigrantes y la comunicación con ellos fue esta vez notablemente más fácil, dado que su situación específica y su mentalidad me eran - al menos hasta cierto punto - conocidas. El conocimiento del idioma español resultó se excepcionalmente útil, mejor dicho, indispensable. En la búsqueda de interlocutores encontré en general una reacción positiva; a ese respecto fue de mucha ayuda mi participación en tres estaciones radiales.

El objetivo de mi viaje fue, por lo tanto, frecuentar a los miembros de la segunda generación de emigrantes eslovenos — realizar entrevistas informales guiadas y tomar nota de las reflexiones en torno a la conservación de la identidad eslovena, familiarizarme con el trabajo de las asociaciones en el área de la identidad y establecer contacto con aquellas instituciones que se dedican a una temática similar, como lo es el Instituto para el Estudio de las Emigraciones (Inštitut za izseljenstvo).

Mi labor se fue desarrollando en circunstancias muy variadas, pues traté de establecer contactos que fueran lo más informales posible y, por ello, me fui adaptando en grado máximo, traté de llegar a ser parte de ellos, practicar el concepto metodológico predominante de la antropología cultural »observación con participación«. Es por esta razón que, por ejemplo, los diálogos que se llevaron a cabo durante almuerzos o cenas, y también otros, en su mayoría no fueron grabados. Con algunos de mis interlocutores tuve al comienzo algunas dificultades en la comunicación por el hecho mismo de venir de Eslovenia (anteriormente un país comunista y para algunos aún hoy en día un país enemigo), para algunos era molesto de que periódicamente anotara mis reflexiones en una libreta, la grabación incomodó incluso a aquellos que estaban acostumbrados a actuar en público. A fin de lograr un diálogo distendido y abierto acerca de temas muy personales y, para algunas personas, íntimos, me dediqué en general a llevar un diario personal de las observaciones más importantes de cada diálogo.

Mis interlocutores respondieron a preguntas que se referían a

- cómo, cuándo y por qué habían venido sus padres a Sudamérica,
- cómo se fueron adaptando a su nueva patria,
- cómo habían vivido los primeros años de la infancia: qué idioma hablaban en el hogar, cómo era la relación del medio con su »eslovenidad«, cómo habían vivido durante su infancia el proceso de la doble inculturación,
- cómo »practicaron« su »eslovenidad« más tarde, si es que lo habían hecho,
- si habían tenido crisis de identidad, si habían querido alguna vez abandonar la cultura eslovena, el idioma, a los amigos...
- cómo había sido el primer encuentro con la patria de sus padres,
- si se sentían acaso en alguna medida eslovenos y en qué sentido,
- qué sentido tenía para ellos, »nacidos en el extranjero«, la conservación de la identidad eslovena, el idioma, etc...

Especialmente positivas fueron las visitas a los hogares, pues de ese modo la imagen de mi interlocutor era más acabada.

Mis encuentros fueron con una población excepcionalmente variada, desde intelectuales hasta obreros semicalificados, desde gente muy pudiente hasta personas socialmente amenazadas, desde niños hasta nonagenarios (éstos últimos pertenecen a la primera generación, pero sus testimonios fueron igualmente muy bienvenidos), desde gente apolítica hasta personas en extremo politizadas, desde individuos que hablaban fluidamente el idioma esloveno hasta aquellos que no sabían ni una sola palabra de esloveno. Las entrevistas se desarrollaron en privado o en ocasión de la comida con toda la familia, con todo el grupo, en esloveno, español y también en inglés.

Debo recalcar que sencillamente no pude localizar a aquellos que se han asimilado totalmente y no mantienen contacto alguno con lo esloveno, dado que, por su falta de

interés, se han perdido sus huellas. Proporcionalmente conforman éstos el grupo más numeroso, especialmente entre los pertenecientes a los emigrantes de preguerra y a la primer ola de emigrantes en Sudamérica al final del siglo.

Durante mi trabajo no me dediqué a la recopilación de datos de archivo concernientes a la llegada de los eslovenos, ni a la estimación de su número, dado que fueron afluyendo en distintos períodos como ciudadanos de distintos países (Imperio austro-húngaro, Italia, Yugoslavia), un número elevado de ellos poseían apellidos italianizados. Sólo en ciertas épocas o quizás nunca se les interrogó sobre su nacionalidad o su lengua materna al arribar a los distintos países. Es por ello que en los archivos nos es posible encontrar una categoría específica «inmigrantes de Eslovenia» y la búsqueda entre los inmigrantes de Italia, del Imperio austro-húngaro o de Yugoslavia debería estar centrada en la identificación basada en los apellidos (más o menos inciertamente eslovenos...)

Además de realizar distintas charlas con individuos particulares, familias grupos y representantes de instituciones eslovenas en Argentina, durante los tres meses que duró mi estadía participé en varias misas eslovenas y distintos actos sociales y culturales de los emigrantes.

Mi texto comienza con una aclaración de la metodología de trabajo y la explicación teórica de los conceptos claves. «Identidad», «socialización», «aculturación», etc., son expresiones medianamente conocidas, pero algunas definiciones profundas son la base necesaria para una construcción del tarabajo lo más firme posible y para una comprensión correcta de lo que sigue. La segunda parte — de cierta pátina histórica — describe la afluencia de los eslovenos a Sudamérica, su organización institucional, pasando en cada categoría a la situación actual. Así se describen con cierto detalle las asociaciones eslovenas, o sea, las colectividades de emigrantes del período de entreguerras (Triglav en Buenos Aires y Rosario, los eslovenos vénétoes en Buenos Aires y Rosario, los eslovenos de Prekmurje en Buenos Aires) y los emigrantes políticos en Buenos Aires, Bariloche y Mendoza; con cierto detalle se describen también las colectividades de los eslovenos de Prekmurje en Montevideo (Uruguay), como asimismo las colectividades de emigrantes en Brasil, ante todo en Sao Paulo, a la vez que se hace mención de la presencia menor de los eslovenos en Chile. Una atención especial se ha dedicado a los descendientes de los emigrantes de entreguerras que luchan con la desaparición de su identidad étnica eslovena, y a los descendientes de los emigrantes políticos que se vieron obligados a abandonar su patria al finalizar la guerra. A Argentina arribaron 6000 o 7000 de estos últimos y en cincuenta años esta comunidad ha logrado conservar un nivel excepcionalmente elevado de identidad eslovena, incluso con un conocimiento casi perfecto del idioma esloveno, con su propia vida institucional y cultural, su propia educación e instrucción, etc., en lo que ha desempeñado un papel muy importante la fuerte presencia de la Iglesia católica eslovena, mejor dicho, de los sacerdotes eslovenos que llegaron con los demás emigrantes. Junto al reconocimiento total de los éxitos en la conservación de lo esloveno, el texto es en esta parte por momentos también crítico, especialmente cuando constata las situaciones conflictivas que aparecen a nivel de la relación del individuo con una comunidad con sus reglas (no formales) construida de una manera relativamente rígida.

El tercer capítulo es el que le confiere al trabajo su diferencia distintiva, unicidad,

su carácter innovativo, autónomo, ya que es fruto casi en su totalidad de las conclusiones y reflexiones personales. Constata conexiones entre los hechos particulares, aporta nuevas observaciones y sobre esta base se encamina también a la elaboración de modelos y la anticipación de procesos futuros. Para la primera generación comprueba que la identidad eslovena ha quedado intacta, ya que la socialización primaria y, en parte, a menudo también la secundaria se llevó a cabo en la cultura primaria, o sea, en Eslovenia. Incluso en el caso en que su comportamiento conciente es en apariencia »no esloveno«, las maneras de actuar inconcientemente condicionadas son típicamente »eslovenas«.

En los descendientes de emigrantes, comúnmente sujetos a una doble socialización, el proceso es distinto: bajo la influencia de la cultura primaria de los padres en el círculo familiar y la presión de la cultura mayoritaria dominante en la calle, entre sus pares, en la escuela, en los medios de comunicación, etc. — esto es válido sobre todo para los niños de familias con ámbos cónyuges eslovenos — el individuo se encuentra en una situación que en la mayoría de los casos podríamos denominar »doble identidad«. En los matrimonios de nacionalidad mixta la influencia de la cultura mayoritaria es esencialmente mayor. En todos los casos la cultura mayoritaria tiene preeminencia, ya que ésta es »palpable«, el individuo vive, opera diariamente en ella, mientras que la cultura primaria de los padres es para el joven imaginaria, »semireal«, no pertenece al mundo real cotidiano. Es por ello que para la conservación de un alto nivel de pertenencia étnica eslovena se hace necesario para los descendientes de los emigrantes un esfuerzo mucho mayor, el que de todos modos a menudo no da frutos, mejor dicho, puede producir incluso el efecto contrario — el abandono de esta cultura.

En la conservación de la identidad étnica de los predecesores influye la posibilidad de una motivación para la conservación misma, siendo ésta consecuencia de: (distintas) causas del exilio, lejanía de la madre patria, la diferencia de la cultura de los emigrantes, una relación positiva con respecto a la situación político-social en la madre patria. La identidad étnica se conserva en la familia, en las asociaciones de los emigrantes y en sus instituciones, en las instituciones étnicas religiosas, y todo ello a través de la conservación de las costumbres, comidas típicas, música y danza, el mantenimiento de la tradición política, la conservación y el mantenimiento del idioma materno de los padres, de los símbolos típicos, de la memoria histórica, con la creación cultural, etc... A continuación de este modelo sigue el intento de elaboración de una escala cualitativa móvil del nivel de sentimiento de identidad étnica en los descendientes de emigrantes eslovenos. Hay nueve niveles, pero ninguno de ellos implica una valoración moral, sino que sólo intenta mostrar formas características, con el presupuesto de que cada nivel es lo máximo que un individuo puede alcanzar en un cierto contexto social, o sea, en el entramado de ciertas circunstancias. Los distintos niveles abarcan desde una »identidad identificacional«, a la que pertenece la parte mayoritaria de la población total de »personas de ascendencia eslovena« (el sólo conocimiento del origen de los predecesores), pasando por la identidad »movilizadora« (ésta lleva a los individuos a participar activamente en las asociaciones eslovenas o a otras formas de actividad de este tipo), hasta el uso habitual, inconciente del idioma materno (esloveno) y en la fase última incluso a la decisión de establecerse en la patria original — hasta el momento hay en Eslovenia más de 100 personas con estas características.

En el diario del viaje de estudio están registradas diariamente las observaciones llevadas a cabo por medio de conversaciones no estructuradas, encuentros o sólo el frecuentamiento de compatriotas durante mi estadía de tres meses en Sudamérica; éste se completa con cartas — testimonios, artículos, entrevistas (o sólo algunos fragmentos) acerca de la identidad nacional de la población objeto. Como complemento he agregado correspondencia de excepcional valor de individuos pertenecientes a distintas generaciones de distintos continentes sobre el tema de la conservación de la identidad (eslovena) o de su dualidad. Estos textos confieren a este libro casi un carácter de compilación, ya que el lector puede comparar las observaciones del autor con las reflexiones, nacidas en otras circunstancias, en distintos continentes, de los mismos »portadores de la problemática«.

Abstract

The book represents a continuation of the study of the question of the preservation of ethnic identity among Slovene emigrants which I began seven years ago as a student of journalism. The bulk of the text is based on my master's thesis on cultural anthropology.

The work deals with the issues of the preservation of a (Slovene) ethnic identity among the members of the second (and third) generation of Slovene emigrants in South America, especially in Argentina, which was the destination of the majority of emigrating Slovenes.

The text begins with a look at some basic theoretical points relating to the inculturation process; greatest attention is paid to the revival of knowledge about group identity, political identity and other forms of identity, the difference between the terms culture, ethnicity, nationality and nation, the connection between socialisation and the forming of ethnic identity, and a clarification of the concepts of acculturation and assimilation.

After tying the theoretical concept of acculturation to the more concrete example of emigration, and following a brief historical introduction, I give a description of current situations in the individual countries where Slovene emigrants or their descendants now live. The chapter, which is descriptive in nature, pays most attention to Slovenes in Argentina. It begins with a short description of the three main (historically conditioned) 'waves' of emigration, and then passes on to a description of individual communities. It begins with prewar emigrants and analyses in some detail conditions among postwar political emigrants or their descendants. This part of the text already represents a shift from bare description to commentary and analysis, particularly in relation to the causes and energy behind the continued organised preservation of ethnic identity in this community and the problem of the duality of socialisation among the descendants of emigrants.

The description also makes use of empirical/historical data on, for example, the causes and methods of emigration, the establishing of societies, and conditions then and now in Argentina and other countries (Chile, Uruguay, Brazil), on which basis it is possible to conduct a qualitative discussion of the present and future.

There then follows a short chapter containing a comparison with emigration from Lithuania to South America.

The third part of the book is analytical and very much my own work. It summarises observations made during a three-month study visit to South America, and compares them with those made seven and two years ago, during my first and second stays among this group of people. It notes the main characteristics of the members of the first

generation, in other words emigrants who experienced their primary socialisation within the primary (Slovene) society. The chapter mainly serves as an introduction to the analysis of the second generation, after which I create my own model of the presentation of ethnic identity among emigrants. This illustrates the factors which have an influence on the preservation of ethnic identity (motivation, differences in the reasons for emigration, the difference of the immigrant culture, a positive attitude towards conditions in the 'mother country', etc.), the mediums via which this is preserved (the family, societies, religious institutions), and phenomena such as cultural creativity, language, customs, political tradition, food, etc.

The text also touches on the issue from a slightly different point of view and formulates qualitative levels for the perception of ethnic identity which it then arranges on a movable scale: from extreme non-connection with the culture of one's immigrant parents, to the other extreme - the decision to move 'back', to a culture that up until that point has been largely imaginary. This last group is particularly interesting because of its unique process of re-inculturation into a society which the individuals concerned have perhaps never seen with their own eyes.

While the descriptive chapter is based on written and oral sources and my own descriptions of the situation, the analytical part of the text is clearly inclined towards observation through participation - during my three-month stay among the target population I was able to get very close to their everyday way of life and was able to touch on even the most sensitive topics such as the encroachment of assimilation even into the ranks of the most persistent and till now 'intact' groups.

The main focus of the work is on two different examples of the preservation of ethnic identity through the generations: prewar emigration, which follows a relatively standard assimilation model, and postwar political emigration in Argentina, whose acculturation model is non-standard.

The discussion closes with a short commentary which looks at the future for Slovene emigrants, which seems most feasible if the ideas of politics and language are not emphasised, in other words if there is no policy of excluding those who think differently (politically) and those who no longer speak Slovene.

Weight is lent to the work by an extensive supplement containing conversations, diary entries and certain written accounts. I rely on these in particular in the analytical part of the text. The book is given special weight by the letters from members of various generations of Slovene emigrants from various continents - profound, literate accounts and reflections with the help of which the reader is able to compare the author's own observations from South America with those written from other points of view.

Izvleček

Knjiga predstavlja nadaljevanje študija vprašanja ohranjanja etnične identitete med slovenskimi izseljenci, ki sem ga začel pred sedmimi leti kot študent novinarstva, večji del besedila pa temelji na moji magistrski nalogi s področja kulturne antropologije.

V delu se lotevam problematike ohranjanja (slovenske) etnične identitete med pripadniki druge (in tretje) generacije slovenskih izseljencev v Južni Ameriki, predvsem v Argentini, kamor se je izselilo največ Slovencev.

Besedilo uvodoma preleti nekatere osnovne teoretične postavke, povezane z akulturacijskim procesom. Največ pozornosti je namenjene obnovi znanja o skupinski, politični in drugih oblikah identitete, razločitvi pojmov kulture, etnije, naroda in nacije, povezavi med procesom socializacije in oblikovanjem etnične identitete ter razjasnitvi pojmov akulturacije in asimilacije.

Po navezavi teoretičnega pojma akulturacije na konkretnjši primer izseljenstva in po kratkem zgodovinskem uvodu se lotevam opisovanja trenutnih razmer v posameznih državah, v katerih živijo slovenski izseljenci oziroma njihovi potomci. V poglavju, ki je izrazito deskriptivne narave, posvečam največ prostora slovenstvu v Argentini. Najprej na kratko opišem tri glavne (zgodovinsko pogojene) »valove« izseljevanja, nato pa preidem na opisovanje po posameznih skupnostih. Začnem med predvojnimi izseljenci, nato pa dokaj podrobno analiziram razmere med pripadniki povojne politične emigracije oziroma njihovimi potomci. Ta del besedila že prehaja od golega opisovanja h komentatorsko-analitičnemu pisanju, posebej v zvezi z vzroki in energijo za kontinuirano organizirano ohranjanje etnične identitete v tej skupnosti ter s problematiko dvojnosti socializacije med potomci.

Pri opisovanju uporabljam tudi empirično-zgodovinske podatke, npr. o vzrokih in načinih preselitve, ustanavljanju društev ter o takratnih in sedanjih razmerah v Argentini in drugih državah (Čile, Urugvaj, Brazilija); na podlagi tega je mogoča kvalitativna razprava o sedanjosti in prihodnosti.

V krajšem poglavju sledi komparacija z litvanskim izseljenstvom na tej celini.

Tretji del je izrazito analitičen in avtorski. Povzemam opažanja s trimesečnega študijskega bivanja v Južni Ameriki, jih primerjam s tistimi izpred sedmih oziroma dveh let, ko sem se prvič in drugič mudil med to populacijo, in zapisujem glavne značilnosti pripadnikov prve generacije oziroma izseljencev, ki so primarno socializacijo doživeli v okviru primarne (slovenske) družbe. Poglavje služi predvsem kot uvod v analizo druge generacije, nato pa oblikujem lasten model ohranjanja etnične identitete v izseljenstvu. V njem so prikazani dejavniki, ki vplivajo na ohranjanje etnične identitete (motivacija, različnost vzrokov izselitve, drugačnost imigrantske kulture, pozitiven odnos do razmer v »matični« domovini...), mediji, prek katerih se le-ta ohranja (družina, društva, cerkve-

ne ustanove), in pojavne oblike, kot so kulturno ustvarjanje, jezik, običaji, politično izročilo, hrana itd.

Problema se v besedilu dotikam še z nekoliko drugačnega zornega kota in oblikujem kvalitativne ravni občutenja etnične identitete ter jih razvrstim v giblivo lestvico: od skrajne nepovezanosti s kulturo preseljenih staršev do druge skrajnosti - odločitve za preselitev »nazaj«, v dotedaj predvsem imaginarno kulturo. Posebej slednja skupina je zanimiva zaradi svojevrstnega procesa reinkulturacije v družbo, ki je posamezniki morda še niso videli na lastne oči.

Medtem ko deskriptivno poglavje temelji na pisnih in ustnih virih ter avtorskih opisih stanja, je analitični del besedila izrazito naslonjen na opazovanje z udeležbo - med trimesečnim bivanjem med pripadniki ciljne populacije sem se uspel dodobra približati njihovem vsakdanjiku, predvsem pa sem se lahko dotaknil tudi najbolj občutljivih tem, kot so prodor asimilacije tudi v vrste najbolj vztrajnih in doslej »nedotaknjenih« skupin.

Glavno pozornost v delu namenjam dvema različnima primeroma ohranjanja etnične identitete skozi generacije: predvojnemu izseljenstvu, ki sledi razmeroma standardnemu asimilacijskemu modelu, in povojni politični emigraciji v Argentini, katere akulturacijski model je nestandarden.

Prvi del knjige končujem s komentarjem izsledkov, ozrtim v prihodnost slovenske emigracije. Njen nadaljnji obstoj je mogoč, če se bo izogibala prekomerni političnosti in pretiranemu poudarjanju jezika oziroma če bo znala živeti brez politike izključevanja drugače (politično) mislečih in tistih, ki ne govorijo več slovensko.

Delu daje posebno težo obširen dodatek, v katerem sem zabeležil pogovore, dnevniške zapise in nekatere pisne izpovedi, nanje pa se opiram predvsem v avtorskem delu nosilnega besedila. Za bralce bodo najzanimivejša pisma pripadnikov različnih generacij slovenskih izseljencev z različnih celin - gre za globoke, literarno bogate izpovedi in razmišljanja, ob pomoči katerih lahko bralec primerja moje izsledke iz Južne Amerike z opažanji, zapisanimi iz drugačnih zornih kotov.

| A | B | C | D

Literatura

- Ahčin, Milena. 1997. *Slovenščina v družini in naši šoli*: študijski dan za učiteljstvo marca 1997. Slovenska hiša, Buenos Aires.
- Almanah. 1968. ...5. letnika Slovenskega srednješolskega tečaja ravnatelja Marka Bajuka: *Med dvema svetovoma - Entre dos mundos*. Slovenski srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka, Buenos Aires.
- Antić, Ljubomir. 1987. *Naše iseljeništvo u Južnoj Americi i stvaranje jugoslavenske države 1918*. Školska knjiga, Zagreb.
- Arko, Vojko. 1997. »Slovenska skupnost v San Carlos de Bariloche«. V: *Rodna gruda*, št. 1. SIM, Ljubljana.
- Arko, Vojko. 1994. »Kje domovina si...«. V: *Mladika*, št. 8. Trst.
- Beltram, Peter. 1983. »Nekateri vidiki razvoja narodnostne identitete pripadnikov narodnosti v SFRJ«. V: *Razprave in gradivo*, št. 16. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Bentley, G. Carter. 1987. *Ethnicity and Practice*. University of Nevada, Reno, Society for Comparative Study of Society and History, Nevada.
- Berremán, Gerald D.. 1962. »Behind Many Masks«. V: *Society for Applied Anthropology*, Monogr. št. 4, str. 9-29. ZDA.
- »Brazilija«. 1932. V: *Almanak Jugoslovenskog potpornog udruženja*. Sao Paulo.
- Brecelj, Aleš. 1992. »Slovenski etnični tisk v Argentini do druge svetovne vojne«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 2-3, str. 167-179. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Brumen, Vinko. 1992. *Argentinski spisi*. SKA, Ljubljana.
- Campora, Edith in Crespi, Roy. 1996. »La practica profesional antropologica en relacion a trabajos interdisciplinarios«. V: *II. jornadas rosarinas de antropologia socio-cultural*, str. 98-104. Universidad nacional de Rosario, Rosario.
- Castelli, Eugenio. 1995. *Antologia cultural del litoral Argentino*. Nuevo siglo, Buenos Aires.
- Ceglar, Ludvik. 1991. *Levantamento dos primeiros imigrantes eslovenos chegados no Brasil, desde o ano de 1870* (rokopis). Sao Paulo.
- Cicourel, V. Aaron. 1983. »La identidad cultural«. V: *Vivir entre dos culturas*. Serbal/Unesco, Barcelona.
- Cohen, A. P.. 1993. *The Symbolic Construction of Community*. Routledge, London, New York.
- Corsellis, John. 1993. »Refugiados Eslovenos en la Argentina«. V: *Todo es historia*, št. 343, str. 51-74. Buenos Aires.
- Cukjati, Katica. 1986. »Prespectives on Slovene Migration to Argentina«. V: *Slovene Studies*, št. 8, str. 31-35. Society for Slovene Studies, ZDA.

D | C | B | A |

- Čebulj Sajko, Breda. 1992. »Med srečo in svobodo, Raziskave o Slovencih v Avstraliji«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 2-3. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Detela, Lev. 1993. »Tri Slovenije kot nedeljivi vezni člani skupne slovenske usode«. V: *Meddobje XXVII*, št. 1-2. SKA, Buenos Aires.
- Dey, Ian. 1993. *Qualitative data analysis*. Routledge, London in New York.
- Drnovšek, Marjan. 1991. *Pot slovenskih izseljencev na tuje*. Mladika, Ljubljana.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1993. *Ethnicity and Nationalism*, str. 147-163. Pluto Press, London, Boulder, Colorado.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1994. »What is Happening to the Concept of Ethnicity?« V: *Razprave in gradivo*, št. 29-30. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Fukuyama, Francis. 1990. »Kraj povijesti?«. V: *Politička misao*, št. 2, str. 171-189. Zagreb.
- Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*, št. 1-7. Cornell University Press, Ithaca, New York.
- Godina Vuk, Vesna. 1990. »Skrite tendence in nenamerni vplivi v delovanju agentov (politične) socializacije«. V: *Teorija in praksa*, št. 5. FSPN, Ljubljana.
- Godina Vuk, Vesna. 1990. »Demarginalizacija socialne antropologije«. V: *Teorija in praksa*, št. 12, str. 1572-1574. FSPN, Ljubljana.
- Gore: *Glasilo slovenskega planinskega društva v Argentini*, št. 4. 1992. SPD v Argentini, Buenos Aires.
- Gore: *Glasilo slovenskega planinskega društva v Argentini*, št. 6. 1993. SPD v Argentini, Buenos Aires.
- Gosar, Anton. 1978. »Obseg, vzročnost in karakteristika slovenskega izseljevanja v tujino«. V: *Iseljenišvo naroda i narodnosti Jugoslavije*, str. 144-158 in 168-179. Zavod za migracije i narodnosti, Zagreb.
- Gould, Stephen Jay. 1991. *Darwinova revolucija*, str. 3-6. Krt, Ljubljana.
- Harris, Marvin. 1992. »Distinguished Lecture: Anthropology and the Theoretical and Paradigmatic Significance of the Collapse of Soviet and East European Communism«. V: *American Anthropologist*, št. 94, str. 295-305. ZDA.
- Henriksen, Georg. 1973. »Hunters In The Barrens«. *Newfoundland Social and Economic Studies*, št. 12. Institute of Social and Economic Research, Memorial University of Newfoundland, St. John's Newfoundland.
- Heršak, Emil. 1985. »Druga generacija migranata i utjecaj sociolingvističkih procesa na materinski jezik migranata«. V: *Migracijske teme*, št. 2. Centar za istraživanje migracija i narodnosti, Zagreb.
- Heršak, Emil. 1989. »O etnosu u prošlosti i sadašnjosti«. V: *Migracijske teme*, št. 2/3. Centar za istraživanje migracija i narodnosti, Zagreb.
- Hobsbawm, Eric, J.. 1992. *Nations and Nationalism Since 1780*, str. 163-192. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hobsbawm, Eric in Ranger, Terence (ur.). 1992. *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney.
- Horvat, Avgust. 1992. »Uka žeja v slovenski emigrantski skupnosti v Argentini«. V: *Slovenski svet: glasilo Konferenca za Slovenijo SSK*, št. 7-9. SSK - Konferenca za Slovenijo, Ljubljana.

| A | B | C | D

- Horvat, Avgust. 1997. »Prizadevanja za izobrazbo med slovenskimi izseljenci v Argentini«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 8. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Horvat, Avgust. 1996. »Demographic movements in Slovene emigration to Argentina: The search for living space«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 7. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Hutchinson, John in Smith, Anthony D.. 1994. *Nationalism*. Oxford University Press, Oxford, New York.
- Hyman, Herbert H.. 1969. *Political socialization*. New York.
- Jenšterle, Marko. 1996. »Prekmursko narečje v Montevideu«. V: *Aerodrom Ljubljana* (brošura), str. 22-23. Aerodrom Ljubljana, Ljubljana.
- Jenšterle, Marko. 1997. »Brazilija je postala obljubljeni deželci«. V: *Aerodrom Ljubljana* (brošura), str. 22-23. Aerodrom Ljubljana, Ljubljana.
- Jenšterle, Marko. 1992. »Mit o nespremenjeni domovini«. V: *Soočenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje*. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Jenšterle, Marko. 1992. *Z argentinskimi Slovenci*. Karantanija, Ljubljana.
- Jevnikar, Martin. 1996. »Slovenski domovi v Južni Ameriki«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 7. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Jimenez, Martha. 1992. »The Educational Rights of Language-Minority Children«. V: *Language Loyalties*. University of Chicago Press, Chicago.
- Južnič, Stane. 1973. *Novejša politična zgodovina (Izbrana poglavja)*. Univerzum, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1978. *Socialna in politična antropologija*. Partizanska knjiga, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1983. *Lingvistična antropologija*. FSPN, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1987. »Sakralizacija in ritualizacija oblasti«. V: *Teorija in praksa*, št. 5-6. FDV, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1987. *Antropologija*. DZS, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1989. »Nacija kot identiteta v protislovljih sodobnega sveta«. V: *Teorija in praksa*, št. 8-9. FDV, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1989. *Politična kultura*. Obzorja, Maribor.
- Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. FDV, Ljubljana.
- Južnič, Stane. 1994. »Kultura v politiki in politika v kulturi«. V: *Teorija in praksa*, št. 1-2. FDV, Ljubljana.
- Kalc, Aleksej. 1995. »Nekateri vidiki primorskega izseljevanja v Južno Ameriko do 1. svetovne vojne«. V: *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*, str. 33-56. Razprave FF, Ljubljana.
- Keeling, Roger M.. 1990. »Theories of Culture Revisited«. V: *Canberra Anthropology*, št. 13, str. 46-60. Canberra.
- Kje domovina si: Rast 25*. 1996. Slovenski srednješolski tečaj Ravnatelj Marko Bajuk, Buenos Aires.
- Klinar, Peter. 1976. *Mednarodne migracije*. Obzorja, Maribor.
- Klinar, Peter. 1993. »Sodobni trendi mednarodnih migracij«. V: *Teorija in praksa*, št. 5-6. FDV, Ljubljana.

D | C | B | A |

- Klinar, Peter. 1994. »O nacionalni identiteti in etnonacionalizmih«. V: *Teorija in praksa*, št. 5-6. FDV, Ljubljana.
- Kodrič, Majda. 1990. »Nekateri pristopi k problematiki druge generacije v okviru raziskovanja priseljenstva v ZDA«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 1. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Kolar, Bogdan. 1991. »Cerkev in Slovenci po svetu«. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*. Mohorjeva družba, Celje.
- Komac, Miran. 1990. »Preučevanje narodnostno manjšinske politične (sub)kulture«. V: *Antropološki zvezki*, št. 1. Sekcija za socialno antropologijo pri slovenskem sociološkem društvu, Ljubljana.
- Komac, Miran. 1986. »Narodnostna identiteta: prispevek k multidisciplinarnemu preučevanju narodnostnih manjšin«. V: *Razprave in gradivo*, št. 19. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kovačev, Asja Nina. 1995. »Identiteta kot integracija temeljnih določil človekovega bistva«. V: *Anthropos*, št. 3-4. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Kremžar Rožanc, Veronika. 1990. »Zapiski k naselitvi Slovencev v Argentini«. V: *Meddobje*, št. 3-4. SKA, Buenos Aires.
- Kremžar Rožanc, Veronika. 1990. »Naseljevanje Slovencev v Argentini«. V: *Svobodna Slovenija*, št. 2, 3, 4 in 5. Zedinjena Slovenija, Buenos Aires.
- Kremžar de Luisa, Lučka. 1996. »Slovenstvo mi je pomenilo bogastvo« (povzetek govora). V: *Svobodna Slovenija*, št. 13. Zedinjena Slovenija, Buenos Aires.
- Kren, Ciril. 1990. »Argentina - Kulturno življenje Slovencev - staronaseljencev v Argentini«. V: *Gradivo otvoritvenega zasedanja svetovnega slovenskega kongresa*, str. 87-92. SSK, Ljubljana.
- Kuhar, Alojzij. 1939. »Naše izseljensko vprašanje«. V: *Spominski zbornik Slovenije ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana.
- Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*. 1995. Irene Mislej (ur.). Znanstveni inštitut FF, Ljubljana.
- Kumpes, Josip. 1989. »O povezanosti religije i etniciteta«. V: *Migracijske teme*, št. 2-3. Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- La communita Italiana all estero*. 1990. Torino.
- Laikas*. 1997. Periodico mensual Lituano, št. 830. Litvanska skupnost v Argentini, Buenos Aires.
- Lantis, Margaret. 1987. »Two Important Roles in Organizations and Communities«. V: *Human Organization*, št. 3. Society for Applied Anthropology, ZDA.
- Leach, E. R.. 1967. »An Anthropologist's Reflections on a Social Survey«. V: Jogman, D. G. and Gutkind, P. C. W.: *Anthropologists in the Field*. Assen.
- Lenček, Rado L.. 1990. »Problems and Perspectives of Ethnic Identification: Withering Away or Reaffirmation?«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 1. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Lenhardt, Gero. 1994. »Etnična identiteta in družbena racionalizacija«. V: *Razprave in gradivo*, št. 29-30. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Lewelen, Ted C.. 1992. *Political Anthropology - An Introduction*. Bergin & Garvey, Westport, Connecticut, London.

| A | B | C | D

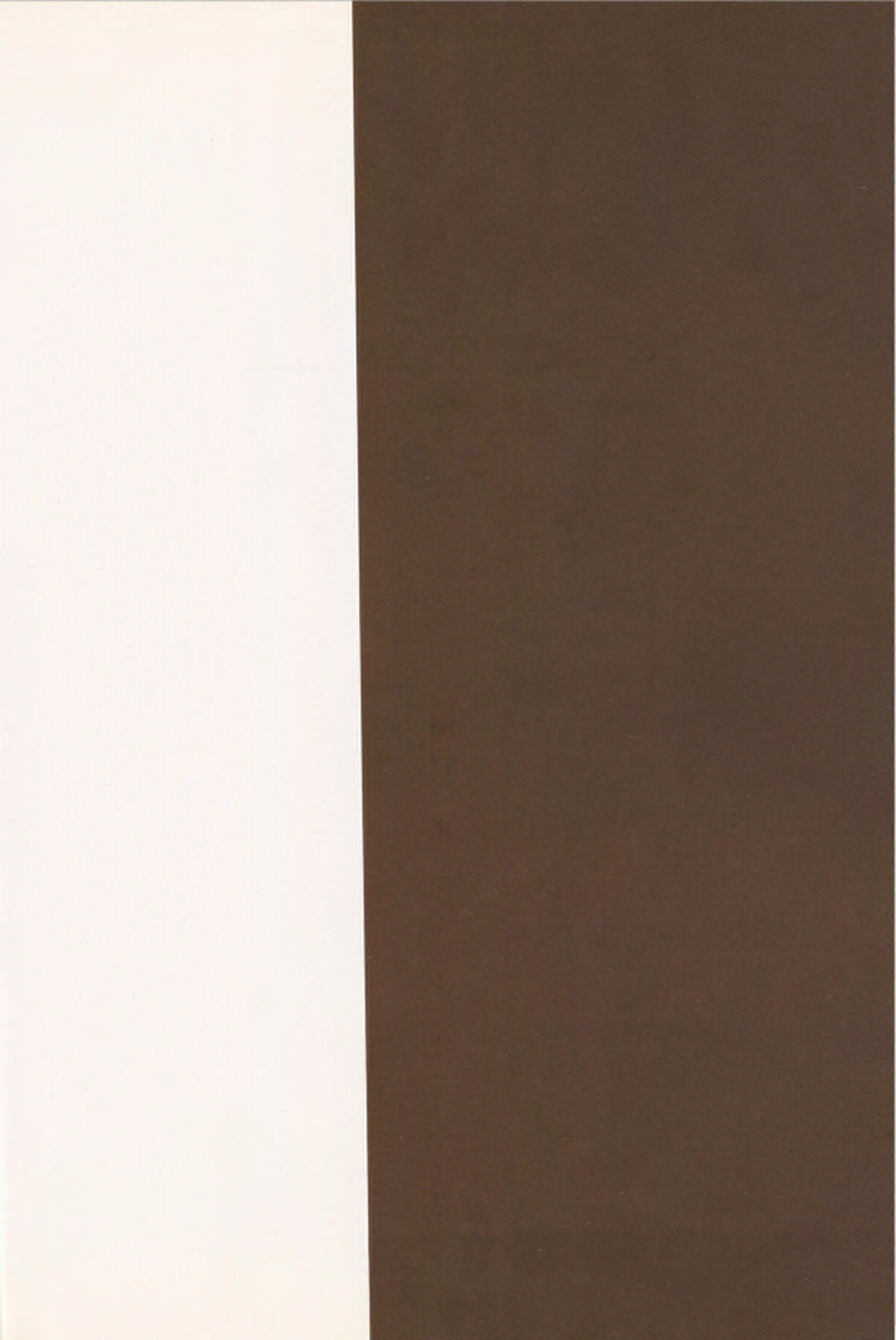
- Loboda, Marjan in Dolenc Vesel, Nada. 1997. *Slovensko šolstvo v Argentini* (gradivo za predavanje - rokopis). Ljubljana.
- Luckmann, Thomas. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti*. CZ, Ljubljana.
- Luckman, Thomas. 1991. »Jezik in osebna identiteta«. V: *Teorija in praksa*, št. 7, str. 796-803. FDV, Ljubljana.
- Lukšič, Igor. 1994. *Liberalizem versus korporativizem* (Uvod). ZPS, Ljubljana.
- Lukšič Hacin, Marina. 1992. »Pregled dosedanjih (slovenskih) socioloških raziskav o slovenski izseljenski problematiki v Evropi od 1945 dalje«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 2-3. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Lukšič Hacin, Marina. 1995. *Ko tujina postane dom*. ZPS, Ljubljana.
- Lukšič, Hacin Marina. 1996. »Prepletanje mita in realnosti«. V: *Soočenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje*. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Maffia, M. Marta (ur.). 1996. »La inmigracion Lituana en la Argentina«. V: *Revista del Museo de La Plata, Antropologia*, št. 80. Facultad de ciencias naturales y museo, La Plata.
- Maffia, M. Marta (ur.). 1995. *Prauriné - construccion de la historia de vida de una inmigrante Lituana*. Universidad nacional de La Plata, Facultad de ciencias naturales y museo, La Plata.
- Marinović, Norma Doro. 1987. *A imigração Iugoslava no Brasil* (doktorska disertacija). Dept. de Historia de Faculdade de Filosofia, Letras e Ciencias Humanas da Universidade de Sao Paulo, Sao Paulo.
- Marušič, Branko. 1995. »Prispevka o slovenskem izseljevanju v Južno Ameriko«. V: *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*. Razprave FF, Ljubljana.
- Milojević, Aleksa. 1986. »Druga generacija migranata ili potrebe izgradnje realne migracijske slike o sebi«. V: *Migracijske teme*, št. 2. Centar za istraživanje migracija i narodnosti, Zagreb.
- Mislej, Irene. 1995. »Kulturna zgodovina Slovencev v Južni Ameriki«. V: *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki*. Razprave FF, Ljubljana.
- Mislej, Irene. 1992. »Slovenski tisk v Argentini po drugi svetovni vojni«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 2-3. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Mislej, Irene. 1994. »Primorski odbor - politično delovanje Primorskih Slovencev med drugo svetovno vojno v Argentini«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 5. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Mlinar, Zdravko. 1992. »Teritorialne identitete v nastajajoči svetovni družbi«. V: *Teorija in praksa*, št. 5-6. FDV, Ljubljana.
- Moder, Janko. 1997. »Med integracijo in asimilacijo«. V: *Rodna gruda*, št. 9. SIM, Ljubljana.
- Molek, Oskar. 1996. *Prvo srečanje starih slovenskih izseljencev* (gradivo za predavanje - rokopis). Buenos Aires.
- Molek, Oskar. 1997. »Prvo srečanje starih slovenskih izseljencev v Argentini«. V: *Rodna gruda*, št. 4. SIM, Ljubljana.
- Načela, pravila in poslovnik*. 1988. Slovenski srednješolski tečaj Ravnatelj Marko Bajuk, Buenos Aires.

D | C | B | A |

- Naš glas*. 1996. Glasilo Zveze Slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine, št. 4, 8. Buenos Aires.
- Novice pod lipo*. 1995/1997. Glasilo Zveze Slovencev Brazilije, št. 1-5. Peter Slavec (ur.), Zveza Slovencev Brazilije, Sao Paulo.
- Ob blagoslovitvi Slovenske hiše v Argentini* (brošura). 1967. Odbor za Slovensko hišo, Buenos Aires.
- Pauketat, Timothy R. in Emerson, Thomas E.. 1991. »The Ideology of Authority and the Power of the Pot«. V: *American Anthropologist*, str. 919-941. ZDA.
- Pečauer, Marko. 1990. »Koroški Slovenec: kulturno razklana osebnost?«. V: *Antropološki zvezki*, št. 1. Sekcija za socialno antropologijo pri Slovenskem sociološkem društvu, Ljubljana.
- Petric, Ina. 1980. *Socializacijski dejavniki v procesu oblikovanja nove identitete Slovencev*. RSS, Ljubljana.
- Pogorelc, Breda. 1995. »Med argentinskimi Slovenci (1)«. V: *Rodna gruda*, št. 12. SIM, Ljubljana.
- Portes, Alejandro in Schauffler, Richard. 1994. »Language and the Second Generation: Bilingualism Yesterday and Today«. V: *International Migration Review*, 28/108. Center for Migration Studies, New York.
- Rizman, Rudi. 1989. »Sociologija pred izzivi vprašanj o narodu«. V: *Teorija in praksa*, št. 8-9. FDV, Ljubljana.
- Rodriguez, Richard. 1992. »The Romantic Trap of Bilingual Education«. V: *Language Loyalties*. University of Chicago, Chicago.
- Rot, Andrej. 1992. *V obljubljeni deželi*. DZS, Ljubljana.
- Rot, Andrej. 1992. »Slovenski tisk v Argentini po drugi svetovni vojni«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 2-3. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Rumenjak*, 1. 1997. Villa Devoto, Buenos Aires.
- Russell, Bernard H.. 1991. *Research Methods in Cultural Anthropology*. Sage Publications, Newbury Park, London, New Delhi.
- Slovensko gledališče Buenos Aires 1964-1994* (brošura). 1994. Slovensko gledališče Buenos Aires, Buenos Aires.
- Sedmak, Danilo in Susič, Emidij. 1983. *Tiha asimilacija*. Trst.
- Slovenska hiša in cerkev Marije Pomagaj* (brošura). 1974. Slovensko dušno pastirstvo v Argentini, Buenos Aires.
- Sociedad de socorros mutuos Esloveno* (brošura). 1993. Sociedad de socorros mutuos Esloveno, Buenos Aires.
- South America*. 1994. Lonely Planet Publications, Australia.
- S. P. B.. 1960. »Brazilija, dobra zemlja«. V: *Koledar Svobodne Slovenije 1960*. Svobodna Slovenija, Buenos Aires.
- Spredley, P. James. 1975. *The Cocktail Waitress*. John Wiley & Sons, Inc., ZDA.
- Sulič, Nives. 1992. »Slovenska etnična identiteta - mit ali realnost«. V: *Slovenski svet*, št. 5. SSK, Ljubljana.
- Susel, R. M.. 1977. »Aspects of the Slovene community in Cleveland, Ohio«. V: *Papers in Slovene Studies*. Society for Slovene Studies, New York.

| A | B | C | D

- Sušnik, Martin. 1996. *Spomin v preteklost* (besedilo za proslavo Na čast domobranskim žrtvam med komunistično revolucijo na Slovenskem - rokopis). Buenos Aires.
- Sušnik, Martin. 1997. *Notranja borba* (besedilo za proslavo Na čast domobranskim žrtvam med komunistično revolucijo na Slovenskem - rokopis). Buenos Aires.
- Šabec, Nada. 1995. *Half Pa pu - The Language of Slovene Americans*. Studia humanitatis, Ljubljana.
- Švent, Rozina. 1996. »Po Argentini sem ter tja«. V: *Soočenje mita in realnosti ob prihodu izseljencev v novo okolje*. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Švent, Rozina. 1994. »Štiridesetletnica delovanja Slovenske kulturne akcije«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 5. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Švent, Rozina. 1995. »Begunski usodi naproti«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 6. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Urbančič, Ivan. 1988. »Vprašanje o etničnem«. V: *Traditiones*, št. 17. Inštitut za slovensko narodopisje SAZU, Ljubljana.
- Urbančič, Ivan. 1989. »Aporije teorij o etničnem in nacionalnem ter problem identitete«. V: *Migracijske teme*, št. 2-3. Inštitut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Valenčič, Vlado. 1990. »Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 1. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Velikonja, Joseph. 1985. »Las comunidades eslovenas en el Gran Buenos Aires«. V: *Estudios migratorios latinoamericanos*, št. 1. CEMLA, Buenos Aires.
- Velikonja, Jože. 1965. »Kdo smo?«. V: *Meddobje*, št. 5-6. SKA, Buenos Aires.
- Vivod, Tine. 1991. »Argentina«. V: *Gradivo otvoritvenega zasedanja Svetovnega slovenskega kongresa*, str. 76-86. SSK, Ljubljana.
- Zalokar, Jurij. 1994. *Psychological and Psychopathological Problems of Immigrants and Refugees*. Didakta, Radovljica.
- Zalokar, Jurij. 1991. *Mavrična kača*. Didakta, Radovljica.
- Žigon, Zvone. 1992. »Čutiti, ne samo vedeti« (intervju). V: *Slovenec*, 12. 9.. Slovenec, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1993. *Problem dvojne identitete slovenskih izseljencev* (diplomska naloga). FDV, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1996. »Funkcionalni bilingvizem in Slovenci v Argentini in Urugvaju«. V: *Dve domovini/Two Homelands*, št. 7. Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1996. »Slovenski politični izseljenci v Argentini«. V: *Teorija in praksa*, št. 2. FDV, Ljubljana.
- Žigon, Zvone. 1997. »Politična kultura Slovencev v Južni Ameriki (Argentina)«. V: *Traditiones*, št. 26. Inštitut za slovensko narodopisje SAZU, Ljubljana.
- Žohar, Jože. 1996. »Če bi še enkrat živel«. V: *Rodna gruda*, št. 7. SIM, Ljubljana.
- II. katoliški shod Slovencev v Argentini* (zbornik). 1987. Katoliški svet Slovencev v Argentini, Buenos Aires.

ISBN 961-6182-59-5

9 789616 182591